בעזרת החונן לאדם חב"ד

תדפיס מתוך הספר שבשלבי עריכה

מחנה מיכאל

הלכות נדה

שיעורים בדינים המצויים
מש"ס ופוסקים הלכה למעשה

הוספה מיוחדת
תדפיס מתוך הספר שאלות ותשובות
מחנה מיכאל על ארבעת חלקי שלחן ערוך

מיכאל שלמה אבישיד

הסכמות

לפי סדר הא-ב

להערות ותגובות כתובת המחבר:

הרב מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש הכולל להוראה משכנות מנחם שע"י מוסדות תורה אור - ביתר עילית

רחוב ערבות הנחל 9/2 בית שמש רמה א'

0526.770.584
02.9999.396

עיצוב ועימוד: מ. קוסטה

הרה״ג מוה״ר אליהו אברז׳ל שליט״א
אב״ד הרבני ירושלים
רב שכונה בקעה וראש ישיבת צוף דב״ש
מחבר שו״ת דברות אליהו ח״ח

ב״ה ב׳ תמוז תשע״ה

הסכמה.

ראיתי את הספר מחנה מיכאל מעשה ידיו להתפאר של ידידי וחביבי ליש ולביא הרה״ג מעוז ומגדול חריף ובקי משנתו קב ונקי הרב מיכאל שלמה אבישיד שליט״א ראש כולל להוראה משכנות מנחם ביתר עילית. הכל עשה בעטו ועתו על הלכות מראות והקיף הכל מש״ס ופוסקים ראשונים ואחרונים חדשים גם ישנים בטוב טעם ודעת כל רז לא אניס ליה ובטחוני שהלומדים ספר זה יחכמו מאד לבוא אל ההלכות בעומק הבקיאות מעיין. והנני לברכו שחפץ ה׳ בידו יצליח להגדיל תורה ולהאדירה ברבות טוב וברכה אכי״ר

ע״ה אליהו אברז׳ל

בס״ד

בד״צ דק״ק שכונת קראון הייטס
Beth Din of Crown Heights

390A Kingston Ave. Brooklyn, New York 11225 Telephone (718) 604-8000 Fax (718) 773-0186

ב״ה, ח׳ תמוז, ה׳תשע״ה

האיר אל עבר פנינו, ויעף אלינו האחד, בעת ההיא יעמוד מיכאל, הרה״ג איש חי רב פעלים וכו׳ הרב **מיכאל שלמה** שליט״א **אבישיד**, מורה ודאין בקהילת אנ״ש ברמת בית שמש, ובידו מגילה עפה, ידיו רב לו, בחיבור לטהרה, מגילת ספר, רשום בכתב אמת, ושמו יקבנו ״**מחנה מיכאל**״.

והמכתב מכתב אלקים, אסיפת דברי חכמים, נטועים כדרבנות, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, בעניני טהרה, להורות ביום הטהור, לדעת המעשה אשר יעשון, איש על מחנהו ודגלו.

וכל הנמצא כתוב בספר, נאמר במחנה אלקים, כי רב מאד מחנהו, ה״ה חברי כולל להוראה בעי״ת ביתר עילית, חברים מקשיבים בשיעורין דאורייתא.

ואם כי לא עלתה בידינו לראות הכל בכתב, כי אם זעיר שם זעיר שם, בקצה המחנה – ילמד סתום מהמפורש, ויליף בדיקה מבדיקה וחיפוש מחיפוש, כי מהמעט שהצצנו, בשתי ראיות, ספורים לפנינו, ראינו כי שלמה שמו ושלימה משנתו, ואוקי גברא אחזקתי׳, מחזיקין ממקום למקום, שכולו מחמדים, משנה סדורה וברורה, הלכה ברורה במקום אחד, תפוחי זהב במשכיות כסף, דבר דבור על אופנו, והי׳ המחנה בטח.

ולא נצרכה אלא לברכה שיראה ברכה בעמלו, שחפץ ה׳ בידו יצליח, ויזכה לברך על המוגמר בשעטומו״צ, לזכות את הרבים, כה יתן ה׳ וכה יוסיף, שימשיך להרבות חיילים לתורה, ויפוצו מעינותיו חוצה, ועל יובל ישלח שרשיו, עוד רבות בשנים, להורות בנ״י את כל החוקים האלה (ראה סמ״ק מ׳ קיא שהוראה הלכה למעשה נמנית במנין המצוות).

ועיקר כל העיקרים, ביאת משיח צדקנו, מורח ודאין, וכמבואר בדא״ח בכ״מ בגודל מעלת הענין לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, שעי״ז מגיע להעלם העצמי דא״ס, בחי׳ עדן סתימאה, גילוי העצמות שיהי׳ לעתיד, בעולם הבא (ראה סד״ה כל השונה תרס״ו: דענין ההלכה הוא בחי׳ אמת לאמיתו, ה״ז מבחי׳ אמת דהוי׳. והגם דאלו ואלו דא״ח, דהכל אמת, מ״מ, זהו בחי׳ אלקות, בחי׳ התפשטות לבד כו׳, ומגיע למעלה . . עד בחי׳ עצם האור כו׳ . .אבל מ״מ אין זה בחי׳ אמת לאמיתו ממש כו׳. אבל הלכה, ה״ז מגיע עד בחי׳ העלם העצמי דא״ס . . ובזה יובן משארז״ל כל השונה הלכות בכ״י מובטח לו שהוא בן עוה״ב . . אמיתית הגילוי דעוה״ב הוא שיתגלה בחי׳ ההעלם העצמי דא״ס, שזהו בחי׳ עדן סתימאה שיתגלה לעתיד . . ונק׳ בן עוה״ב, דלפעמים איתא חלק לעוה״ב, ומבו׳ במ״א, דחלק הוא רובע . . והיינו בחי׳ ה׳ אחרונה משם הוי׳ דסוכ״ע . . בחי׳ הארה לבד . . אבל בן עוה״ב, הנה בן יורש את הכל, והיינו בחי׳ גילוי העצמות שיהי׳ לעתיד, שיתגלה בחי׳ העלם העצמי דא״ס כו׳. וזהו כל השונה הלכות בכ״י, להיות דשרשן מבחי׳ העצמות, לזאת ה״ה בן עוה״ב שנוטל הכל), כן תהי׳ לנו, ותיכף ומיד ממש.

וע״ז באנו על החתום

הרב אהרן יעקב שומי
חבר הבד״צ

הרב יוסף ישעי׳ ברוין
חבר הבד״צ

ובהיותי בזה, מחמת חיבת הקודש, ושלא תהא ביאה ריקנית, אמרתי אבואה העיר״ה, אחת מהנה, ואנא טרידנא טובא בשוקאי, בשוק של טבחים, עבדינא סדרותא במילי דמתא, תפסתי מועט תפסתי, והמועט יהא כמרובה.

א. בסקפ"ח ש"ב (דיני פתה"ק ס"ה) האריך למעניתו כיד ה' הטובה עליו בענין פתה"ק ובשיעור שפופרת דק שבדקים, והביא כו"כ טעמים לדחות דעת האומרים שהוא כשיעור פיקה (ע"פ משנה אהלות פ"ז מ"ד). ושוב כתב להוכיח בשיעור פיקה ע"פ ד' הירוי סוכה פ"ג ה"ו[א]. – אמנם, לא נתבררה אצלי הוכחתו משם בנוגע לשיעור הפיקה, דלא מיירי התם כ"א בנוגע **לצורת** פיקה[ב]. וזהו נוסף למש"כ הראב"ד להדיא בבעהנ"פ (בשער הפרישה)[ג], והועתק בספרו דמר (בנוגע לפיקה שבמשנה), דלא ידעינן שיעור הפיקה מה הוא. ובנוגע לפי' המשנה בשיעור פיקה: לפי' הרמב"ם והרע"ב במשנה שם, [וכן לפי' הרגמ"ה בכורות כב, א], בכלל אא"פ להוכיח לענייננו. ועייג"כ בתויו"ט שם[ד]. וכמ"ש הראב"ד שם, דלאו על יציאת דם קאי, דלענין זה אפי' בפחות משיעור פיקה מטמא. ואם אחרת יקח לה, שבמהרי"ט אלגאזי בכורות (פ"ג סקל"ו) מפורש שגם בפחות משיעור פיקה נפתח הקבר אלא שאינו נחשב כאילו יצא לחוץ[ה].

ועוד יש להוכיח כן, שאם כדבריהם כן הוא, מדוע לא נזכר כלל בשום מקום בנוגע לפלוגתא דהשאילתות (תזריע ספ"ה) והחולקים עליו (הובאו ביתה יוסף יו"ד סקצ"ד) אם אפשר לפתה"ק בלא דם קודם מ' יום, דכ"ז רק בשיעור כפיקה, שה"ז דבר המצוי טובא. וכללא כיילו לן הפוסקים שבדבר הרגיל ושכיח לא הוו שתקו מלהודיענו. ומכאן לד' המאירי (נדה כא, א) שגם הוא הכריע כד' הראב"ד הנ"ל. וממוצא דבריו אתה למד, שד"ז תליא בפלוגתא הנ"ל לענין ולד פחות ממ"י. ועפ"ז, מכיון שנפסקה ההלכה בשו"ע (יו"ד סקפ"ח ס"ג) שגם בפחות ממ"י טמאה מדין פתה"ק, כש"כ וק"ו שכ"ה בשפופרת פחות משיעור פיקה. וכן מד' הראב"ד מ' ג"כ ששיעור פיקה הוא יותר משיעור ולד פחות ממ"י[ו]. ודוק.

ויש להוסיף ולחזק הדברים, ותחילה וראש מטעם הפשוט, שהרי סתמא דמילתא שהכוונה בשפופרת "דק שבדקים" כפשוטה, והיינו כל שניתן לעשות בה חלל, ואיך אפשר לחלק וליתן שיעורים משיעורים שונים, היפך פשטות הלשון "דק שבדקים". ומזה צל"ע במש"כ בשו"ת אג"מ יו"ד ח"א ספ"ט להשיג עמש"כ הנוב"י (נד' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סקי"ד. ונמצא גם בשו"ת נוב"י מהדו"ח בתש' נוספות יו"ד ס"ה) "כל שאינו דק כשפופרת דק של קש", וטענתו "מנין לעשות שיעורים בעצמנו לומר שיהא כקש", ור"ל שם[ז] שהוא בשיעור אצבע[ח], יע"ש – שהרי אדרבה, ד' הנוב"י מיוסדים ובנויים על סתימת השו"ע והפוסקים, ששיעורו כשפופרת דקה שבדקים, פשוטו כמשמעו. ותו לא מידי. ואעיקרא דמילתא, יל"ע בהנהוג אצל כו"כ מורי הוראה שתפסו כל מדה נכונה בעיניהם בשיעור פתה"ק, ועפ"ז חוקרים ודורשים אצל הרופאים בסוגי הבדיקות והטיפולים בזמנינו, לעמוד על הבירור במדה שמדדו לה[ט]. והלא זה גופא שבכמה טיפולים משתמשים בשפופרת קטנה יותר – ה"ז מוכיח שאי"ז דק שבדקים.

ובאמת, נראים הדברים שגם בביהגר"א (יו"ד סשפ"ח ס"ו) ל"כ להכריע כן, הלכה למעשה, כ"א בדרך הערה בד' השו"ע[י]. ועד"ז בשו"ת שארית יהודא ס"ח, יע"ש שסיים בצ"ע[יא].

ובלא"ה הרי להאומרים ששיעורו כגודל אצבע, הרי ידוע ומפורסם דל"ש במציאות להכניס כשיעור הנ"ל בלי לגרום לנזק חמור ולקרוע צואר הרחם, כאשר יעידון יגידון כל יודעי דבר[יב]. וא"כ, אי"מ כלל, מהו כל החרדה הזאת אשר חרדו, בהכנסת שפופרת, בדבר שאינו שייך במציאות[יג].

ועוד ועיקר: שלא זו הדרך להכריע מעצמנו, אנן יתמי דיתמי, בראיות מש"ס וכו', בדבר שכתבו גדולי הפוסקים (הב"י והש"ך והט"ז ואדה"ז) להדיא ששיעורו לא נתפרש, ואין כל ספק דלא אישתמיט להו המפורש במשנה וגמרא[יד]. והעיקר, שכיון שהמדובר בספק דאורייתא, ובחשש איסור כרת, ולר"י – מפלת מביאה קרבן ונאכל (נדה כא, ב. וראה בבעהנ"פ שער תיקון הוסתות), ק' להקל מסברא בדבר שאין לו הכרח וראי' גמורה. והרי זהו עיקר טעמו של הב"י, דכיון דלא איתפרש לן אזלינן לחומרא[טו].

ב. עוד אחת היא לנו, במש"כ בספרו סקפ"ח ש"א (ס"ה) לענין צבע כתום (מראנצע"ן), והוכיח להיתר מצבע חלמון ביצה, שע"פ עדות מגדלי תרנגולים הוא בצבע הנ"ל. – הנה, אף שנתפשטה ההוראה להקל כן (וכמובן, בזהירות הראוי' בצבע זה) – אם לדין יש תשובה, שכבר העיר בשו"ת בית ישראל[טז] (הורוויץ, לתלמיד הישי"מ – יו"ד סל"א) דיש ב' מיני חלמון, וס"ל שצבע חלמון הנוטה לאדמומית אינו בכלל ירוק. ומש"כ שבהכרח שהכתום בכלל יאל"ה, ממש"כ התוס' (סוכה לא, ב ד"ה הירוק) דנוטה לאדמומית, וסתם צהוב אינו נוטה לאדום – עכצ"ל שהכוונה לצהוב, שהרי פי' כמראה זהב אתרוג

ושעוה[יז], וכוונתם שלעקביא ג"ז בכלל נטי' לאדמומית, וי"ל שהצבע **מצ"ע** מורכב גם מאדמומית[יח]. ואכמ"ל, תרתי משמע, כי לא יכילנו הנייר, וגם לרגל המלאכה אשר לפני, עד אשר נבוא שעירה, כנפי יונה מחופים בכסף וירקרק חרוץ, כפי' המצו"צ (תהלים סח, יד): סוף הדבר לגאולה שלימה ורב טוב, אכי"ר.

[א] וראה חי' הצ"צ סוכה פ"ג מ"ו.

[ב] שכ"ד שמתעגל קורין פיקה – ראה פיה"מ להרמב"ם כלים פי"א מ"ו. השגות הרמב"ן על הל' לולב להראב"ד. ולהעיר מפיה"מ כלים פי"א מ"ו: **כחצי** כדור. ואכ"מ.

[ג] ולהעיר שד' הראב"ד הנ"ל לא היו לעיני כו"כ מהאחרונים, כיון שהוא רק במהדו"ב.

[ד] ואדרבה מל' הרע"ב שם מוכח ששייך פתה"ק גם בפחות משיעור פיקה. וכ"מ קצת בפיה"מ שם.

[ה] ויל"ע במש"כ שם ברמב"ן – אם יש להכריח שחולק בזה לענייננו.

[ו] וכ"ה גם ע"פ דעת הרופאים. ולהעיר שתחילת ברייתו של אדם בכזית (רמב"ם טו"מ פ"ב ה"ב). ולכאו' הכוונה לאחרי מ"י, שלפנ"ז לא נגמרה צורתו (ראה רמב"ם אסו"ב פ"י ה"א) ואין לו דין טומאת נפל (משל"מ טו"מ שם. רמב"ם שם פי"א ה"ח). ובירו' נזיר פ"ז ה"ב: יש נפל בפחות מכזית. [וראה קר"א נזיר נ, א. **ועוד**]. ועי"ש בפנ"מ במראה"פ ד"תחילת ברייתו" הוא אחרי שנתקשרו אבריו בגידין (אף שמטמא גם לפני שנתקשרו אבריו בגידין – רמב"ם שם פ"ג ה"א). וראה בתשו' שבסו"ס באוצר המלך להר"צ הכהן מלובלין סקצ"ד: שהביאו לפני שפיר מרוקם וכו' כמה ימים אחר ארבעים וכמדומה לי שלא הגיע לשליש ולא לרביע כזית שהוא חצי ביצה, וע"כ הך תחלת ברייתו ויצירתו ר"ל שנגמר בנין גופו להיות אבריו מתקשרים הגידים, ע"ש.

[ז] ולהעיר, שגם האג"מ סתר משנתו בזה – ראה מש"כ בשו"ת יו"ד ח"ב סע"ו ד"ה הנה.

[ח] ולהעיר, שמש"כ שם האג"מ להוכיח מד' הנוב"י (יו"ד מהדו"ת סק"כ) בשיעור אצבע – צע"ג, שהרי הנוב"י ברירא מילתא [כבפנים] דס"ל שהשיעור הוא כל שעב יותר משפופרת של קש, וכש"כ בשיעור אצבע. ולאידך, במש"כ שם הנוב"י ברופא שהכניס אצבעו, י"ל, שי"ל דמיירי שהרחיב ע"י האצבע יותר מעובי אצבע.

[ט] ואולי איכא למשמע גם מן הדא, ממכתב הידוע (נדפס בלקו"ש חל"ז ע' 188) בנוגע להזרעה מלאכותית: "ישנם כמה טיפולים שגורמים בהאשה דין נידה" (אף שבד"כ כמעט ול"ש שיכניסו מכשיר בגודל אצבע וכו', וכדלקמן). והרב המתיר (מכתבו – במענה למכתב הנ"ל – נדפס בקובץ דברי תורה כולל מנחם חוברת יט ע' ל) אכן סמך ע"ד המקילים בשיעור פתה"ק.

[י] וראה גם דברות משה עמ"ס ב"ק ח"ג (יא, א – העי' מח). וי"ל.

[יא] ולהעיר שגם המהרש"ם דרב גובריו בכחא דהתירא לא סמך לגמרי לעשות מעשה להקל, וכותב להדיא (בשו"ת ח"ד סקמ"ו) להקל רק באינסטרומענ"ט שהוא דקה מן הדקה. ובהמשך דבריו מ' (קצת) שמש"כ שם "וא"כ **בכה"ג** יש לסמוך להקל" (בעובי ב' אצבעות לפי"מ שהעתיק מד' התפא"צ. ואכ"מ), כוונתו בנדון דידי' דוקא, שהקילוח שעושין להנשים בד"כ אינו מגיע להמקור, ועכ"פ ספיקא הוה. (אולם, יתכן שיל"פ בדבריו באו"א, יע"ש).

[יב] וכאשר העירו הפוסקים (ראה שו"ת חת"ס יו"ד סקע"ט. בינ"א סכ"ג. גילוי דעת למהרש"ם טריפות קו"א סרל"ו. עונג יו"ט ספי"ד) עד"ז בד' הנוב"י (מהדו"ת יו"ד סוסי' קכ) בנוגע הכנסת אצבע הרופא להמקור.

[יג] אא"כ בסוף ימי ההריון או לאחרי כו"כ לידות (וכל' החת"ס שם "עד שתפתח בטבע"). ודוחק גדול לומר דדדוקא בכה"ג עסקינן.

[יד] ובלשון הרב (אג"ק ח"כ ע' שי – **לענין אחר**): לא זו הדרך להכריע פס"ד למעשה וכו' ע"י ראיות מש"ס וכו' (ש)בודאי לא אישתמיט להו. (אלא דהתם מיירי בנוגע ההכרעה בדבר שנחלקו בו ראשונים. וראה אג"ק ח"ג ע' רעו).

[טו] אלא שבכמה אופנים ישנם **כו"כ** צירופי קולא, דחזי לאצטרופי לפי הענין. **ואכ"מ**.

[טז] והן הן הדברים שהביא בספרו לעיל (סט"ז) לענין מראה ירוק כזהב. אלא שהביאם אחרי שהלכו בו הנמושות, ליקוטי בתר ליקוטי, וכפה"נ לא שת לבו שהדברים נעתקו ממקו"א.

[יז] וילה"ע מרשב"א (נדה יט, א. וכ"ה בתוה"ב הארוך ב"ז ש"א) שכמראה ביצה היינו ביצה טרופה. אולם, מש"כ בשו"ת הנ"ל בנוגע לירוק כזהב הוא היפך משמעות ד' הראשונים (תוד"ה הירוק – נדה יט, ב. רשב"א הנ"ל. ועוד) שלחכמים גם ירוק הנוטה לאדמומית (כזהב וכשעוה) טהור. ומש"כ שם להוכיח כן מד' הרא"ש – ראה בשו"ת מהרי"א הלוי (ח"א סקט"ו) בכוונת הרא"ש. [ולהעיר מיומא מג, ב].

[יח] להעיר גם מתו"ח בראשית ד"ה ותלד (לט, ג ואילך), עיי"ש. וצע"ק בכוונתו. וראה גם ד"ה מאי חנוכה תרע"ג (בהמשך תער"ב).

[יט] וכמ"ש בב"י על אתר, שי"ב "**צד** נטיית מראה אדמומית", "ולרבנן האי לאו נטי' לאדמומית היא". ובלבוש ס"א: אין מטהרין אלא מראה ירוק וכו' כשעוה או כזהב שהם נוטים קצת לאודם. ובמש"כ "נוטים **קצת** לאודם", עכצ"ל ולפרש כנ"ל. ועי"ע בשו"ת שאילת יעב"ץ סמ"ד: ודאי י"ב נטי' חזקה אל האודם. ובשו"ת משכנות יעקב או"ח סקנ"ו (ובשו"ת חוט המשולש סוסי' כג) במראה אתרוג שנוטה לאדום. ולהעיר מפמ"ג יו"ד סל"ח בש"ד סק"ב. ערוה"ש שם ס"ט. [אבל בנוטה לאדום **ממש** – ראה שו"ת פנ"י ס"ג וס"ד].

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

Yitzchak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

בס״ד, י״ג אב תשע״ה
5-1554/ע״ה

דברי ברכה

הובא לפני מקצת גליונות ספר ״**מחנה מיכאל**״ על הלכות נידה, מעשה ידיו להתפאר של היקר והנעלה, דעסיק באורייתא תדירא, איש על העדה, משנתו סדורה וערוכה, מזכה הרבים, תהלתו בקהל חסידים, שמן תורק שמו, כבוד שם תפארתו, יראת ה׳ היא אוצרו, ועליו יציץ נזרו, הרה״ג **מיכאל שלמה איבישיד** שליט״א, רב קהילות חב״ד רמת בית שמש א׳, וראש מכון להוראה בעיר ביתר ת״ו.

במסגרת תפקידו החשוב, להכשיר רבנים ומורי הוראה היוצאים בשליחות בחו״ל להפיץ תורה ויהדות, ודבר ה׳ זו הלכה, ובשבתו עם חברים ומסירת השיעורים לקהל עדתו המקשיבים לקולו, נתלבנו ונתבארו על ידו סוגיות הש״ס, ודברי הראשונים והאחרונים לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ובפרט להולכים כשיטת חב״ד, והוא מברר את שיטת בעל ״שו״ע הרב״, ושיטת נכדו בעל ה״צמח צדק״, ומעמיק ומפלפל בדבריהם בעיון ישר ונכון, ומתוך הדברים שכתב, ניכר רוב עמלו ויגיעתו בלימוד התורה, ובבירור ההלכה לפרטיה ודקדוקיה, וכבר איתמחי גברא וזכה להעמיד תלמידים הרבה להיות מורי הוראות בישראל, אשריו ואשרי חלקו שמזכה את הרבים לתורה ולתעודה, ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

ואמנם יש להעיר שעל בני ספרד ועדות המזרח יש ללמד כדעת מרן השלחן ערוך רבי יוסף קארו זיע״א גם בהלכות נדה. וראה עוד בשו״ת יביע אומר ח״ו (חלק יו״ד סימן ט״ו) ובח״ט (חלק או״ח סי׳ צ״א אות ח׳) דגם בהלכות נדה יש להורות לרבים דוקא כדעת השו״ע, והשיב על מ״ש הבן איש חי להחמיר בכמה דברים בהלכות נדה נגד דעת מרן שקיבלנו הוראותיו, וע״ש מ״ש בזה. ושמענו מחכם אחד שפעם הורה הגאון רבי ב״צ אבא שאול זצוק״ל לבעל תשובה א׳, שינהג ע״פ הוראות ספר בן איש חי, ולאחר זמן אותו בעל תשובה נשא אשה והתחיל לנהוג כדעת הבא״ח בחומרותיו גם בהלכות נדה, והדבר כמעט הגיע לגירושין, ובטל השלום בביתו, וניגשו להגרב״צ, ואז א״ל מה שאמרתי לך בסתם לנהוג כהבא״ח זה בהיותך רווק, אבל כעת שזכית להנשא אומר, בהלכות נדה תנהג כדעת השו״ע, ובפרט בדורות אלו שהפריצות נוראה ואין יכולים ללכת ברחובות קריה ללא מראות אסורות והמכשולים רבים.

ואמנם דעתו של מרן אאמו״ר זיע״א היא נחרצת ביותר דאין נפ״מ בין רווק למי שנשא אשה, ובכל גוונא יש להורות דווקא כדעת מרן הש״ע, וכדעת גדולי הדורות, דור אחר דור כפי שנתבאר בספר עין יצחק ח״ג באריכות, ואמר לי פעם הגרב״צ זצוק״ל, כי אלמלא מרן אאמו״ר זיע״א הרי שפסקיו של מרן הש״ע כמעט והיו משתכחים, מאחר שרבים מעולי בבל הנהיגו כאן בארץ ישראל כדעת הבא״ח, ומרן אאמו״ר הוא זה שהחזיר עטרה ליושנה

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

Yitzchak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

כדעת גדולי הדורות, לנהוג כאן בארץ ישראל כהשלחן ערוך שהוא המרא דאתרא.

ואף בהלכות נדה יש להורות כן, וכמבואר שם (בעמ׳ שי״ב) סעיף מ״ב קיבלנו הוראות מרן גם בהלכות נדה החמורות, ואין למורה הוראה להורות לספרדי נגד דעת מר״ן הש״ע גם בהלכות אלה, שאין דין נדה כדין דבר שבערוה, וע״ש באורך בהערה (אות מ״ב).

והנה אף שרבני הישיבה מלמדים אותו גפ״ת, ומתווים לו הדרך בלימודו, וחייב בכבודם בלי שום ספק, מכל מקום גם הם צריכים ללמדו הלכה בעניני הלכה כדעת מרן, אחר שהספרדים לדורותיהם קיבלו עליהם הוראות מרן, ואין בכח היחיד לפרוש מקבלת אבותיו כפי שהעידו גדולי הדורות הספרדים דור אחר דור. ולא שייך דין מרא דאתרא בראש ישיבה, דגם אם הוא בקי בהלכה ולמד בית יוסף שלחן ערוך ונושאי כליו, ויודע מתשובות הגאונים הראשונים והאחרונים שפשטו ספריהם, מכל מקום אין דין מרא דאתרא נגד המרא דאתרא הקיים כבר, שהוא מרן השלחן ערוך.

צא וראה מה שכתב מרן הבית יוסף בתשובה בשו״ת אבקת רוכל הנ״ל (סימן לב), בחכם אחד שהגיע לעיר וביקש להורות בכל הדינים כדעת ר״י נגד מה שנהגו באותה עיר כדעת הרמב״ם, שאין לו להורות כן, ועליו להשאיר את מנהג אנשי העיר כדעת הרמב״ם. ע״ש. ואם מרן הבית יוסף דיבר כן על חכם שבדורו, קל וחומר כלפי רבנים שבזמנינו. וכבר הזכרנו לעיל מה שכתב בספר דרך שיחה, בשם החזון איש, שאין לנו מושג והבנה בגדולים שהיו לפני מאתים שנה, וכן שכן בחכמים שהיו בדורו של מרן הבית יוסף. ונמצא דאף בחכם גדול כתב מרן שלא היה לו להורות נגד מנהג אנשי העיר שקיבלו עליהם הוראות הרמב״ם. וכן בנידון דידן, דאחר שרבני הספרדים דור אחר דור העידו שנהגו כדעת מרן, שהוא כאן המרא דאתרא, היאך יבואו רבנים, ויהו גדולים ככל שיהיו, ויעקרו מנהג אבות מדורי דורות שנהגו כדעת מרן שקיבלנו הוראותיו.

וראיתי להרב אור לציון במבוא לחלק ב׳ (ענף ו׳), שכתב, על דבר ספרדי הלומד בישיבה של אשכנזים, אם חייב לילך אחר הוראות ראשי הישיבה האשכנזים, וכתב שיש שרצו לומר שינהג כמנהג רבו, והוכיחו מהא דאמרינן בשבת (קל.) במקומו של רבי אליעזר היו כורתים עצים לעשות פחמים ולעשות ברזל בשבת. ומוכח שאף על פי שאין הלכה כרבי אליעזר שמכשירי מילה דוחים את השבת [דר״א יחיד נגד רבים]. מכל מקום במקומו של רבי אליעזר נהגו כמותו, כיון שהיה מרא דאתרא, והוכיחו מכאן שצריך אדם לנהוג כרבו אף שחולקים עליו חכמים ואין הלכה כמותו. וכתב על זה באור לציון, דנראה שאין ראיה מגמרא זו, שאפשר שהמנהג שנהגו כרבי אליעזר, הוא מטעם שכך הנהיג לעשות כן בתחלת הוראתו, ולכן אף שלבסוף נודע שחלוקים עליו חבריו, ואין הלכה כמותו, מכל מקום כיון שכבר נהגו כך, יש בזה דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. דמי שנהג כבר כחכם אחד, יכול להמשיך לנהוג כמותו אף שאין הלכה כמותו. ע״כ.

אולם בתשובת הרשב״א הנ״ל (סימן רנג) כתב, והנה במקומו של רבי אליעזר כורתים עצים לעשות פחמים לעשות איזמל ולא מיחו בידם חכמים, לפי שהם עושים כדברי רבם.

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

Yitzchak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

ובפרק כל בשר אמרינן, לוי איקלע לבי יוסף רישבא, אייתו ליה רישא דטווסא בחלבא, [עוף בחלב] ולא אכל, ולא אמר להו ולא מידי. כי אתא קמיה דרב אמר ליה אמאי לא תשמטינהו, אמר ליה אתריה דרבי יהודה בן בתירא הוה, ואמינא דילמא דרש להו כרבי יוסי הגלילי, דאמר יצא בשר עוף שאין לו חלב. וכן רבים [במקומו של רבי יוסי הגלילי היו אוכלים עוף בחלב]. ומכאן למד הרשב״א על אותן קהלות שנהגו בכל פסקיהם כדעת הרי״ף או הרמב״ם, שימשיכו במנהגם. כיעו״ש. ואם איתא כחילוקו של הרב אור לציון, הרי רבי אליעזר דמילה הורה להם כן קודם שנודע שחכמים חלקו עליו, ואם כן מה ראיה שיש להורות כהמרא דאתרא נגד הרבים מרבי אליעזר דמילה. אלא ודאי שאין לחלק כן. ודו״ק. ועיין בתשובת הר״ן (סימן מח) שהעלה שחייבים לנהוג כדעת רבם במקומו, אף על פי שהרבים חולקים כדאמרינן במקומו של רבי אליעזר היו כורתים עצים וכו׳. ע״ש. וגם באחרונים רבים הזכירו הגמ׳ הנ״ל ברבי אליעזר כדי לחייב לנהוג כדעת המרא דאתרא, ועיין בשו״ת חקרי לב (דף קס) שכתב, שדיין ומורה צדק הקבוע לדון ולהורות בארץ ישראל, אינו רשאי להורות אפילו להחמיר נגד דעת מרן הבית יוסף שהוא מרא דאתרא שלנו, וכבר אמרו חז״ל במקומו של רבי אליעזר היו כורתים עצים בשבת. ע״ש. ואי איתא כחילוקו של הרב אור לציון הנ״ל, היאך הביאו ראיה מרבי אליעזר דמילה לגבי מרא דאתרא. וע״כ דלא סבירא להו החילוק הנז׳.

ואמנם אף שהרב אור לציון דחה הראיה מרבי אליעזר, ע״ש דלמסקנא דדינא אכן הורה שאין לספרדי לעשות כדברי רבותיו בישיבה האשכנזית, אלא עליו לנהוג כדעת מרן הש״ע. וכן בעל תשובה שחזר בתשובה ע״י רבנים אשכנזים, אף על פי שלמד אצלם כפי מנהג אבותיהם, עליו לנהוג כמנהג אבותיו, ובמקום שאין אביו שומר תו״מ ינהג כמנהג אבות אבותיו, ומשום אל תטוש תורת אמך, ומשם שכך קבלו אבותינו על זרעם ועל זרע זרעם לנהוג כן. וע״ש לענין נוסח התפלה. וכן שמענו מעדים נאמנים שכן הורה הגרי״ש אלישיב זיע״א, שעל ספרדי הלומד בישיבה של אשכנזים לנהוג בכל הדברים כדעת מרן הש״ע, וכן בנוסח ומבטא התפלה. וכ״פ הגרש״ז אויערבך בס׳ הליכות שלמה (תפילה, ס״ה דבר־הלכה לז) שבעל תשובה שאביו לא חינכו כלל לשמירת תו״מ, מסתבר שצריך לנהוג לכתחילה כמנהג בית אבותיו, כי הרי חייב אדם גם בכבודו של אבי אביו, ועוד דמנהג אבות הוי קבלה לדורות. אך אם הוא קשור לרב ולסביבה שהצילו אותו והחזירוהו למוטב, רשאי להתפלל כמנהגם, דרואה אותם כאילו הם ילדו אותו. והוסיף, דגר שנתגייר יכול לבחור לעצמו לאיזה עדה להשתייך ולאלו מנהגים ינהג אחר גירותו. ע״ש. וכיו״ב כתב החזו״א שספרי שאשכנזים החזירוהו בתשובה, והוריו אינם שומרי תו״מ, יכול להתפלל בנוסח אשכנז, היות ואלה שהחזירוהו הם ה״תורת אמך״, והובא בס׳ מעשה איש (ח״ח עמ׳ פז, בשם הגר״ח קניבסקי). ועיין בספר תפילה כהלכתה (פרק ד). ע״ש.

אולם לדעת מרן האמו״ר גם בבן ישיבה הקשור לרבותיו ולסביבה שהצילו אותו והחזירוהו למוטב, אינו רשאי להתפלל כמנהגם, ואף שצריך לכבדם במאד ויוקירם על שהראו לו את הדרך הנכונה והצילוהו מבחינה רוחנית, אך ינהג בעניני הלכה ותפלה כמנהג הספרדים.

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

Yitzchak Yosef
The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

ואין הדבר תלוי בידו, אלא במה שקיבלו עליהם אבות אבותיו.

וכן גר המתגייר בארץ ישראל, עליו לנהוג כהמרא דאתרא שהוא הש״ע, ואין הבדל בין גר המגיע מארצות המזרח לגר המגיע מאירופא, דבכל גוונא אם נתגייר בארץ, עליו לאמץ את כל הדינים והמנהגים של המרא דאתרא. ואף שכתבנו לעיל דלכאורה אין קבלת הוראות מרן כדין מרא דאתרא ממש בחיים חיותו של החכם, שהרי אמרי׳ סב״ל נגד מרן, ומחמירים לכתחלה במקום איסור ערוה, וכדומה, ולפי זה לכאורה גר צדק אינו מחוייב לנהוג כד׳ מרן, אולם פשוט הוא שקבלת הוראות מרן בדברים שקיבלנו הוראותיו, היא בגדר קבלה כדין מרא דאתרא, לאותם דברים שקיבלנו הוראותיו. ולפ״ז גם גר צדק המתגייר בארץ, צריך לנהוג כהמרא דאתרא. ואף שבאר״י כיום האשכנזים אינם נוהגים בכל כדעת מרן, מכל מקום הם מנהג אבותיהם בידם, וסמכו על הפנים מאירות דפליג על תשובת הב״י בענין קמא קמא בטיל. וכיון שהחזיקו בדעה זו, רשאים שלא לנהוג כדעת מרן בדברים שהרמ״א או הגר״א פליגי. אבל בגר לא שייכת טענה זו דמנהג אבותיו בידיו, ולכן עליו לנהוג כהמרא דאתרא.

וברכתי להמחבר שליט״א שיהי רצון ויפוצו מעיינותיו חוצה, להגדיל תורה ולהאדירה ויזכה לברך על המוגמר לחבר חיבורים טובים ומועילים לזיכוי הרבים, באורך ימים ושנות חיים, בטוב ובנעימים, ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח, ושובע שמחות וכל טוב.

בברכת התורה,

יצחק יוסף
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

יצחק יוסף YITZCHAK YOSEF The Rishon Lezion Chief Rabbi of Israel הראשון לציון הרב הראשי לישראל

הגה״ח ר״מ בישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש החשובה
בעי״ת ברינוא אשר בצרפת המדינה
הרב יחיאל מנחם מענדל קלמנסון שליט״א

בס״ד

יום ב׳ כ״ח סיון תשע״ה

לכבוד ידיד נפשי אהובי* הגאון החסיד וכו׳ וכו׳ מוהר״ר מיכאל שלמה שליט״א
אבישיד
רב קהילת חב״ד רמת בית שמש וראש כולל להוראה וראש מכון סמיכה ישיבת תורה אור

שלום וברכה מרובה

אחר דרך מבוא השלום הנה קבלתי עלים מראשית ביכור תורתו ובהם חידושים וביאורים וביורורי הלכה ברוב בקיאות וחריפות כיד ה׳ הטובה עליו לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא בהלכות נדה החמורות וכת״ר מברר ומחדש דבר דיבור על אופניו בכשרון רב וניכר בו גודל העיון והשקידה וההעמקה לעמוד על הדברים

ואני תפלה שיזכה לכוון לאמתה של תורה וכה יתן וכה יוסיף להמשיך עוד ויתבררון מילי בבי מדרשא להגדיל תורה ולהאדירה ויזכה לקדש שם שמים

וע״י העסק בתוה״ק בדיני טהרה נזכה לטהרתן של ישראל בביאת משיח צדקנו ובנין בית המקדש בב״א

ידידו עוז הכותב וחותם לכבוד לומד תוה״ק לשמה ועמלה בטהרה
יחיאל מנחם מענדל באאמו״ר הרה״ח וכו וכו מוהר״ר יקותיאל דוב ז״ל קלמנסון

* נ״ב בטח לא יקפיד כת״ר על שאיני כותב תלמידי אע״פ שלמד ונתגדל אצלינו בישיבתינו הקדושה, והטעם ע״ז כמבואר בהקדמת לשו״ת רעק״א ח״א עיי״ש.

הקדמת המחבר

ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, יום בו אני זוכה לברך על המוגמר ולהוציא לאור עולם חלקו הראשון של מחנה מיכאל על יורה דעה סימן קפח.

איתא במדרש רבה (ויקרא כז, יב): רבי פנחס ורבי לוי ורבי יוחנן בשם רבי מנחם דגליא, לעתיד לבוא כל הקרבנות בטלין, וקרבן תודה אינו בטל לעולם. כל ההודיות בטלין, והודיות תודה אינן בטלין לעולם, וזהו שכתוב (ירמיה לג, יא) "קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה, קול אומרים הודו את ה׳ צבאות".

ולכן אין אנו מספיקים להודות ולהלל לא-ל עליון החונן לאדם דעת, על שזיכני להיות מיושבי בית המדרש משחר נעורי, בצרפת המדינה, אשר זכתה לאורם של ראשונים עד אשר נאמר בשו״ת הריב״ש (סי׳ שעו) "כי מצרפת תצא תורה", ושם גופא בישיבה הקדושה תומכי תמימים ברינוא, מתיבתא דרקיעא שמשמיא נחית בארעא, מקום אשר יבחר ה׳ לשכן שמו שם שיראה וחכמה במקום אחד, כפי שהם מוארים במאור שבתורה, ברוח רבנו שבבבל (מגילה כט, א) כ״ק אדמו״ר מליובאוויטש נשי״ד, וזכיתי לשמוע תורה מסיני ממורי ורבי הגאון ראש הישיבה הרה״ת הרה״ח יחיאל מנחם מענדל קלמנסון שי׳, סיני ועוקר הרים גם יחד, אשר נתן לי צימאון לתורה ורצון וחפץ להבין דבר מתוך דבר בבהירות וחדות, ובודאי איני שוכח להודות לכל רבני הישיבה אשר העמידוני על רגלי כל אחד לפי כבודו ומעלתו, ובפרט למנהל הרוחני הרה״ת הרה״ח יצחק נמנוב שי׳ אשר השפיעה עלי רבות רוח של יראת שמים טהורה וחסידות, וכן להודות לראש הכולל ורב קהילת 'יער' החשובה, הרב הגאון יעקב זרביב שי׳ שבשיעוריו המעשיים הלכה למעשה, ובכל הלכה שלימד אותנו היה מתרגם זאת בשפת ימינו ממש, וזאת תרם רבות למשוך אותי כבר בימי הישיבה קטנה ללמוד בתענוג רב הלכה למעשה. וכמובן הורי היקרים הרב יעקב אבישיד שי׳ ואימי מרת שרה תחי׳ אשר תמכו בי באורך כל הדרך עד עצם היום הזה. ומאז ועד היום, בעל הבית לבירה זו, שם חלקי מבני יששכר בארץ אשר תמיד עני ה׳ אלוקיך בה, לעסוק בשמעתתא אליבא דהלכתא (ראה בראשית רבה פרשה טז, בבא בתרא קנח, ב). וכן הזכות כבר חמש עשרה שנה להעמיד תלמידים בשערי ציון, שערים המצוינים בהלכה (ברכות ח), ולהקים כולל להוראה בביתר עלית, על מנת להקיף את ההלכות הנצרכות לכל רב קהילה (אורח חיים ח״א, שבת, איסור והיתר, נדה, אבן העזר, הלכות שמחות, ימים טובים וכו׳) בעיון בש״ס ראשונים ופוסקים יחד עם שימוש תלמידי חכמים, וגם אני הקטן לא מנעתי חסד מתלמידי (עיין כתובות צו בשם רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המונע מתלמידו מלשמשו וכו׳), ונבחנו בהצלחה רבה בהיכל שלמה ועל ידי רבנים בעלי שם עולם, וב״ה הצלחנו בסייעתא דשמיא להעמיד תלמידים שב״ה כמטרת הכולל הפכו להיות רבנים ושלוחים העונים לכל דבר הלכה, ומפיצים את תורת ה׳ תמימה (ומהם הרב מאיר חיון שי׳ בחדרה, והרב אלכסנדר סעדון שי׳ בנתניה, והרב חי שמעון הלוי שי׳ בעיר מונקו צרפת, והרב לוי יצחק ביסברג רב קהילה ברמת בית שמש ג׳, והרב יואב אקריש בחדרה וב״ה התמנה שם לראש כולל חשוב, וכיום גם מהמרצים הדגולים בארץ הקדש), וכן

מתלמידנו שהפכו לשלוחים בכמה מקומות בעולם ובארה"ק, ועוד היד נטוי' בסיום המסלול הבא שב"ה נמצאים ת"ח גדולים ומוכשרים במיוחד. וכן זיכני ה' לשמש את עם ה' - ק"ק חב"ד ברמת בית שמש א', ונתן לי כוחות למסור אלפי שיעורים בנגלה ובהלכה ובחסידות בכולל יום וערב, ובקהילות ועיירות ארץ הקודש ומידי פעם ברחבי העולם.

•••

בשנים אחרונות הפצירו בי תלמידי וידידי שהעלה על הכתב את שיעורי וחידושי לטובת הכלל.

והנה ידוע שיש הרבה סוגים של ספרים הדנים בדבר ה' זו הלכה, ספרים בסגנון קל קצר ולעניין, ובדרך כלל הם אלו הספרים שזוכים לשימוש רב בבתי ישראל, ובקרוב אוציא לאור בעזרת ה' ספרים מסוג זה העומדים אצלי בכתבי יד המצטטים דעות הראשונים והפוסקים עד לפוסקי זמנינו והכרעה למעשה לפי העדות השונות וכל זה בקיצור ובשפה קלה. אבל לפני זה החלטתי להוציא ספר עיוני בהלכות טהרתן של ישראל יורה דעה סימן קפח, ספר שבו אני מאריך בליקוט וליבון דעות התנאים וחכמי הגמרא ובראשונים ואחרונים ופוסקים עד לפוסקי זמנינו, וכן הקפדתי ע"פ רוב לצטט ממש וגם כשרק הבאתי תוכן דבריהם ולא לשונים ממש נצמדתי ככל היותר ללשונם, כי הבחנתי שבעשרות ספרי מלקטים ישנם טעויות רבות ומביאים דעה של פוסק באופן מסוים אמנם בעיון בספר מגלים דעה אחרת לגמרי, ולכן בציטוט הלשון הקורא יכול לוודא את נכונות הדברים, ועוד לפעמים רוצים בכל מקרה לבדוק בספר בפרט מגידי שיעורים ואין הספר תחת ידם, ולכן ציטוט הלשון מסייע סיוע שיש בו ממש.

מטרת הספר וטעם האריכות בכל נושא שעסקתי היה ראשית למסור מסר ברור שלהגיע למסקנה הלכתית אינו בלימוד שטחי או קורסים קצרים למיניהם, אלא ממש בעיון בכל המקורות בהבנת הסוגיא והראשונים ע"ד מה שכתב הרא"ש בתשובה הידוע (כלל לא ס' ט ובאריכות בשו"ע אדה"ז הלכות ת"ת פ"ב ה"א וה"ט, ובקונטרס אחרון ס"ק א), וכפירוש המאירי בסוף מסכת נדה על דברי הגמרא תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא וז"ל "כל השונה הלכות ר"ל שאחר ששנה הסוגיא דרך מחקר ומשא ומתן מעלה בידו לברור דרך פסק וכו' ", ואם במקצוע חול כרפואה ופיזיקה נדרש מומחיות ובקיאות, על אחת כמה וכמה להבדיל אלפי הבדלות בתורתנו הקדושה, ופרט בעולם ההלכה שצריך לכוין לרצונו של הקב"ה אשר רח"ל בחוסר דיוק אפשר לטהר את הטמא או להתיר את האיסור או להיפך ח"ו, ולטעות בדבר משנה או בשיקול הדעת (עיין שו"ע וש"ך בחושן משפט סי' כה במה שנחלקו הרמב"ם והרא"ש), בפרט בפתחי נדה שהן הן גופי הלכות כדברי התנא רבי אלעזר בן חיסמא (אבות ג, יח), וכפרש"י שם "אל יהיו קלות בעיניך, אלא שים ליבך עליהן, כי חמורות הן יותר מדי, ותמצא עומק גדול". ועוד, הלכות מראות הדמים ופתיחת הקבר (רחם) אפשר לטעות שבמיעוט הסעיפים הדנים בזה, שקצת עיון ושימוש חכמים תספק להכריע בהלכות אלו, ולכן היה חשוב לי במיוחד להראות מקצת מהעומק המסתתר בהלכות אלו, הן במראות הדמים, וכן להעמיק נושא פתיחת הקבר על מנת לתת כלים אמיתיים והבנה עמוקה לכל רב המכריע בהלכות אלו, על מנת לא לטמא מחוסר ידיעת ההגדרות.

אחר הדברים האלה אזמר לתודה לתומכי, כדברי חז"ל אם אין קמח אין תורה (אבות ג, יז) לידידים של אמת האהובים עלי כאחים ממש לר' מנחם מענדל אטל ויהונתן אטל ושמעון אטל שיחיו שעזרוני להגיע עד הלום, וכן לר' יצחק כלפון על המסירות נפש שעשו כל השנים לקיים את מוסדנו מכון תורה אור ביתר. ותודה מיוחדת לתלמידי היקר תלמיד המחכים את רבו הרה"ח רב לוי יצחק ביסברג שי' שעזרני רבות להעתיק את ספרי ובליקוט שיעורי ובעריכתם ובהערות חשובות, ואם לא היה לצידי כל השנים מרוב טרדותי בכולל יום ובכולל ערב ובקהילה הגדולה שלנו - הספר לא היה יוצא לאור, ומודה לו על כך.

וניסיתי בספר זה להדמות לבעל נעים זמירות ישראל ובלשון התניא בליקוטי אומרים פרק מב להיות שמץ מינהו מדוד מלכא משיחא (פלגי קיסר כדאיתא בסנהדרין צח, ב. ובלשון הרמב"ם נקרא בשם משיח הראשון (הלכות מלכים פרק יא) כדאיתא בברכות ד "רבש"ע לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם, ואני בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה" ולכן ידי גם עסק בזה בעט סופר.

והודאה מיוחדת לרעייתי החשובה מרת בתיה שתחי' שמוסרת נפשה ולקחה על עצמה את עול הבית לגמרי והסיוע שלי בבחינת סיוע שאין בו ממש, וכל זה כדי לאפשר לי לעסוק בתורה בשלות הנפש, ובקושי ובקצת זמן שאני בביתי אני עסוק במענה טלפוני או בישראל צאן קדושים הבאים לפתחינו על מנת לדרוש דבר ה' זו הלכה, או עצה, וכל זה בזכות סבלנות ותמיכת רעייתי בדרכי וכמה אמת ויציב ונכון וקיים דברי רבי עקיבא שלי ושלכם שלה היא (כתובות סג, א) ובזכות המידות התרומיות והאצילות של הוריה חמי היקר הרב ניסים אליהו ורעייתו חמתי החשובה מרת שמחה לבית אדרעי שיחיו. ואני תפילה לבורא עולם שנזכה להמשיך בעבודת הקודש, ונמשיך להיות צינורות להפיץ את תורתנו הקדושה ולכוין תמיד לדת האמת, והעיקר שנזכה ביחד עם כל כלל ישראל, לקבל את פני משיח צדקנו בעגלה דידן ונשמע תורה חדשה מפי מלך המשיח (ע"פ ישעי' נא, ד. ויקרא רבה יג, ג) במהרה בימינו אמן.

מיכאל שלמה אבישיד

דידן נצח - ה' טבת תשע"ז

ויהי בשלושים שנה

תוכן עניינים

ראיית מראות הדמים בלילה ..... א

ראיית דם בלילה ..... א

ביישוב סתירת הסוגיות ..... ג

בדיקה לאור היום דווקא ..... ה

בדיקה לאור הנר ..... ז

בשיטת הסד"ט ..... ח

שיטת כ"ק אדמו"ר הצמח צדק ..... יא

שיטת הפוסקים האידנא שנתחדש אור החשמל ..... יד

קיצור ..... יז

הוראת הבעל בדמי אשתו ..... יח

צורבא דרבנן מורה לעצמו ..... יח

שיטת אדה"ז בחכם רואה לעצמו ..... יט

בנגעים נדרים ובכורות חכם לא יורה לעצמו ..... כ

שיטת ר"ש וט"ז וחכמ"א היכא דאיתחזיק איסורא ..... כא

שיטת שאר הפוסקים ביאתחזיק איסורא ..... כג

בירור שיטת הט"ז ע"פ אדה"ז ..... כד

שיטת שו"ע אדה"ז דלא כט"ז ..... כה

מקורות מכמה גמרות בסוגיא דחכם רואה לעצמו ..... כז

מעשה דילתא אשת רב נחמן ..... ל

שיטת שו"ע אדה"ז - אדם יכול לראות דמי אשתו ..... לא

שיטת המאירי והחת"ס במעשה דילתא ..... לב

אסתר לא הראתה דמי' לבעלה מרדכי ..... לג

בדברי המחמירים מטעם שמא יחמיר לעצמו או משום שלא תתגנה בפניו ... לד

שיטת החכמ"א שלא להורות לעצמו בשאלות הטבילה ..... לה

נדה לאו איתחזיק איסורא חשיבא ובידה לתקן ..... לה

מו"מ למ"ד דנדה בז' נקיים בחזקת טומאה עומדת ..... לז

האחרונים החוששים לחכמ"א ..... לח

אחרונים המתירים להורות לעצמו גם בחזקת איסור וטבילת אשתו ... לט

קיצור ..... מא

דין מראה חום ..... מג

שיטת היעב"ץ וביאורה ..... מד

מראה חום העמוק הרבה לשיטת היעב"ץ ..... מו

שיטת היעב"ץ במראה חום בכתם ובדיקה וראי' גמורה ..... מח

שיטת הסדרי טהרה כיעב"ץ ..... מח

חום בהרגשה ועד הבדוק לשיטת הסד"ט ..... מט

שיטת הצמח צדק בפסקי דינים ..... נ

קושיות הפוסקים על היעב"ץ וסד"ט ..... נא

דברי המו"ל למפתחות שו"ת הצמח צדק ..... נג

ב. חום נראה במציאות נוטה לאדום או לשחור ..... נד

ג. מלשון הפוסקים "ואין טהור אלא מראה לבן וכן מראה ירוק" ..... נה

ד. מקורות מהתורה וש"ס ומדרשים ופוסקים, דחום בכלל האדום או השחור ... נה

חום שבתורה בכלל האדום או השחור ..... נו

חום בש"ס בכלל אדום או שחור ..... נו

שחום - אדום ..... נז

שחום - שחור ..... נז

מטבעות שחימי ..... נז

כלי שיחומי (נחושת) ..... נח
אתרוג ופרות קלופים ומראה תמר - אדומים ..... נח
מראה אדום שבלולב והדס ..... נח
סתם סוסים אדומים ..... נט
עדשים אדומים ..... ס
קליפת האורז ..... ס
גרעיני החרובים ..... סא
פרה אדומה ..... סא
דיו אדמדם - בראון ..... סא
כרכום וזעפראן - חומים ..... סא
כמימי אדמה - חומים ..... סב
משרת תלתן ומי בשר צלי - חומים ..... סב
ה. ניסיון כמאה עדים דדם משתנה למראה חום ..... סג
סיכום קושיות הפוסקים נגד היתר החום ..... סד
קיצור ..... עז
יישוב קושיות הפוסקים על היתר החום ..... סה
א. התירו מראה חום לא מכח היתר השחור מדינא דגמרא ..... סה
ב. מראה חום שהתירו אינו שייך לשחור או לאדום ..... סו
ג. לבן וירוק - לאו דווקא ..... סז
ד. חום הטהור, מראה בפני עצמו הוא. מקורות עם שקו"ט ..... סח
חום שברצועות התפילין ..... סט
חום בדיני סת"ם ..... סט
שיטות הפוסקים למעשה במראה חום ..... ע
המחמירים במראה חום ..... ע
המתירים מראה חום בכתם ולא בבדיקה ..... ע

מראה חום בהפסק טהרה ..... עב
מראה חום בג' ימים ראשונים ..... עב
מראה חום בימי טוהר ..... עג
המתירים מראה חום ..... עג
המתירים מראה חום הבהיר ..... עד
הרואה מראה חום עמוק בקביעות ..... עד
בירור שיטת החכמ"א ..... עד
שיטת הצמח צדק במראה חום ..... עה
קבלה מרבותי בדין מראה חום ..... עו
ההכרעה למעשה במראה חום ..... עז
קיצור ..... עז

רחצה בז' נקיים ..... פ

ביאורים ודיוקים בשיטת הב"ח ..... פא
דין רחיצה במקלחת ..... פב
זילוף נוזל באו"מ בז' נקיים ..... פה
שיטת כ"ק אדמו"ר הצ"צ ..... פז
קיצור [התשובה מהמקור] ..... פט
תשובת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש נשי"ד ..... צ

הוספה • שאלות ותשובות ..... צג

גדר לידה לעניין מילה ..... צד
דין מילה בשבת לנולד בליל שבת ..... צח
שיעור מתנות לאביונים דפורים לקטן ..... קא
שיעור חינוך הקטן במתנות לאביונים ..... קב

ראיית מראות הדמים בלילה

א. נחלקו הפוסקים בדין ראיית מראות הדמים בלילה, אם הותר הן לאישה והן לרב להחליט דינם שלא ביום. ומצינו שדוד המלך לא רצה לראות דמי אביגיל בלילה, אך רבי יהודה הנשיא (שהי' מצאצאיו) כן ראה פעם דם בלילה. ויש שביארו, שדוד המלך שלא רצה לראות דם לאור הכוכבים או הלבנה הי', אבל רבי הי' לאור הנר.

ויש שכתבו שאף שבזמן הש"ס (זולת רבי יהודה) היו נזהרים לראות לאור היום דווקא, אמנם היום שאנו אוסרים כל הנוטה לאדום ובקל יוכל להבחין מראה הטמא לדידן, ניתן לראות ולפסוק במראות הדמים בלילה. אך הב"י והרמ"א ורבינו הצמח הצדק כתבו שיש לכתחילה לראות לאור היום, והיינו גם במזנינו. ויש שכתבו שאין בדיקה (החלטת ועיון דין המראה) אלא לאור היום בלבד ולעיכובא שלא נחשב (עיון) בדיקת לילה, ולכן צריך לראות לאור היום לעיכובא בדיקת ראשון ושביעי עכ"פ (וכ"כ הסד"ט וכן משמע מרבינו הצ"צ בקו"א ג' לפס"ד סקצ"ו בדעת הב"י, אך בשו"ת יו"ד סי' קנה, דחה יסוד פסק זה של הסד"ט מכל וכל).

ובימינו שנתחדש אור החשמל ולילה כמעט כיום יאיר, עדיין יש הנמענים לראות מראות הדמים בלילה אלא אם כן הוא ליל טבילה או לפני תשמיש וכיו"ב שאי אפשר להמתין. אמנם לפועל הרבה מתירים ונוהגים לראות מראות הדמים לאור החשמל גם בלילה שלא בעת הדחק, ורק אם מסתפקים בדינו ממתינים לאור היום, ומ"מ נזהרים מסוג האור שלאורו רואים המראה, שלא יעוות מראהו וגוונו האמיתי של הבדיקה או הכתם (שאם הוא רואה באור בגוון לבן (כפלורוסענט) שמלבין המראה, יבוא לטהור הטמא ח"ו. או להיפך שאם יראה לאור בגוון צהוב, יראה המראה יותר עמוק וחזק, ויבוא לטמא הטהור ח"ו. ומשום זה יש שכתבו לראות לאור ב' סוגי אורות אלו, אך לא ראינו שיקפידו בזה כל כך. ויש שהציעו לראות הדם לאור אלוג'ן, שאורו מעין שתי אורות הנ"ל יחד, וכיום מצוי בחנויות סוג אור חשמל בדמיון אור השמש).

ראיית דם בלילה

א. שכיח טובא שהרב המורה נשאל בדיני המראות בלילה, ואף שמצינו מש"ס ופוסקים דאין לראות דם בלילה (וכדלהלן), הרי לפועל אנו רואים מעשה רב מרוב המורים בכל המקומות שפוסקים במראות הדמים גם אחר שפנה יום. וזה אשר עתה ניישב ונבין ב"ה.

ב. בגמרא, מגילה[1] אמרינן: שבע נביאות מאן נינהו . . אביגיל, דכתיב . . וירדת בסתר ההר . אמר רבה בר שמואל, על עסקי דם הבא מן הסתרים, נטלה דם והראתה לו [לדוד המלך], אמר לה [דוד המלך לאביגיל], וכי מראין דם בלילה. ע"כ. ומבואר שדוד המלך לא רצה לראות דם בלילה מן הדין[2]. **ופרש"י**: וכי מראין דם בלילה אם טמא או טהור הלא צריך להבחין מראיתו, אם מחמישה דמים הטמאים באשה הוא. ע"כ. [ולקמן נדייק בשיטת רש"י דנראה מדבריו שדווקא חמשה מיני דמים א"א

1) י"ד ע"א.

2) ונראה אולי לדייק שגם אין להביא לרב לראות הדם בלילה ("דאמרי "וכי מראין" ולא "רואין").

להבחין בלילה]. **ובמאירי** כתב: כשם שאין דנין דיני נפשות בלילה כך אין רואין מראות דמים של נדה בלילה אלא ביום, ולא עוד אלא שצריך לראות בחמה ושיעשה צל בידו, כמו שיתבאר במקומו[3]. ע"כ.

וכן מצינו **בירושלמי** סנהדרין[4] בשינוי לשון קצת: מיד הוציאה [אביגיל] **כתמה** והראת לו, אמר לה [דוד המלך] וכי רואין **כתמין**[5] בלילה. ופירש **בפני משה**: וכי רואין כתמין בלילה, והלא צריך להבחין המראה אם הוא טמא או טהור.

ג. אך לאידך מצינו היפך הוראה זו **בגמרא** נדה[6] דהכי איתא התם: רבי ראה דם בלילה וטימא[7] . . רבי בדיק לאור הנר, רבי ישמעאל ברבי יוסף בדיק ביום המעונן ביני עמודי (היכא דגרסי, ואף על גב דליכא נהורא כולי האי. רש"י ומאירי), אמר רב אמי בר שמואל, וכולן אין בודקין אותן אלא בין חמה לצל, רב נחמן אמר רבה בר אבוה, בחמה ובצל ידו[8].

3) במסכת נדה וראה להלן שנעתק בלשונו.

4) פרק ב הלכה ג.

5) וראה מש"כ בהערות לקמן סוף ס"ד [במוסגר] בחילוק לשון "דם" ו"כתם". ויש להעיר דבזמן ההוא עדיין לא גזרו על הכתמים. וראה בשיעורי טהרה עמ' כד.

6) כ ע"ב.

7) ושם ממשיכה הגמרא: ראה ביום (אותו מראה. רש"י) וטיהר, המתין שעה אחת [ראה] חזר וטימא, אמר, אוי לי שמא טעיתי, שמא טעיתי ודאי טעה, דתניא, לא יאמר חכם אילו היה לח היה ודאי טמא, אלא אמר אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות, מעיקרא אחזקיה בטמא כיון דחזא לצפרא דאשתני אמר (ליה) ודאי טהור הוה ובלילה הוא דלא אתחזי שפיר, כיון דחזא דהדר אשתני, אמר האי טמא הוא ומפכח הוא דקא מפכח ואזיל, רבי בדיק לאור הנר וכו' (ראה המשך בפנים).

8) נותן ידו כנגד חמה על הדם ומיצל. רש"י. ובחידושי הריטב"א כתב: יש שפירשו שמפרש הוא [רב נחמן את] רמי בר שמואל, דהיינו בין חמה לצל, כי ידו מפסקת בין החמה וצל שבידו והדם בינתים, ואחרים פירשו דתרוייהו בענין, ומבואר שרבי (מצאצאיו של דוד המלך) ראה והורה בלילה בדין הדם לאור הנר, "דרבי סומך היה בתחילה על מראית הלילה וכתחלת הוראה היתה לו"[9], ורבי "לא מספק טימא, אלא שפיר חזייה ואחזיק בטומאה דאמרי' לקמן רבי בדק לאור הנר"[10].

ושו"ר **בתוספתא**[11] שאמרו: כרואה בצל ולא ברואה בחמה. והגי' **הגר"א**[12] שם: וכולן אין רואין אותן אלא בין חמה לצל. ושם[13] בדין בדיקת חתיכות שהפילה: ואין רואין אותו אלא בחמה.

ד. ולפני שנעיין בישוב שיטת מעשה דרבי (דראה דם בלילה ולאור הנר, שלכאורה תמוה ממעשה דדוד המלך דלא ראה דמים או כתמים בלילה), יש להתעכב בשיטת רבי גופא, דלכאורה **מהירושלמי** נדה[14], אשכחן דרבי מודי דלא ליחזי דמא ברמשא, והכי איתא: אמר רבי יעקב בר אחא בשם ר"ש בר אבא כמה קופין דעובדין הוה אתי קומי רבי חנינה ומה דהוה אתו קומוי הוה אמר, מהו לראות כתמין בלילה, רבי ראה בלילה וטימא, אמר שובקתיה לצפרא ראה ביום וטיהר, אמר **גדולים הן דברי חכמים שאמרו אין רואין כתמין בלילה**, אמר שובקתיה לרמשא ראה בלילה וטיהר, אמר ולא אני הוא שטעיתי,

ולפי שהמקום הסמוך לחמה אין בו צל גמור כמקום שהוא רחוק ממנו לכך נקרא בין חמה לצל, והוסיף רב נחמן כי עם כל זה לא יבדקנו אלא כשנותן ידו בין חמה לצל, שמא זוהר השמש ימנע ממנו הכרת מראיתו.

9) חי' הריטב"א.

10) רש"י. וראה במהרש"א ובמשמרת כהונה, מה שדנו בדבריו.

11) נדה סו"פ ג.

12) ס"ק יד.

13) פ"ד ה"ה. [י"א].

14) פרק ב סוף הלכה ז.

[אלא] הוא הוא [העד] שדיהא. ע"כ. ומשמע מהירושלמי בשיטת רבי דלא כתלמודא דידן. ועוד למדנו "שחכמים" הם שאמרו דאין רואין כתמין בלילה.

[ודחוק ליישב ע"י חילוק דהירושלמי בכתמין עסיק, משא"כ הבבלי בדם בדיקה וכיו"ב[15]].

ה. והכי אסיק (דפלוגתת הבבלי והירושלמי הוא בשיטת רבי) **בערוך לנר**[16] בתירוץ ראשון, דאחר שהביא דברי הירושלמי, כתב וז"ל: רבי בדיק לאור הנר, משמע מזה שרבי סמיך עצמו על בדיקה לאור הנר לטהר או לטמא . . אבל ראיתי בירושלמי שהביא מעשה דלעיל בזה הלשון מהו לראות כתמים בלילה רבי ראה בלילה וטימא . . ולפ"ז משמע שרבי לא סמך על בדיקת לילה וחולק הירושלמי על גמרא שלנו. ע"כ.

ובתירוץ שני ראה הערוך לנר להגיה בירושלמי מילתא חדא, והסיר בזה מחלוקת נוספת בין בבל לארץ ישראל, ובלשונו: או י"ל דאחר שראה שלא ראיית לילה גרם אלא שדיהא והולך, שוב סמך על בדיקת לילה, ומה שכתוב בירושלמי שובקתי' לרמשא ראה בלילה וטיהר, נלענ"ד שט"ס הוא וצ"ל "וטימא", כמו בגמרא שלנו, ושל הירושלמי ושלנו אחת היא, ובזה א"ש דלפי המסקנא יקשה מתי אמר רבי אוי לי שמא טעיתי, אכן ע"פ הירושלמי י"ל דאחר שראה בצפרא אמר כן, ועל זה אמר גדולים הם דברי חכמים וגו' ולא הי' לי לעבור עליהם, אבל כשראה בערב שדיהה והולך,

15) וראה בטהרת הבית ח"א עמ' שי"ב, שרצה בתחילת דבריו לחלק בין דם הבא בהרגשה לכתם, אך לבסוף דחה זה מכח לשונות הירושלמי. עיי"ש. וראה לעיל בהערות על דברי הירושלמי, שכ' דאז עדיין לא גזרו על הכתמים. וראה עוד לקמן סו"ס י"ב, דבראיית דם בלילה יש חילוק בין בדיקה לכתמין לשיטת הסד"ט.

16) בבלי נדה כ ע"ב.

נח דעתו ואמר עתה אני רואה שלא טעיתי במה שטמאתי בתחלה שהדם הוא שדיהה, אבל מעיקרא טמא הי' ומאז והלאה סמך על בקיאתו וראה דם בלילה[17]. ע"כ. וכ"כ **בשיורי ברכה**[18] באחד מתירוציו וז"ל: ואולי שמא הוא ט"ס בירושלמי, וצ"ל אמר שבקתיה לרמשא ראה בלילה "וטמא" וכו' אמר הוא שדיהה, והיינו כדאתמר בגמרין.

ביישוב סתירת הסוגיות

ו. ושוב נשוב לנידון שאלתינו - איך רבי ראה דם בלילה, והרי ממעשה דדוד המלך משמע דאין לראות דם בלילה (וגדולים דברי חכמים שאמרו וכו').

ובהקדים דשוב מצינו לחז"ל ששבחו בדיקת הדם ביום ושהבודק לאור הנר (בלילה) הרי זה מגונה, והוא **מגמרא** נדה[19], דאמרי התם: אמר רב חסדא אסור לו לאדם שישמש מטתו ביום . . אמר רב הונא ישראל קדושים הם, ואין משמשין מטותיהן ביום . . תנן [במשנה לעיל טז ע"א, בדין המשמשת כמה פעמים באותו לילה, וצריכה בדיקה לטהרות: ב"ש אומרים צריכה ב' עדים על כל תשמיש ותשמיש]

17) גם בביאור **הפני משה** שם, יש לדחוק דלמסקנא דרבי שפיר חזי דמא ברמשא, וז"ל: וקאמר, מעשה שראה רבי בלילה וטימא ואח"כ נמלך להניחו עד הבוקר וראהו וטיהר, אמר גדולים הן דברי חכמים וכו', **וחזר אמר** נניחו עוד עד הלילה וראה והנה הוא טיהר, כלומר שחזר ודיהא ביותר, ואמר לא אני הוא שטעיתי בתחילה, אלא הוא הוא שהולך ודיהא שהרי עכשיו בלילה ג"כ מראה טהור לו. ע"כ. ואולי יש לדייק מהלשון "חזר אמר" דנראה שר"ל דחזר בו רבי ממה שאמר "גדולים הן דברי חכמים", ולכן הניחו שוב לראות מה יהי' בסופו, ואכן סופו הראה על תחילתו שלא הוא טעה בראיית הלילה אלא העד הוא שדהה. וראה עוד בסד"ט ס' ק"ן סוס"ק צ"ג. ובמפרשי הש"ס. וראה גם מש"כ בזה בפתחי דעת פ"ג הערה ו.

18) סקפ"ח ס"ק ו.

19) יז ע"א.

או תשמש לאור הנר [וא"כ שמעינן מב"ש דמותר לשמש לאור הנר, וקשיא מב"ש אדרב חסדא ורב הונא], אימא 'תבדוק' לאור הנר [ולא 'לשמש' לאורו, ובזה מתורץ הקושיא הנ"ל, דב"ש לא התירו לשמש לאור הנר אלא לבדוק העד בלבד], ת"ש[20] אף על פי שאמרו המשמש מטתו לאור הנר, הרי זה מגונה [אך לא אסור, ושוב קשיא ארב חסדא ורב הונא דאמרי אסור], אימא הבודק מטתו לאור הנר הרי זה מגונה, תא שמע ושל בית מונבז המלך היו עושין ג' דברים ומזכירין אותן לשבח, היו משמשין מטותיהם ביום . קתני מיהא משמשין מטותיהן ביום, אימא בודקין מטותיהם ביום, הכי נמי מסתברא, דאי ס"ד משמשין, מזכירין אותן לשבח [היכי דמי], אין ה"נ דאגב דאיכא אונס שינה מגניא באפיה. ע"כ.

והטעם דמגונה לבדוק דם לאור הנר, **פרש"י**: דלא מיבדק שפיר. **ובמאירי** כתב: אף על פי שהתרנו בדיקת העד לאור הנר, מ"מ אינה בדיקה מעולה מפני שאינו נבדק יפה ועיקר הבדיקה ביום. ע"כ. ולפי כל זה, שוב צריך ביאור במעשה דרבי דבדיק לאור הנר[21] (בלילה). וכדאי לצטט דברי הרמב"ם מהל' טומאת נגעים[22] שציין התוה"ש בס' קצו[23], וז"ל: ואין רואין לא בשחרית ולא בין הערבים ולא בתוך הבית ולא ביום המעונן - לפי שכהה נראית עזה, ולא בצהרים - לפי שעזה נראית כהה, אימתי רואין אותן בשעה רביעית ובחמישית ובשמינית ובתשיעית. ע"כ. **ובתוה"ש** שם כתב: דצבע הכתם ניכר יותר ביום מבלילה לאור הנר.

ז. ונראה להשיב ע"ז, בחילוק דרבי ראה לאור הנר, אך לאור הכוכבים (או הלבנה) גם רבי לא הי' רואה כהא דדוד ואביגיל. וכן נמצא כתוב בס' **האשכול**[24], וכן השיב **היעב"ץ** בהגהותיו לש"ס[25]. וכן השקיט **החיד"א** על קושיא זו בכמה מספריו, ומהם בפתח עינים על מגילה[26] ובשיורי ברכה[27]. ובספרו שם הגדולים, בביאור מעשה דרות ובועז, דבועז בדק דמה לאור הנר בלילה והכיר שאינו דם חימוד.

וכהני חזי שביאר **בערוה"ש**[28] שכתב [דאף את"ל שרק בחמשה מיני דמים בעינן לאור היום דווקא, ולא כהאידנא דבכל נוטה לאדום טמא, וכמו שדייק מרש"י בסע' שלפנ"ז - ויבואר לקמן - עדיין אינו מתורץ הא דרבי

20) לעיל טז ע"ב, תנו רבנן.

21) ונראה לומר אליבא דמ"ד ד"לשמש" מיטותיהן ביום (או לאור הנר) היינו "לבדוק", א"ש מה שאמר רבי בירושלמי ש"חכמים" (היינו מקור קדום מרבי עצמו) הם שאמרו שלא לבדוק כתמין (לאור הנר) בלילה, דמבואר מסוגיא דידן דמקורו ממשנה (טז ע"א) "או תשמש לאור הנר, היינו תבדוק". ובורייתא (דריש דף טז ע"ב) "תנו רבנן", ות"ש דבית מונבז (מדף י"ז ע"ב).

22) פ"ט ה"ו.

23) סק"ט.

24) סל"ט (ח"א עמ' 96).

25) כ ע"ב.

26) י"ד ע"א. דלמסקנת מעשה דרבי, מה שחכמים אמרו שלא לראות דם בלילה הוא לאור הכוכבים ולא לאור הנר.

27) סקפ"ח ס"ו, וז"ל: ואפשר דרבי קבל סתם דאין רואין כתמים בלילה, וסבר דהיינו דוקא לאור הכוכבים, אמנם לאור הנר שפיר חזי, ומודו רבנן דחזותא מילתא לאור הנר. אף הוא ראה בלילה לאור הנר וטימא, ושקביה. לצפרא, ראה ביום וטיהר, אמר כמה גדולים דברי חכמים וכו'. כלומר שאמרו סתם, ואגלאי מילתא דהיינו אפילו לאור הנר, ולא כמו שעלתה על דעתי. ושוב כי חזייה ברמשא דהדר אשתני, אמר לא שאני טעיתי, דסברתי דדברי חכמים בלא אור הנר, אלא האמת כן הוא, דהוא משתנה, והדר למילתא קמייתא שסבר דדברי חכמים בלא נר. ולאור הנר שפיר דמי. ומיהו אכתי יש חילוף ושינוי בגופא דעובדא בין גמרין לירושלמי. ולפי האמור הא דאמרו במגילה וכי רואין דם לילה, היינו כמ"ש אין רואים כתמים בלילה, ורבי מפרשה בלא נר. ע"כ לנידונינו. וראה שם עוד תירוצים.

28) סקפ"ח סי"ב.

ובלשונו: דהא בימי רבי היו עדיין מבחינים בין דם לדם ואיך ראה רבי בלילה, ונ"ל דרבי ס"ל דהא דאין רואין בלילה זהו לאור **הלבנה**[29] אבל לאור הנר הוי כיום, וראיה לזה מהא דאמרינן התם רבי בדק לאור הנר ע"ש, וה"פ, דאף דאין רואין דם בלילה מ"מ לאור הנר שפיר דמי, ובמגילה שם היה במעשה דאבגיל כשפגעה את דוד בדרך ע"ש והיה לאור הלבנה ולא לאור הנר (עי' סמ"ע חו"מ סי' ה' סוף סק"ז[30] וראיה לדברינו ודו"ק). עכ"ד הערוה"ש. ולקמן עוד נתעכב בדבריו. **ובפרי דעה**[31] כתב: והא דרבי ראה דם בלילה י"ל דסוגיא דמגילה פליג עלי' א"נ רבי ראה לאור הנר, והתם [בגמ' מגילה] הי' בשדה לאור **הלבנה והכוכבים**.

ובטהרת הבית[32] כתב מעצמו ביישוב הנהגת רבי שבדק לאור הנר בלילה נגד דברי חכמים, דאולי סבר רבי דליחיד מומחה (כמוהו) לא אמרו, ועיי"ש שנשאר בצ"ע. ועוד כתב בשם כמה ספרים שכ' כדברי החיד"א הנ"ל עיי"ש ובהערה[33]. וראה עוד באורך וברוחב **בקנה בשם**[34] ביאור מעשה דרבי וצדדי ספיקותיו.

בדיקה לאור היום דווקא

ח. וכ"ז לפלפולא, אך להלכתא כתבו כמה ראשונים לבדוק לאור היום דווקא. ומהם, **הרמב"ם**[35] שכתב: אין בודקין הדם אלא על גבי מטלית לבנה ובחמה, ועושה צל בידו על הדם והוא עומד בחמה כדי שיראה עינו כמות שהיא. ע"כ. **והאשכול**[36] כתב: ואנו טחו (חשכו[37]) עינינו מראות ואין רואין דם בליל. ע"כ. **והרשב"א**[38] כתב: אור היום יפה לבדיקה של בית, ואין בודקין מטותיהן אלא ביום ומזכירין אותו לשבח. **וארחות חיים** העתיק בשמו: ואור היום יפה לבדיקה שכן של בית מונבז אין בודקין מטותיהן אלא ביום ומזכירין אותו לשבח. ויש להעיר **מתוס'**[39] שביארו בשיטת בית הלל דרשאי לבדוק בדיקות שאחר תשמיש בלילה לאור הנר (לטהרות), וע"ז הזכירו לשבח את בית מונבז שעכ"ז היו ממתינים ליום לבדוק. ע"כ. ושוב נעתיק דברי **המאירי** מגמרא מגילה שכתב: כשם שאין דנין דיני נפשות בלילה כך אין רואין מראות דמים של נדה בלילה אלא ביום, ולא עוד אלא

29) ובס' באשכול וחיד"א דלעיל, גרסינן לאור הכוכבים.

30) וז"ל: ולכאורה היה נראה לומר דהיינו טעמא משום דלקמן בסימן ז' כתבו הטור [סעיף ד'] והמחבר [סעיף ב'] דסומא באחת מעיניו כשר לדון אפילו תחילת דין משום דיכול לראות, ובסומא בשתי עיניו פסול משום דהוה אצלו לילה אפילו ביום, ואם כן נאמר דהוא הדין איפכא, דכשמדליק נרות בלילה ויכול לראות ולהכיר בני אדם, מותר לדון אפילו בתחילת דין בלילה. ודומה לזה מצאתי בקובץ ישן נושן דאין קונין בקנין סודר בלילה אלא לאור הנר או לאור הלבנה [כדי] שיכירו העדים היטב מי הוא הקונה והמקנה, וגם אמרו [יומא ע"ד ע"ב] מאן דאית ליה סעודתא [לא] ליכליה [אלא] ביממא, [הטעם הוא] משום דאמרו סומא אינו שבע. ואי מדליק נרות בלילה לית לן בה. [וא"ם] כן [גם בכאן] נראה לי להלכה ולא למעשה לכפותו לדון בלילה אף שהנרות דולקות, כי לא מצאתי חילוק זה בשום אחד מהפוסקים. עכ"ל הסמ"ע.

31) סקפ"ח טו"כ סק"א, בסופו. ולקמן נכתוב שיטתו להלכה.

32) ח"א עמ' שי"ב.

33) כ"כ בשם שו"ת בן יהודה סנ"ה, שאביגל הראתה הדם לדוד באישון ליליה ובאפילה, כדי שיגיד שאין דנין דיני נפשות בלילה שאסור אפי' לאור הנר. ובשם ס' ראש אפרים סל"ח ס"ק סא, שג"כ כ' דמגילה מיירי דלא לאור הנר (א"נ דבסוגיא דמגילה דלא כרבי. אך בטהרת הבית דחה תירוץ זה עיי"ש, ולפ"ז נדחה גם דברי הפר"ד הנ"ל בפנים).

34) בסקפ"ח בביאורי הט"ז סק"ה.

35) פ"ה מהל' איסורי ביאה הלכה יב. אך ראה לקמן בסעי' ט, מש"כ המ"מ והב"י והפר"ר בשיטתו, ומה שהעירו בזה.

36) הל' נדה סל"ט.

37) גירסת הדרכ"ת סקפ"ח ס"ד.

38) תורת הבית הקצר בית ז שער ה.

39) ד"ה אימא, נדה יז ע"א.

שצריך לראות בחמה ושיעשה צל בידו, כמו שיתבאר במקומו[40]. ע"כ. ו"במקומו" - בגמרא נדה כתב: אף על פי שהתרנו בדיקת העד לאור הנר, מ"מ אינה בדיקה מעולה מפני שאינו נבדק יפה ועיקר הבדיקה ביום. ע"כ. **ורבינו ירוחם**[41] כתב: והבדיקה המובהקת היא ביום כי אור היום יפה לבדיקה זו.

ט. והב"י[42] הביא דברי הרשב"א ורבינו ירוחם (לבדוק ביום דווקא) וציין מקורם לגמרא במעשה דבית מונבז, וסיים: ולפי שאינו מעכב כלל לא הזכירוהו הרמב"ם[43] ורבינו ז"ל [הטור]. ע"כ. **ובשו"ע** לא הזכין מדין זה כלום. אך **הרמ"א** כתב: והבדיקה תהיה לאור היום ולא לאור הנר (תא"ו נכ"ו והרשב"א בת"ה), ובדיעבד מהני אפילו לאור הנר (כן משמע בב"י). ע"כ. [ולפי דברי התוה"ש[44] (שכתב הטעם שלא כתבו הטור והמחבר דין ראיית הדם ביום ולא בלילה, שהוא משום דלדידן שמטמאים כל מראה זולת לבן וירוק, בקל יוכל להבחין גם שלא ביום), משמע קצת שהרמ"א שכן כתבו להלכה דלא כמחבר - חולק עליו. אך מהבן איש חי המובא לקמן לא משמע כן. ועצ"ע].

40) במסכת נדה. והובא לעיל.

41) בנתיב כ"ו ח"ב.

42) בסי' קצו. וראה ב**פרטי רמזי דינים** המחודשים המבוארים בזה הסימן [להב"י]: אור היום יפה לבדיקה. וראה לקמן ביאור שיטתו עפ"ד הצ"צ.

43) וקצת צריך ביאור ממ"ש "לא הזכירוהו הרמב"ם" הרי הרמב"ם כתב "אין בודקין הדם . . ובחמה, ועושה צל בידו על הדם והוא עומד בחמה". וי"ל שהבין בשיטת הרשב"א ורבינו ירוחם והרמב"ם, דגם דהאידנא צריך לבדוק לאור היום לכתחלה (עכ"פ) וכהא דבית מונבז, "ולפי שאינו לעיכובא כלל לא הזכירוהו" אפי' אחרי שכתבו דין דם בזמן הזה (שמטמאים כל מראה דם).

44) סקפ"ח סק"א.

והלבוש[45] כתב: והבדיקה תהיה לאור היום ולא לאור הנר, שאין כתם ניכר כל כך לאור הנר, מיהו בדיעבד אפילו אור הנר סגי. ע"כ. **ובערוך השולחן** בתחילת דבריו דייק בדברי **רש"י** דאין מניעה האידנא (שמטמאים כל מראה דם) לראות דם בלילה, שכתב[46] וז"ל: ודע דבמגילה (י"ד א) איתא בפשיטות דאין רואין דם בלילה, ובנדה ספ"ב איתא דרואין הדם דווקא בין חמה לצל ידו, כלומר נותן ידו כנגד החמה על הדם ועושה צל, דבאופן זה המראה ברור בלי טעות, וכל הפוסקים לא הזכירו זה כלל, והטעם דדווקא בימיהם שהיו מבחינים בין דם לדם א"א לראות בלילה, אבל האידנא דכל מראה אדום אסור ורק לבן וירוק כשר אין חילוק בין לילה ליום (ס"ט סק"א), וראיה לזה מרש"י במגילה שם, שכתב וכי מראין דם בלילה אם טמא או טהור, הלא צריך להבחין מראיתו אם מחמשה דמים הטמאים באשה, עכ"ל, הרי מפורש דדווקא בין הבחנה אדום לאדום צריך יום דווקא. עכ"ל ערוה"ש. וזה לפלפולא אך להלכה כתב[47] בהמשך דבריו אחרת מזה, וז"ל: ובוודאי גם עתה נכון לראות דווקא ביום דכמה פעמים ראיתי בחוש דאינו דומה המראה ביום להמראה בלילה אך במקום ההכרח יכול לראות בלילה ולהורות כמו שעיניו רואות. ע"כ. ובסעי' כ"ד כתב בפשטות: והבדיקות יהיו לאור היום ולא לאור הנר כי ראיית לילה מטעה לפעמים ובדיעבד מהני אפילו לאור הנר דרחוק הוא שתטעה ממראה טמא למראה טהור. וראה עד"ז **בטהר"י**[48].

45) סקצ"ו ס"ד.

46) שם סי"א.

47) סקצ"ו סט"ז וכ"ד.

48) סק"ט.

ושו"ר כתוב **בדרכ"ת** בשם **המלבושי טהרה**[49] שהחמיר שלא לראות לכתחילה דם בלילה, ורק בדיעבד אם ראה בלילה הכשיר. וראה לקמן **שהשיורי ברכה** אחר אריכות סיים ש"ראוי להחמיר" גם האידנא שלא לראות דם בלילה. **ובסד"ט**[50] הסיק דמין הדין צריכה שתראה את כל הבדיקות ביום, ורק בדיעבד סגי ראיית באחת הבדיקות ביום[51]. ועוד דייק מדברי **הסמ"ג** שתבדוק ביום דווקא ("שחרית בקומה ממטתה וערבית כשהולכת לביה"כ"), ועוד העתיק לשון **ריק"ש**[52] ד"אין הבדיקה עולה כהוגן אלא ביום". ולקמן יבורר שיטתו באורך ב"ה.

וראה גם בחי' **החת"ס**[53] שכתב אמימרא דרב הונא (ישראל קדושים הם וכו'): אף ע"פ שהם קדושים ואינם יכולים לבעול ולשנות אלא בבדיקה בין כל תשמיש . . ואינם רוצים לבדוק לאור הנר, ואפ"ה אינם משמשים ביום. ע"כ. **ובחכמת אדם**[54] כתב: כל הבדיקות תהיה לאור היום ולא לאור הנר דאין ניכר כל כך הצבעים דהיינו שחרית בקומה ממטתה ובערב קודם תפילת ערבית ובדיעבד מהני אפילו לאור הנר (סעיף ד'). ע"כ. **ובקיצור שולחן ערוך**[55] כתב: הבדיקות צריכות להיות לאור היום ולא לאור הנר. ויש מחמירין אפילו בדיעבד אם לא היתה לכל הפחות בדיקה אחת ביום הראשון ובדיקה אחת ביום השביעי לאור היום [ע"פ דבריו **בס' לחם ושמלה**]. ע"כ. **והבן איש חי**[56] כתב: העושה הפסק בטהרה במוך דחוק באותו מקום, צריך שיהיה מונח המוך באותו מקום כל בין השמשות עד שיהיה ודאי לילה . . ואחר שיהיה ודאי לילה אז תוציא את המוך משם ותצניעו בקופסא עד הבוקר, כדי שתבדקהו לאור היום, וכמ"ש רמ"א ז"ל בהג"ה סי' קפ"ו ס"ב בבודקת את העדים אחר תשמיש, וכמ"ש רש"י ז"ל בנדה דף ט"ז והתוספות שם בד"ה אימא ע"ש, יען כיון דהיא מוציאה אותו אחר שיהיה ודאי לילה חשך היום וא"א לבדקו לאור היום, וגם לאור הנר אין לבדוק לכתחילה וכמ"ש מר"ן בב"י סי' קצ"ו, והביאו מור"ם בהגה"ה ס"ד יע"ש. ע"כ. (וראה **בשערי טוהר**[57] דבביתו יבדוק דווקא סמוך לחלון ולא רחוק ממנה ובמקום האפל).

49) סק"ד.

50) סקצ"ו סו"ס י"ט.

51) ובכוונת הסד"ט אם בשל ראשון או (/ו)שביעי או שבכל יום צריכה לראות פעם אחת ביום, ראה לקמן סוף סעי' י"ב.

52) אך ראה לקמן סי"ב מש"כ להעיר על דבריו.

53) נדה יז.

54) שער בית הנשים כלל קיז י

55) סימן קנט סעיף ח

בדיקה לאור הנר

י. לעומת זה מצינו לכמה פוסקים שהתירו לראות דם בלילה לאור הנר בכל אופן (גם האידנא - **לפני** הופעת אור החשמל). בהקדים המשך דברי הרמב"ם דלעיל: ולא כל הרואה צריך לכל אלו הדברים בכל עת שיראה אלא טביעות עין יש לחכם בדמים, ובעת שיראה מיד יטמא או יטהר, ואם נסתפק לו במראה מן המראות צריך להקיף ולערוך לדיו או לדם הקזה או לשאר המראות. אך ראה **בראב"ד** שהשיג על הרמב"ם וכתב: א"א כל מה שכתב בזה אין בו הלכה למעשה שאין לנו עכשיו דם טהור אלא כל מראה אדמומית טמא. עכ"ל.

ונחלקו בשיטת הראב"ד גופא אם אכל מש"כ הרמב"ם חלוק (כולל אריישא - דבודק בחמה ובצל ידו, או רק אסיפא דהמסתפק מקיף בדיו

56) שנה שניה פרשת צו יב

57) שער ט"ז סק"ז, הוב"ד באוצר הלכות סקצ"ו סכ"ו. וראה בשער ח סק"ד, דכל שאינו לצורך כ"כ ימתין עד למחר.

או בדם הקזה). **דבתוה"ש**[58] כתב: ונראה לי דמטעם זה לא העתיק הטור והמחבר כיצד ינהג החכם עצמו לראות דם נדה, דהיינו אם רואין דם בלילה ולעשות צל בידו . . [כמש"כ בגמרא ורמב"ם] משום שלדידן אינו טהור רק הלבן והירוק, וזה אין צריך עיון ודקדוק רב כי בקל יוכל להבחין כל זה לכן בכל ענין שירצה החכם יוכל לראות כדי לטהרה או לטמאה [וסיים] וכ"כ הראב"ד בהשגות. ע"כ. והוב"ד **בלחו"ש**[59].

בשיטת הסד"ט

אך ראה **בסד"ט** בתחילת סקפ"ח, שהביא דברי התוה"ש האלה, והוסיף לציין לעיי' בסי' ק"ץ[60] למש"כ בזה. ושם נמצא, דאף שלמעשה מסכים עם התוה"ש (דההאידנא רואים ומורים בדמים בלילה), מ"מ נחלק עליו בהבנת שיטת הראב"ד, דסב"ל לסד"ט דאסיפא דדברי הרמב"ם קאי השגתו (שהמסתפק הוא שמקיף בדיו וכו'), וז"ל: אבל מהא דאם האידנא רואין דם בלילה לטהר או לטמא או לאו, מזה לא מיירי כלל הראב"ד ז"ל, [ומסיים הסד"ט] מ"מ מסתימת הפוסקים שלא הזכירו כלל בזמן הזה זמן בדיקת הכתם - מוכח כדברי המנח"י [= תוה"ש]. ע"כ.

וכן הם דברי החיד"א **בשיורי ברכה**[61] וז"ל: [דמ"ש תוה"ש] ודבריו נכונים [בטעם שהשמיט הטור והמחבר דין ראיית דם בלילה], אלא דמ"ש "וכ"כ הראב"ד", יש לדחות דאין ראיה שעל פרט זה נמי דיבר הראב"ד, דאפשר דעל המראות וההקף [שהם סוף דברי הרמב"ם] כתב דאין בו הלכה למעשה, דכל מראה אדמימות טמא . . ולענין הלכה, עתה שאין טהור אלא לבן וירוק, דעת הרב תורת שלמים שיכול לראות בלילה . . וכן נראה מהטור ומרן ושאר מחברים שהשמיטו דין זה, [ועכ"ז רוח אחרת נשבה בו, והמשיך וכתב] וראוי להחמיר, וכן ראיתי לאחד קדוש כ"י שהיה נזהר בזה. ע"כ.

אך ראה **בפר"ר**[62] שהביא דברי תוה"ש וסד"ט, והאריך להוכיח שהצדק עם התוה"ש. והוסיף שכן מבואר בשיטת הרמב"ם גופא[63]. (וראה לקמן שיטתו).

י"א. ואיברא שלכאורה יש לדייק בדברי **המגיד משנה** דסב"ל כסד"ט (בשיטת הראב"ד), שעל דין ראיית דם בלילה כתב: שם [גמרא נדה] מפורש במימרות חלוקות. ע"כ. ורק על המשך דברי הרמב"ם (טביעות עין של חכם, ואיך ינהג כשמסתפק) כתב: ובהשגות א"א כל מ"ש בזה וכו', ולא היה צריך לכתבו שכבר ביאר כן רבינו פי"א[64]. ע"כ. היינו שכתב

58) סקפ"ח סק"א.

59) סקפ"ח לחם סק"א. והשמיט (בכותבו - וכו') מדברי תוה"ש את ציוני המקורות למחלוקת הרמב"ם והראב"ד. ואכמ"ל. וראה לקמן, שהוא בסקצ"ו, העתיק דברי הסד"ט מסקצ"ו, דבעינן לעיכובא בדיקה אחת ביום עכ"פ (אך מסקנתו נראית כתוה"ש, שבכותבו דברי הסד"ט האלו הוסיף לציי' לשמלה ס"ק ה, ושם בסופו חלק והשיב עליו, ויובא לקמן סי"ד). והובא גם בדרכ"ת סקצ"ו ס"ק נ"ב. ויבואר לקמן.

60) סוס"ק צ"ג.

61) סקפ"ח סק"ו.

62) סקפ"ח שפ"ח סק"ב.

63) וראה לעיל (ס"ט), שגם מדברי **הב"י** משמע כן בדעת הרמב"ם והטור. אך אינו מוסכם לשיורי ברכה שכתב בסוף דבריו: ולפי האמור הא דאמרו במגילה וכי רואין דם לילה, היינו כמ"ש אין רואים כתמים בלילה, ורבי מפרשה בלא נר, ולדידן הרי אפילו לאור הנר, וכמו דסברי האמוראים בתלמודין [בבלי], וכמו שפסק הרמב"ם, וכך הם דברי הרב המאירי בפסקיו למגילה, שכתב וז"ל, אין מראין מראות דמים של נדה בלילה אלא ביום, ולא עוד אלא שצריך לראות בחמה ושיעשה צל בידו, עכ"ל [המאירי], ודבריו כדעת הרמב"ם, וכמ"ש דאין רואים דם בלילה לדידן הוי אפילו לאור הנר. עכ"ל חיד"א.

64) הל' י"ג, וז"ל שם: ובימי חכמי הגמרא נסתפק הדבר הרבה בראיית הדמים ונתקלקלו הוסתות, לפי שלא היה כח

להציל הרמב"ם מהשגת הראב"ד בד"ה דקאי אסיפא.

אך ממ"ש הראב"ד גופא, "**כל מה שכתב בזה** אין בו הלכה למעשה", משמע דאכל קאי (גם בדין ראיית דם בלילה), וכתוה"ש ופר"ר. וא"כ שיטת הרמב"ם כמש"כ הב"י שלא הזכיר הרמב"ם אדבית מונבז כי אינו מעכב האידנא (ודלא כשיורי ברכה שכתב ששיטתו כמאירי, דגם האידנא שיטת הרמב"ם שיבדוק לאור הנר).

י"ב. ובעיקר שיטת **הסד"ט**[65] כתב אמ"ש רמ"א[66] "ובדיעבד מהני אפילו לאור הנר", וזת"ד: דבדיקות (ז"נ) משום ספירה היא (וכמש"כ התוס' נדה[67]), ולכן כמו שאין ספירה אלא ביום אין בדיקה אלא ביום, ולכן בעינן לעיכובא בדיקה אחת לכל הפחות ביום[68] (הראשון והשביעי[69]). ומשום זה סיים: לכן יש בכל הנשים למנות ימי נדה וימי זיבה, לפיכך החמירו חכמים בדבר זה וגזרו שיהו כל ימי האשה כימי זיבתה ויהיה כל דם שתראה ספק דם זיבות.

65) ע"פ מש"כ בסק"ץ וקצ"ו שם.

66) בסקצ"ו.

67) ס"ט ד"ה שבעה לנדה.

68) עוד כתב שם הסד"ט, דמה שהוציא הרמ"א קולא בדיעבד שלא בדקו לאור היום, הוא משיטת הרשב"א דאזיל לשיטתי' דלא בעינן אלא בסופו, ולישטתי' דימים מוחזקין בעינן ולאו משום ספירה וכתוס', ולפי מש"כ המחבר בסקצ"ו ד"אין להקל" כרשב"א, ובעינן בדיקות דתחילה וסוף לעיכובא - אין ראי' מדברי הרשב"א לכאן, ו(לכן) אין להקל נגד התוס'. והיינו שהעמיס בשיטת המחבר דבעינן ספו"ל (ומוחזקין אינו מספיק). ראה מזה עוד בסד"ט ס"ק ט"ז וח"י (דלדידן ספו"ל בעינן).

69) פשוט הוא, דקיי"ל שאין להקל אפי' בדיעבד בלא בדקה ראשון ושביעי, וע"ז כותב שאינו נקרא אלא ביום משום ספורים לפנינו. והכי פשט לי' בלחו"ש משמו (לחם ס"ק כ"ז). ועיי' היטב בדברי הסד"ט. אך בדר"ת סקצ"ו ס"ק נ"ב, כתב בשיטת הסד"ט "ביום הראשון **או** ביום השביעי". והעיר עליו בהג' באר יצחק, ס"ק קי, שצ"ע דבסד"ט עצמו לעיל מזה (ס"ק ט"ז ד"ה לפענ"ד) לא משמע כן, ולכן העלה להזהיר לביתו שתבדוק דווקא ביום, וכמש"כ הסמ"ג "שחרית בקומה ממטתה וערבית כשהולכת לביה"כ", ובדיעבד אפי' פעם אחת ביום מהני, וכמש"ל ואין להקל נגד דעת התוס', אחר זה ראיתי בריק"ש שכתב וז"ל אין הבדיקה עולה כהוגן אלא ביום עכ"ל אולי כוון לטעם שכתבתי. עכ"ל הסד"ט.

ועוד כתב הסד"ט[70] בשיטת הרמ"א, שדווקא בז' נקיים החמירו לבדוק לאור היום, "משא"כ כשהיא בחזקת טהורה דאז רשאי לראות אף בלילה". וציי' **לתוס'**[71] דמבואר שם בשיטת בית הלל דרשאי לבדוק בדיקות שאחר תשמיש בלילה לאור הנר (לטהרות), וע"ז הזכירו לשבח את בית מונבז שהיו ממתינים לבדוק ביום[72].

מבואר בשיטת הסד"ט, דבז' נקיים בעינן לכתחילה לבדוק כל הבדיקות ביום, ובדיעבד בעינן לעיכובא בדיקה אחת ביום בראשון ובשביעי. ובעת שהיא בחזקת טהרה[73] מן הדין יכולה לבדוק בלילה[74] (לאור הנר).

למסקנה, דשמא נפלה טעות סופר בדברי הדרכ"ת, וצ"ל "ביום הראשון **וכן** ביום השביעי".

70) בסק"ץ סוס"ק צ"ג.

71) ד"ה אימא, נדה יז ע"א.

72) והיינו שכוונת הסד"ט לחזק חילוק זה (דבמוחזקת בטהרה סגי בדיקה לאור הנר לכתחילה) ע"י ביאור מעשה דבית מונבז שבתוס' זה, דמשמע מבית הלל דבדיקת מיטותיהן (בדיקותיהן) "שאחר תשמיש" (שהיא בחזקת טהרה) רשאי מן הדין ולכתחילה לבדוק בלילה, וע"ז שבחו לבית מונבז שנהגו בזה לפנים משורת הדין לבדוק רק לאור היום.

73) ובטהרת הבית ח"א עמ' שי"ד, כתב שכ"כ בשו"ת מי נח, ריש סל"ז. אך העיר עליו להאומרים דבז' נקיים היא כבר בח' טהרה, עיי"ש. ושיטת כ"ק הצ"צ ראה בעניין זה סי' יורה דעה סקנ"ה.

74) ולפ"ז יש שכתבו דלשיטת הסד"ט יכול לבדוק **כתמים** בלילה לכתחילה.

עוד יוצא דין מחודש, דאם בדקה עצמה שחרית ולא ראתהו ביום מיד אלא בלילה, לא עלתה לה זה היום לספירתה, שלא ספרה (בדקה[75]) ביום[76]. ומדבריו עולה עוד חידוש נוסף עיקרי בדין בדיקות, שהחלטת דין הבדיקה הוא גמר הבדיקה ובלעדיו לא נחשב הבדיקה כבדיקה, ולכן אחר שהוציאה העד מאותו מקום, כשרואה היא או הרב את העד ומחליט דינו כפי ראות עיניו, אז נחשב שנבדק ו(לא ייחשב עת בדיקתה בשעה שסיימה לבדוק עצמה באותו מקום ורק) אז נחשב שספרה לעצמה יום בסדר בדיקותי'. וראה לקמן שנחלק איתו הקנה בושם, אמנם קצת משמע שהסכים לו בקו"א לפסקי דינים לכ"ק אדמו"ר הצמח צדק כפי שיבואר לקמן.

י"ג. וראה בשו"ת **נודע ביהודה**[77], שכן כתב בשיטת הב"י, ממ"ש להחמיר כ"כ בבדיקת יום ראשון אחר שכבר בדקה עצמה במוך דחוק שאחר הפס"ט. והשיב "טעם הבית יוסף משום דספירת לילה [דמוך דחוק] לאו ספירה". ונמצא לדבריו קירוב הדעת והדעות בין הב"י לסד"ט[78].

י"ד. אך דבריהם נדחו מכמה צדדים ומכמה פוסקים. דמ"ש לחלק בין הימים שהיא בחזקת טהורה (שיכול לראות בלילה) לז' נקיים (שיראה ביום דווקא), כתב עליו **בפר"ר**[79] דלא ראה נזהרין בזה, והי' לי' להפוסקים להזכיר דאיכא נפ"מ בזמה"ז, "לכן נ"ל דהרב [רמ"א] לא החמיר לכתחילה רק בבדיקת האשה דלכל מסורה, ולא בראיית חכם . . והחכם יראה לעצמו אם יסתפק בהמראה יניחנה עד אור היום".

מבואר שיטת הרמ"א ע"פ הפר"ר, דבבדיקת ז' נקיים אין לאישה לקבוע לעצמה דין בדיקתה בלילה אלא ביום, ורק חכם יראה לעצמו בלילה - אם אינו מסתפק בו. וראה בהקדמתו לסקצ"ו פלפול ארוך בגדר בדיקת ז' נקיים.

ובמש"כ הסד"ט ע"פ התוס' דבעי' ספורים לפנינו, ולכן אין בדיקה אלא ביום משום ספירה שאינה אלא ביום, ראה בהקדמתו לסקצ"ו, שכתב: ומעתה א"ש מה שלא הקפידו הפוסקים שתבדוק את עצמה ביום דווקא, ומשום דזה אינו רק לר' עקיבא דס"ל דעיקר הספירה היא הבדיקה . . אמנם לדידן דקי"ל דלא בעינן שיהיו ספורים לפנינו רק שיהיו מוחזקין בטהרה מדין חזקה . . מעתה אין הבדיקה ענין לספירה . . ולפי"ז גם אם בדקה בלילה ומצאה טהור נתחזקו הימים בטהרה, וע"כ לדידן ליכא קפידא כלל שתבדוק את עצמה ביום דווקא, רק לכתחילה תבדוק לאור היום מהך דמונבז וכמו"ש הרשב"א והרב בהגה. ע"כ.

[ויש להעיר שבדין מראה צהוב, אף שמיקל בו, כתב בסוף שפ"ח סק"ד, וז"ל: לדעתי בכה"ג צריך ליזהר בכל האזהרות שהזכיר הר"מ בפ"ה הל' יב. ע"כ].

75) וראיית והחלטת דין בדיקתה - מיקרי גמר בדיקתה ראה בפנים.

76) וראה בנדון זה בשי' שבה"ל סקצ"ו אות י בשם הפת"ז בסק"ז וי"ג ע"פ הנוב"י קמא באה"ע סל"א (דמשמע שחולק על הסד"ט). וראה שם אות יב, אם לחוש לסד"ט.

77) יו"ד הדו"ק סו"ס מ"ו, ד"ה והנה הרמב"ן.

78) אך ראה בלחו"ש סקצ"ו סק"ה, דמוך דחוק אינו אלא למצוה מן המבחר, ובס"ו שכתב דין בדיקת יום ראשון לחומרא - הוא מן הדין למי שלא עמד בהידורים. וכ"כ בפר"ר וביגל יעקב, וראה בבדי השלחן ביאורים ד"ה רק. ובשישבה"ל סקצ"ו ס"ו אות ט.

79) סקפ"ח שפ"ח סק"ב.

ט"ו. וראה **בלחם ושמלה**[80] שהשיב על דברי הסד"ט ע"ד הפר"ר הנ"ל, דמש"כ התוס' דבדיקה משום ספירה, הוא אליבא דר"ע שם בגמרא, דסב"ל דבעינן בדיקה בכל יום דבדיקתה היא ספירתה, "אבל למאי דקימ"ל כר"א . . דבעיא תחלתן וסופן . . א"כ הבדיקה אינה היא הספירה ושפיר יכולה לבדוק גם בלילה".

וכן אמ"ש הסד"ט בדעת ריק"ש "אולי כוון לטעם שכתבתי", השיב עליו "גם מה שרצה להעמיס בלשון הריק"ש, אינו נראה ואדרבה לשונו מוכח דטעמא משום דאור היום יפה וכמ"ש הרשב"א". ועיי' עוד שם.

ט"ז. ובלבנון נטע[81] ג"כ כתב דאין דברי התוס' אמורים אלא אליבא דר"ע. אך הוא הפליג להוסיף ולבאר שגם לר"ע דבעי בדיקה בכל יום - מהני בדיקת לילה, והאריך בביאור התוס' שאין כוונתו דאינו מועיל בדיקת לילה. עיי"ש.

ט"ז. ובקנה בשם[82] העיר על יסוד הבנת הסד"ט בב"י ורמ"א שהמה לא דברו בבדיקות עצמן אלא בראיית תוצאת בדיקתה, ובלשונו: אין הכוונה [במה שכתב הרמ"א לבדוק לכתחילה לאור היום] לעצם הבדיקה שבודקת עצמה . . אלא הכוונה לבדיקה שבודקת את עד הבדיקה שבדקה בו לראות אם הוא טהור או לא, ע"ז קאמר שתבדוק לאור היום . . ולפי"ז צריך להבין קושיית הסד"ט . . שפירש דברי הרמ"א בעצם הבדיקה שבודקת גופה, וצ"ע . . ולא מיירי כלל לענין זמן הבדיקה בגופא ודו"ק.

80) סוס"ק ה מסקצ"ו. ומעין זה כתב בס"ק ז שם: וכמ"ש מתוס' . . שכתבו דצריך להיות הבדיקה ביום דספירה ביממא היא, י"ל דבעי לישב לר"ע.

81) סק"ה.

82) סקי"ט מסקצ"ו.

ע"כ. וראה **בשי' שבה"ל** סקצ"ו[83] מש"כ בזה בשם כמה פוסקים.

ומבואר מהקנה בושם, דכן חשיבנן לעת הבדיקה וראייתה ע"י האישה או הרב כשני זמנים נפרדים והעיקר זמן הבדיקה עצמה, אך על ראייתה ע"י האישה או הרב ע"ז כתבו הב"י והרמ"א שלכתחילה יסתכלו לאור היום.

שיטת כ"ק אדמו"ר הצמח צדק

י"ז. והנה **רבינו הצמח הצדק** בפסקי דינים[84], כתב וזל"ק: הבדיקה צריכה שתהי' לאור היום ולא לאור הנר (רשב"א בתה"ק והארוך ותא"ו נכ"ו) ובדיעבד מהני אפי' אור הנר (כ"מ בב"י). עכלה"ק.

ומשמע שיטתו כרמ"א, דלכתחילה יבדוק לאור יום, היינו מטעם שניכר טפי (וכרשב"א) באור היום מאור הנר (אפי' ביום), ורק בדיעבד מהני אור הנר (בין ביום ובין בלילה). ודלא כשיטת התוס' שהביא הסד"ט.

ח"י. אך ראה שמ"ש בקונטרס אחרון ס"ק ג, שדן בדברי הסד"ט, וז"ל: עיי' ס"ט שתמה על הב"י דמבית מונבז דפ' כל היד דמזכירין אותן לשבח. דמשמע שבחא בעלמא ולאו עיכובא. אין ראי'. דהתם לטהרות הוא. משא"כ הכא לבעלה ובימי ספירה דהספירה צ"ל ביממא כו' עיי"ש. ולענ"ד נראה דמעולם לא עלה דעת הב"י להכשיר בדיקה בלילה אלא דאתי לאפוקי ביום לאור הנר כגון בבית אפל וכה"ג. או לאחר שעלה עמוד השחר. דקיי"ל דיממא הוא. ומשום ספירה ש"ד לבדוק אז. ע"ז כ' דלכתחלה ראוי שתמתין לבדוק עד הנץ החמה לאור היום שיפה לבדיקה זו. להבחין מראה יותר מאור הנר. ובדיעבד אם בדקה

83) אות יב.

84) יו"ד סקצ"ו סעיף ח.

קודם נץ החמה לאור הנר אינו מעכב. וראי' מבית מונבז. ואפשר דגם הרשב"א לזה כיון. עכלה"ק לרבינו הצ"צ.

והנה לנו מבואר שיטת רבינו הצ"צ בדעת הב"י ("ואפשר דגם הרשב"א לזה כיון"), דלא תבדוק עצמה אלא ביום ולעיכובא הוא, וכל החילוק דלכתיחלה או בדיעבד, זהו רק ביום עצמו. והיינו שנראה כוונתו הק' דהוא משום דבעינן בדיקה ביממא משום ספירה, שהסכים בזה עם הסד"ט וכפי שכתב שם לעניין הבדיקה אחר עלוה"ש "ומשום ספירה ש"ד לבדוק אז" - רק שלכתחילה יש לראות אחר הנץ שאור היום יפה לבדיקה והיינו לעיון בדיקתה להחליט דינה, משום "דניכר טפי", וכבית מונבז ששיבחו אותם ע"כ שהמתינו ליום, אך בדיעבד מהני גם לפני הנץ אך לא לפני עלות השחר שהוא לילה.

ואגב יוצא שיטת רבינו הצ"צ בשיטת הב"י כמש"כ **הנוב"י** הנ"ל[85] בדעת הב"י - דסב"ל דבעינן בדיקה ביממא משום ספירה. והכי אשכחן בשו"ת **בית שלמה**[86], שכתב דאליבא דכו"ע בדיקת לילה אינה מועילה[87].

י"ט. אך חזינו מחזה קודש בשו"ת שלו (יורה דעה סי' קנה) תשובה ארוכה מנדון הסמוך לנידוננו, וזל"ק בקיצורים: אודות מ"ש הס"ט בסי' קצ"ו ס"ד סקח"י בשם המע"צ דספורין בעי' אף למ"ד סופן אף על פי שאין תחלתן . . וגם הס"ט הסכים כן עכ"פ לד' הרב"י בש"ע סי' קצ"ו ס"ד שפסק כהיש אומרים שם דתחלתן וסופן בעי' דהיינו שצריך שתבדוק ביום הראשון מהשבעה וביום השביעי דלדידהו ודאי ספורין לפנינו בעינן עכ"ד הס"ט . . והנה גם מ"ש הס"ט דלמאן דמצריך תחלה וסוף טעמא משום דבעינן ספורים לפנינו ג"כ לא נ' כן לענ"ד . . [קיצור ב] בחידושי הר"ן הביא ראיה מפרק המפלת דלר' אליעזר לא בעינן ספורין לפנינו והיינו כרב ולא כר' חנינא. וסגי בתחלתן או בסופן וכ"ד הרמב"ן בהלכותיו פ"ב ה"ג ולא כמ"ש הב"י שדעת הרמב"ן כהסמ"ג . . [קיצור ג] שרוב הפוסקים רובם ככולם ה"ה הרמב"ם והראב"ד והרז"ה והרמב"ן והרשב"א והרא"ה והרא"ש והר"ן והטור ורי"ו והרשב"ץ וכ"מ דעת הסמ"ק. כולם ס"ל דסופן אף על פי שאין תחלתן וגם ר"י בעל התוספות והרא"מ ס"ל דגם לר' חנינא רק מדרבנן בעי תחלתן וסופן. אבל מדאורייתא סגי בסופן אף שאין תחלתן כמו לרב. ולא נשאר בהמחמירים לומר דמדאורייתא יש ספק שמא בעינן תחלתן וסופן רק סה"ת והסמ"ג ור"ש[88] . .

85) סי"ג.

86) ח"ב סמ"א.

87) ראה שם שנחלק עם הנוב"י, דסב"ל בדעת רש"י (פסחים פא ע"א) דבדיקת לילה מקרי בדיקה, אך הבית שלמה כתב דגם לרש"י אינו מועיל. ועוד כתב שם דאין סניף להקל בזה.

88) ובהמשך כתב שם: אך באמת נלע"ד דגם הסה"ת לא פליג רק דבדיקת תחלתן וסופן הוא דאורייתא. אבל מודה הוא דלר"ח ג"כ א"צ ספורים לפנינו . . ולכן אפ"ל לסה"ת עפמ"ש במה"ב שער הבדיקה והספירה דקפ"ג ע"א דאנן לאו ספורים לפנינו בעינן כרע"ק וכר' יהושע אלא שתספור שבעה מוחזקים בטהרה כר' אליעזר. וכדקתני הזב והזבה שבדקו עצמן יום ראשון ומצאו טהור ויום השביעי ומצאו טהור ושאר הימים לא בדקו רא"א הרי הן בחזקת טהרה כו' אין כאן בדיקת ספורים אלא מדין חזקת טהרה כו' חזקה שכולן יצאו בטהרה עכ"ל. וא"כ הרי שפתיו ברור מללו דאף לפי לשון המשנה דר' אליעזר מצריך בדיקה תחלתן וסופן א"צ כלל ספורים לפנינו כי רק רע"ק מצריך ספורים לפנינו . . עכ"פ ר' אליעזר ודאי אינו מצריך ספו"ל רק שיהיו הז"נ מוחזקים לנו בטהרה ע"י בדיקה יום א' ויום ז' אבל כל שהיה בדיקה יום ראשון ויום שביעי אף שלא נתנה דעתה לספירה באיזו ימים שבינתיים ע"י סבה . . . אך קשה דהא בגמ' דס"ט ע"ב מקשה על רב ואי ס"ד לא בעינן ספורים לפנינו משמע דלר' חנינא בעינן לר"א ג"כ ספו"ל. ואפ"ל דאע"ג דהמקשה הוה ס"ד דלר"א ג"כ בעינן ספו"ל דהוה ס"ל דברייתא דטועה דפרק המפלת אתיא אף לר"א וס"ל דבדיקת תחלתן וסופן חשוב ג"כ ספורים לפנינו. אבל להמסקנא דרבנן ס"ל דלא בעינן ספורים לפנינו כלל אפילו מוחזקין לא בעינן. וסגי בסופן

[קיצור ד] שי"ל גם לסה"ת דמצריך בדיקת תחלתן וסופן מספק דאורייתא עכ"ז אין צריך כלל ספורין לפנינו רק מצריך שיהיו מוחזקים בטהרה תחלה וסוף וכמ"ש במה"ב אף על גב דבגמ' דס"ט משמע דלר' חנינא דבעי תחלה וסוף צריך ספורין לפנינו י"ל זהו להמקשה.

אף על פי שאין תחלתן א"כ גם לר' חנינא דבעי תחלתן וסופן היינו רק מדרבנן כפירש ר"י או מדאורייתא כדי להחזיקן בטהרה אבל אין זה ספורין לפנינו. ושני דינים אלו דבדיקת תחלתן וסופן וספורין לפנינו הם שני ענינים חלוקים רחוקים זה מזה מהקצה אל הקצה מאן דבעי ספו"ל ס"ל דאפילו ודאי היה באמת כל הז' נקיים לא מהני ולא מידי מדאורייתא כל שלא ספרה לפנינו והרי היא טמאה כאלו לא היו ז' נקיים כלל. ומש"ה לא מטבילין את הטועה רק אחר ז' נקיים שתספור לפנינו. ולא חיישינן להחמיר לטובלה משום טבילה בזמנה מצוה דשמא היה ז' נקיים דאפילו היו כמאן דלא הוו דמי. וזהו דעת רע"ק. אבל ר"א ס"ל דא"צ ספ"ל ומש"ה לדידיה צריך לטבול הטועה שמא היו ז' נקיים אף על גב שלא היה רק בדיקת סופן לחוד אלא דלהקל להתירה לבעלה אינו סומך אבדיקת סופן אא"כ היה בדיקת תחלתן וסופן ולא משום ספ"ל רק דחיישינן שמא ראתה בינתיים וצריך בדיקה תחלתן וסופן להוציא מחשש טומאה דתנן ספ"ד דנדה אבל ימי הזב והזבה כו' הרי אלו בחזקת טומאה וס"ל דאין מוציאין מחזקת טומאה אא"כ בדקה בתחלה ובסוף לר' חנינא אבל לא מטעם ספ"ל כלל. דבאמת אפילו בדקה תחלה וסוף אין כאן ספ"ל. וכמ"ש הרשב"א במ"ה דקפ"ג ע"א דספ"ל אינו רק כדברי רע"ק ור' יהושע וכנ"ל. ואין להקשות כיון דבעינן מדאוריי' בדיקת תחלתן וסופן כדי שיהיה ספורין מוחזקין בטהרה א"כ איך מטבילין הטועה שלא היה לה רק בדיקת סופן ע"ד יש להשיב דהא א"כ לרב בתרייתא דסגי בסופן מי ניחא הא בעי עכ"פ הפסק טהרה וכאן לא היה הפסק טהרה וא"כ למה יטבילו אותה. אעכצ"ל כתירוץ מהרש"א דס"ט ע"א בד"ה ואי ס"ד ותירוץ זה יועיל גם למ"ד דלבעלה בעי תחלתן וסופן ולענין טבילת מצוה א"צ תחלתן כמו שא"צ הפסק טהרה רק לרע"ק דבעי ספורין לפנינו לא שייך חלוק זה. ומעתה לר"ח ג"כ הדין אמת דלר"א לא בעינן ספ"ל וכמ"ש בסה"ת שם דכן משמע לישנא דקאמר לאו מי אוקמינא לה כרע"ק דמשמע בלא רב נמי העמדנו כר"ע כ"כ בשם ר"י בעל התוספות והוא לא גמגם רק שאין לסמוך עמ"ש ר"י דלר"א א"צ מדאורייתא רק בדיקה א' וכו'. אבל הדין אמת דא"צ ספ"ל רק בהא פליג ר' חנינא עם רב דלרב בבדיקה א' דז' נקיים ויום שמיני מחזקינן לכל הז' בחזקת טהרה ולר"ח בעי' תחלתן וסופן אבל א"צ ספ"ל ואם באמת היו הז' נקיים אפי' לא בדקה תחלתן טהורה. ע"כ. והמשך ראה בקיצור ה. ואילך.

אבל להמסקנא דרבנן לא בעי ספו"ל י"ל דגם ר"א לא פליג עלייהו בזה אלא דלבעלה מצריך בדיקה תחלה וסוף מדאורייתא או רק מדרבנן . . [קיצור ה] אפ"ל דגם אם לר"ח בעינן ספו"ל כדברי המקשה היינו רק מוחזקים בטהרה ע"י בדיקת תחלה וסוף. ולא ספירה ממש וכן ראיה מלשון סה"ת. ולכן כיון דלפ"ד רוב הפוסקים דפסקו כרב בתרייתא א"צ ספירה להס"ט ג"כ ורק לדברי סה"ת ס"ל להס"ט דצריך ספו"ל ולפמ"ש אין זה מוכרח כלל ע"כ אין להחמיר כלל. עכלה"ק לרבינו הצ"צ.

ומבואר שיטת **כ"ק אדמו"ר הצמח צדק**, שלדוב הפוסקים אין צריך (בדיקות תחילה וסוף וגם לא) ספורים לפנינו (וגם למחמירים שיהי' תחילה וסוף יש להשיב שאינו משום ספורים לפנינו), ע"כ סר צל היסוד של הסד"ט[89] להחמיר מדינא ולעיכובא לבדוק מראות הדמים רק ביום. והדרא דינא לדוכתי, דרק לכתחילה בעינן לראות הבדיקה לאור היום, ומטעם דניכר טפי, וכהא דשבחו לבית מונבז ולא לעיכובא דבדיעבד מהני לראות לאור הנר (ביום ובלילה) ולא משום ספורים ביממא.

והשתא יש להעיר לשוני שבין דברי רבנו הצ"צ שבקו"א לפס"ד לבין דבריו בתשובה. דבקו"א לפס"ק כנ"ל כתב בשיטת הב"י באופן שמשמע שמסכים לסד"ט בעצם הדין דבעינן ספירה ביממא. (וכל הטעם שכתב הב"י ורמ"א דלכתחילה יבדוק ביום, הוא אם בודק אחר עלות השחר ובמקום האפל שימתין לבדוק לאור היום מנץ החמה דווקא, אמנם לא התיר כלל בלילה לבדוק לפי הב"י) משא"כ בתשובתו מסיר וסותר ליסוד בנין הסד"ט מכל וכל דלא בעינן ספורים. וא"כ לפי הסד"ט

89) וראה לקמן בקיצור ח' לתשובה שם, דגם להתוס' אינו ברור שיטתם דבעינן ספו"ל.

שלאומר ספורים לפנינו בענין בדיקה ביום, השתא שנדחה דלדידן לא בעינן ספו"ל - אין מקום להחמיר ולעכב שלא לבדוק בלילה. אלא לכתחילה יש לבדוק ביום משום שאור היום יפה וניכר טפי. ולפ"ז קצ"ע שיטתו לפועל. וילע"ע.

ואגב זה יש לציין ללחם ושמלה[90], שהעיר לעוד נ"מ שבין הטעמים.

שיטת הפוסקים האידנא שנתחדש אור החשמל

כ. הנה ראינו והוא ראי' לכל המורים לפועל שמורים בשאלות מראות הדמים בלילה, וכ"כ בס' **מראה כהן**[91] **ובנה ביתך** וכ"כ בשמם בס' **תא חזי**[92] וכ"כ בס' **טהרה כהלכה**[93] ועוד[94]. מ"מ יש להביא דברי הפוסקים והזהרותיהם בדין ראיי' לאור החשמל, ובאיזה תנאים יראה או לא יראה הדם לאורו.

בס' **בדי השלחן**[95] כתב בביאור המנהג שאין הנשים מקפידות לעיי' ההפס"ט למחרת ביום אלא מיד כבר בערב, וז"ל: וכנראה הטעם לזה שיש לסמוך ולומר שאור החשמל יפה ג"כ לבדיקה ועדיף מאור הנר. וראיתי שכ"כ להלכה בשם **שו"ת יד סופר**[96], דאור החשמל שלנו רב וכאור היום הוא. וכ"כ כמה מורים[97] להלכה ע"פ תוה"ש הנ"ל.

ובשו"ת שבט הלוי[98] כתב: ועיין בהגהות וחי' דע"ת כאן [סקפ"ח] בכתם שבבית אפל נוטה לטמא וכלפי אור רגיל נדמה לטהור יע"ש, ואמנם ידוע שבאור האלקטרי איכא מין [אור] הנוטה כל מראה לאדום יותר, ואיכא מין הנוטה כל מראה ללבן יותר וצריך לחשוב ע"ז. ובס' **שיעורי שבה"ל** סקפ"ח[99], הביא דברי התוה"ש הנ"ל (ס"י), דהיום בודקים בלילה גם לאור הנר כיון דמטמאים כל הנוטה לאדום ואין צריך הבחנה כזמן הש"ס, ומה שוודאי טהור רואים גם לאור הנר. אך מהנסיון, שיש מראות שצריך להמתין עד הבקר. (והוסיף בשם הסד"ט, דבז"נ יש לבדוק העד ביום). והוסיף שלא יבדוק בשמש ממש אלא בין השמש לצל, וסיים עם דבריו שבשו"ת הנ"ל בעניין הבדיקה לאור החשמל. וכ"כ בשמו **במשמרת הטהרה**[100], **ובטהרת הבית**[101], והוסיף שבשעת הצורך יוכל להורות בלילה לאור החשמל, ויזהר מהנ"ל "או שיאזן

90) שמלה סקצ"ו סק"ה.

91) פ"ב ס"ג.

92) ח"א סי"ג סח"י.

93) פ"ו הערה 24, שבשימוש חכמים ראה את הגר"ש וואזנר ועוד, דבשאלה הנוגעת למעשה מורים בלילה, ושכן נהג הגרמ"א פריינד (ראב"ד ירושלים ת" ו) - בשם הגרש"י הירש (מחבר מנחת שי על הל' חלה).

94) ראה בנטע"ג נדה ח"ב פקי"ט סוף הערה כ. בשם מורו הרב מפאפא, שאור הנר בזמננו טוב מאד ויוכל להורות בלילה. וסיים הוא "ובאמת הכל לפי המצב והאדם", וראה לקמן מסקנתו.

95) סקצ"ו ס"ק פד, והו"ד בברכת דוד שם ס"ק לא.

96) סכ"ט, והובא בטהרת הבית הנסמן לקמן, וכ"כ במשמרת הטהרה סקפ"ח הערה 78 (ח"ב ע"ס השו"ע). ונטע"ג שם.

97) ראה הנסמן לעיל בתחילת הסעי'. וראה גם בס' תא חזי שם, סי"ד ס"ה וס"ו, בקונ' עצוה"נ לאישה ולשואל במראות הדמים מאת מורו הרב יודה טשזנר (מו"צ באופקים).

98) חלק ה סי' קו אות ה. וכ"כ בשמו באוצרות הטהרה פ"ג סל"ג ואילך ובהערות.

99) סקפ"ח ס"א בהערות לדינא בהעין שינוי מראה (עמ' צג) ס"ה. ובסקצ"ו אות יא וסוף יב, כתב: דהבדיקה לאור הנר אינה טובה כ"כ כאור היום ואף לא מנורה, וגם ביום עצמו טוב להסתכל בין הצל לשמש ולא בשמש ממש או בצל ממש. [ובהמשך מסיק לדינא], ובשאלות רגילות שאין שום שאלה וניכר דם בלילה אפשר לראות גם לאור הנר, אבל בספק יש לבדוק לאור היום. ע"כ.

100) סקפ"ח ע"ס השו"ע סי"ט.

101) ח"א עמ' שי"ד ושט"ו.

את האור ע"י הדלקת שני סוגי מנורות יחדיו ויראה כתם לאורם". ובס' **אבני שהם** כתב שהטוב ביותר הוא לבדוק באור הלוג'ן, שהיא אור הממוצע בין שני סוגי האורות הנ"ל.

ובשיעורי טהרה[102] כתב: שאכן כך המנהג כיום דשפיר רואין דם בלילה לאור חזק שמצוי כיום מה שלא הי' בזמנם. ע"כ. (והיינו רק כשנוגע למעשה, כגון בדיקה לפני תשמיש וכיו"ב, אבל זולת זה אין לבודקו בלילה, כי גם אור הפלורוסנט ונורה צהובה קשים לבדיקה[103]). והוסיף, דכשבודק בלילה, יזהרו באור הפלורוסנט שמבהיר את המראה, ולכן יש המצרפים ב' סוגי אורות (פלורוסנט וצהוב) שמועיל שלא ישתנה הגוון מחמת האור. ואם יש שאלה במראה שצריך דקות בהבחנה, (אזי) "נצרך לזה בקיאות ומומחיות מיוחדת להכיר ולהבחין בלילה". אך נחלק עם השבה"ל בדין בדיקה ביום, דהוא (השיעו"ט) סב"ל דאנו מטמאין כל הנוטה לאדום ושחור אינם צריכים לבדוק בחמה ובצל ידו.

וכן הזהיר **בחוט השני**[104] וזתוכ"ד: אור הנר [היינו נר של אש] מטה המראה לאדמומיות יותר ממה שהוא מצד עצמו. ובדין אור החשמל ג"כ כתב להזהיר כשבה"ל הנ"ל (בלי לציין אליו), אמנם סומכין לראות דם בלילה כיון שמטהרים רק לבן וירוק, אך צריך זהירות, ולכן הרגילים במראות הדמים יכולים לראות לאור החשמל, ובאין ריעותא אפשר להקל, ואם יש ריעותא במראה, אזי א"א לקבוע דין המראות ע"פ מנורות אלו, וצריך לחזור ולראות ביום. ע"כ. וכעין זה כתב **בפתחי דעת**[105], שלכתחילה יבדוק ביום, ובשעת הצורך יביא המראה לחכם שישקול לפי הענין אם להמתין לאור היום. וגם אם יבדוק בלילה לא יראה לאור הלבנה וגם יזהר מתאורה המשפיעה על צבע המראה. וכן הורה **בדרכי טהרה**[106], שיכול לראות דם בלילה אם אינו מסופק בו וברור לו לאסור או להתיר, ואם לא, ישמרהו עד אור היום, שאז יראה בחמה ובצל ידו. **ובתשובות והנהגות**[107] כתב: אין לבדוק עד באור פלוריסנט, שמראה אדום לא נראה בו ברור, מפני שאור זה מחויר ועלול המורה לטהר שלא כדין, אבל גם באור אלקטרי פשוט כשבודק ויש נדנוד ספק לא יורה אלא לאור היום למחרת. (בספר "פותח שער" סימן ב' מעיד בלי ספק שהמציאות היא דמראה אדום נראה כברון בפלוריסנט, וזה בדוק ומנוסה דלא מועיל לענין זה כאור אחר, וכ"ש דאינו כאור היום). ע"כ. ואכן **בפותח שער**[108] כתב שלא לראות דם של ז' נקיים בלילה כשאין שום עיכוב ומניעה מלראות ביום, אם לא שאין צריך שום הבחנה כלל (ולאור הנר דווקא כנ"ל). וכ"כ וקיבל ממורו (הגאון מדערברעצין) **בנטע"ג**[109], שרק כשאין ברירה (והדבר ברור לו ואינו מסופק בו) יפסוק בלילה. וכ"כ בס' **מראה כהן**[110]. וכן נוהגים כמה מורי הוראה[111].

ובס' **פסקי באר משה**[112], הביאו בשמו מעשה שהי' שלאור העלעקטרי ראה שהמראה טמא ממש, ולאור היום נראה טהור לגמרי "ומאז קבלתי ע"ע שלא להורות בשום אופן אצל

102) פ"ב עמ' כה.

103) שם עמ' לה.

104) סקפ"ח ס"א, עמ' צא.

105) ח"א פ"ג ס"ה ואילך.

106) עמ' לב (מהד' אדר תשמ"ו).

107) ח"א סתק"ח.

108) ראה גם בתא חזי שם.

109) נדה (ח"ב) פקי"ט הערה כג.

110) שם ס"ב. וראה שם ס"ד שהזהיר כשבה"ל בענין סוגי אורות החשמל.

111) ושמעתי שהכי נהג הרב בעל הקנה בשם.

112) סקצ"ו סט"ז ובהערות.

אור עלעקטרי, דכמו שאפשר שיטמא מדבר טהור, כמו"כ יכול לשנות ממראה טמא לטהור חלילה[113], עכ"ז בדיקה שבליל טבילה שא"א להחמיר בזה אני רואה אותו בלילה ומטהרו אם אינני רואה בו שום פקפוק כלל". ובהמשך שם מתשובה אחרת, דכשבודק בליל טבילה "בודק לאור הפלארסנט[114] בדיוק גמור בכל זויות וזויות וכל השטח פעמיים וג' [ולא לאור הלאמ"פ שאינו דומה לאור היום וא"א לברר ע"י כלל]". וכ"ז לענין הבדיקות אבל בכתמים רואים אף בלילה.

ובטהרה כהלכה[115], כתב ש"לכתחילה צריך לבדוק המראה לאור היום ולא לאור הנר, חשמל וכיו"ב, ובדיעבד או כשאין ברירה אחרת כגון בדיקה שלפני תשמיש וכיו"ב ניתן לבדוק שלא לאור היום ומ"מ יש להימנע ככל האפשר מלבדוק לאור הניאון (פלארוסנט) שטבעו שמלבין ומשנה את הצבע כנראה במוחש, ועדיף במקרה שכזה לבדקו לאור נורה רגילה". ואם המראה אינו ברור לחומרא כדאי לדחות את הפס"ד למחר לאור היום.

113) וראה בהמשך דבריו במוסגר. מאידך ראה בפותח שער סי' ב ס"י, ובס' בני ביתך סי' ג ס"ד, שיש לראות דווקא במנורה צהובה ולא בפלורסנט דבזה ודאי לא יבואו להקל. וכ"כ בשמם בס' תא חזי ח"א סי"ג הערה 336, וכן בשם ס' מחשבת הטהרה פ"ו ס"ו [ושם לא נמצא שכ"כ, אלא דיני ספק בנשתנה], ומקוה ישראל פ"ב ה"ג. וכ"כ בנטע"ג בשם מורו עי"ש, ותמה עליו בס' תא חזי. וראה מזה עוד בס' אוצרות הטהרה בתשובות מהגרי"ש אלישיב תשובה ל"ב (עמ' תתקז). וראה בהמשך דבריו במוסגר.

114) להעיר שהוא בשונה משאר הפוסקים המוזכרים בפנים שמאד מזהירים מאורו.

115) פ"ו הט"ז וי"ז ובהערה 24.

ובכתמים הקיל לראותן בלילה בעת הצורך [- בהדגשה]. וכן נמצא בשו"ת **עולת יצחק**[116] שהזהיר מאור הפלורסנט, דהנסיון מוכיח כמאה עדים שמראות הנראים לאור זה מסופקים וגבוליים, ולאור היום מתבררים כנוטים לאדום בבירור וטמאה. ויש לפעמים גם בהיפך שיראה טמא לאורו, ולאור היום יראה בבירור שאינו אלא סיב דק שבתוך הבגד.

כ"א. ובקיצור דיני טהרה[117] סי' ד סי"א, כתבו: לכתחילה תבדוק העד לאור היום. וציינו לרמ"א סקצ"ו ס"ד, ולפסקי דינים אשר **לכ"ק אדמו"ר הצ"צ** שם ס"ח.

כ"ב. והנהוג אצל כמו"כ מרבני אנ"ש (שראיתי שכך עשו בעת שימוש ת"ח[118]), שלכתחילה רואים דם מראות - בדיקות וכתמים - בלילה (גם אם אינו נוגע למעשה, כגון ליל טבילה וכיו"ב). ורק אם מסתפקים בגוון המראה, ממתינים לאור היום. וגם כשנשאלים ביום, יש שאינם הולכים לראות אצל החלון דווקא "אלא טביעות עין יש לחכם בדמים".

ולא ראיתי מי מהם שישתמש בלילה בנורה כפולה מאור לבן וצהוב יחד, אלא כנ"ל - שאם הוא פשוט להם מורים בו, ואם מסתפקים בו מחכים לאור היום.

116) ח"ב סי' קס"ט ס"א. ואינו תח"י והוא מהרשום בספר תא חזי שם סח"י.

117) בהוצאת קה"ת. מאת חברי "כולל מנחם" ע"ש כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש.

118) כן ראיתי גם אצל הגה"ח הרב הלל פעווונר (ר' הלל ע"ה.

קיצור: מהגמרא שמעינן דחכמים אמרו שלא לראות דם בלילה, וכן יש ללמוד ממעשה דדוד המלך שלא רצה לראות דם אביגיל בלילה. אך רבי ראה דם בלילה (ויש שחילקו שדוד הי' לאור הלבנה או הכוכבים, משא"כ רבי שראה לאור הנר), ועוד שבחו חכמים את בית מונבז שהיו בודקים מיטותיהן דווקא ביום, ומסופר שהיו מזמן הש"ס הבודקים ביני עמודי, אמנם יש שהורו לבדוק דווקא לאור החמה בצל ידו. וכ"כ הרמב"ם (ויש אומרים שגם הרמב"ם מודה דאין צריך האידנא לראות באופן זה). והושמט דין זה ע"י הפוסקים (ראשונים כאחרונים). ובתוה"ש נתן טעם להשמטה זו, שדווקא בזמנם שהיו רואים בחמישה מיני דמים היו צריכים לבדוק בחמה ובצל ידו, משא"כ אנו שמטמאים כל הנוטה לאדום ושחור, והוב"ד בפוסקים. מ"מ כתב רמ"א בסקצ"ו שצריך לבדוק בדיקות (- ראיית והחלטת דין הבדיקות) דז"נ לכתחילה לאור היום, **וכ"פ הצ"צ** בפס"ד.

והסד"ט כתב שיש לחוש לתוס' דספורים לפנינו בעינן, וכשם שאין ספירה אלא ביום כן אין בדיקה אלא ביום, והיינו עיון בדיקתה שהוא גמר בדיקתה שאז נחשב שבדקה עצמה (ויש חולקים עליו דזה רק אליבא דר"ע ואין הלכה כמותו). **ומהצ"צ** בקו"א לפס"ד שם (ועוד פוסקים) נראה שכן היא שיטת הב"י. (ומש"כ לבדוק לכתחילה לאור היום, היינו שלא לבדוק לכתחילה מעלוה"ש לפני הנץ וכיו"ב או בבית האפל אבל לא הותר לבדוק בלילה כלל לשיטת הב"י. צ"צ).

ונחלקו אחרוני זמנינו בדין ראיית דם בלילה לאור החשמל, יש המתירים לכתחילה לראות לאור החשמל אלא א"כ מסופק בדין המראה שאז ימתין לאור היום, ויש שאינם מורים בהם אלא במקום שא"א אחרת, כגון בליל טבילה ובדיקות שלפני תשמיש.

וכולם הזהירו משינוי גוון המראה שע"י אור החשמל שע"י הפלאורסנט (- הניאון וכיו"ב כגון המנורות לעד) שמבהיר עומק המראה ויבוא להקל במראה טמא, ח"ו. או באור נורות אחרות שאורם צהוב יותר, שמטה המראה לעמוק יותר, ויבוא לטמא הטהור (ויש שהעדיפו אור זה בלילה, שעי"ז לא יבוא להקל, אך קצ"ע דאף שחמור כרת מביטול עונה ופרי' ורבי' - גם לטמא הטהור חמור הוא, ובעירובין (סג ע"ב) איתא: אמר רבי אבא בר פפא, לא נענש יהושע אלא בשביל שביטל את ישראל לילה אחת מפריה ורביה. וחז"ל הורו (בברכות פרק ד') להתפלל בכניסתו לבית המדרש שלא נטעה לומר על הטהור - טמא). ויש שהציעו לראות לאור שתי הנורות (יחד), אך אופן זה אינו מצוי כ"כ האידנא בין המורים. ויש מי שהציע לראות לאור נורת הלוג'ן שהיא ממוצעת בין שתי האורות הנ"ל. ודע שהיום בתי החרושת למוצרי אור מחשמל, המציאו ומוכרים נורות מסוג הקרוב כמה שיותר לאור היום והשמש (מעין לבן חזק מהול בצהוב קל).

ולמעשה: אם אפשר טוב להמתין לאור היום אמנם אין נמנעים להורות במראות הדמים בלילה, ונזהרים משינוי המראה מחמת סוגי האור (אך לא מדייקים לראות לאור ב' אורות יחד). וזה רק באם ברור לו דין המראה, אך באם מסופק בו ימתין עד אור היום.

הוראת הבעל בדמי אשתו

ב. תלמיד חכם שהגיע להוראה, היינו שלמד ושימש ת"ח, מותר לראות ולהורות לעצמו בדמי אשתו, וכן בכל שאר השאלות הנוגעים לטהרתה, ואפילו בשאלות שיטהרו לו את אשתו ע"י הוראתו להיתר, כגון שאלות בדיני טבילתה. והוא הדין בכל דיני איסור והיתר (זולת כמה דינים מיוחדים שכתבנו בשם הפוסקים בפנים).

ודלא כמחמירים, שאין לת"ח להורות לעצמו בדבר שיש בו חזקת איסור כשע"י הוראתו מכשיר או מתיר לעצמו דבר. ומזה יצאה להם עוד להחמיר שלא להורות בדיני טבילת אשתו, שהרי מכשירה ומטהרה לעצמו בהוראתו להיתר. וזה אינו, דת"ח אינו נחשד להטות הדין שלא כדין והלכה כדי להתיר לעצמו איזה דבר איסור, ואדרבה נאמן על שלו לעצמו אפילו בדבר שיש בו חזקת איסור ומכשירו לעצמו בהוראתו.

הקדמה: ראיית והוראת הדין בדמי אשתו, תלוהו הפוסקים בדין כללי אם חכם יכול להורות לעצמו באו"ה ושאר דיני התורה. ובהקדים, דבכל יום עינינו רואות (והוא ראי'), שחכמים רבנים ומורי צדק מכל החוגים מורים לעצמם בדיני נדה[1], וחכמתם עדיפי להם מחכמת חבריהם[2] ואינם שולחים להראות המראות ושאר השאלות לחכם אחר (ורק במקרים מאד מיוחדים מתייעצים אם אחרים ותו לא מידי), וזה אשר יבואר עתה.

צורבא דרבנן מורה לעצמו

א. הנה **בעירובין**[3] איתא ד"אמר רבא צורבא מרבנן חזי לנפשיה". **ופרש"י**, בודק סכין לשחוט בו הוא עצמו בהמה שלו, ואין צריך להראות לרבו. ע"כ. וכ"כ **רבינו חננאל** שם: אמר רבא ת"ח שרוצה לשחוט בביתו מה שיאכל, רואה הסכין ובודקו, אבל לבודקו לטבח שישחט ויקנה ממנו לא[4].

ועד כאן לא נתבאר בפירוש אם הוא דין בכל דיני התורה או רק בסכין השחיטה, וזה שיש לדייק **מהרא"ש**[5] שם, שהוא דין כללי ומיני' נלמד לכל שאר הוראות שיכול להחליט הדין בעצמו בשלו, שכתב: ואם בני ביתו של תלמיד הוצרכו להוראה ושאלו לו, איכא לספוקי אי שרי מידי דהוה אהא דאמר וצורבא מרבנן חזי לנפשיה, או דילמא הני מילי בדיקת סכין שאינו אלא לכבודו של חכם, וכי האי מחיל ליקריה שלא להטריח צורבא מרבנן לבא אליו, אבל דבר איסור והיתר אפילו לעצמו אסור להורות **במקום רבו**, והדעת נוטה לאסור. ע"כ. ומהרא"ש תדייק ותמצא שלא נטה לאסור להורות לבני ביתו אלא במקום רבו (שאסור משום כבודו), אבל שלא במקום רבו שרי, ועוד, שכל הוראה לבני ביתו - אם אין חשש לכבוד רבו - היא בכלל הא דהתירו לת"ח להורות לעצמו (ולא רק בדיקת הסכין).

1) ולהעיר מלשון תשובת מהר"ח או"ז סצ"ג: דמעשים בכל יום דתלמיד חכם חזי לנפשיה כל מיני איסורא שבעולם.

2) ולהעיר מלה"ק שבקו"א לשו"ע אדה"ז סח"י סק"י: בכל האיסורים אדם נאמן על עצמו יותר ממאה איש, אפילו אם מכחישים אותו, **כיון דיודע בעצמו שהאמת אתו**. עכל"ק. וגם בתשובה לרא"ם סי' ע, מצינו שמעיד דבכל יום ת"ח מורים לעצמם ולבני ביתם.

3) סג ע"א.

4) וראה ביאור לחילוק זה (לשחוט לעצמו שמותר לאחרים שנהגו שלא ישחוט מבלי שיראה הסכין לאחר) בקו"א סק"ט מסי' יח לכ"ק אדה"ז.

5) פ"ו סי' ב.

וכ"פ להלכה **בטור**[6] שכתב: ואסור לתלמיד לראות סכין לצורך שחיטה בפני רבו שנראה כנוטל שררה בפניו, אבל לצורך עצמו שרוצה לשחוט בו יכול לראותו בפניו, אבל שאר כל הוראה אפילו לצרכו אסור להורות **בפניו**. ע"כ. **ובשו"ע** שם: אם בני ביתו של תלמיד הוצרכו להוראה ושאלו לו, לא יורה להם **במקום רבו**. ע"כ. ושוב מבואר שבפניו ובמקום רבו דווקא הוא דאסור, אך שלא בפניו מותר, ולא חילקו בין סכין שחיטה לשאר הוראות, והכל נשאב ממעין אחד, היא גמ' דעירובין הנ"ל. (ועיי' עוד מזה **באור החיים** עה"ת[7]).

וכן נלמד **מפסקי התוס'** דבכורות[8] שכתב ע"פ המובא בגוף התוס' שם, ע"פ גמ' עירובין שם, וז"ל: בכל איסור והיתר אדם נאמן לראותו לעצמו. ע"כ. והיוצא מבואר שת"ח מורה לעצמו ולבני ביתו[9] בדיני או"ה (זולת במקום רבו בלי רשותו). כ"כ בשו"ת **חוות יאיר**[10] שהביא הפ"ת[11]. ראה לשונו בהערה.

6) בהלכות כבוד רבו ות"ח, יו"ד סרמ"ב (סי"ב).

7) ויקרא פ"י פי"ט, ד"ה ואכלתי.

8) לא ע"א דלקמן, אות ע"ב.

9) ומה שבני ביתו צריכים להוראתו שמותר לו להורות להם שלא במקום רבו, הוא גם בדבר שהוא לעצמו, ואין חילוק בין לו ולבני ביתו (- אם יש לו בזה חלק קטן אפי' ביותר ורחוק של הנאה. ראה בתשובת חוו"י שבפנים לקמן). וכפשוט מסדר ואיחוד הדינים שבראש"ש וטור ושו"ע, ודו"ק.

10) סקכ"ב.

11) שם סק"ה. וז"ל הפ"ת: משמו וז"ל: עיי' בתשובת חוות יאיר סקכ"ב, כתב שם בפשיטות דכל הוראות איסור והיתר שבא לאדם בתוך ביתו שרי להורות אם בר הכי הוא [היינו שראוי להורות, וכמש"כ הרמ"א על השו"ע שם], ואפילו במקום רבו כדאיתא במסכת עירובין ר"פ הדר, צורבא מרבנן חזי לנפשיה מותר. משא"כ לאביו ולאמו. ואם יש לו חלק באותה הוראה אפילו שמיני שבשמינית מותר, מדמשני שם [המשך הגמ' עירובין] אנא מיזבן זביני, משמע הא אם היה לו חלק בה היה מותר, עכ"ד [החוו"י, וממשיך הפ"ת] ותימה שלא הביא כלל דברי הטור והמחבר בכאן וגם לא דברי הרא"ש שם שכתב דהדעת נוטה דדוקא בדיקת סכין שאינו ודלא **כתפל"מ**[12] שרצה לדחות ראי' זו דעירובין, ושאין ללמוד ממנה לנידונינו (היתר לבעל לראות דמי אשתו), שכתב: ומההיא דהביאו תוספות שם מר"פ הדר (עירובין סג ע"א) צורבא מרבנן חזי לנפשי', יש לדחות דבדיקת סכין שאני דלא הוי הוראה התלוי בשיקול הדעת. ע"כ. וכאמור דמפסקי התוס' והרא"ש וטושו"ע, לא משמע הכי. ועוד, דבעצמו מסיים שם בצ"ע, וברי ושמא, ברי עדיף. וכן יבואר לקמן מרוה"פ שכן הלכה. וכן פשוט **מהרא"ם** בתשובה[13] וז"ל: ואין לחלק בין מילתא דתליא בסברא למילתא דתלי' בעינא דהא שחיטה ובדיקה ודמי נדה צריכים כמה מיני חלוקים התלויים בסברא ואפילו הכי מורו בהו לנפשיה. ע"כ.

[ולהעיר מלשון **החלקת מחוקק**[14], "דסגי בחכם א' ככל הוראות דעלמא". ועיי"ש עוד, דמשמע דכל הוראה דווקא החכם יורה. ועפ"ז יש שכתבו[15] דאולי יש מפה קצת ראי' שלא יורה הבעל בשלו. ועיי"ש שאינו מוכרח].

שיטת אדה"ז בחכם רואה לעצמו

ב. וסוגיא דחכם רואה לעצמו ג"כ נמצאית פסוקה להלכה בקו"א[16] אשר **לכ"ק אדה"ז** בהלכות שחיטה, אמש"כ השו"ע ד"טבח שלא הראה סכינו לחכם (ו[אפילו] נמצאת יפה. רמ"א), [היו[17]] מנדין אותו", וזל"ק:

אלא לכבודו של חכם כו' אבל דבר או"ה אפילו לעצמו אסור להורות במקום רבו וצ"ע כעת. עכ"ל הפ"ת.

12) על הש"ך סק"ז.

13) סי' ע.

14) סי"ז ס"ק עח.

15) שיעורי טהרה סופ"ב. באר משה ח"ח סק"ה סעי' ו, וכ"כ בשמו בפסקי באר משה על הלכות נדה סקפ"ח סי"ב בהערה נ'.

16) סי' חי קו"א ט. וראה גם בקו"א י, ויובא לקמן.

17) יש גורסים כך.

ומיהו היינו דוקא בטבח ששוחט לעצמו ומוכר לאחרים או ששוחט לאחרים [וכר"ח הנ"ל], אבל בשוחט לעצמו לא הצריכו חכמים להראות סכינו לחכם, ולא לתלמיד ולא אפילו לטבח אחר, **כדאמרינן בגמרא צורבא מרבנן חזי לנפשיה**, וכל שוחט שיודע הלכות שחיטה הוא צורבא מרבנן לענין זה, דצורבא מדרבנן הוא שם כולל לכל התלמידים, ותלמיד נקרא כל מי ששואלין אותו אפילו דבר אחד בלבד בתלמודו ואומרו ואפילו בהלכות החג שהכל בקיאין בהם כמ"ש באה"ע סי' ל"(ח) סעיף כ"(ז). וטעמא משום שכל אדם נאמן לעצמו כדלקמן. ולכן גם חכמים מחלו את כבודם. עכל"ק.

ובקו"א י, הוסיף וזל"ק: בכל האיסורים שאין צריך נטילת רשות להורות בהם היתר, כל שהגיע להוראה ואין רבו בחיים, יכול להורות אף בשלו. **וכן** טבח שיודע הלכות שחיטה יכול להורות היתר שיודע אף בשלו, לפי שמן התורה עד אחד נאמן באיסורין אף על פי שיש לו הנאה בעדות כמ"ש הרמב"ם. עכל"ק.

ג. ודייק בדבריו הק' ותראה דדין שוחט לעצמו דנאמן, ודין מורה לעצמו דג"כ נאמן, נאמרו ונלמדו בחדא מחתא, נמצא שיטתו הרמה כשאר פוסקים דחכם מורה לעצמו (באופן שלא יחסר כבוד לרבו) בכל דיני או"ה ולא רק בבדיקת הסכין ודלא כתפל"מ (שכנ"ל מחלק בין שחיטה שלדבריו אין בה שיקול הדעת שאז הותר להורות לעצמו, משא"כ לשאר הוראות שלדבריו בהם יש שיקול הדעת שאז לא יורה לעצמו).

עוד עלה לנו ביאר בטעם שת"ח נאמן בהוראה לעצמו, והוא מדין כללי דנאמנות (אם כעד א' שנאמן באיסורים או שנאמן לעצמו בשלו, המבואר בשו"ע יו"ד סקכ"ד ס"ג). ובלשונו הק' לקמן שם: שהרי כל אדם נאמן בשלו שהתורה האמינתו לכל אחד מישראל בשלו על הפרשת תרומות ומעשרות ושחיטה וניקור . . וגם חכמים לא עשו סייג לתורה בדבר זה שאם כן אין אדם מתארח אצל חבירו כדאיתא בירושלמי, ואם כן למה יגרע המורה מכלל ישראל לחשדו שמתיר האיסור במתכוין. ע"כ לנידונינו.

ולפ"ז מי שהוא בכלל מידה זו (דצורבא דרבנן) ויודע דיני הנדה טומאתה וטהרתה, ולמד ושימש ת"ח במראות הדמים, שפיר יכול להורות (ונאמן) לעצמו. וכן בכל שאר ההוראות (זולת בבכורות כמובא שם, ושם קו"א י), כל שלא פוגע בכבוד רבו. ולקמן יבואר בסעי' בפ"ע את שיטתו לאורך ורוחב ב"ה.

בנגעים נדרים ובכורות חכם לא יורה לעצמו

ד. אמנם מצינו דינים מיוחדים שבהם אין אף החכם אינו נאמן בשל עצמו. והם במשנה **נגעים**[18] דשנו: כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו, ר' מאיר אומר אף לא נגעי קרוביו, כל הנדרים אדם מתיר חוץ מנדרי עצמו, רבי יהודה אומר אף לא נדרי אשתו שבינה לבין אחרים, כל הבכורות אדם רואה חוץ מבכורות עצמו. ע"כ. ומבואר דבנגעים ונדרים ובכורות[19] דאין לחכם להורות לעצמו.

וביאור החילוק שבין הני תלתא לשאר ההוראות, תמצא לקמן מצויין לכמה פוסקים. ובקיצור יש להביא הנמצא בשו"ת **יביע**

18) פ"ב מ"ה.

19) וכ"פ **הרמב"ם** וז"ל: אין שוחטין את הבכור אלא על פי מומחה שנתן לו הנשיא שבארץ ישראל רשות ואמר לו התר בכורות במומן, אפילו היה מום גדול וגלוי לכל לא יתירו אלא מומחה שנטל רשות, וכל הבכורות אדם רואה חוץ מבכורי עצמו. וכ"כ **הטוש"ע** (יו"ד סשי"ב ס"ב) להלכה "אין החכם רואה בכור לעצמו".

אומר[20] שכתב: **הגר"א** בביאורו לסדר טהרות הנקרא אליה רבה בגליון המשניות (ספ"ב דנגעים), כל ההלכות שבתורה אדם מורה לעצמו, חוץ משלשה אלו נגעים נדרים ובכורות, לפי שתלויים במאמר פה. נגעים שיאמר הכהן טהור או טמא, נדרים שיאמר החכם מותר לך, ובכורות שיאמר יחיד מומחה או ג' הדיוטות כשר וכו'. ע"כ. עכ"ל היבי"א. וכ"כ **הרא"ם** בתשובה שם.

ולקמן יבואר שיטת **אדה"ז** בחילוק הוראה במומי בכורות לשאר הוראות.

ה. ובגמרא **בכורות**[21], איתא: תנו רבנן, כל הבכורות אדם רואה חוץ משל עצמו, ורואה את קדשיו ואת מעשרותיו, ונשאל על טהרותיו . . ונשאל על טהרותיו, דהא חזא ליה בימי טומאתו. ע"כ.

והנה בטעם שאינו נחשד על טהרותיו **פרש"י** שם: אינו חשוד לומר על טמא טהור, דאם טמאות הן מה יפסיד, הא חזא ליה בימי טומאה. ובחולין קמיירי, דתרומה טמאה לא חזיא ליה אפילו בימי טומאתו. ע"כ. אך ראה **בתוספות** שם תמהו ע"כ, שלכאורה גם בתרומה טמאה נאמן להורות לעצמו, שכתבו: תימה ותרומה טמאה דלא חזיא ליה, וכי לא יהיה נאמן, וכן בשאר כל איסור והיתר, ובהדיא אמרינן בריש הדר (עירובין שם), האי צורבא דרבנן חזי ליה לנפשיה. ע"כ.

וראה בתפל"מ שם, שכתב: עיי' תוס' בכורות ס"פ עד כמה (בכורות) דף ל"א ע"א ד"ה דהא חזוי ליה בימי טומאתו הקשו דהתם משמע דצורבא מרבנן אסור להורות לעצמו איסור והיתר. ע"כ. אך **ביד אברהם** שם, דחה דבריו, וכתב ע"פ זה התוס', דחכם נאמן לעצמו בכל או"ה. וכן תמה על דבריו ודחהם **בשו"ת יבי"א** שם, ושגם בפסקי התוס' משמע להיפך. שכתב **בפסקי תוס'** שם[22] כתבו בפשטות בשם תוס' זה "בכל איסור והיתר אדם נאמן לראותו לעצמו". ויש להעיר מהנמצא בביאורו של **הר"י פערלא**[23] שכתב: כבר הקשו בתוס' שם . . והנה לפנינו אין תירוץ לקושיא זו בתוס'. אבל בש"מ הביא בשם התוס' תירוץ לקושיא זו. וז"ל וי"ל משום דבדילי אינש מיניה וכן תרומה טמאה בדילי מינה יותר מן הטהרות עכ"ל, עיין שם, הרי דפשיטא להו להתוס' דגם אתרומה טמאה ושאר איסורין מותר להורות לעצמו. ומשום דבדילי אינשי מינייהו. ולא הוצרכו בגמרא לטעמא דחזו ליה בימי טומאתו אלא לטהרות. משום דלא בדיל מינייהו. עכ"ל הר"י פעלרא. ועיי"ש באורך פלפולו.

שיטת ר"ש וט"ז וחכמ"א היכא דאיתחזיק איסורא

ו. ורבינו שמשון בפירושו למשנה נגעים שם, הביא תמיהת התוס' מבכורות הנ"ל, דלכאורה גם בתרומה טמאה נאמן להורות לעצמו כמו בכל דיני התורה דצורבא דרבנן חזי לנפשי', ורוצה ליישב וז"ל: ושמא יש לחלק בין היכא דאיתחזיק איסורא להיכא דלא איתחזיק איסורא, כדאשכחן בריש האשה רבה (יבמות פח ע"א) דמחלק גבי עד אחד נאמן באיסורין דצורבא מרבנן חזי לנפשיה היכא דלא איתחזיק איסורא, אבל היכא דאיתחזיק איסורא לא. ע"כ. נמצא ר"ש סולל דרך חדשה בדין הוראות דין, דכל דבר דאיתחזיק איסורא - חכם אינו יכול להורות לעצמו ע"ד עד א' באיסורין.

20) ח"ו יורה דעה סי"ח.

21) לא ע"א.

22) אות ע"ב.

23) על ספר המצוות לרס"ג, לאוין ל"ת עו עז עח.

ויש להעיר דתירוצו לתוס' אינו אלא ב"שמא יש לחלק", ואינו בדרך וודאי. וכן העירו כמה פוסקים ומהם בשו"ת **יהודה יעלה**[24] שדחה מההלכה דברי הר"ש, ובתוך דבריו כתב: ומה גם דהר"ש עצמו לא כ' בהחלט כן אלא בלשון ושמא יש לחלק בין היכא דאתחזק איסור כו'. ע"כ.

[והדימוי מסוגיא דעד א' נאמן באיסורין, להוראה לעצמו, שכתב ר"ש, דלא יורה לעצמו בחז' איסור כמו שמצינו שעד א' אינו נאמן בחז' איסור. הנה דימוי כללי בין שתי הסוגיות נמצא גם בדברי **אדה"ז** בקו"א שם סק"ט, דטעם דנאמן השוחט לבדוק סכינו בשוחט לעצמו הוא משום "שכל אדם נאמן לעצמו". ובסק"י "בכל האיסורים שאין צריך נטילת רשות להורות בהם היתר, כל שהגיע להוראה ואין רבו בחיים, יכול להורות אף בשלו. וכן היתר שיודע אף בשלו, לפי שמן התורה **עד אחד נאמן באיסורין** אף על פי שיש לו הנאה בעדות כמ"ש הרמב"ם". וראה לקמן דכ"ק אדה"ז חולק על הט"ז (ור"ש) בחילוק זה, ויבואר לקמן].

ז. והנה **הט"ז** בהלכות שחיטה פסק כוותי' דר"ש. דהרמ"א בהג' לשו"ע שם, כתב ע"פ הריב"ש[25] דנהגו בקצת מקומות שאין אדם שוחט ובודק לעצמו אלא אותן הממונים מן הקהל. ע"כ. ותמה ע"ז הט"ז[26] וכתב: משמע אבל מדינא שוחט ובודק לעצמו, וקשה ממתני' (פ"ב דנגעים) כל הבכורות אדם רואה חוץ מבכורות עצמו, וכבר הקשה שם הר"ש מהרבה דברים שמצינו דצורבא מדרבנן חזי לנפשיה, ומסיק שם דדוקא היכא דאתחזק איסורא לא חזי לנפשיה, ואם כן ה"נ בשלמא בדיקה שפיר [מותר לבדוק לעצמו] ד[כבר] נשחטה הותרה [מחזקת איסורא], אלא שחיטה להוי איסור מדינא [משום] דבחייה בחזקת איסור עומדת, ונראה דלא שרי מדינא אלא לשחוט [מטעם] דרוב מצויין כו' אבל אם אירע לו הוראה לא יורה ועיין מ"ש סי' שי"ב. ע"כ. וראה גם **בתבו"ש**[27].

ובסי' שיב[28] שציין, הוא הלכות בכורות, וכתב שם: הטעם [שחכם אינו מורה לעצמו בבכורות] מפני החשד, וקשה לי ממה שכתב רמ"א [בהל' שחיטה שם] סעיף י"ח שנהגו בקצת מקומות שאין אדם שוחט ובודק לעצמו משמע דמדינא מותר. שוב ראיתי שבפרק ב' דנגעים הקשה גם הר"ש כן, וחילק בין היכא דאיתחזק איסורא כו', ובזה מתורץ נמי במה שבודק לעצמו, דכיון דנשחטה הותרה ולא איתחזק איסורא, וכי תימא א"כ על השחיטה לא יהיה נאמן לעצמו דהא בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת, בזה סמכינן על רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, כמו שכתב המרדכי ריש חולין ע"ש. ע"כ.

ח. ומבואר יוצא לפי דעת ר"ש והט"ז, דכל הוראה ש(לראיית בכורות (ושחיטה לט"ז) לעצמו דמי, ולכן ב)איתחזק איסורא - אסור לת"ח להורות לעצמו. וכט"ז כ"כ **החכמ"א**[29], דאם נתעורר שאלה בהלכות שחיטה בעודה בחיי' לא יורה לעצמו דאיתחזק איסורא (ולקמן יבואר שלמד מזה איסור להורות בשאלות דטבילה אשתו דכשחיטה דמי). והנראה שכן היא דעת **הלבושי שרד** בהג' לט"ז שם. וראה עוד בשו"ת יבי"א שם, מכמה פוסקים דסב"ל כר"ש. ולפ"ז, באשתו נדה אם

24) ח"א יו"ד סקפ"ז.

25) סי' תק הובא בב"י וקו"א לשו"ע אדה"ז סק"י שם.

26) ס"ק טז. וראה גם באו"ח סתצ"ח סק"ט.

27) ס"ק טו.

28) ס"ק ד.

29) כלל א סי"א. וראה גם בבינ"א שם.

נאמר בה דחשיבא איתזחיק איסורא, אסור לבעלה להורות בדמי'. (וראה לקמן שכ"כ כמה פוסקים ע"פ רבינו שמשון והט"ז). וראה גם בחי' **רע"א** לעירובין שם, על מש"כ בגמ' דרבא אמר צורבא דרבנן וכו', שציין לתוס' דבכורות ור"ש דנגעים דלעיל. והנראה שמסכים לר"ש, ובציונו אליו ר"ל ולבאר את גדר ההיתר דהוראת חכם לעצמו. וכן נראה שהסכים לט"ז בפירוש **פנים יפות** לתורה בס' ויקרא[30], שהביא דבריו מהל' בכורות.

ולפי דבריהם, אם נאמר דאשתו נדה הוי איתחזיק איסורא, אסור לו להורות בדמי' (ככתמים ובדיקות דעונות) או בשאר שאלות - דאיתחזיק איסורא - שיתירה ע"י הוראתו.

שיטת שאר הפוסקים ביאתחזיק איסורא

ט. אך לא כל הפוסקים הסכימו לט"ז בחילוק זה (דלא יורה לעצמו איכא דאיתחזיק איסורא). **והבאר היטב**[31] אחר שהביא דברי הט"ז סיים: ולא ראה דברי התוס' דנדה[32] [ראה בהערה]. ע"כ. ויותר מזה, נמצא בדברי **הרא"ש**[33], במ"ש שכל אדם נאמן על שלו אפי' איתחזק איסורא, דמשמע דלא סב"ל לחילוקו של ר"ש, וכ"כ **הלחם חמודות**[34] בדעתו, וכ"כ **בערוה"ש**[35] בשם **מעיו"ט** דהרא"ש לית לי' סברת הר"ש, וראה עוד מדבריו בהערה[36], דלא מצינו לפוסקים שיחלקו כן. **ובבית הלל**[37] הביא דברי הר"ש שמחלק בין היכא דאיתחזק איסורא או לא, וכתב שזה דוחק, ושמדברי הרא"ש שם מוכח דאף בדאיתחזק איסורא נאמן על שלו, ודלא כהט"ז שהביא דברי הר"ש לדינא. ועיי"ש ביאור החילוק שבין בכורות לשאר הוראות או"ה. וכ"כ **בשו"ת יבי"א** שם, בשמם בדעת הרא"ש. וכן **הר"ם מרוט'**[38] לא קיבל דברי הר"ש שהביא דבריו וכתב עליהם "ואין העולם נוהגים כן". ועיי' עוד **בדרכ"ת** לסקצ"ט[39], שהביא **מהדעת תורה**[40] שכתב דמהר"ם וגם מהר"ח או"ז חולקים על הר"ש, ושכן הורה הוא בעצמו.

ובשפתי לוי[41] ג"כ הביא דברי ר"ש והט"ז שהסכים לו, וסיים: ובלא"ה דברי ר"ש צ"ע, ועיין **שו"ת חו"י** סקכ"א שהאריך בזה. ע"כ. וכ"כ האחרונים בשם **הפלתי**[42], ותשובת **מהרש"ם**[43] שחלקו על הט"ז.

30) פרק כא.

31) ס"ק כו.

32) ממעשה דילתא אשת רב נחמן, שדייקו התוס' ממשנה דנגעים שאין לומר שאסור לראת דמי אשתו, ויובא לקמן באריכות. ויש להעיר דהנראה שהבין דאשתו נדה איתחזק איסורא חשיבא. ובדבר זה האחרון נחלקו איתו כמה פוסקים, וכאשר יבואר לקמן סכ"ה ואילך.

33) בפרק הניזקין סי' ח, בחילוק הרביעי.

34) ספ"ב דבכורות. ובשו"ת יבי"א שם ס"ג, כתב ע"ז: ויש לדחות דשאני התם שבידו לתקן.

35) סי' יח סו"ס מט במוסגר. וז"ל: ובמעיו"ט ספ"ד דבכורות בד"ה אות כ"א שכתב דהרא"ש לית לי' סברת הר"ש ע"ש.

36) וזה תוכ"ד: שלפי הט"ז מה שהתירו בעירובין שת"ח יכול לבדוק סכין לעצמו, וכן מה שהתירו בחולין (שיובא לקמן) לראות טריפה לעצמו, היינו היכא דלא איתחזיק איסורא, וסיים דצ"ע, כי לא ראינו להפוסקים שיזכירו מזה דבר. ובסעי' שלאח"ז מאריך לחלק בין בכורות שנחשדו בהם הכהנים להטיל מומים, ולכן אינם נאמנים להורות לעצמם, משא"כ בשאר הוראות כל שלא נחשד עלי'. [וסברא זו נמצאית בתשובה למהר"ח או"ז סצ"ג]. ועוד דהתרת בכור היא כהתרת נדרים, דאינו מתיר לעצמו אלא אחרים מתירים לו.

37) יו"ד סי' שיב.

38) הובא בתשובת מהר"ח או"ז סצ"ג.

39) ס"ק מב.

40) סו"ס חי ס"ק מד.

41) סקפ"ח סק"ז, בסופו.

42) סי' יח.

43) ח"ד סי"א ובדעת תורה סח"י ס"ק מד.

ובשו"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד[44], מביא דברי השואל, וז"ל: חילוקו של הר"ש וט"ז . . ומעלתו תמה עליו מש"ס ופוסקים . . הנה יפה כיון מעלתו בכל הערותיו הנ"ל לגדול האחרונים בתשוב' חו"י סי' קכ"א תמה כן על הר"ש. ע"כ. ואף שמציל הר"ש מתלונות השואל, לבסוף מסיק דלא כר"ש עיי"ש. ובתוך דבריו נמצא שציין גם לתשובת **בית לחם יהודה**[45] שחלק על הר"ש. וראה בשו"ת **משנה הלכות**[46] שמאריך ג"כ ע"פ הפוסקים דחכם מורה לעצמו [ומקשה על הט"ז ע"פ התוס' דנדה דחכם רואה דמי אשתו, והרי אשתו היא בחז' נדה], ובתוך דבריו כתב: ובקונטרס התשו' בסוף **ערוגת הבושם** סי' ב' דכתב בפשיטות דת"ח מורה הוראה לעצמו באו"ה ופוק חזי מאי עמא דבר. ע"כ.

[וכן תמה על הר"ש וט"ז **במנחת חינוך**, דאם אינו נאמן לעצמו היכא דאיחזיק איסורא, איך נאמן לאחרים שבאים לשואלו על שלהם כשאיתחזיק איסורא. עיי' מדבריו בהערה[47]].

44) ח"א סקפ"ז.

45) ביו"ד ס"א.

46) חלק ד סקמ"ג.

47) מצוה יח סו"ס י: ולכאורה איני מבין לדברי הר"ש דאינו מורה לנפשיה באתחזק איסורא א"כ היאך חכם מורה לאחרים באתחזק איסורא דע"א א"נ במקום חזקה אם לא שהוא בידו כ"ה דעת רוב הראשונים. אך לשיטת המרדכי איש כשר נאמן אבל כל הראשונים לא חילקו בזה. וגם דעת הרשב"א דע"א נאמן אפילו באתחזק חוץ מדשב"ע והדברים ארוכים עסי' קכ"ז ודעת הרבה ראשונים דהבעלים נאמנים על של עצמם אפי' במקום חזקת איסור ע' בדבריהם אם כן למה חכם נאמן להורות לאחרים במקום חזקה וגם אם מורה לאחרים מהראוי שכש"כ לעצמו ואין רצוני להאריך אך דרך רמז ודעתי אי"ה לחבר קונטרס מיוחד בעניני ע"א נאמן באיסורין. אך כעת באתי קצת לעורר למה כשר יחיד מומחה לראות בכורות אחרים כיון דאתחזק איסורא ויבואר במק"א אי"ה. ולומר הא דרואה ופוסק לאחרים דהוי מלתא דעל"ג אולי ישאלו הבעלים חכמים אחרים אבל בדידי' אולי לא ישאל מ"מ צ"ע ואכ"מ להאריך. ע"כ. אך במצוה קסט סו"ס

בירור שיטת הט"ז ע"פ אדה"ז

י. ובקו"א לשו"ע **אדה"ז** בהלכות שחיטה סח"י (קו"א ט) כתב וזל"ק: והט"ז הקשה אמאי שרי מדינא לטבח לשחוט ולבדוק לעצמו ולמכור לאחרים, מאי שנא מהא דתנן בפ"ב דנגעים כל הבכורות אדם רואה חוץ מבכורות עצמו כדלקמן סי' שי"ב, והיינו משום חשדא כדמפרש בגמרא סוף פ"ד דבכורות ע"ש. ותירץ כמ"ש הר"ש [בג' טעמים: א] דשאני התם דאתחזק איסורא מה שאין כן בבדיקת הריאה דנשחטה הותרה, [ב] ובשחיטה היינו טעמא דנאמן דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן [ג] ובידו לשחוט כהוגן, והילכך לא שרי מדינא אלא לשחוט אבל אם אירע לו הוראה לא יורה עכ"ד, ע"ש ובסי' שי"ב. ולפי זה אין לשום חכם להורות היתר בשלו אלא בטרפות וכהאי גוונא דאיכא חזקה דהיתרא אבל לא במידי דאתחזק איסורא כשחיטה וכהאי גוונא. עכל"ק.

ובהמשך שם, כתב לבאר דעת הט"ז באופן אחר ממה שהשיגה קוצר דעתינו, וזל"ק: והילכך אפילו לפי דעת הט"ז דלעיל שאסר להורות היתר בשחיטה לעצמו, היינו **להתיר לאחרים לאכול מהוראתו, אבל לו בעצמו פשיטא דיכול להורות**, דהחשוד אינו אלא שלא יתיר האסור במתכוין. עכל"ק. וכ"כ בשיטת רבינו **באנציקלופדי' התלמודית**[48].

ולפ"ז י"ל דגם להט"ז אין איסור שיורה לעצמו באשתו נדה, דהרי היא הוראה לעצמו בלבד

יג, כתב בפשיטות כר"ש וז"ל: אבל אם אתחזק בטומאה א"י לראות שיטהר עצמו דבמקום דאתחזק איסורא אסור להורות לעצמו עיו"ד סי' י"ח ובר"ש כאן. ע"כ. ובמצוה קעב ס"ד: אם הוחזק בטומא' אסור הכהן לסמוך על הבעל הנגע בעצמו לטהר **כמו כל הוראות היכי דאתחזק אסור להורות לעצמו** ע' בסי' י"ד ביו"ד ובאחרונים.

48) כרך ח, ערך הוראה, טור תקז הערה 292.

(להתירה ולטהרה לו). ולפ"ז לק"מ על הט"ז שלא כתב בהל' נדה דאין לבעל להורות לעצמו בדיני אשתו באיתחזיק איסורא, דגם לט"ז עצמו מותר להורות בשאלות שמטהר לעצמו את אשתו הנדה, ודלא כמחמירים (כחכמ"א ודעימי') דלקמן ע"פ דבריו בהל' שחיטה, דמיירי שאחרים לא יהנו ממה שהתיר לעצמו (וראה עוד לקמן סו"ס כד, וצרף לכאן).

שיטת שו"ע אדה"ז דלא כט"ז

יא. ואחר שהביא **אדה"ז** דברי הט"ז הנ"ל, השיב עליהם בארוכה, ומאריך לחלק בין בכורות לכל שאר הוראות - באופן אחר מהט"ז (ותוכ"ד תמצא לקמן בקיצור וכאן יובא דבריו בשלימות) וזל"ק: אבל אין כן דעת הריב"ש ושאר פוסקים . . אבל בשלו לא חיישינן לחשדא בכל האיסורים אלא בבכורות לבד. [והולך ומבאר החילוק שבהתרת בכורות לשאר הוראות] לפי שהתרת בכורות אינה אלא במומחה שנתן לו הנשיא שבארץ ישראל רשות ואומר לו התר בכורות במומן, ואפילו היה מום גדול וגלוי לא יתירו אלא מומחה שנטל רשות כמ"ש הרמב"ם בפ"ג מהלכות בכורות, ובזמן הזה שמתירים הבכור על ידי ג' בני הכנסת היינו משום דשליחותייהו דקמאי עבדינן שנתנו לנו רשות. וכיון שהתרת בכורות אינה אלא בנתינת רשות, דמעלה עשו בקדשים שלא יהיו מסורים לכל, ולא האמינו עליהם לכל יחיד אלא למי שהנשיא רואה בו שראוי לכך, לפיכך עשו בהם גם כן מעלה זו שלא להאמין לו על בכורות עצמו. **מה שאין כן בכל האיסורים שאין צריך נטילת רשות להורות בהם היתר, כל שהגיע להוראה** ואין רבו בחיים, **יכול להורות אף בשלו.** וכן טבח שיודע הלכות שחיטה יכול להורות היתר שיודע אף בשלו, לפי שמן התורה עד אחד נאמן באיסורין אף על פי שיש לו הנאה בעדות כמ"ש הרמב"ם. ולחשדא שיחשדוהו בני אדם ליכא למיחש, **לפי שגם כל אחד הוא נאמן בשלו, אף על גב דאתחזק איסורא** כשחיטה ומליחה וכהאי גוונא, כמ"ש רמ"א סימן קכ"(ז) סעי' ג' בהג"ה, ואם כן למה יגרע זה המורה בעיני בני אדם שיחשדוהו שמתיר את שלו שלא כדת, כיון שהם עצמם גם כן נאמנים להתיר שלהם, ואין זה דבר חדש להם להתיר שלו שכולם מתירים שלהם והם נאמנים לנו וסומכים עליהם לאכול משלהם.

[ובמש"כ הט"ז דדוקא בידו לתקן, ע"ז משיב ג"כ] (ואף על גב דאינן נאמנים אלא משום שבידם לתקן האיסור וזה המורה אין בידו לתקן, **מכל מקום לאו כולא עלמא דינא גמירי לחלק בין יש בידו לתקן ובין אין בידו שיחשדוהו**, כי המון עם הבאים לחשוד ולהטיל דופי בחכם המורה אינם מבחינים לחלק חילוק זה שבין נאמנותם להתיר שלהם ובין נאמנות המורה להתיר שלו. וגם באמת אין לחלק חילוק זה ביניהם, דאדרבא נהפוך הוא שהם נאמנים בשלהם אף על גב דאתחזק איסורא, והמורה שנאמן להורות היתר מיקרי לא אתחזק איסורא אפילו בשחיטה וכהאי גוונא משום דהרי שחוטה לפניך. דאם לא כן אף בשל אחרים לא היה שום חכם נאמן להורות היתר בספק שנולד בשחיטה שהרי אין בידו לתקן, וכיון דאתחזק איסורא לא מהימן מדאורייתא כמ"ש בסי' א').

[והולך ומבאר החילוק בהיתר להורות בשאר הוראות, לאיסור לשוחט הלוקח שכר מן בשר הכשרות בלבד] אבל הנוטל שכר מן הכשרות לבד נגרע ערכו בעיני המון עם לחשדו מאחר שזהו דבר חדש להם. ואם אין אנו יודעים בו שהוא חסיד אפשר גם לנו לחושדו באמת שמתיר בשביל שכרו. ולא דמי למורה היתר בשלו שזהו דבר שאי אפשר לתקן, שהרי כל

אדם נאמן בשלו שהתורה האמינתו לכל אחד מישראל בשלו על הפרשת תרומות ומעשרות ושחיטה וניקור כמ"ש בסי' א', וגם חכמים לא עשו סייג לתורה בדבר זה שאם כן אין אדם מתארח אצל חבירו כדאיתא בירושלמי, ואם כן למה יגרע המורה מכלל ישראל לחשדו שמתיר האיסור במתכוין.

[ומוסיף בביאור החילוק שבהתרת בכורות ובטעם שאסרו דווקא בבכורות להורות לעצמו] שהרי אין החשד שחושדים אותו אפילו ברואה בכורות עצמו לומר שלבו אונסו להטות דעתו להתיר, כמו שנחשד דיין הנוטל שוחד, אלא החשד הוא שמתיר בכורות עצמו שלא כדת במתכוין כדמוכח בגמרא סוף פ"ד דבכורות, **הילכך בשאר איסורין אין לחושדו כלל להוציאו מחזקת כשרות של כל ישראל הנאמנים להתיר שלהם.** אלא אם כן הוא באופן וענין אחר משונה וחלוק מאופן וענין שנאמנים בו כל ישראל, כגון שנוטל שכר מכשרות לבד, שענין זה חלקוהו חכמים והוציאוהו מכלל נאמנות כל ישראל לחשדו באמת אם אין אנו יודעים בו שהוא חסיד, כמבואר מלשון רמ"א כאן שלא יבא להקל כו', אף על גב דמדאורייתא אוקימנא גברא אחזקתיה ולא נפסל בנטילת שכר זה מדאורייתא כמבואר בר"ן סוף פ"ב דקידושין.

[וחוזר לבאר החילוק שבין בכורות לשאר איסורים] וראיית בכורות עצמו אף על פי שהוא באופן וענין נאמנות כל ישראל בשלהם בכל האיסורים, מכל מקום כיון שראיית בכורות חלוקה מהם בלאו הכי, **שאף חכם היודע להתיר בכורות במומן אינו רשאי להתיר בלא נטילת רשות, מה שאין כן בכל האיסורים,** דמעלה עשו בקדשים, הלכך עשו בה גם כן מעלה זו וחלוקה גם כן לענין בכורות עצמו מכל האיסורים. ומעלה יתירה היא זו שאפילו אם בא להורות ולהתיר ולאכול בינו ובין עצמו אינו רשאי, **אף על גב דבכהאי גוונא בכל האיסורים אדם נאמן על עצמו יותר ממאה איש, אפילו אם מכחישים אותו, כיון דיודע בעצמו שהאמת אתו.** ואף על פי שאם היה נודע הדבר לבית דין היה מענישים אותו על פי עדים המכחישים אותו, **מכל מקום בלא הודע שלהם רשאי להקל בינו לבין עצמו, כדאפסיקא הלכתא בגמרא ריש פ"ג דכריתות.** מכל מקום לראות בכור עצמו אינו רשאי שמא יתיר שלא כדת במתכוין כדלעיל, ואף על פי שיודע בעצמו שלא יתיר. ועל כרחך צריך לומר דהיינו טעמא משום דמעלה עשו בקדשים, ולא נתנו רשות כלל לראות בכור עצמו בשום ענין, דלא פלוג רבנן בראייתן בכורות משום מעלה דקדשים. ואף על פי שאין בידינו לתקן ולמחות שלא יראה בינו לבין עצמו. מה שאין כן בכל האיסורים דגדולה מזו מצינו בהם, דכל כהאי גוונא שאין בידינו לתקן הדבר כל אחד נאמן לעצמו אפילו החשוד על האיסורים, ואפילו לנהוג היתר בפנינו ולא בינו לבין עצמו בלבד, ואין מוחין בידו כלל אף על פי שאפשר למחות, כיון שאי אפשר לתקן הדבר לגמרי. כגון מומר אוכל נבילות לתיאבון ששוחט לעצמו ואוכל, ואין צריך לבדוק לו סכין אלא להתיר לאכול משחיטתו כדלעיל סי' ב', אבל שיאכל בעצמו אין צריך לבדוק ואין מונעין אותו מלשחוט לעצמו, לפי שהוא דבר שאי אפשר לתקן, דאי בעי לאכול נבילה כמה נבילתא איכא בשוקא במקולין של נכרים דמצי למיזבן מינייהו בצנעא על ידי שליח נכרי, או שינחור בעצמו בצנעא. ומשום הכי נמי לא מנעו הטבח שיצאה טריפה מתחת ידו מלשחוט לעצמו אלא מלמכור לאחרים כדלעיל שם. והילכך אפילו לפי דעת הט"ז דלעיל שאסר להורות היתר בשחיטה לעצמו, היינו להתיר לאחרים

לאכול מהוראתו, אבל לו בעצמו פשיטא דיכול להורות, דהחשוד אינו אלא שלא יתיר האסור במתכוין.

ומיהו היינו דוקא בדבר שיש לאדם תורת נאמנות עליו מן התורה, ולאחרים היה נאמן, אלא שלעצמו אינו נאמן משום חשדא שחושדים אותו באמת שמתיר לעצמו שלא כדת. אבל בדבר שאין לאדם יחידי תורת נאמנות עליו מן התורה אפילו לאחרים, אינו נאמן גם לעצמו אפילו בשלו (אף על פי שאי אפשר לתקן הדבר לגמרי. כגון דבר היתר שמסרו ליד אחר וזה שנמסר לו אומר שנאסר, כגון שאומר על היין שנתנסך וכהאי גוונא, והבעלים מכחישים אותו, דלפי דעת הש"ע לקמן סי' קכ"ז אין הבעלים נאמנים, או אפילו לפי דעת החולקים שם אלא שהוא דבר דאתחזק איסורא שאין הבעלים נאמנים עליו אלא משום שבידם לתקנו, וכיון שלא היה בידם אלא ביד אחר והוא אומר שלא נתקן, כגון שמסר בהמה אל השוחט לשוחטה והשוחט אומר שנשחטה שלא כהוגן ובעל הבהמה מכחישו, דאינו נאמן לכולא עלמא, הרי זו אסורה אף לו לעצמו. אלא אם כן אוכלה בינו לבין עצמו בלי שיוודע הדבר, אבל אם יוודע הדבר מענישים אותו, מאחר שאינו נאמן לנו, שאנו מחזיקים איסור בבהמה זו מספק והרי בידינו למונעו שלא יאכל ממנה, ואף שאין בידינו לתקן הדבר). עד כאן לשון הק' דכ"ק אדה"ז.

יב. קיצור: מבואר יוצא לשיטת אדה"ז, דדעת הפוסקים דלא כט"ז, ולכן חכם מורה לעצמו בכל דיני התורה ואפילו במקום דאיתחזיק איסורא (זולת בבכורות ובדבר שיש בו משום חידוש במה שמתיר לעצמו שאין אחרים עושים כן, ולכן יחשדו בו). ואין ת"ח חשוד להטות את הדין שלא כדין. ועוד, דאין לומר שישחדו בו אחרים. ואין להקשות וללמוד מבכורות - שאסרו לחכם להורות לעצמו - לשאר דיני התורה דמעלה עשו בקדשים. וגם למחמירים אינו אסור רק לאחרים שלא יהנו ממה שהתיר הוא לעצמו, אבל בינו לבין עצמו אין איסור. וכ"ז דווקא בדבר שנאמן בו ע"פ התורה לאחרים ולכן נאמן לעצמו.

מקורות מכמה גמרות בסוגיא דחכם רואה לעצמו

ועתה יובא מכמה גמ' דחכם רואה ומורה לעצמו (ודו"ק בכל אחד מהן אם יש או לא לחלק בהם כר"ש - אי הוה איתחזיק איסורא).

יג. מצינו **בנדה**[49] מעשה רב מרבן גמליאל, שהורה הוראה להיתר בנכסיו, דהכי איתא התם: שוב מעשה בשפחה של רבן גמליאל שהיתה גפה חביות של יין, ובין כל אחת ואחת מדיחה ידיה במים ובודקת. ובאחרונה בדקה ומצאה טמאה, ובאת ושאלה לרבן גמליאל, ואמר לה כולן טמאות. אמרה לו והלא בדיקה היתה לי בין כל אחת ואחת, אמר לה אם כן היא טמאה וכולן טהורות. ע"כ.

ואת"ל דר"ג שאני משאר חכם בזמה"ז, ראה בתשובה **למהר"ח אור זרוע**[50], שאף דבתחילה האריך להקשות על **הר"מ מרוטנבורג**[51] שמתיר לת"ח להורות לעצמו[52], לבסוף מודה

49) ו ע"ב. וראה באריכות בתשובה ממהר"ח אור זרוע סצ"ג.

50) שם.

51) הובא בתשובה שם.

52) וז"ל מהר"ם הנעתק ממהר"ח או"ז שם: ופ' הדר (ס"ג א') אמר דצורבא מרבנן חזי לנפשיה. ועוד דמעשים בכל יום דתלמיד חכם חזי לנפשיה כל מיני איסורא שבעולם . . אבל בכל איסורים כיון דאינו מפסיד כי אם האיסור לא חשידי

ומסכים לו ע"פ גמרא זו, וז"ל בסופו: מ"מ נראה דחכם נאמן להורות לעצמו דהא אשכחן פ"ק דנדה בר"ג שהורה לעצמו. ע"כ.

יד. ובגמרא **ביצה**[53] אמרו: איבעיא להו, מהו להראות סכין לחכם ביום טוב, רב מרי בריה דרב ביזנא שרי, ורבנן אסרי. ורב יוסף אמר, תלמיד חכם רואה לעצמו, ומשאילה לאחרים. ע"כ. וכרב יוסף (ש"ת"ח רואה לעצמו") כ"פ **הטוש"ע** בהלכות יו"ט[54].

[וראה במג"א ואל"ר וזוטא וביה"ל שם (בענין ת"ח לעניין זה ובזמה"ז). ובשו"ע אדה"ז שם כתב, דבזמן הזה שכל שוחט בודק לעצמו (ואינו חייב להראות לחכם, זולת בשוחט לרבים) אין לשוחט לבדוק הסכין ביו"ט שמא יבוא להשחיזה. ורבינו שם סו"ס ב, פסק דזה לכתחילה אך אם לא בדק סכינו קודם יו"ט ונצרך לבשר ביו"ט, מותר לבדוק בדיעבד. ונמצא שמותר לחכם לראות סכינו לעצמו ביו"ט (ובכלל כנ"ל מגמ' עירובין), ומה שלא מתירין בזמה"ז לכתחילה ביו"ט, הוא מטעם דלא ישחיזנה, אך לא משום שאינו נאמן ע"ע בזה].

טו. עוד יש לדון מגמרא **חולין**[55] שמסופר שם שהביאו לרב שאלה בטריפה, ושלחה לרבה בר בר חנה, שאחר שהתירה קנה ממנה כמות גדולה של בשר, וע"ז שאלו בגמרא: ותיפוק ליה משום חשדא (שלא יאמרו עליו דמשום דהתירה, מוזיל לו בעל הבהמה, ונראה כנוטל שכר על הוראתו. רש"י), דתניא, דן את הדין, זיכה וחייב, טימא וטיהר, אסר והתיר, וכן העדים שהעידו, כולן רשאין ליקח, אבל אמרו חכמים, הרחק מן הכיעור ומן הדומה לו. [ומיישבת הגמ' את הנהגתו של רבב"ח] ה"מ מידי דמזבין משומא, הכא מתקלא מוכח [דבדבר שנמכר במחיר קבוע אין לחוש לחשד משא"כ בדבר שנמכר במחיר משוער יש לחוש לחשד, שיאמרו שהוזילו לו הבעלים משום שהתירה לו. ולחיזוק יישוב הדברים מוסיפה לספר הגמ'] כי הא דרבה שרא טרפתא וזבן מינה בישרא, אמרה ליה בת רב חסדא [אשתו], אבא שרי בוכרא [בכור] ולא זבן מיניה בישרא, אמר לה, ה"מ בוכרא דאשומא מזדבן, הכא מתקלא מוכח, מאי איכא [א"כ במה לכאורה יחשדו בי], משום אומצא מעלייתא [שיתנו לי הבשר המשובח, ויחשדו בי שהוא משום שהתרתי לו הבהמה, וגם בזה אינני חושש לחשד, משום ד]כל יומא אומצא מעלייתא זבנו לי. אמר רב חסדא, איזהו תלמיד חכם, זה הרואה טרפה לעצמו. ואמר רב חסדא, איזהו שונא מתנות יחיה, זה הרואה טרפה לעצמו. דרש מר זוטרא משמיה דרב חסדא, כל מי שקורא ושונה, ורואה טרפה לעצמו, ושימש תלמידי חכמים עליו הכתוב אומר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. רב זביד אמר, זוכה ונוחל שני עולמות העולם הזה והעולם הבא, אשריך, בעולם הזה, וטוב לך, לעולם הבא. ע"כ. והיוצא מבואר מסוגיא זו, דבאין מכיר קבוע לדבר שהורה בו היתר **לאחר**, יש לרחק מליקח לעצמו (לקנות) מהוראתו, משא"כ בדבר שמחירו קבוע דאין לחוש לחשד.

ויש לומר בטעם שאינו נחשד שמורה היתר שלא כדין כדי שיוכל לקנות מבשר זה ולא לטרוח לחפש בשר אחר - דאכן נאמן על הוראתו אפילו לעצמו, ואם כן במכיר קבוע

לאכול האיסור וקל להבין. ע"כ.

53) כח ע"ב.

54) סתצ"ח ס"א.

55) מד ע"ב.

דאין מקום לחשד שיוזיל בשביל הוראתו, שרי לקנות וליקח מהוראתו. וכך כתב **הר"מ** שם, דאין חכם נחשד להתיר שלא כדין. מאידך ראה **בכף החיים**[56] שכתב בשם **כנה"ג**[57] **ושפ"ד**[58] **וזב"צ**[59], דיש להתרחק אפי' בדבר שיש לו קצבה וגם ביש חכמים הרבה באותה העיר (ולא באחד בלבד - דההחשד בו גדול יותר), שכולם יתרחקו מליקח, כי מתאספים כולם לדון בה באותו המקום.

וכל זה בלהורות היתר לאחרים, אך בדבר שהוא **שלו** ומורה לעצמו (כגון באשתו נדה שהוא בדרך כלל[60] דבר שבינו לבינה) י"ל בכש"כ דאין לחוש שיחשדו בו שמתירה ומטהרה לעצמו שלא כדין. [ובזה תוס' דברים וחיזוק לדברי חכמים שבקו"א לאדה"ז שם].

טז. ובשבח ששיבחו חכמים לרואה טריפה לעצמו, ראה **ברש"י ובמאירי** שפירש שהוא באופן דיש בדין הטריפה שלו צדדי ספק לאיסור ולהיתר, שיחמיר ויורה בשלו לאיסור ולא יחוס על ממנו, ובזה שיבחוהו חז"ל. ועד"ז **בתפל"מ** שם, שנדחק לדחות מכאן ראי' לראות דמי אשתו, וז"ל: ומהאי דהרואה טריפה לעצמו אין ראיה דמותר להורות היתר, דלמא לחומרא מותר להורות. ע"כ. [ועדיין לא השיב ממעשה דרבב"ח (ורבה) שהתיר וקנה לעצמו אחר שהורה בו היתר שאני מלהורות בדבר שהוא שלו גם לפני שבא להורות בא, דשמא יעוות הדין מאחר שהוא שלו בעת החלטת הדין. וצ"ע].

אך לעומתם ראה **בר"ן** שם, שכתב ע"ז: ואחרים פירשו, איזהו ת"ח זה הרואה טרפה לעצמו, כלומר שהגיע לכלל כך שיודע לפרש איזו כשרה ואיזו טרפה, וכדאי הוא לסמוך על עצמו ואינו צריך להוראת אחרים, ומש"ה קאמר שעליו נאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, ר"ל שהיגיעה שיגע בתורה גרמה לו שאינו מפסיד ממון על הספק. ע"כ. וראה עד"ז **במהרש"א** שם. ובס' יבין שמועה **לרשב"ץ**[61]. וא"כ שוב אין הוכחה (ברורה) מדין זה לאסור הוראת בעל בדמי אשתו, דהרי רואה טריפה לעצמו אינו רק לחומרא ודלא כתפל"מ (דבעצמו סיים שם בצ"ע).

ולהעיר מדברי **החשוקי חמד** בחי' לגמ' מכות[62], שכתב: והוסיף החזו"א . . שהרי התורה לא אסרה לאדם להורות לעצמו, ואדם רואה טריפה לעצמו, אף אם הוא עני וכל חייו תלוים בו, והוא מורה בחמץ שעבר עליו הפסח, אף שיש לו בזה הפסד גדול.

יז. ובקו"א לשו"ע **אדה"ז** שם בתוך הדברים ציין לגמרא **כריתות**[63], דאדם נאמן על עצמו יותר ממאה איש, ושוב נעתיק לשון ק': ומעלה יתירה היא זו [בקדשים] שאפילו אם בא להורות ולהתיר ולאכול בינו ובין עצמו אינו רשאי, אף על גב דבכהאי גוונא בכל האיסורים אדם נאמן על עצמו יותר ממאה איש, אפילו אם מכחישים אותו, כיון דיודע בעצמו שהאמת אתו. ואף על פי שאם היה נודע הדבר לבית דין היה מענישים אותו על פי עדים המכחישים אותו, מכל מקום

56) יו"ד סח"י ס"ק קכג.

57) הגב"י אות ס"ב.

58) סל"א.

59) סצ"ג.

60) שהרי כמה נשים בכלל שיחן לחברותיהן ולמשפחותיהן הוא בדבר זה, ולבסוף כן יוודע לאחרים שבעלה הורה לה - לעצמו, בדמי אשתו.

61) י"ד ע"ב.

62) כד ע"א

63) יב ע"א.

בלא הודע שלהם רשאי להקל בינו לבין עצמו, כדאפסיקא הלכתא בגמרא ריש פ"ג דכריתות. עכל"ק. עיי"ש שאמרו כמה פעמים בשם רבנן ור' יהודה "אדם נאמן על עצמו יותר ממאה איש". והכי איתא להלכתא בהג' **הרמ"א** לשו"ע[64].

ולפ"ז מותר להורות לעצמו בדמי אשתו, דהוראת דין לאשתו - באם יודע שהצדק עמו, דנאמן לעצמו יותר ממאה איש - הוא בכלל דבר שבינו לבן עצמו (בפרט ע"פ דברי הרמ"א בסו"ס קצט, דיש להסתיר הטבילה, ומי שאינו עושה כן עליו נאמר ארור שוכב עם בהמה).

מעשה דילתא אשת רב נחמן

חי. ואחר כל הדברים האלה, שביארנו מש"ס ופוסקים, דחכם מורה לעצמו, ושהסכמת רוב הפוסקים דה"ה גם בכה"ג דאתחזיק איסורא, נדון עתה בעצם שאלתינו דהוראת דין בדמי אשתו.

בגמרא **נדה**[65] כתבו לזכרון תמיד סיפור מילתא אשת רב נחמן, והכי איתא: ילתא אייתא דמא לקמיה דרבה בר בר חנה, וטמי לה, הדר אייתא לקמיה דרב יצחק בריה דרב יהודה . . מעיקרא טמויי הוה מטמי לה, כיון דא"ל [ילתא לרב יצחק] דכל יומא [רבה בר בר חנה] הוה מדכי לי כי האי גונא, והאידנא הוא דחש בעיניה, דכי לה [רב יצחק לדמה דילתא]. ע"כ. וע"ז כתבו **התוס'** שם: משמע שלא היתה רגילה להראות לרב נחמן בעלה. [ובטעם הדבר מציעים התוס' ג' תירוצים: א] ושמא לא היה בקי. והא דאמר ר"נ לעיל (דף יט ע"ב) בדם הקזה [איך ללמוד ממנו מראה דם אישה הטמא -] קבלה היתה בידו [אך בשאר מראות הדמים לא הי' בקי]. [ב] אי נמי היתה חוששת שמא היה מחמיר על עצמו להיות לבו נוקפו ופורש ולא יסמוך על חכמתו. [ג] אי נמי שלא תתגנה בפניו [שיראה בעלת זוהמת דמה]. אבל אין לומר דאסור לראות דמי אשתו, דהא במס' נגעים (פ"ב מ"ה) תנן, כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו ר"מ אומר אף לא נגעי קרוביו, כל הנדרים אדם מתיר חוץ מנדרי עצמו ר' יהושע אומר אף לא נדרי אשתו. ואילו "כל הדמים אדם רואה חוץ מדמי אשתו" לא קתני. ע"כ. נמצאנו למדים מתוס' דין מבורר, דאדם (הראוי לכך) רואה ומורה לעצמו בדמי אשתו ו"אין לומר דאסור לראות דמי אשתו".

וכתוס' כ"כ הראשונים בחידושיהם על הש"ס שם. ומהם, **הרשב"א**[66] **והר"ן**[67]

64) יו"ד סקכ"ז ס"ב.

65) כ ע"ב.

66) וראה שם שהציע תירוץ נוסף, דשמא לא הי' בעלה רב נחמן בעיר, וכ"כ הר"ן. אך ראה בתוס' הרא"ש שכתב דאין לומר כך, שהרי ילתא אמרה לרב יצחק, דרבב"ח היתה מראה לו "כל יומא", ומשמע שתמיד היתה מראה לו דמי' ולא לבעלה. ואולי יש לומר ביישוב דברי הרשב"א, דכוונת ילתא באומרה "כל יומא" להמשך דברי' - שכל יום שהיתה מראה דם כזה, אז הי' תמיד מטהר לה, וצ"ע.

67) וראה בדבריו שכתב דרב נחמן הי' בקי בדמים וכמבואר ממה שלימד אחרים מראה דם הטמא מדם הקזה, ומה שלא הראתה לו הי' משום שלא הי' בעיר או משום שלא תתגנה וכו'. וכ"כ הריטב"א, וסיים ש"כן הסכימו רבותי". ויש להעיר שכתבו זה בשם התוס', אף שבתוס' עצמו נדחק להעמיד שלא הי' רב נחמן בקי זולת בקבלת דם הקזה, ודו"ק היטב. וראה בהערה הקודמת. [וכתב בספר נחלת יעקב יהושע (פר' שופטים ע' ת"ל): לולי דבריהם הקדושים אפשר לומר דשפיר היה בקי וראיה מנדה (י"ט ע"ב) בדם הקזה, רק מה שלא היתה רגילה להראות לרב נחמן בעלה, דבאותו דף אמר רבי אלעזר ענוותנותו דרבי חנינא גרמא לי דחזאי דמא, ומה רבי חנינא דענותנן הוא מחית נפשי' לספק וחזי אנא לא אחזי, משמע דר' אלעזר ס"ל דאין לעניו לראות דם מחמת שירא לסמוך על עצמו, והטעם דענווה מביא לידי יראת חטא, ומשו"ה מי שהוא עניו ובא לידי יראת חטא ממילא ירא לפסוק בין דם לדם. ואיתא בסוף סוטה משמת רבי בטלה ענווה וירא חטא, א"ל רבי יוסף לתנא לא תתני ענווה דאיכא אנא, א"ל רב נחמן לתנא לא תתני יראת חטא דאיכא

והריטב"א[68] **והאגודה**[69] **ותוס' הרא"ש**. **והרשב"ץ** בפסקיו לנדה כתב: חכם יכול להורות לעצמו בכל דיני איסור והיתר חוץ מנגעים נדרים ובכורות. ע"כ. וכ"פ **הרא"ם** בתשובה שם.

וכ"כ **השל"ה**[70] להלכה, וז"ל: מותר לראות דמי אשתו, תוספות פרק כל היד. ע"כ. וכ"פ **הש"ך** כאן בהלכות נדה[71] וז"ל: כתבו התוספות ס"פ כל היד, דיכול לראות דמי אשתו, ומביאו **מהרש"ל** בהגהותיו, וכ"כ האגודה שם. ע"כ. והוב"ד **בבאר היטב**[72]. **והחוו"ד**[73] כתב: והבעל יכול לראות דמי אשתו, ש"ך. ע"כ. **ובשיורי ברכה**[74] כתב: הבעל יכול לראות דמי אשתו, כן כתוב **בפסקי התוס'** נדה (אות לו). וכ"כ הריטב"א בחידושי נדה כ"י (כ: ד"ה והיכי). ע"כ. וכן הסכים לש"ך **היד אברהם** בהל' שחיטה[75]. וכן משמע מחי' **המשמרת כהונה** לנדה שם[76], שהביא דברי התוס' לעניין אחר. ותוסיף לכאן מש"כ לעיל בשם **הגר"א**.

ולקמן יבואר שכן דעת **הערוה"ש והפר"ר והשפתי לוי** על הש"ך שם.

וראה עוד **בסלת למנחה**[77], שג"כ כתב בשם התוס' דנאמן החכם לראות דמי אשתו לטהרה, והוסיף: וכ"כ **הר"ש**[78] בפה"מ סופ"ב דנגעים, וכן הסכמת האחרונים. ע"כ. ועוד ציין לקמן בס' קצה[79] והוא **בתוה"ש**, שכתב ג"כ ע"פ התוס' דבעל רואה דמי אשתו, ועוד כתב שהכי משמע **מש"ס ורמב"ם** שאמרו דרואה המטלית (העד) בחמה ובצל ידו. והיינו שפירש זה בבעל עצמו, שעושה כן כשרואה מראות אשתו. [ועפ"ז (דרואה בחמה ובצל ידו, היינו בבעל) צרף להני פוסקים כל האומרים (שרבו במאד) בציטוט לשון זה או שדנים בפרטי אופן הבדיקה על פי מקור זה. ולפי זה הוא פלא גדול על החולקים].

שיטת שו"ע אדה"ז - אדם יכול לראות דמי אשתו

יט. ובשו"ע אדה"ז סק"ז, ג"כ נמצא מהמתירים לת"ח להורות בדמי אשתו, וזל"ק: וכתבו התוספות דיכול אדם לראות דמי אשתו. עכל"ק.

וזה מתאים לשיטתו המבוארת בקו"א בהל' שחיטה לעיל, דצורבא דרבנן מורה לעצמו בכל אופן ואינו נחשד על הוראתו להטותה

אנא, ועי' באר היטב או"ח (סי' תצ"ד) מדאיתא בש"ס ענווה מביאה לידי יראת חטא משמע שגם ר' יוסף היה לו יראת חטא ע"ש, ולפ"ז רב נחמן שהיה עניו וירא חטא היה מחמיר על עצמו שלא ליחזי דמא, ומטעם דאיתא במדרש לא חטא אדם הראשון עד שהראתה לו חוה דם נדה ע"ש, הרי דעל ידי הראיית אשתו לבעלה דם שלה בא בעלה לידי חטא, ומשו"ה רב נחמן שהיה עניו וירא חטא לא היה רוצה לראות דמי אשתו, ומיושבת קושית התוס' כפתור ופרח ודו"ק (ליקוט)].

68) וכ"כ השיורי ברכה בס"ז, משמו מכת"י. ויובא לשונו לקמן.

69) פ"ב סי"א.

70) שער האותיות אות הקו"ף - קדושת הזווג, ססש"ט.

71) סקפ"ח סוס"ק ז.

72) סוס"ק ב.

73) חידושים סק"ו.

74) סק"ז. ובסוף דבריו הוסיף לציין: ועמ"ש הרב בית דוד סי' צ"ה, ומה שכתבתי בעניותי בס' הקטן פתח עינים בנדה על דף ך' בס"ד. ע"כ.

75) סי' חי. הוב"ד באוצר מפרשים לסעי' חי.

76) וז"ל: עמ"ש מהרש"א ד[אישה] אינה נאמנ' לעצמ' ע"ש, ומדלא תני בנגעים כל הדמים רואה חוץ משל עצמו, יש להוכיח דרואה אשה לעצמה, וכה"ג הוכיחוה תוספות דרואה דמי אשתו, ועיין בחי' הראשונים. ע"כ.

77) הנדפס בקובץ מפרשים על סקפ"ח ס"ב בשו"ע במהדורות החדשות. על תוה"ש סק"ה.

78) יש להעיר שממנו נראה היפך שיטת כמה פוסקים שכתבו שע"פ הר"ש שלא יוכל להורות בדמי אשתו לטהרה.

79) סק"ז.

שלא כדין, ונאמן על שלו לעצמו ולאחרים, ואין להחמיר שלא יורה לעצמו אף (אם נאמר דאשתו הוי בכלל) בדבר שיש בה חזקת איסור, ודלא כחילוקו של הט"ז ע"פ ר"ש, והוא הדין הכא, ולאדה"ז גם הט"ז גופא מודה שיכול להורות לעצמו ורק להורות לאחרים בדאתחזק איסורא הוא שאסר. ועוד, דסתם ולא חילק כלל בין דמי' ושאר דיני טהרתה כטבילתה משמע דשרי בכל. וכ"כ בשיטת רבינו בס' **אוצר הלכות**[80] **וטהרה כהלכה**[81].

שיטת המאירי והחת"ס במעשה דילתא

כ. והמאירי אמעשה דילתא שם, כתב בתחילה דברי התוס' הנ"ל, אך לבסוף סיים: ואני מפקפק לומר שכל שהיתה תלוי בו כשל עצמו הוא, ואין לו לראות. ע"כ. והיינו דסב"ל דמדינא הוא דלא ראה רב נחמן דמי אשתו. ויש לדייק בשיטתו שמחמיר אפילו בלא איתחזיק איסורא, והיינו שמפליג להחמיר יותר מר"ש ודעימי' דלעיל. וכך מצאתי שכתב בדעתו בשו"ת יביע אומר שם ס"ה. **והחת"ס** נמצא ג"כ מהמחמרים ע"פ מש"כ בחי' לנדה שם, וז"ל: ולפע"ד דבמלתא דתליא בסברא, יש לבעל נפש להחמיר לעצמו, דהוי בכלל אין אדם רואה חובה לעצמו, ולבו נוטה להקל[82]. ע"כ. [ובס' מנות הלוי בפירושו למגילה (הובא לקמן סכ"א), ג"כ כתב שעניני דמים הוא דבר התלוי בשיקול הדעת וע"כ לא הורה לעצמו מרדכי הצדיק בדמי אסתר המלכה אשתו].

והצד השווה שבהם, דאין לסמוך ע"ע בהוראת דין בדבר שהוא שלו. אך המעיין בשאר הפוסקים ימצא שלא חשדו בחכם שיטה הדין שלא כדין להתיר לעצמו דבר, וכ"כ **מהר"ם מרוט'** שם, וכן הסכים לו **מהר"ח או"ז** במסקנה "אלמא שום חכם לא חשיד להתיר את האסור". וכן היא מסקנת וסתימת כל הפוסקים הנ"ל מסוגיא דעירובין ושאר סוגיות. וכ"כ להוכיח באריכות **הרא"ם** בתשובה שם, דת"ח נאמן בשלו ואין לחוש למחמיר בזה, וז"ל: משום דחזינן להוהוא צורבא מרבנן דמכריז ואמר דלא מצי אינש לאורויי לנפשיה, לא במילתא דאית ליה הנאת ממון משום דנוגע בעדותו הוא, ולא במילתא דלית ליה הנאת ממון משום דכל אדם קרוב אצל עצמו הוא ואין קרוב רואה את הנגעים, ונמשכו אחריו כמה וכמה מהתלמידים וחשבו בזה שכל אותם הסומכים על הוראתם הם טועים בלי ספק, משום הכי בעינא לגלויי לכולי עלמא דאין זה אמת מכמה טעמי. ע"כ.

ובשו"ת יהודה יעלה שם, כתב דכמו שאין איסור יחוד באשתו נדה כשפתו בסלו[83], ואינו נחשד הוא לבוא עלי', כמ"כ נאמנת אשתו לספור לעצמה וכו' אפי' איתחזיק איסורא דנדתה. ויש לצרף לכאן האי טעמא, דנאמנות ושאין חשד, שנאמנים היא והוא בטומאתה. [ואולי יש לחלק, דלעבור על איסור ממש דלבוא עלי' א"ש דנאמן, משא"כ בהוראת דין דיש לחוש לנטיית הדעת להתיר שלא כדין, וחושב שהורה בקו הצדק ואף שלאמיתו של דבר אינו אלא מסולף מתוך דעתו ותאוותו או רחמיו עלי' ומבלי שימת לב].

80) סקפ"ח הערה לד.

81) פ"ו הערה 26.

82) וז"ל החשוקי חמד בחי' לבבא בתרא מג ע"א: שאדם שיש לו נגיעה, ואפילו נגיעה של מצוה, עלול להורות לעצמו היתר אף לשקר. ובחי' למכות כד ע"א: והוסיף החזו"א . . שהרי התורה לא אסרה לאדם להורות לעצמו, ואדם רואה טריפה לעצמו, אף אם הוא עני וכל חייו תלוים בו, והוא מורה בחמץ שעבר עליו הפסח, אף שיש לו בזה הפסד גדול.

83) ולפ"ז נמצאית שיטתו (שלו) דבלא בא עלי' עדיין, ונשאל ממנה בדיני טהרתה אולי יש מקום להחמיר.

והפר"ר[84] ג"כ פסק להתיר להורות בדמי אשתו, ושנאמנים שניהם על טומאתה ואפי' שיש מקום לחוש שנוגע בדבר. עיי"ש שהביא דברי הש"ך והקשה ע"פ דברי האחרונים מסי' יח, דכל שהוא נוגע בדבר לא יורה לעצמו, והשיב דמה"ת נאמן אפי' נוגע בדבר ואיתחזיק איסורא, ומדרבנן הוא שגזרו על הנוגע בדבר אפי' לא איתחזיק איסורא. אך הבעלים על שלהם נאמנים אפי' באיתחזיק איסורא ולא גזרו בזה (ואם מוחזק בכשרות נאמן אפי' לאחרים), והיא והוא חשיבא בעלים לעניין טומאתה. עכת"ד. וראה גם בשו"ת **דברי יציב**[85] שמאריך לדון בדין ת"ח שנאמן בהוראתו, ובתוך דבריו כותב "וא"כ בהוראה בת"ח פשיטא דלא חשוד".

[ויש להעיר לנמצא בתוך דברי מהר"ח אור זרוע שם, שכן חילק בין רואה דמי אשתו שמותר לראותם (אבל אין ללמוד ממנה) לשאר הוראות, שכתב: וגם מזה איני סבור שיש ראיה לשאר איסורים. [ויש לחלק בניהם] דלמה הוא נאמן [לראות דמי'] כמו שהיא [נאמנת כשהיא] בודקת וסופרת לעצמה [וע"כ הוא ג"כ נאמן עלי', משא"כ בשאר איסורים. ומקור סברא זו תמצא בתוס' וראשונים הנזכרים לקמן סכ"ה ואילך], ועוד דמספק יפרוש [ואין לחושדו שיתיר לעצמו שלא כדין] אבל [אין ללמוד מזה לשאר איסורים, כגון] בתרומה טמאה וכיוצא בה שמפסיד הכל לגמרי, לא יהא נאמן. ע"כ. אך זכור ואל תשכח ששיטתו להלכה דבכל הוראה ת"ח מורה לעצמו].

אסתר לא הראתה דמי' לבעלה מרדכי

כא. ועוד יש לדון מגמרא **מגילה**[86], שדרשו עה"פ "ואת מאמר מרדכי אסתר עשה", אמר רבי ירמיה, שהיתה מראה דם נדה לחכמים. ע"כ. וכתב ע"ז בשו"ת **משנה הלכות** דיש להוכיח שאין לבעל לראות דמי אשתו, וז"ל: ויש לדייק למה לא הראה למרדכי וכקושית התוס' נדה הנ"ל [לקמן סעי' ט] בילתא, וגם לשון הגמ' שהיתה מראה דם נדה לחכמים לשון מיותר הוא דהיל"ל סתם היתה מראה דם נדה, וי"ל דדוקא אמר ר' ירמיה שהיתה מראה דם נדה לחכמים ולהורות דלמרדכי לא היתה יכולה להראות לפי שבעלה היה, ואינו רואה דם אשתו. ע"כ. וגם **בפתחי זוטא**[87] מביא הגמרא מגילה הנ"ל, ומדייק משם דלכתחי' תראה המראות לאחרים ולא לבעלה. וכן העיר **בשיעורי טהרה** [אף שמסיק דמדינא הבעל יכול להורות].

[ובס' **מנות הלוי**[88], האריך בצדקות אסתר המלכה, ולבסוף סיים: וראה והפלא כמה הפליגו חז"ל בחסידות הצדקת באומרם שהיתה מראה דם נדה לחכמים כי הגם שמרדכי הצדיק ראש הסנהדרין, להיות ענייני מראות הדמים תלויים בשיקול הדעת, היתה מהפלגת חסידותה שלא להראותו אליו, מאחר שהוא לעצמו דומה למאמרם כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי כצמו ונגעי קרוביו, והיתה מראה דמי' לחכמים והוא דבר נפלא. ע"כ. ואף שדרושו נאה ואין משיבים על הדרוש, לדידן שהתוס' ושאר הראשונים והאחרונים למדו ממשנה זו דנגעים היפך מסקנתו, דאין לאמר שחכם לא יראה דמי אשתו וכו'. ואולי לזה

84) שפתי חכמים סק"ז בסופו.

85) ליקוטים והשמטות סימן פט.

86) יג ע"ב.

87) ס"ק ד.

88) עמ' פז טור ב.

יתכוין באומרו שענייני דמים "דומה" להא דנגעים ולא שהוא ממש כך].

ויש לדחות מסקנא זו (דהמשנה הלכות), ולהשיב ע"ד כל הני תירוצים דתירץ התוס' והרשב"א שם (דחששא שמא יחמיר לעצמו, ויהי' ליבו נוקפו ופורש ממנה. או שמא שלא רצתה להתגנות בפניו בהראת לו זוהמת דמה. ובפרט באסתר שאמרו בהמשך הגמ' שם, שהיתה טובלת ויושבת בחיקו של מרדכי. ופרש"י: מחמת נקיות, שלא תהא מאוסה לצדיק משכיבתו של אחשורוש. וכש"כ שיש לומר שלא רצתה להראות לו זוהמת דמה). ולפ"ז אין ללמוד חומרא מאסתר, וכילתא אשת רב נחמן.

ולהעיר שבס' **פסקי משנה הלכות** להל' טהרה[89], כתבו בשמו, דלמעשה נקטינן לקולא והבעל יכול להורות בדמי אשתו אפילו בענין הטבילה.

בדברי המחמירים מטעם שמא יחמיר לעצמו או משום שלא תתגנה בפניו

כב. והתפארת למשה הביא דברי הש"ך הנ"ל (דהבעל יכול לראות דמי אשתו), והקשה ע"פ תוס' דבכורות שם, וכתב בדעת התוס' שסב"ל דאין ת"ח יכול להורות לעצמו. ועיי' לעיל (סוף סעי' א) שכתב שאין ללמוד מהוראת טריפה לעצמו דחולין שם, דשמא לחומרא מותר להורות לעצמו אך לא לקולא (וע"ד המאירי שם). וראה עוד לעיל (סוף סעי' ה) שאין ללמוד מעירובין שם שת"ח מורה לעצמו, כי בסכין שחיטה אינו דבר שיש בו שיקול הדעת. וסיים: וגם בתוס' ד[גמ' נדה פרק] כל היד שהביא הש"ך, משמע קצת דאסור להורות לעצמו, וצ"ע. ע"כ. ובהגהות **אמרי ברוך** ציין אליו, וסיים ג"כ בצ"ע. והנראה לומר בדעת התפל"מ שכוונתו למה שחששה ילתא שכתבו התוס' (שמא יחמיר לעצמו או שתתגנה בפניו).

וכן עשה **בלחם ושמלה**[90], שהביא דברי התוס' "דמצד הדין יכול החכם להורות דמי אשתו ולהורות", אך תיכף הוסיף: אבל מכל מקום טוב יותר שתראה לחכם אחר ולא לבעלה, דשמא יהי' לבו נוקפו ופורש ולא יסמוך על חכמתו אי נמי שלא תתגנה בפניו. ע"כ. ועוד ציין לדבריו שבסו"ס קצט (הלכות טבילת הנדה), שכתב שם דברי החכמ"א דלקמן (שהבעל לא יורה בדיני טבילת אשתו נדה) להלכה. **ובבית דוד**[91] כתב: אין לאשה להראות לבעלה, דשמא יחמיר ע"ע א"נ שלא תתגנה עליו. ע"כ. וראה גם בשו"ת **בל"י** שם.

כג. והנה כבר כ' (סו"ס א וג') שרוה"פ והשו"ע סב"ל דת"ח מורה לעצמו, ולמדו זה מדין סכין שחיטה שבודק לעצמו, ולא חילקו לומר כמוהו דשאני סכין שאין בו שיקול הדעת. וכן פשוט **מהרא"ם** בתשובה שם.

ומש"כ דע"פ התוס' משמע קצת שלא תראה דמי' לבעלה, הנה רוה"פ לא פירשו כן להלכה את שיטת התוס', וסתמו - וכדברי התוס' עצמו - דאין לומר שאסור לראות דמי אשתו. וכן כתב לדחות **בשו"ת באר משה**[92] את שיטת התפל"מ בתוס', והוב"ד בפסקי באר משה[93], דרוב הראשונים נקטו ע"פ התוס' דהבעל יכול לראות דמי אשתו. **והחיד"א**[94] כתב דהא דילתא אשת ר"נ שלא הראתה לבעלה, אינו חיוב על הנשים ורק היא נהגה כן. ובפרט

89) פ"ב ס"ד.

90) לחם סוס"ק א.

91) יו"ד סצ"ה.

92) ח"ח סק"ה ס"ה.

93) סקפ"ח סי"ב.

94) בס' פתח עינים לנדה שם.

שצ"ע אם מותר לאישה ללכת מעצמה שלא בהסכמת בעלה להראות דמי' לחכם אחר[95].

ומש"כ הלחו"ש בשם החכמ"א דהבעל לא יורה לעצמו בדיני טבילת אשתו, זה יבואר תיכף באורך, ותראה דאנן לא קיי"ל הכי.

שיטת החכמ"א שלא להורות לעצמו בשאלות הטבילה

כד. והנה **בחכמת אדם**[96] בהל' טבילה כתב: הבעל יכול לראות דמי אשתו (סימן קפ"ח בש"ך ס"ק ז'), ונראה לי דאם אירע לה שאלה בענין הטבילה אין הבעל יכול להורות, דומיא דשחיטה לעיל כלל א' סימן י'. ע"כ. וציין אליו הפ"ת[97] [והוסיף לציין לחו"י שם, שנראה חולק על מסקנת החכמ"א, ומשמע דעת הפ"ת דלא כחכמ"א]. **ובבינ"א** שם, ביאר שיטתו, שהיא ע"פ הר"ש והט"ז הנ"ל, דבאיתחזיק איסורא אין להורות לעצמו, ולכן אף דכשהיא טמאה אינה בחז' שרואה תמיד [כתוס' דלקמן] ולכן יכול להורות, אבל בשאלות דטבילה דהיא דומיא דשחיטה ממש, דמתירה לו בהוראתו, אין להורות.

נמצא החכמ"א מחמיר שלא להורות בדיני טבילה לאשתו, שהרי הטבילה היא דומיא דשחיטה שמכשירה (- מטהרה) ומוציאה מחז' טומאתה לחז' טהרה והיתר ממש, וע"כ בשאלה שפתרונה מתירה לו הוי כשאלה שלפני השחיטה שהיא בחז' טמאה (אסורה), ולא יורה לעצמו. וכבר כ' שכן פסק **הלחו"ש**.

ויש להעיר, דלפי דברי החכמ"א, דדברים אלו נלמד ע"פ שיטת הט"ז גופא, ק"ק, דהרי הט"ז לא העיר דבר מזה כלל פה בהלכות מראות הדמים ולא בשום מקום בהלכות נדה וטבילה, ואדרבה בדיני חציצה[98] דטבילה הביא הט"ז בשם **המהרש"ל** מעשה **ממהר"ח או"ז והשר מקוצי** שכן היו מורים לעצמם בהל' טבילת דנשותיהם, ולא העיר מזה דבר, ואדרבה ממה שסיפר דבר זה בספרו כבא ללמד ממעשה רב זה דין לכו"ע, וז"ל: והביא רש"ל הג"ה אחת וז"ל וגרב לגבי טבילה צריכה להסיר אף על פי שכואב לה הרבה, ואשתו של מהרר"ק [מהר"ח או"ז] היתה צריכה לעמוד לפניו ערומה שהיה רואה שלא היה גרב עליה שלא היה מאמין לה שהיתה מסירה שהיתה נערה והיה כואב לה, וכן עשה השר מקוצי לאשתו, עכ"ל. עכ"ל הט"ז. ושמא להחמיר שאני, שרק לחומרא יהי' מותר להורות בטבילת אשתו לחומרא. ואוי"ל, דבדבר שאינו מדינא שרי להורת לעצמו בדיני הטבילה, דגרב חייבת מהדין לרככם אך לא להסירם, כמבואר בשו"ע שם. וראה לעיל ס"י ולקמן סכ"ו, מש"כ בשיטת הט"ז גופא שיציל מקושיא זו.

נדה לאו איתחזיק איסורא חשיבא ובידה לתקן

כה. ולהשיב לדברי המחמירים דבחזקת איסור כדיני טבילת אשתו אין להורת, ע"ד שבאיתחזיק איסורא בעד א' נפסקה הלכה[99] שאינו נאמן. (נוסף על מה דשום פוסק לא כתב כן לפניו) הנה ראה **בתוס'**[100] דהקשו דמקור דין דעד א' נאמן באיסורין הוא מנדה דאמר קרא "וספרה לה" לעצמה. וא"כ קשה דגם באיתחזיק איסורא עד א' נאמן. וז"ל: וא"ת ומנא לן דעד אחד נאמן באיסורין, וי"ל דילפינן מנדה דדרשינן בפרק המדיר (כתובות דף עב ע"א) וספרה לה לעצמה, וא"ת אם כן אפילו איתחזק איסורא. וי"ל [א] דאינה בחזקת שתהא רואה כל שעה וכשעברו

95) ועיי' מעשה כזה שאירע ונשאל הגר"ש אלישיב בס' פתחי דעת ח"א פ"ד הערה כז.

96) כתב שער בית הנשים כלל קט ס"ו.

97) סק"ו.

98) סקצ"ח ס"ק יד.

99) רמ"א יו"ד סי' קכז שם. וש"נ.

100) גיטין ב ע"ב ד"ה עד. ועיי' במפרשים מה שדנו וביארו בדברי תוס' האלו.

שבעה טהורה ממילא ולא איתחזק איסורא[101] (ב) וגם בידה לטבול. ע"כ. ו"בידה לטבול" ר"ל, דבידה לתקן שאפי' באיתחזק איסורא נאמנת. וראה עוד **בתוס'** ביבמות[102] שכתבו: י"מ ד[מה שאמרו דנאמן עד אחד באיסורין] גמרינן מנדה דאמר בהמדיר (כתובות שם) וספרה לה, לעצמה. ואם תאמר אם כן אפילו איתחזק איסורא נמי, ואמר ר"י נדה נהי שעכשיו ראתה, מכ"מ לא איתחזק איסורא שתראה לעולם. ע"כ. נמצאו התוס' מעמידים דין הנדה שלא במקום שאיתחזק איסורא וגם בידה לתקן, ולפ"ז א"ש שיכול בעלה לפסוק בדמה.

וכדברי התוס' (דנדה לא הוי איתחזק איסורא ואף אי נימא דאיתחזק איסורא, בידה לתקן חשביא, וע"כ נאמנת) כ"כ הראשונים בחידושיהם לש"ס בשם התוס', ומהם: **הרמב"ן**[103] **והרשב"א**[104] **והריטב"א**[105] **והר"ן**[106] **והמאירי**[107] **ותוס' הרא"ש**[108], וכ"כ **הרא"ם** בתשובה שם.

וכ"כ **הערוך** (בנדה אמעשה דילתא, שם), וז"ל: [שע"פ התוס'] היכא דאתחזק איסורא, חכם אינו רואה לעצמו, ולפי זה יקשה היאך חכם רואה דם אשתו בימי ספירה, הא שם מקרי אתחזק איסורא, כנראה מדברי הרשב"א כאן [בנדה], אכן התוס' יבמות (שם) וגטין (שם) כתבו דלא מקרי

103) והוסיף עוד תירוצים משלו, אם משום דיש לחלק בנדה לשאר עדויות משום דבנדה מתוך שהיא נאמנת על שלה נאמנת נמי לבעלה. ועוד, דאין ללמוד אפשר מאי אפשר (שנדה אינה יכולהל הביא עדים על הפסקת זיבתה ונדוותה). ולאח"ז הביא דברי התוס' הנ"ל.

104) וז"ל: י"ל כיון דדמיה פוסקין ממילא, וימי ספירה באין מאליהן, כחתיכה ספק חלב ספק שומן חשבינן לה [דלא איחזיק איסורא חשיבא], דהשתא דקאמרה טהורה אני לא איתחזק איסורא, ואי משום טבילה הויא לה כשחיטה דבידה לתקן.

105) שכתב הטעם דאין למדים אפשר דשאר עדויות מאי אפשר דנדה. ולא כתב בנדה שאר תירוצים של רבותיו בשם התוס'.

106) וז"ל: מוספרה לה לעצמה נפקא לן דעד אחד נאמן באיסורין וכי תימא פירסה נדה עמו במטה מאי איכא למימר דהא איתחזק איסורא ליתא דכל שראתה טובלת בסוף שבעה יצאת מאיסור' הראשון אלא מיהו אי לאו דעד א' נאמן באיסורין הי' לו לחוש שמא ראתה לאחר מיכן זה נ"ל.

107) שעיקר התירוץ בכלן מפני שבידו לתקנו כגון טבל שלו שהוא בידו לתקנו או הקדש וקנמות שבידו לישאל עליהן אבל אשה אין בידה לתקנה ואתחזק איסורא במקום שאין בידו לתקן אין אחד נאמן ואף על גב דנדה מהימנא אטבילתה אף על גב דאיכא למיחש שמא תוך זמנה היא ואין בידה לתקן התם תורה האמינתה לעצמה מדכתיב וספרה לה ומתוך שנאמנת לעצמה נאמנת לבעלה והדין נותן כן שאי אפשר לה להביא עדים על דברים אלו או שמא אף זו שאע"פ שכל שהיא בתוך זמנה אין בידה לתקן הואיל ובידה להמתין ולתקן ספירתה וטבילתה בידה לתקן קרינא ביה וכן פירשוה בתוספות. ע"כ. ועיי"ש עוד בארוכה מדיני בידו לתקן דסב"ל שדווקא בשל אחרים אינו נאמן [וא"כ אוי"ל באשתו נדה בשלו מיקרי דנאמן].

108) וי"ל דאינה בחזקת שתהא רואה כל שעה אף על גב דבראיה אחת היא טמאה עד שתבא במים מ"מ בידה לתקן.

101) וראה במהרש"א שדן בדברי התוס' הללו, וז"ל: לכאורה קשה כיון דבנדה איכא תרתי דלא אתחזק איסורא וגם בידה הוא הדרן קושייתם לדוכתיה מנלן דע"א נאמן באיסורין אפי' בלא אתחזק איסורא ואין בידו כגון ספק של חלב או שומן דאמרינן בשמעתין דנאמן ויש לפרש דבריהם משום דבנדה איכא תרתי דהיא טמאה כל זמן שרואה ואין בידה לפסוק דמה וגם אח"כ היא טמאה עד שתטבול ואהא קאמרי' דמשום שהיא רואה לא מקרי אתחזק איסורא כיון דאינה בחזקת שהיא רואה כל שעה ומחמת ראייתה היא טהורה ממילא אחר ז' ואי משום דעדיין אף אחר שאינה רואה אתחזק איסורא וטמאה משום דלא טבלה הרי יש בידה לטבול והשתא ניחא דבין לאו בידו ולא אתחזק איסורא ובין איתחזק איסורא והוא בידו איכא למילף שפיר מנדה וכן יש ללמוד דברים אלו מחידושי רשב"א ע"ש. עכ"ל המהרש"א ובחי' רע"א שם דביאר התוס' וז"ל: עיקר סברת תוס' דמה שאומרת עכשיו שספרה ז' נקיים לא הוי נגד החזקה דמה שידענו מקודם דראתה דם קודם הז' ימים, אותה ראיה אינה מזקת ואינה גורמת לאסרה עתה אחר עבור ז' ימים, דמשום אותה ראיה לחוד ממילא מותרת עכשיו כיון שעברו ז' ימים, אלא דבאת לאסרה שמא ראתה ג"כ אח"כ וע"ז לא נתחזקה שתראה עוד, משו"ה לגבי ראיה האחרת לא מיקרי חזקת איסור.

102) פח ע"א ד"ה ומה אם.

אתחזק איסורא. ע"כ. וכ"כ **הפמ"ג**[109], דנדה מותר להורות לעצמו, דלא איתחזק איסורא מקרי, שדמי' פוסקים. ע"כ.

[וקצ"ע מהבאה"ט להל' שחיטה ושו"ת משנה הלכות שם, שכבר הערתי, דנשמע מדבריהם דנדה בחזקת איסור קאי].

וראה בדרכ"ת סקצ"ט[110], שהביא דברי **אבד"ק סוואליעווע**, שאמר לו דבטבילה אף שאינו נקרא בידה לתקן (את אשתו) במציאות[111], גם בכה"ג שרי להורות בענין הטבילה, משום דבכל מידי דאיכא מגו וודאי נקרא בידו (עיי"ש שכתב דהרי יכולה לטבול לפעם אחרת אפי' שלא הכשירה בפעם זו, וע"כ הוי מגו).

כו. ולפי דברי התוס' והפוסקים הנ"ל, סר היסוד לומר שאשתו נדה הוי בכלל דבר שבחזקת איסור ושע"כ חכם (הבעל) לא יורה לעצמו בטומאת אשתו. ואדרבה להיפך, כפי שכתבו הפוסקים, דיש נאמנות לאיש ולאישה בטומאת האישה ואין חשד.

ואולי עוד מבואר מזה הטעם שלא כתב הט"ז כאן בהל' נדה שאין להורות בדמי אשתו, דסב"ל כתוס' והראשונים דאשתו נדה לאו איתחזיק איסורא חשיבא ושבידה לתקן.

כז. ובתנאי דבאיתחזיק איסורא שרי דווקא ביש בידה לתקן, יש להעיר מקו"א **לשו"ע אדה"ז** שם, לעניין שחיטה, שכתב: ואף על גב דאינן נאמנים אלא משום שבידם לתקן האיסור וזה המורה אין בידו לתקן, מכל מקום **לאו כולא עלמא דינא גמירי לחלק בין יש בידו לתקן ובין אין בידו שיחשדוהו**. עכל"ק. ועיי"ש באורך, והעתקנו בשלימותו לעיל סי"ב.

מו"מ למ"ד דנדה בז' נקיים בחזקת טומאה עומדת

כח. ויש לדון ע"פ מחלוקת האחרונים אם אשה בימי ליבונה בחז' טומאה או בחז' טהרה עומדת. **והשפ"ל** על הש"ך שם, הביא דברי הר"ש והט"ז, וכתב: ולפ"ז הי' מקום לומר דבהתחלת ספירת ז"נ, אם נולד איזה ספק אינו יכול להורות לעצמו, לפמש"כ הנו"ב (מה"ק סמ"א) דאז יש להחזקת טומאה, אך כבר השיג עליו הח"ד (בסקפ"ז סק"ה), ובלא"ה דברי הר"ש צ"ע, ועיין בשו"ת חו"י (סקכ"א), שהאריך בזה. ע"כ.

ויש לדייק (דבחזקת טומאה היינו חזקת איסור ואין לבעל להורת לעצמו), במש"כ "בהתחלת ספירת ז"נ", היינו בהפס"ט (או שמא גם בבדיקת יום הראשון או עד ג' ימים), וצ"ב מאי שנא משאר ימי ליבונה, בפרט שהמעיין בנוב"י שם[112], ימצא שכתב על חז' נדה שהיא חזקת איסור. וכן היא שיטת **המי נדה**[113], דכשהיא בחזקת טומאה (היינו כל הימים שהיא בחזקה זו, הן ההפס"ט (- דלא **כחכמ"א ושורש יעקב** כאן, דהפס"ט לא הוי איתחזיק איסורא) והן שאר הבדיקות והשאלות) לא יורה הבעל בזה, משא"כ כשהיא בחזקת טהרה מותר לבעל להורות. וכ"כ בשו"ת שלו **שיירי טהרה**[114], והביאו **הדרכ"ת**[115]. וכתב שם המי נדה, לפרש הטעם שילתא לא הראתה לבעלה משום דזה הי'

109) סדר הנהגות השואל והנשאל סדר ראשון ס"ד. ועיי"ש שיטתו בהוראת דין לעצמו ולאשתו. ולקמן מש"כ בשמו.

110) ס"ק מב.

111) והדרכ"ת העיר על דבריו, שאם אנסה הרי עולה לה טבילה, וא"כ בידו מקרי.

112) ס"ה.

113) נדה כ ע"ב, על תוד"ה כל יומא. ובקו"א לסקפ"ח מה"ת סוד"ה ולפ"ז נראה.

114) סקפ"ח תשובה ו.

115) ס"ק כד.

בהפס"ט ולא היתה בחז' טהרה עדיין. וכן הדיוק להיתר מתוס' ע"פ המשנה בנגעים שם, מיירי באופן שהיא בחז' טהרה. [וצ"ע דלא מצינו לשום פוסק שיעמיד המשנה דנגעים והגמ' דנדה באופן זה, וכבר הרגישו בזה **ביב"א** שם[116], **ומשמה"ט**[117]].

אך **בשו"ת יהודה יעלה**, למהר"י אסאד[118], ביאר טעם אחר באופן שגם כהיא בחזקת טומאה מותר להורות, וז"ל: והטעם באמת נ"ל לחלק כמו יחוד דעריות דאסור מדאורייתא ויחוד נדה שרי משום סוגה בשושנים כתיב, ויש לו פת בסלו כשתטהר, לכן ליכא חשדא כלל. א"כ **אפילו היתה בחזקת טמאה נמי שרי** לראות גם להר"ש מה"ט כנ"ל. ע"כ. וכן היא מסקנת **הפר"ר** דאפי' באיתחזיק איסורא בעל נאמן על שלו (הוב"ד לעיל ס"כ בסופו).

[ועיי' עוד בשיטת הש"ך[119] בדיני תליית כתמים בג' ימים ראשונים שאחר הפס"ט, ואכ"מ].

האחרונים החוששים לחכמ"א

כט. וכחכמ"א כ"פ בשו"ת **התעוררות תשובה**[120] דנאמן בכל, זולת בטבילת אשתו. וכ"כ **הקנה בשם**[121], **וחוט שני**[122], וכתב דכ"ז מיירי בדבר שתלוי בשיקול הדעת ודימוי מילתא למילתא, אבל המפורש בשו"ע לכו"ע מותר לבעל להורות אף באיתחזק איסורא.

ל. ובדרכ"ת לסקצ"ט[123], שבתחילה הביא דברי החכמ"א הנ"ל, והוסיף ע"פ **הדעת קדשים**[124] דמה שאמרו שבאיתחזיק איסורא אינו נאמן, זה דווקא איפה שתלוי בשיקול הדעת, משא"כ בהוראה בדבר משנה והלכה ברורה אין חשש בזה. ולבסוף (אחר מו"מ) מסיק: שבאין נמצא בעל הוראה הי' נראה לענ"ד שיש לסמוך בשעת הדחק להורות גם בענין טבילה[125]. ע"כ. והכי פסק **בבדי השלחן**[126] שהביא מחלקות הפוסקים הנ"ל, וכתב שראוי להחמיר שלא יורה לעצמו אם לא בשעת הדחק. וכ"ז דווקא בדבר שתלוי בשיקול הדעת, אבל בדבר הברור בשו"ע ופוסקים לא מיקרי הוראה.

לא. ובפסקי באר משה שם, ג"כ כתבו בשמו דאף שהעיקר מדינא שהבעל יכול להורות בעצמו בדמי אשתו (וכפי שנקטו רוב הראשונים ודלא כפי שפירש התפל"מ את התוס'), אך למעשה יותר נכון שלא יראה בעצמו כשיש רב אחר בעיר ויכול לשאולו אך באין מורה חוץ ממנו יכול להורות בעצמו לכתחילה אפי' דאיתחזק איסורא. עכת"ד. וגם **בשיעורי טהרה**[127], כתב שההוראה למעשה שהבעל יכול להורות לעצמו בכל הענינים אפי' בחזקת טומאה וחזקת איסור, ואחר שהביא הלחו"ש הנ"ל ושהפמ"ג (בהנהגת או"ה) כתב שתשאל את בעלה אך לא תאמר לו שהוא שלה, כותב שמצד הדין בעל שיודע

116) וז"ל: מבואר להדיא מדברי הפוסקים הנ"ל שמותר לראות דמי אשתו לא רק בתוך ימי טהרתה, אלא גם בזמן וסתה ובתוך ספירת ז' נקיים, מדלא מוקמי דילתא הראתה בימי ספירתה. ולא עוד אלא שנראה שאפי' במראה של הפסק בטהרה יכולה להראות לבעלה אם הוא מראה דם טמא או לא, וכתורה יעשה, שאל"כ הי"ל להעמידה בכה"ג. ע"כ.

117) ח"ב ע"ס השו"ע סקפ"ח הערה 92.

118) ח"א סקפ"ז.

119) סקצ"ו ס"ק יא.

120) יו"ד סצ"ב.

121) ביאורי הש"ך סק"ז.

122) סקפ"ח סק"ג, עמ' צו. וכ"כ בקיצור הלכות שבסוף הספר פ"ג ס"ח.

123) ס"ק מב.

124) סי"ח ס"ק כו.

125) ראה בהערות באר יצחק (ס"ק נד) לס' דרכ"ת הנדפ"מ, שהם דברי הדרכ"ת עצמו.

126) ס"ק כז. בלי לציין לדרכ"ת.

127) עמ' מג.

להורות יכל להורות לעצמו. וכן **במשמה"ט**[128] כתב דמעיקר הדין מותר להורות בכל השאלות אפי' אלו המוציאין אותה מחז' טומאה, אך שטוב להראות לחכם אחר, אם הוא בדבר שתלוי בשיקול הדעת ואינו דין פשוט ומקובל או מסורת לפוסקים. ומש"כ דטוב להראות לחכם אחר, הוא **בטהר"י**[129], ושם הוסיף: ובלא אפשר לא תשאול לו עבורה רק שיסבור ששאלה עבור אחרת. ע"כ. ומקורו תמצא **בפמ"ג** שם.

אחרונים המתירים להורות לעצמו גם בחזקת איסור וטבילת אשתו

לב. ובדרכ"ת שם, הביא בתחילה בשם **מהר"י אסאד** שם, דהעלה להלכה ע"פ הפוסקים ("גדולי האחרונים" הבית הילל ותשובת חו"י[130]) ומסברא, דאין לחוש לחילוקו של הר"ש, ולכן רשאי להורות בכתמי אשתו בשעת וסתה ואפילו בימי ליבונה בג' ימים ראשונים.

ובערוה"ש[131] כתב: וכמו שבכל דיני איסור והיתר יכול החכם להורות לעצמו ולא חשבינן ליה שכשהדבר נוגע לעצמו יקל בזה ח"ו כמו כן יכול החכם לראות דמי אשתו ולטהרה או לטמאה [תוס'] ויש מי שאומר דזהו דווקא כשעומדת בימי טהרה אבל הוראה להיתר כשהיא בחזקת טומאה אסור לו להורות ומטעם זה אסור לו לחכם להורות לאשתו בדין הטבילה שאז עומדת בחזקת איסור [חכ"א] וזה נבנה על היסוד שכתבנו בסי' י"ח סעי' מ"ח שיש שסוברין כן ע"ש אבל כבר בארנו שם **דכל רבותינו לא ס"ל כן** וכל אדם נאמן על שלו לעצמו אף באתחזק איסורא ורק בבכור הדין כן ע"ש ולכן החכם יכול להורות בכל עניין לאשתו [ועתה ראיתי שכ"כ **הפר"ר** בש"ך סק"ז ע"ש וכן עיקר לדינא]. ע"כ.

וכ"פ להתיר הרבה פוסקים, ומהם: שו"ת **אמרי אש**[132], **ומהר"ם שיק**[133] **ושערי טוהר**[134] **ומגדלות מרקחים**[135], וכ"כ בשמם **באוצר הלכות**[136]. וכ"פ **החקרי לב**[137] [והוכיח זה גם **מתוס' רי"ד**[138]] וכ"כ בשמו ופסק להלכה ולמעשה בס' **ברכת דוד**[139]. וכ"פ בס' **פסקי טהרה**[140] **ועין ידיד**[141]. וראה גם בשו"ת **בית שערים**[142], דיש להתיר דכבר הורה זקן ה"ה מהר"י אסאד.

וכן פסק **הגר"ש ואזנר** שכתב בתשובה[143] ובשיעורים שלו לנדה[144], דכבר הורו כל הפוס' כתוס' ודלא כר"ש. ושסומכים בזה על הוראת **הגאון מהרי"א**[145] [יהודה יעלה הנ"ל] שפסק כמקילים. וכ"כ **באוצה"ט**[146] בשמו. וכ"פ **הגר"י פרקש** בס' טהרה כהלכה[147].

128) ח"ב ע"ס השו"ע ס"ק כב.

129) סכ"א.

130) ובגוף התשובה, כתב זה גם בשם הבל"י ולח"ח.

131) סקפ"ח סכ"ב.

132) סצ"ח.

133) סי' ל, וראה עוד בסי' לג ול"ה.

134) שער ח ס"ה.

135) יו"ד סמ"ב.

136) סקפ"ח סי"ד ובהערות.

137) ח"א יו"ד סקצ"ו.

138) בקידושין סו ע"א.

139) סקפ"ח ע"ס ב, סק"ח אות ב עמ' קיא.

140) סקפ"ח ס"ח, ובהערה נראה שהסיק כחולקים על החכמ"א.

141) סקפ"ח ס"ב, עמ' קצא.

142) יו"ד סמ"ד.

143) ח"ה סק"ו ס"ז.

144) סקפ"ח סו"ס ב.

145) בתשובה קפז.

146) פ"ג סל"א הערה עט.

147) פ"ו סח"י.

וכ"פ הגר"ע יוסף בס' **טהרת הבית**[148], שיכול לפסוק לעצמו בכל דיני או"ה ואע"פ שהוחזק איסור כחציצה וטבילה של אשתו. וכתב (נוסף על כמו"כ ש"כ לעיל) שכ"כ להלכה בס' **דרכי הוראה**[149] **ובית דוד אשכנזי**[150] ובשו"ת **משה האיש**[151] וראה תשובה ארוכה בעניין זה בשו"ת **יבי"א** שם[152], ובסופו: מסקנא דדינא בהא סליקנא ובהא נחיתנא שתלמיד חכם רשאי להורות בין להקל בין להחמיר גם בדין דם של הפסק בטהרה, וכן בספק בטבילה של אשתו, אף על פי שהוחזק איסור, ומכל שכן שרשאי להורות אף לקולא בדיני דמים וכתמים של אשתו כשהיא בחזקת טהרה. ובכלל זה גם בתוך שבעה נקיים לספירתה, ואפי' בשלשת הימים הראשונים . . וע' בחזון איש בקונט' על עניני האמונה והבטחון (פ"ג סי' ל), שכתב . . שהרי לא אסרה תורה לת"ח להורות לעצמו, ות"ח רואה טריפה לעצמו אפי' אם הוא דל וכל חייו תלויים בזה. וכן הוא מורה לעצמו בחמץ שעבר עליו הפסח אף ברכוש גדול, ואם יורה להתיר, ואחד נרגן יהרהר אחריו שהפסד ממונו הטעהו, הרי זה מן המהרהרים אחרי רבם, כי אנו בטוחים בחכמים שהם מורמים מפחיתות כזאת, ולא יחשדו בהם אלא נעדרי הבינה וקטני הדעת אשר לא ידעו ולא יבינו נפש משכיל . . ואפי' לדברי הר"ש ודעימיה שסוברים שאין לת"ח להורות לעצמו בדאיתחזק איסורא, היינו הוראה שאינה מפורשת בפוסקים, וצריך לדמות מילתא למילתא מסברא. וכמ"ש כיו"ב מרן הש"ע (סי' רמב ס"ט) בדין הוראה בפני רבו. אבל דבר המבואר בספרי הפוסקים, בודאי שרשאי להורות אף לעצמו. וכעין מ"ש המאירי (חולין מד:) . . ומכל מקום העיקר להלכה שבכל אופן רשאי ת"ח להורות לעצמו אף בדאיתחזק איסורא. וכמו שביארנו. ע"כ.

ובס' **בפתחי דעת**[153], ג"כ כתב להתיר להורות לעצמו אף במוחזקת בטומאה ושאין חוששים דמתוך שנוגע בדבר יורה שלא כדין. [ובהערות כתב, דבמעשה שהי' שהתעוררה שאלה של חציצה בטבילה, הורה **הגרי"ש אלישיב**, דכיון שמדובר בשאלה בחציצה דטבילה **דרבנן**, שאם הבעל הגיע להוראה יכול להורות לעצמו. אך בתשובותיו בס' **אוצה"ט**[154], משמע שלא חילק והתיר לבעל להורות בכל אופן, ולא רק בדרבנן].

לג. ועל אף הנ"ל (דחכם מורה לעצמו) שמעתי בשם כמה מורים, דבהיתר מניעת הריון לאשתו, כדאי להתייעץ עם רב אחר ולא לסמוך על עצמו בלבד.

עוד יש להעיר שהשאלות הגדולות והחמורות גם כשאינם של עצמו, מורי הוראה גדולים וכש"כ שאר המורים נוהגים להתייעץ עם חבריהם, ותשועה ברוב יועץ.

• • •

בכלל יש להזכיר המפורסם, שבכמה וכמה דברים נהגו ונוהגים רבותינו נשיאנו להורות לעצמם זולת במקרים מיוחדים כנראה בכתביהם.

148) ח"א סי' ו ס"ד.

149) ח"ב פח"י.

150) סקע"א.

151) יו"ד סכ"ז.

152) ח"ו יו"ד סח"י.

153) ח"א פ"ד סי"ז והערה כו.

154) תשובה נט שבסוף הספר.

קיצור: בגמ' עירובין איתא דרבא אמר דתלמיד חכם מורה לעצמו. ומבואר מהפוסקים דקאי בכל דיני או"ה כל שאינו במקום כבוד רבו. וממשנה דנגעים למדנו דאין להורת לעצמו בנגעים נדרים ובכורות, והפוסקים האריכו בביאור החילוק שבניהם לשאר הוראות.

וכן מצינו בריש מסכת נדה שרבן גמליאל הורה לעצמו היתר בשאלה בטהרת חביותיו. ובמסכת ביצה חכמים התירו לחכם להורות לעצמו בסכין שחיטה ביו"ט (ובחול התירו בעירובין שם (ואין לחלק בין היתר בדיקת הסכין לשאר הוראות שיש בהם שיקול הדעת. רא"ם)). ובחולין שיבחו הרואה לעצמו טריפה, והתירו מן הדין לדיין (ולעד) להנות מהוראתו אחר שהתיר או שזיכה, כל ש(יש מחיר קבוע ו)אין לחוש לחשד שיוזילו לו הבעלים משום שהתיר להם. ובכריתות אמרו שנאמן אדם על שלו (בינו לבין עצמו) יותר ממאה עדים.

וכן פסק התוס' ע"פ דיוק ממשנה דנגעים שם שאסרו להורות לעצמו בנגעים נדרים ובכורות אך לא אסרו לראות דמי אשתו, ועוד כתבו שאין ללמוד שאסור לראות דמי אשתו, ממעשה דילתא שהראתה דמה לחכמים ולא לבעלה רב נחמן, או משום שלא הי' בקי בדמים, או משום שלא שחששה שיחמיר לעצמו או משום שלא רצתה להתגנות בפניו (ויש שהוסיפו דשמא לא הי' בעלה בעיר, ויש חולקים על פירוש זה). וכ"כ כל הראשונים דחכם יכול לראות דמי אשתו (זולת המאירי שכתב שבדבר התלוי בו אין להורות, אך דחוהו כל הראשונים ואחרונים). וכ"פ הש"ך בהל' נדה ואחריו רוה"פ, דמותר לבעל לראות דמי אשתו. ומתוה"ש משמע שכן מוסכם ע"פ הש"ס ורמב"ם (דפירש רואה עד הבדיקה "בחמה ובצל ידו" - בבעל). וכ"פ **אדה"ז**.

אך הר"ש כתב (בנסיון יישוב קושית תוס' בגמ' בכורות) ד"שמא יש לחלק" בין מקום שאין בו חזקת איסור למקום שיש בו חזקת איסור דגם חכם אינו נאמן לעצמו, וע"ד מה שעד א' אינו נאמן במקום חזקת איסור. והט"ז ע"פ חילוקו של ר"ש פסק שלא יורה השוחט לעצמו (עבור אחרים. אדה"ז) בספק שעלה בשחיטתו, כל שהבהמה בחזקת איסור. ומזה יצא לחכמ"א להחמיר שהבעל לא יורה לעצמו בדיני טבילת אשתו, שהרי היא בחזקת אסור ובהוראתו מכשירה, וכמו שחיטה ממש. והסכימו לו כמה פוסקים.

ויש שחשו לחכמ"א לכתחילה בלבד, שלא יורה לעצמו במקום שיש בו מורי הוראה, וכ"ז רק בדבר שהוא תלוי בשיקול הדעת, אך לא בדבר הפשוט בפוסקים.

אך הרואה בריש מסכת גיטין ימצא שהתוס' וכל הראשונים, הסכימו דנדה לאו איתחזק איסורא חשיבא (וגם שבידה לתקן), וא"כ א"ש שגם למחמירים בחזקת איסור - יכול הבעל להורות לעצמו, כגון בטבילה וחציצה דהרי אינה בחזקת איסור. וכן הסכימו כמה אחרונים, ומהם הערוך והפמ"ג, והוב"ד בס' פוסקי זמנינו.

ובלא"ה, בעצם חילוקו של הט"ז (ור"ש) צ"ע, דרוב הפוסקים (בהל' שחיטה ובכורות) לא קיבלוהו. **ואדה"ז** בקו"א בהל' שחיטה, כתב שאין כן דעת הריב"ש ושאר פוסקים

[שחולקים על ר"ש], וגם באיתחזק איסורא נאמן בשלו ולא נחשד בשל עצמו אפי' שיש לו בזה הנאה. ועוד, שגם להט"ז, מותר להורות לעצמו, ורק לאחרים הוא שהחמיר שלא יהנו ממה שהתיר לעצמו.

וכן הסכימו להלכה ולמעשה רוב הפוסקים האחרונים ופוסקי זמנינו, דגם בדיני חציצה וטבילה יכול הבעל להורת לעצמו. **וכן עיקר.**

[וגם ממה שאסתר לא היתה מראה דמי' למרדכי בעלה אין ללמוד כלום, וע"ד התירוצים שכתב התוס' בילתא שם].

דין מראה חום

ג. מראה חום (כולל תחתיו ריבוי גוונים), נחלקו בו האחרונים להלכה: היעב"ץ התיר מראה חום כקליפת הערמונים וכמשקה הקפה, משום שאינו נוטה לא אדום ולא לשחור, וכש"כ בכתם. וכן פסק הסד"ט ובעקבותם כמה פוסקים. מאידך רבו התמיהות והקושיות על היתר מראה חום (וכפי שהארכנו בפנים), ומשום זה יש שהחמירו בו לגמרי, לעומתם יש שהחמירו בו רק בבדיקות ולא בכתם. ויש שהקילו בבדיקות זולת בהפסק טהרה (או בג' ימים ראשונים של הז' נקיים) שצריך להיות נקי ביותר מכל חשש דם.

ולמעשה: מראה חום הידוע למורי הוראה מנוסה שבא מדם שנתייבש, כולי עלמא אסירי. ובשאר גווני חום, בשו"ת לבושי מרדכי התיר חום הבהיר והחמיר במראה חום העמוק כמשקה הקפה בלי חלב. ודבריו היו יסוד להרבה פוסקים להחמיר במראה חום העמוק בהפסק טהרה עכ"פ, ולהקל בשאר בדיקות אפילו הוא עמוק (כל שאינו נוטה למראה אדום בכל אופן שהוא, וכן שאינו נראה בו איזה מראה שחור הטמא בזמן הזה). ואף אישה שרואה תדיר מראה חום העמוק, אין להחמיר לה אפילו בהפסק טהרה, והכל לפי העניין. וכן קבלתי להורות מגדולי ההוראה בעת שימוש ת"ח. ועל המורה חובת המתינות והזהירות בהוראת מראה חום שתלוי בו חשש כרת. ולכן יש לחקור את האישה, האיך הי' מראיתו בשעה שיצאה מגופה (שמא הי' בו מראה אדום ולקה כשנתייבש), וכמה זמן היא מטבילתה (דשמא מראה חום זה הוא הקדמה לדם נדות, וכידוע מדברי התפארת צבי לגבי מראה צהוב).

ולחיזוק היתר מראה חום יש להכריז על המציאה שבתשובת כ"ק אדמו"ר הצמח צדק (בחלק או"ח סימן ט"ו ס"ה) לגבי דיו לסת"ם שמראיתו חום, שכתב לאוסרו משום שאינו שחור, וזל"ק: גבי דם נדה שעכשיו אין בקיאין במראות ומטמאין אף דיהה דשחור, עכ"ז מטהרין גרין ובלא ע' בי"ד סי' קפ"ח ובס"ט שם סק"א כמראה ברוין כו' [ע"כ לשון הסד"ט] אלמא דאין שייכי' אפילו לדיהה דשחור. עכל"ק. ודייק בלשונו ותראה שהשווה מראה חום למראה ירוק וכחול שהם טהורים בלי ספק, שכתב "דאין שייכי" - לשון רבים - שהירוק והכחול ואיתם מראה חום (שווים בזה) שאינם ממינו ואפי' לא דיהה דשחור. מאידך, קשה ללמוד היתר באיסור חמור דכרת בדבר שנכתב מתוך לימוד להחמיר בעניין אחר הקל מאיסור נדה. וצ"ע (ובפנים הארכנו לברר שיטתו מכמ"מ).

א. מראה חום [= ברוין], הינו שם צבע החל על גוונים רבים שונים ומשונים זה מזה, ונע מקצה זה לקצה זה של מפת הצבעים, דפעמים בשם חום יקרא גוון כמעט שחור (הנוצר מחום סמיך ועב שהצטבר למקום אחד). ופעמים יקרא מראה בשם חום וזאת אף שהוא בעל גוון הנוטה לאדום (כגון דם שנתייבש, שנראה חום שאינו עמוק כנ"ל, אך בהתבוננות נכונה נראה בו עומק הנוטה לאדום וזכר דם לקוי בו). ופעמים נאמר על מראה שהוא ממראות העמוקים והחזקים שבמראה בעז', כעין מראה משקה הקפה עם

הרבה חלב - שצבעו חום. וממילא מובן שלא כל הנקרא חום בהכרח טמא. וכן להיפך, דלא כל מראה חום הוא בכלל מה שכמה פוסקים התירו מראה חום. וזה אשר יבואר עתה בעז"ה.

ולפני שנבוא לעומק הוראת דין מראה חום, יש להזכיר בקצרה, דהאידנא טמא כל מראה אדום אפילו הבהיר ביותר, וכן כל הנוטה לו אפילו הוא דיהה מן הדיהה. וכן כל מראה שחור טמא אפילו שהוא דיהה הרבה, ורק האפור כמראה בגד לבן שנפל עליו אבק והוכהה לבנוניתו טהור. ומראה ירוק שג"כ טהור כולל מינים רבים, ומהם: הירוק כעשבים, וכל מיני צהובים ואפילו העמוק שהוא כתום בכלל הירוק, וטהור.

שיטת היעב"ץ וביאורה

ב. המפורסם מכולם (אף שאינו הראשון[1]) שדן בדין החום הוא **היעב"ץ** בתשובה[2], וז"ל "מראה דם הנוטה[3] לצבע ברוי"ן בלשון אשכנז [חום], שהוא כעין קליפת הערמונים וכמשקה הקאוי [הקפה], לא נתבאר בש"ע ובאחרונים אם הוא ממראות דמים טמאים. ונ"ל להקל בו".

והולך ומבאר יסודות שיטתו להתיר. יסוד הראשון: אין החום - שהוא מתיר - נוטה לאדמומית. ובלשונו: "דודאי עדיף ממימי בשר צלי[4], דידוע שיש בו אדמימות וכמ"ש גם הפוסקים[5], ואפ"ה מטהרי ליה ב"ה וקיי"ל כוותייהו[6]. ואף על גב דאנן מחמרינן ביה[7], היא גופה חומרא גדולה, דהא שפיר בקיאינן בגוויה, אלא משום דלא ליתי לאחלופי[8], כיון דאית ביה נטייה לאודם, משא"כ במראה ברוי"ן הנז', **שאין לו נטייה לאדמומית** אלא לשחרות".

ור"ל שמראה החום הנזכר - "שהוא כעין קליפת הערמונים וכמשקה הקאוי" - עדיפי ממראה בשר צלי שיש בו מראה אדמומית וקיי"ל דהוא טהור מדין תורה (שידוע לנו שהוא טהור, רק שמחמירין בו כדי שלא יבואו לטהר את הדומה לו הטמא מהתורה), אבל מראה חום הנזכר "אין לו נטייה לאדמומית" (וכן לקמן שוב כותב "כל שכן בירוק ברוי"ן שהוא רחוק מאד מן האדום"). ולכן מראה חום אינו בכלל החומרא שבזמה"ז לאסור כל מראה ונוטה לאדום, דנטיית מראה חום הנזכר הוא יותר לשחרות (ואין ר"ל שנוטה לשחור וטמא, אלא שנוטה למראה אחר שהוא חזק ועמוק שאינו מראה קל ובהיר כאדום[9], וכלדקמן).

5) ראה בפירוש המשנה לרמב"ם שם, שביאר מהות מראה בשר צלי, וז"ל: הוא המראה האדום אלא שנקלש עבויו. ע"כ. והמאירי שם כתב: וכמימי בשר צלי שהם גם כן נוטים לאדמימות ובית הלל מטהרין מפני שאדמימותן חלוש והלכה כבית הלל. ע"כ.

6) מאירי שם, ורא"ש שם ס"ד, בסו"ד כתב: דהלכה כב"ה דמטהרין כמימי תלתן וכמימי בשר צלי. ע"כ. וכבר הארכנו בזה במקומו.

7) כוונתו לחומרא דבזמה"ז לאסור כל מראה (ונוטה ל) אדום.

8) להעיר מלשון שו"ע אדה"ז סוס"ק ב, שכתב: בזמן הזה שאין בקיאין במראות גזרה שמא יבא אחד לטהר מראה הטמא.

9) וכפי שהעיר בפאת שדך סצ"ה. דאין רצונו להכליל מראה חום במראה שחור, אלא להצילו מטענת אדום.

1) ראה לקמן בסעי' חי מש"כ בשו"ת יפה נוף, לבן דורו של הרמ"א, שחי 200 שנה לפני היעב"ץ.

2) ח"א סמ"ד.

3) ראה בהסכמת הגה"ח וכו' הרב **ישעי' ברוין** שליט"א לספר שמירת הטהרה (להרב ש. גדסי שליט"א) עמ' ו, שיש פוסקים שהעירו שדווקא "הנוטה" לצבע ברוין הוא זה שטיהרו המקילים, אך ברוין עצמו הוא שם הכולל גם כשנוטה לאדום.

4) משנה נדה סו"פ ב.

ג. ותיכף לזה מוסיף היעב"ץ יסוד שני להיתר מראה חום. דאחר שכותב דאין מראה חום שמתיר נוטה לשחור ולא לאדום הולך ומבאר שהחום שהוא מתיר ג"כ אינו בכלל הספק דשחור שאנו מחמירים בו בזמה"ז, דאף שכתב לעיל דחום נוטה לשחרות, מוסיף: "וכבר שנינו משנה שלמה בשחור עצמו - דיהה מכן טהור[10]. ולית בה ספקא ולא חומרא מדינא דגמרא[11] כמו בשאר מראות שנחלקו בהן בדיהה. וכ"ש בירוק ברוי"ן, **שהרי אינו שחור ולא אפי' דיהה דדיהה שלו**, אלא שעמוק שלו נוטה קצת לשחרות הדיהה".

והיינו, שהחום (מראה בפ"ע הוא ו)אינו ממין אדום או שחור ואפילו לא דיהה דדיהה דשחור. ורק בחום עמוק יש נטיי' (ורק נטיי', וגם זה רק) קצת לדיהה דשחור (ולא לשחור עצמו ממש לא לדיהה שלו, וגם לא שהוא עצמו הדיהה דשחור, אלא שנוטה קצת לדיהה דשחור). ועיי' בהערה[12].

ומבואר עד כאן, שהחום כערמונים והקפה, מראה בפני עצמו הוא אינו נוטה לא לאדום ולא לשחור (ורק העמוק שלו, נוטה קצת לדיהה דשחור ומשמע שהוא טהור גם האידנא, ויבואר לקמן).

ויש לבאר ההוכחה ו"הכל שכן" שעשה היעב"ץ להתיר החום ע"פ המשנה וגמ' בדין השחור. ולא שמתיר החום מכח דינא דגמ' ד"דיהה מכן טהור" - נגד כל הראשונים דקיי"ל כוותי' דבזמה"ז אסור כל מראה שחור, וכפי שהבינו כמה פוסקים בדעתו וע"כ חלקו עליו (וכאשר יבואר לקמן), ובזה יוסר מעליו תלונותם. אלא דר"ל דמראה חום הנז' הרי וודאי אינו בכלל אחת המראות השחורות שנחלקו בהם בסוגיא דגמ' אם הוא טהור. ולכן "כל שכן", שהיינו בוודאי, במראה חום הנז' שהוא טהור, שהרי אינו אפי' דיהה דדיהה דשחור.

[והטעם שמוכיח טהרת החום באופן זה, שמזכיר הגמ' כיסוד לדבריו אף שרצונו להתירו גם מחומרת דזמה"ז, הוא, שמתמאמץ (כדרך הפוסקים) להעמיד היתרו על בסיס הגמ' (באופן דכל שכן עכ"פ), אך אינו שולל ואינו מבטל חומרות הראשונים, וכאשר תעיי' היטב בלשונו כן תראה].

וכדברים אלו כ"כ כמה אחרונים בדעת היעב"ץ ומהם **הפתחא זוטא** והוב"ד בספרי הפוסקים. **והערוך השלחן**[13] אחר שהביא דברי הסד"ט כתב: והנה זה וודאי דאין כוונתו להביא ראיה גמורה מן המשנה, דהא אנן לא בקיאינן בין מראה למראה ואף על גב דעיקרי הדברים הם במראה אודם מפני שיש באדום כמה מדרגות מ"מ מלשון הטור והש"ע משמע דגם בשחור לא מפליגינן. אך כוונתו כן הוא, דהנה במשנה שנינו שחור כחרת, ואמרו בגמ' (כ, א) כזית וכזפת וכעורב טהור, ע"ש. ואף על גב דשחרות גמור יש בהם מ"מ אינם

10) משנה נדה שם: שחור [הטמא מהתורה] כחרת. עמוק מכן, טמא, דיהה מכן, טהור.

11) עיי' בגמ' באריכות, כ ע"א ואילך.

12) ניתן לפרש תשובה זו באופן אחר מהכתוב בפנים. והוא, שבתשובה זו שני סוגי חום, א: נוטה לחום כקליפת הערמונים וכמשקה הקפה. ב: ברוין הירוק. ואריכות היעב"ץ הוא להתיר את הראשון, "וכש"כ" בירוק ברוין שאין להחמיר משום שהוא בהיר יותר מהראשון. וביחס לשני שהוא הירוק ברוין - הראשון שהוא כקליפת הערמונים וכו' הוא עמוק ממנו ו"נוטה קצת לשחרות הדיהה". ולפ"ז מובן טענות הפוסקים דלקמן גם על היעב"ץ שהקיל בסוג הראשון שהוא נוטה קצת לשחרות הדיהה, והלא בזמה"ז טמא כל מראה שחור אפי' הדיהה ביותר. אך כאמור בפנים גם באופן זה אין עליו תלונה זו נכונה, משום שמראה חום שהוא מתיר, לדבריו "נוטה קצת" לשחרות הדיהה, ולא שהוא הוא דיהה דשחור עצמו, אלא שקצת נוטה לו במראיתו. ועצ"ע.

13) סקפ"ח ס"ט.

כחרת. והנה בזה וודאי אין אנו בקיאים עכשיו, וזהו כוונת הטור והש"ע, אבל הנוטה לצבע ברוי"ן **דאין זה ממינם כלל** ורק נוטה מעט לשחרות פשיטא שאין לנו להחמיר בחנם. וכוונת המצא כתוב כן הוא, וכבר שנינו דיהה מכאן טהור. כלומר, דרק דיהה מחרת טהור מדינא אפילו הוא כזית וכזפת וכעורב, ונהי דבזה יש להחמיר עכשיו מ"מ בצבע ברוי"ן **חלילה להחמיר** (כנ"ל ובזה אתי שפיר כל מה שדקדקו בזה וכן יש להורות). ע"כ.

ד. ויסוד שלישי כותב היעב"ץ להתיר מראה חום. שברוין שמתיר בכלל מראה הירוק הוא וק"ו ממנו. ובלשונו: "ועוד, ק"ו מירוק דמקילינן ביה טובא, ואפי' במראה הזהב, שהרי יש בו ודאי נטייה חזקה אל האודם, וכן כתבו התוס', ויש ממנו שהוא אדום כדם, וכמ"ש רז"ל - זהב פרויים, שדומה לדם הפרים. וגם הנמצא אצלינו כשהוא יוצא מיד הצורף מבי סילקי, קרוב מאד לגוון אדום ממש, ואפ"ה סמכינן להתירו כשאין לו נטייה לאדום. כ"ש **בירוק ברוי"ן שהוא רחוק מאד מן האדום**".

ושוב מבואר מדבריו שמראה חום שהתיר אינו הנוטה לאדום והוא "רחוק מאד מן האדום", ולכן הוא טהור בלי ספק.

וראה שקורא היעב"ץ לחום בשם "ירוק ברוין", להכלילו בזה המראה (ירוק) שהוא טהור. ונראה שר"ל, שהחום הוא אחד מגווני מראות הירוקות, שהזהב הוא הבהיר שבו, והחום הוא עמוק וחזק שלו (ואולי י"ל שמראה חום מסויים הם ממראה צהוב עמוק שלקה, וכנראה בחוש שהחום נוצר מליקוי מראה בהיר, כפי שרואים בכל דבר הנרקב). ובזה מבואר ג"כ למה הכלילו בגמ' ופוסקים ריבוי מראות במראה "ירוק", שהרי ירוק כעשבים וכזהב וכשעוה וכחלמון ביצה שהוא הכתום בכלל הירוק, והרמ"א הכליל בו גם מראה כחול. ובזה מיושב למה קורא היעב"ץ לחום בשם ירוק, שבכללו הוא, וכפשוט.

מראה חום העמוק הרבה לשיטת היעב"ץ

ה. ואחר הדברים האלה מוסיף לזַכות ולהתיר מראה חום כקליפת הערמונים וכו' ובלשונו: "ואף על פי שיהא עמוק הרבה, אינו אלא כדיהה דשחור, שהוא טהור בלי ספק, ולכן אין להחמיר כלל בברוי"ן הנז' ".

והיינו שמוסיף דגם באם הי' יותר עמוק מכקליפת הערמונים וכו' היינו חום עמוק הרבה שלא הוזכר עד עתה, לא יהי' דינו גרוע יותר מדיהה דשחור שטהור בלי ספק מדינא דגמ'. ולכן מראה חום שהזכיר עד עתה (ערמונים וקפה, ועמוק קצת שלהם), שהם בהירים ודיהה יותר מזה, טהורים. דגם העמוק הרבה של החום (שהוא דרגת חום חדשה שלא הזכיר עד עתה) אין אנו מסתפקים בו מדינא **דגמ'** שהוא טהור (ורק במזה"ז טמא מחומרא), וע"כ מראות חום הנזכרים לעיל בתשובה (כקליפת הערמונים ומשקה הקפה ואפילו העמוק שלהם) שדן בהם עד עתה - שהם בהירים הרבה יותר מזה - טהורים ואין להחמיר בהם (מכח כל שכן וק"ו). אך לא שמתיר הדיהה דשחור נגד כל הראשונים.

ונמצא מראה החום בדברי תשובה זו מחולקים לשלושה חילוקים, (א) כקליפת הערמונים ומשקה הקפה. (ב) העמוק שלהם. (ג) חום העמוק הרבה משתי הקודמים. ושני הראשונים טהורים שאינם בכלל האדום ושחור או הנוטה להם. אך השלישי ש"אינו אלא כדיהה דשחור" (ואפילו שמוסיף "שהוא טהור בלי ספק" נראה כוונתו שמדינא **דגמ'** הוא טהור בלי ספק, אך לא לדידן. דדוחק

גדול לומר, שמשתמש היעב"ץ בלשון - דיהה דשחור - של הגמ', בדבר שהראשונים אוסרים אותו, ואת אותו הדבר בא הוא להתירו וזאת דווקא ע"י לשון זה שפשוט לכל הפוסקים איסורו), וע"כ טמא בזמה"ז מדין דיהה דשחור גם ליעב"ץ.

ו. ובס' תא חזי[14] רוצה להתיר גם גוון זה השלישי, שחולק על הבנה זו ביעב"ץ, ותו"ד כך הם, דאי נימא דחום העמוק הרבה טמא מדין דיהה דשחור בזמה"ז, איך מצינו לחלק ולאסור חום עמוק הרבה, ולהתיר חום פחות עמוק מזה, שהרי אין חילוק בכמה דיהה לשחור, וכל מראה שחור אפילו דיהה הרבה טמא, ולפ"ז יהי' אסור גם מראה חום שהעיב"ץ התיר.

ואחמכ"ת [דנוסף שלפ"ז צ"ע איך מבדילים בין מראה אפור לטוהר משאר מראה שחור הטמאים, דלפי דבריו היו צריכים לטמאו מכח דברי הראשונים, ובפרט שבס' הנ"ל נמצא בין המקילים אפי' במראה אפור העמוק, הנה גם נראה שיש להשיב ע"ז באופן נוסף], דניחא דמראה חום מראה בפ"ע הוא ולית בו ספיקא וטהור, ואפילו בעמוק שלו שאינו אפילו דיהה דשחור אלא "נוטה קצת" (וזה"ל מורה שאינו נוטה לשחור אלא קצת, וגם אינו בעצמו הדיהה דשחור, אלא נוטה לו -) וע"כ הוא טהור. אך בחום העמוק הרבה עד כדי כך שמעיד עליו היעב"ץ שהוא כדיהה דשחור - איך נצילו מדברי הראשונים דכל מראה ודיהה דשחור טמא. וכאמור, דהיתר החום הוא משום שאינו נוטה לשחור ולא דיהה ממנו, אך בעמוק הרבה עד כדי שחרות הנ"ל, נסתר היסוד ונפל הבנין.

14) שם ס"ו.

וכאמור, דגם לשון היעב"ץ מורה כן, שאחר שכותב מהות חום העמוק הרבה (שהוא דיהה דשחור), כותב "ולכן אין להחמיר כלל בברוי"ן **הנז'** ", היינו ש"אין להחמיר" קאי במראה חום שדובר ונזכר לעיל ומקודם עד עכשיו - קודם למראה חום העמוק הרבה, שהוא כדיהה דשחור (ודוחק ביותר וביותר לומר, שחולק על דברי כל הראשונים, דדיהה דשחור טמא).

ובביאור הקושיא איך מתירים חום העמוק ומחמירים בעמוק הרבה כדיהה דשחור. יש לומר כאמור לעיל דמראה חום הטהור אינו מסוג שחור כלל, שאין שייך אפי' לדיהה דדיהה, אך העמוק הרבה שלו, ניהי' שלא בהדרגה מראה שחור הטמא (שחור או דיהה שלו), ולא שמראה חום הוא סוג בהיר של דיהה השחור וניהי' שחור יותר כשמתעמק.

ואף שמאריך היעב"ץ בהתרת וטהרת החום, מ"מ לא התיר כל מראה דשם חום עליו, ואין לשונות בני אדם הוא הקובע בענין זה. דאם הוא גוון חום הנוטה לאדום או לשחור או לדיהה דשחור, לא יהי' בהוכחותיו כדי להציל אותו מטומאה. דכל יסוד דבריו להתיר החום הוא שאינו נוטה לאדום או לשחור או לדיהה שלהם, וכל אריכותו הוא בזה דווקא. ותן דעתך ע"ז, ולא יאמר יותר היתר בכל מראה חום בשם היעב"ץ, אלא המתאים לדבריו הנ"ל בלבד. ולכן מראות חום עם זכר מראה אדמומית (שיודעי דת ודין רואים ומודיעים שבמראה זה ניתן לזהות זכר נטיי' למראה אדמומית, וכפי שרגילים לראות בדם שמתייבש על עד בדיקה, שניהי' חום בגוון מיוחד וידוע), טמא טמא יקרא עליהן (גם) היעב"ץ.

וכן במראה חום העמוק, לא יהיו כולם טהורים מכח תשובה זו, שהרי ביאר היעב"ץ שהחום

שהוא מתיר - אינו אפילו הדיהה דדיהה דשחור. וגם חום העמוק טהור משום דאינו הדיהה דדיהה שהחמירו הפוסקים לטמאות בזמה"ז, אלא נוטה (ורק) קצת לדיהה (ולא לממשו) דשחרות. ולפ"ז במראה חום הנראה כשחור או כדיהה שלו, טמא גם ליעב"ץ. וכפי שחילקנו לעיל החום בשלושה חילוקים, דהמראה השלישי שהוא חום "עמוק הרבה" כדיהה דשחור שטהור מדינא דגמ', פשוט שטמא בזמה"ז גם ליעב"ץ, ורק הדיהה מהם - הם החומים שהתיר היעב"ץ.

ח. וכבר ציין היעב"ץ בעצמו את המראה שהוא דן עליהם לטהרם, והם "מראה דם הנוטה לצבע ברוי"ן בל"א [חום], שהוא **כעין קליפת הערמונים וכמשקה הקאוי** [הקפה]". ויש לברר באיזה ערמונים דיבר, דכידוע כמה סוגים ומינים בערמונים המה, ישנם שמראיתם ממש כדברי היעב"ץ שהם חומים ממש בלי שום זכר מראה אדום או שחור, מאידך ישנם שיש בהם מראה אדום או שחור (וכפי שהעיר הראש אפרים לגבי אדום). וגם משקה הקפה, האם הוא בתוספת דבר אחר כחלב, או שמא משקה הקפה היינו אבק קפה ומים בלבד. ונ"מ עצום בניהם, דמראה חום דקפה (מסויימים) בלי חלב עמוק הרבה קרוב לשחור ממש, וכפי שחילק הלבושי מרדכי. וכבר העיר בזה באריכות בסוף הסכמת הגה"ח וכו' הרב **ישעי' ברוין** שליט"א לספר שמירת הטהרה (להרב ש. גדסי שליט"א).

שיטת היעב"ץ במראה חום בכתם ובדיקה וראי' גמורה

ט. ומסיים תשובתו בדין כתם החום: "ובכתם פשיטא דלית דחש ליה. כך נלע"ד. והשי"ת בחסדו יצילנו משגיאות". עכ"ל היעב"ץ וביאורו.

וברור לכל מעיי' שהוא מתיר החום הנז', גם בראיי' גמורה וכן בבדיקת עד הבדוק לה, ולא רק בכתם דרבנן. וכ"כ הפוסקים כאשר יבואר לקמן, וכ"כ בדעת היעב"ץ בלשון השואל בשו"ת **יד יצחק** הנסמן לקמן ובגליון **מהרש"א** לשו"ע[15], ועוד.

שיטת הסדרי טהרה כיעב"ץ

י. והסדרי טהרה[16] הביא פלגא דגופא מדברי היעב"ץ (וקיצר איפה שהי' צריך להאריך, ומזה קמה מהומה בפוסקים במהות ודין מראה חום, כאשר תראה), וז"ל: מצאתי כתוב, דם נוטה לצבע ברוין בל"א, שהוא כעין קליפת הערמונים וכמשקה הקאווי, שהוא טהור. ואצ"ל בכתם, לפי שאין נוטה לאדמימות כי אם לשחור, וכבר שנינו "דיהה מכן טהור". ע"כ. ובזה מסיים וסותם דבריו בלי תוספת הסבר.

ובס' קץ[17], כתב: מ"מ נראה בכתם הנוטה לשחור ואינו שחור ממש דיש להקל, כיון דליכא איסור דאורייתא אלא מדרבנן. ודווקא בראי' גמורה או ע"י בדיקת עד הבדוק לה שהיא כראי' גמורה החמירו ולא בכתם. ומכל שכן המראה שנוטה לצבע ברוין אפילו עמוק הרבה. וכ"כ לעיל בשם מצאתי כתוב, וכמדומה לי שמצאתי בתשובה אחת וז"ל. עכ"ל הסד"ט. והולך ומעתיק דבריו מסקפ"ח שם.

יא. וה"מצאתי כתוב" שכתב הסד"ט, הוא בשאילת יעב"ץ הנ"ל, וכמובן מלשונו, וכן ציינו בשו"ת **תשובה האהבה**[18] **ופ"ת**[19] **ויד**

15) סקפ"ח ס"א.

16) סקפ"ח סו"ס א.

17) סו"ס נב.

18) סי' שסב.

19) סוס"ק א.

יצחק[20] בלשון השאלה. **ובחכמת בצלאל** בחי' לנדה[21] כתב: אחרי שנים רבות שכתבתי זה, מצאתי מערערים על הקולא דהגאון סד"ט אחרי שכתב מצאתי כתוב ולא פירש איפוא מצא כתוב. ויגעתי ומצאתי דבר זה להגאון מהר"י עמדין בשאילת יעב"ץ. ע"כ. ובהמשך דבריו שם, ביאר הטעם שהביאו בשם "מצאתי כתוב" ולא בשמו, דשמא הי' לו בלבו טינא על שנחלק עם הגר"י אייבשיץ. והוב"ד בחיבורי המלקטים. וכן בשו"ת **ציץ אליעזר**[22] כתב: המעיין בגוף דברי שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' מ"ד שמשם הוא ששאב הסדרי טהרה את דבריו. ע"כ.

ולהעיר מלשון **מחברי המפתחות לשו"ת צמח צדק** (סקכ"ד) מהדורה א, שכתבו: ומ"ש הס"ט ב' מ"כ [בשם מצאתי כתוב] וכ"ה בפ"ת ב' שאילת יעב"ץ צ"ע. ע"כ. ונאריך בזה לקמן בסעי' בפ"ע.

חום בהרגשה ועד הבדוק לשיטת הסד"ט

יב. וכמה מפרשים כתבו בשיטת הסד"ט שלא התיר מראה חום אלא בכתם דרבנן, ולא בראי' ועד הבדוק מדאורייתא. וזה מכח דיוקם בלשון הסד"ט בסי' קץ שם, שהאריך להתיר הנוטה לשחור שאינו שחור ממש דווקא בכתם שהוא דרבנן, ותיכף לזה מורה היתר במראה חום, שכתב "ומכש"כ המראה שנוטה לצבע ברוין", ומזה הסיקו שהסד"ט השווה דין החום לדין הנוטה לשחור שאינו שחור ממש.

וכ"כ **בדרכ"ת**[23] וז"ל: איברא כי המעיין בסד"ט להלן סי' קץ . . יראה שהסד"ט בעצמו לא סמך עצמו על דעתו להקל במראה ברוין כי אם בכתמים דרבנן, אבל בראיי' גמורה או ע"י בדיקת עד, נטה להחמיר כאשר יראה המעיי"ש. ע"כ. ובזה"ל כ"כ **הפר"ר**[24]. וכן הבין **בשפתי לוי**[25] ובשו"ת **אמרי יושר**[26] **ופת"ז**[27] דעת הסד"ט. וכ"כ **בקנה בשם** בביאורי הש"ך[28], ד"משמע קצת" מהסד"ט בתחילת דבריו דבכתם יש להקל, אבל בראיי' גמורה או בדיקת עד בדוק יש להחמיר. ע"כ. וכ"כ עוד כמה מחברים בדעת הסד"ט בשם **המנחת פתים**[29], וכן ביאר שיטת הסד"ט בסי' קץ בס' **מערכת השלחן**[30] ובס' **נתן פריו**[31] ובס' **פסקי טהרה**[32]. [**ובשמלת בנימין**, ג"כ קצת משמע שהבין בסד"ט שמיקל דווקא בכתם].

יג. אך **הראש אפרים** בהל' טריפות[33], אף שכתב בתחילת דבריו שכן משמע דעת הסד"ט, אבל לבסוף כתב: אך מלשון המצאתי כתוב, מבואר שדעתו להקל אף בדם ממש. ע"כ. וכן משמע מלשון **החכמ"א**[34]. וגם מלשון השאלה בשו"ת **יד יצחק** שם, נשמע ג"כ

20) ח"ג סקמ"ה.

21) יט ע"ב ד"ה וחכמים (פתחי נדה ע' רלט).

22) ח"ו סכ"ב אות ב.

23) סקפ"ח סק"ג.

24) שפתי חכם סק"א.

25) סק"א.

26) ח"א סצ"ז ד"ה ועכ"פ.

27) מהדו"ק סק"ב ד"ה אולם [השני]: נכונים דברי הסד"ט לחלק בין כתם לראי' ממש. ע"כ. וראה לקמן 000 בירור שיטתו למעשה עפמש"כ במהד"ת.

28) סק"ג.

29) סקפ"א ס"א.

30) סקפ"ח סוף הערה ב.

31) סקפ"ח סק"ג.

32) סקפ"ח הערה ג.

33) סל"ח ס"ק נט.

34) כלל קיא ס"א. שכתב בתחלה שמראה הנוטה לצבע ברוין טהור, וממשיך "וכש"כ בכתם", ובסוגריים שלאח"ז מביא זה בשם הסד"ט ודן בדבריו. ולאח"ז ראיתי שכ"כ בדעתו בס' תא חזי הנסמן לקמן, ובמשמרת הטהרה פ"ב הערה 10.

דכוונת הסד"ט כיעב"ץ, דגם בהרגשה מתיר מראה חום. וכן נראה מהמובא **בדברי יחזקאל**, בסוף הספר[35] בשם **הגדולת יהושע** שכתב **שהגה"צ מנאסויד** זצ"ל אמר שמקובל בידו מפי הגה"ק בעל "הדברי יחזקאל" משינאווא להקל בחום אפי' בבדיקה כסד"ט. וכן האריך להוכיח ולדחות דברי הדרכ"ת בשו"ת **ציץ אליעזר**[36], שהביא דבריו הנ"ל, ועליהם כתב: הנה המעיין בדברי הס"ט יראה דלא כתב כן כי אם לענין כתם הנוטה לשחור אבל במראה שנוטה לצבע ברוין אפי' עמוק הרבה דעתו להתיר אפי' בראיה גמורה. ע"כ. ועיי' המשך לשונו בהערה. והעתיק דבריו **בנטעי גבריאל**[37] וכתב עליהם ש"יפה העיר". וכ"כ בס' **פאת שדך**[38], וג"כ העיר על הדרכ"ת דלא דק בזה.

35) עמ' שפ.

36) ח"ו סכ"ב ס"ה. וזה המשך לשונו: דמתחילה כותב מ"מ נראה בכתם הנוטה לשחור ואינו שחור ממש דיש להקל וכו' ודוקא בראיה גמורה וכו' החמירו ולא בכתם, ולזה מוסיף וכותב ומכ"ש המראה שנוטה לצבע ברוין אפילו עמוק הרבה, הרי שהס"ט חילק לשני סוגים, הכתם הנוטה לשחור, והמראה שנוטה לצבע ברוין, ועל המראה שנוטה לצבע ברוין אפילו עמוק הרבה כותב בלשון ומכ"ש, והיינו מפני שבכגון דא יש להקל אפילו בראיה גמורה, ומשום כך מסיים וכותב וכ"כ לעיל בשם מ"כ כמדומה לי שמצאתי בתשו' א' וז"ל ודם הנוטה לצבע ברוין שהוא כעין קליפות ערמונים וכמשקה הקאווי שהוא טהור ואצ"ל בכתם לפי שאין נוטה לאדמימות כ"א לשחור וכבר שנינו דיהה מכן טהור, והרי באותה תשובה שמ"כ כתוב בלשון ואצ"ל בכתם, ור"ל דאצ"ל בכתם דטהור אלא אפילו בראיה ממש ג"כ טהור, דון מינה דמדמסתייע הס"ט מתשובה זאת לדבריו הקודמים דבא זה ולימד על זה דגם מ"ש מקודם לזה ומכ"ש המראה שנוטה לצבע ברוין אפילו עמוק הרבה דרצו"ל בזה דלא מיבעיא דיש לטהר זה במכ"ש כשבא בדרך של כתם אלא אפילו בראיה גמורה יש ג"כ לטהר בזה. ויוצא איפוא שדברי הס"ט אלה שבסי' ק"צ מתאימים לדבריו שבריש סי' קפ"ח שסתם הדברים כדברי המ"כ דדם הנוטה לצבע ברוין וכו' טהור ואצ"ל בכתם וכו', והיינו כנ"ל דאצ"ל דטהור בכתם, אלא טהור גם אפילו בראיה גמורה. ע"כ.

37) נדה ל"ב פקט"ז הערה א.

38) סצ"ה סו"ס ח.

וכן העיר בס' **משמרת הטהרה**[39] נגד האומרים שחזר בו הסד"ט (ממש"כ בס' קפח) בסי' קץ והתיר מראה ברוין רק בכתמים. וכן ביאר בס' **תא חזי**[40] את שיטת הסד"ט (והחכמ"א), שמתיר הברוין גם בראיי' גמורה ובדיקת עד הבדוק לה, וכתב שכ"כ בס' **חוקי דעת**[41], ושכן משמע **משבה"ל**[42]. וכן הסיק בשיטת הסד"ט בס' **ציוני טהרה**[43].

ולזה הדעת נוטה מעיון נכון בדברי הסד"ט, וכפי שימצא כל המתבונן היטב בדבריו דשיטתו להתיר החום כפי שהתירו היעב"ץ - שהם מקור דבריו - הן בראיי' והרגשה ועד הבדוק, והן בכתם. שהשווה דבריו שבס' קץ לדבריו שבס' קפח, ושם משמע (ומוסכם לכו"ע) שהתיר החום בכל אופן שימצא.

שיטת הצמח צדק בפסקי דינים

יד. והנה **כ"ק אדמו"ר הצ"צ** בס' פסקי דינים (בהלכות נדה סי' קץ סו"ס לא), כותב בקצרה ובלי ציון למקורו את דברי הסד"ט מסי' קץ הנ"ל, וזל"ק: כתם הנוטה לשחור ואינו שחור ממש יש להקל בו. (כיון דליכא איסורא דאורייתא אלא דרבנן) ומכ"ש המראה הנוטה לצבע ברוין שהוא כעין קליפת הערמונים וכמשקה הקאווע. עכל"ק.

ומדבריו הק' אינו מבורר היתר ברור למראה ברוין בראיי' ועד הבדוק, דהרי רק בכתם

39) פ"ב הערה 10 [במוסגר].

40) סי' ז ס"ה, והערה 160.

41) יו"ד סקפ"ח סנ"ח.

42) שו"ת יו"ד ח"ד סק"ג. וראה גם בשיערים על נדה סקפ"ח על ש"ך סק"ב.

43) סקפ"ח אות ב או"ק ז (עמ' קפח). ועיי"ש שרוצה לפרש דברי הסד"ט באופן מחודש (שהסד"ט לומד בשיטת התבו"ש גופא שיודה בכתם שחור שאינו שחור ממש וכש"כ במראה ברוין). מ"מ מסקנתו בשיטת הסד"ט היא שלא לחלק בין כתם לראיי', וכבפנים.

השמיע שיטתו. ואין לדייק מכאן שמחמיר בחום בבדיקה, דלאו רמיא עלי' חובת פירוט שיטתו בדבר שאינו סוגיא בדוכתי, דאין מקום לדין בדיקה בסי' קץ סימן הכתמים. ועוד שדבריו הרי הם דברי הסד"ט הנ"ל - שמתיר החום בהרגשה ועד הבדוק כאשר תראה בעיון קל מלשונם. וכבר הבארנו שהסד"ט סב"ל כיעב"ץ בזה. ומדסתם ושתיק (שכתב באופן שנשמע שמסכים לסד"ט וסברתו) משמע דסב"ל הכי בכל דברי הסד"ט - גם בהרגשה ועד הבדוק. ומה שלא הזכירם בפירוש כאן, כאמור לעיל הוא משום שאינו מקומו. וצ"ע דאפשר להפך הסברא להחמיר.

ואין איתנו יודע שיטתו בזה מספרו פסקי דינים, דסי' קפח לא נמצא שם. ועצ"ע, וקשה לאמר דבר ברור ומבורר בשיטתו (לכאן או לכאן) ע"פ הפסקי דינים דלעיל.

ולקמן 000 יבואר שיטת הצ"צ בפרטות, ע"פ דבריו בשו"ת שלו. אך קודם נדון היטב בשיטות הפוסקים ודבריהם על דברי היעב"ץ וסד"ט.

קושיות הפוסקים על היעב"ץ וסד"ט:

א. מהא קי"ל דכל מראה שחור טמא

טו. היתר מראה חום הנזכר ביעב"ץ וסד"ט, לא נתקבל פה אחד ע"י המחברים, ובכמה צדדי קושיא עוררו כנגד ההיתר, ואנו נחלקם לכתות.

הראשונה שבהם שנחלקה על היתר מראה חום, היא ע"פ ההיתר כפי שהובא בלשון הסד"ט, שמשם משמע שטעם ההיתר העיקרי הוא שהחום אינו נוטה לאדום אלא לשחור, ומהיות שכבר שנינו "דיהה מכן טהור" ע"כ ומכח זה החום טהור. ונשמע שאינו חושש לדברי הראשונים והשו"ע שכל מראה שחור טמא בזמה"ז אפילו דיהה הרבה. והנראה שחלקם לא ראו דברי היעב"ץ מקור הדין, שהמעיין שם יראה שכבר הציל והשיב מרוב הקושיות כנ"ל, ולקמן נאריך בזה.

בראש אפרים[44] ראש לחולקים על הסד"ט, שכתב: צ"ע דהא קיי"ל לטמא כל מראה שחור בנדה אפי' דיהה . . ואפשר שכוונתו דמטעם זה יש לטהר בכתם עכ"פ שאינו אלא גזירת חכמים יש להקל בדיהה. ע"כ. [וממשיך ומציין לס' קץ שהקיל בנוטה לשחור בכתם, ודוחה זה מדיוק בדבריו שבמראה חום אינו מחלק בין כתם לבדיקה, כנ"ל]. ונמשכו אחריו הפוסקים לחלוק ולתמוה על הסד"ט וכן בנסיון יישוב דבריו, וכפי שתראה לקמן.

בחכמ"א[45], הביא דברי הסד"ט (ולקמן יבואר בסעי' בפ"ע שמסכים לסד"ט למעשה), ותיכף העיר במוסגר בזה"ל: (סדרי טהרה ריש סימן קפ"ח ס"ק א' בשם מ"כ, אך מה שכתב שזה נוטה לשחור וכבר שנינו דיהה מכן טהור, צריך עיון, שהרי לדידן כל מראה שחור טמא כן כתב הר"ן . . וזה לשונו, כל מראה שחור אפילו דיהה דדיהה טמא. וכן כתב רמב"ן . . כל שיש בו אדמומית אפילו דיהה הרבה וכן כל מראה שחור). ע"כ.

ובפרי דעה שם, בתחילה הביא דברי הסד"ט בלשונו ותמה עליהם, שהרי גם באדום אמרו דיהה מכן טהור, וא"כ מה המעלה שאינו נוטה לאדום אלא לשחור, דגם אם הי' נוטה לאדום הי' טהור. והוסיף עוד להקשות ע"ד החכמ"א הנ"ל, דהאידנא כל מראה שחור טמא. ועיי"ש שרצה ליישב[46] דמודה הסד"ט בכתם אדום

44) סל"ח ס"ק נט. וש"נ.

45) כלל קיא ס"א.

46) לפי הבנתו בסד"ט שבס' קץ התיר מראה חום רק

שטמא, אבל בכתם שחור דלא שכיח כולי האי, סב"ל להמ"כ שבסד"ט דלא גזרו חכמים כבאדום. אך העיר ע"ז, שצ"ע מנ"ל הא[47], ושהי' לפוסקים להודיע חילוק זה. וסיים בצ"ע לדינא[48].

ובפרדס רימונים שם, ג"כ תמה על הסד"ט, ורצה ג"כ ליישב דבריו ע"י חילוק שבין האדום והשחור (באופן אחר קצת מהפר"ד, והוא) דבאדום הוא זה שמחמירים שגם בדיהה טמא, משא"כ בדיהה דשחור שהוא טהור, וע"כ טיהר המ"כ שבסד"ט את מראה ברוין. ולבסוף האריך לסתור היתר המ"כ שבסד"ט, שהרי קיי"ל דכל מראה שחור טמא, ושכ"כ הראשונים וכו'. וסיים: העיקר בזה דלדידן כל מראה שחור טמא ואפי' דיהה מן הדיהה ודלא כמ"כ שהביא בס"ט וכאמור. ע"כ.

וגם **בבית מאיר**[49] בתחילת דבריו הקשה על היתר החום לפי טעם היתרו המובא בסד"ט (שאינו נוטה לאדום אלא לשחור, וכבר שנינו דיהה מכן טהור). שכתב לשון הש"ך בביאור היתר מראה בגד לבן שנפל עליו אבק, ותיכף הסיק מזה בזה"ל: ומזה משמע ברור דלא כמו שהעתיק הס"ט בשם מ"כ קולא גדולה במראה שחור ע"ש. וזה נמי לשון בעה"נ שעה"פ "הלכך כל מראה שחור טמא לפי שאין אנו בקיאין בין שחור לדיהא ממנו". ע"כ. (ולקמן יבואר ע"פ המשך דבריו שם, שמטמא החום גם משום דבמציאות - לדבריו - חום נוטה תמיד לאדום או לשחור).

וכן תמצא לשו"ת **בית שלמה**[50], שבתחילת דבריו ג"כ דחה דברי המ"כ שבסד"ט ע"ד כל הני פוסקים. וכתב, שלנו אין להתיר בשום אופן מראה הנוטה לשחור אפילו מעט. עכת"ד. ותא חזי בתשובתו, דהבית שלמה אחז באיסור מראה חום עד כדי כך שלשיטתו הבועל על מראה חום, חייב כפרה ותשובה על כל ביאה וביאה (וכמבואר ביו"ד ברמ"א סו"ס קפה ובאו"ח סשל"ד סכ"ו, ונו"כ). והמעיין היטב בתשובתו, ימצא שהחמיר גם בכתם. דהשואל שאל באישה שמצאה "כתם גדול על הכותנת שלה" וסתם דין מראה חום לאיסור מכל וכל. וכ"כ בדעת הבית שלמה בס' **מנחת פתים**[51] (ועיי' בדבריו דלמעשה דחה דבריו בכתם).

וגם בשו"ת **יד יצחק** שם, בלשון[52] השאלה (להרב שמעון ל"ש גאב"ד דבעטלאן) שג"כ תמה על היתר מראה חום ע"ד כל הני פוסקים. וראה שם מה שהשיב לו ע"ז היד יצחק וגם הוא הסיק להחמיר.

וגם בס' **בית דוד** כתב בשם ס' **כרם שלמה**, שהשיג על המ"כ שבס"ט, משום שאנו מחמירים גם בדיהה דשחור. והסכים להשגתו והוסיף עלי' עיי"ש. וראה גם **בעצי לבונה** שבתוך דבריו להחמיר במראה חום בראי', נראה שמעיר על הסד"ט (שחום טהור משום דיהה דשחור שטהור מדינא דגמ') שכתב: ואף שחור טמא בנדה, ולכן אין להקל אלא בכתם בנוטה לשחור שאינו שחור כ"כ. ע"כ.

בכתם.

47) עיי' בפת"ז סק"ב ד"ה אולם [השני] שמיישב חילוק זה של הסד"ט וכותב לו מקור מגמ'. וכ"כ במנח"פ (הנסמן לקמן) ראי' זו. ועיי' בפת"ז מה"ת שם, שמבאר בצדק הסד"ט באופן אחר (מסוגיא דדבר דלא שכיחי ל"ג רבנן).

48) וקצ"ע מהפת"ז שכתב בשם הפר"ד (שהוא בדיעה אחת עם הלחו"ש וראש אפרים) שמחמיר במראה ברוין.

49) ריש סקפ"ח.

50) ח"ב סי' ד.

51) סקפ"ח.

52) ד"ה ועתה.

טז. וראה בס' **מלבושי טהרה והר הכרמל**[53], שכתבו כשיטת הסד"ט ובדעתו, שחכמים לא טימאו בכתם הבהיר מדיהה דשחור כזפת. ותמהו עליהם האחרונים[54]. ופליאה זו תראה גם בס' **טהרת ישראל**[55] שנמשך אחרי המלבושי טהרה בפירושו לסד"ט.

ובהבנת דברי **הערוה"ש**[56] נחלקו האחרונים, ראה בס' תא חזי שם הערה 157.

53) ס"ג.

54) ראה בדרכ"ת סקפ"ח סק"ה, שהביא דברי המלבושי טהרה, והעיר דשיטת הסד"ט להקל רק בכתם (וכפי שכתב בסק"ג), וציין למנחת פתים (סקפ"ח, עמ' כו) שג"כ תמה עליו בזה. וכן תמה עליו בס' משמרת שלום (סקפ"ח, שהביא מגאון אחד שהראה לו זה בס' מלבושי טהרה, וג"כ תמה על המל"ט בזה, והשיב לו שיפה תמה עליו, דזה אינו שיטת הסד"ט (ע"פ מש"כ בס' קץ סנ"ב, שרק בכתם שאינו שחור ממש הקיל). וראה בס' תא חזי שם הערה 156, שכמלבושי טהרה כ"כ בס' חוקי דעת סקפ"ח סנ"ה, והר הכרמל בקו' בתחילת הס' ס"ד (וכתב זה בשיטת הסד"ט גופא). ועיי"ש מה שר"ל וליישב התמי'.

55) יד אליהו סק"ד.

56) ס"ט.

קיצור: הראש אפרים והפרדס רימונים והפרי דעה והבית מאיר והבית שלמה והרב השאול בשו"ת יד יצחק (הרב שמעון ל"ש), והבית דוד וכרם שלמה ועצי לבונה, תמהו וחלקו על הסד"ט בהיתר מראה חום, דאף שאינו נוטה לאדום אלא לשחור, טמא הוא בזמה"ז דמחמירים בכל מראה שחור (ולהבית שלמה, חייב כפרה על כל ביאה וביאה). ואף שרצו ליישב את דעתו בדוחק ע"י חלוקים שבין אדום לשחור, למעשה דחקו את דברי הסד"ט. וכן העיר החכמ"א (אף שלמעשה מסכים למסקנת הסד"ט להתיר החום, וכפי שיבואר להלן בסעי' בפ"ע).

דברי המו"ל למפתחות שו"ת הצמח צדק

יז. והנה מצינו במפתחות (מהמו"ל למהדורה א[57]) לשו"ת כ"ק אדמו"ר הצמח צדק (סקכ"ד), שכתבו תוכן התשובות בקיצור ובתוך סוגריים מרובעות, כתבו: בהא דקיי"ל שכל מראה אדום או שחור טמא, אפילו דיהה הרבה, אם הוא דאורייתא או שהוא חומרא בעלמא [ועמ"ש רבינו בש"ע סע"ב, ומ"ש הס"ט ב' מ"כ וכ"ה בפ"ת ב' שאילת יעב"ץ צ"ע]. ע"כ.

והנראה בכוונתם, שהשאירו בצ"ע דברי היעב"ץ וסד"ט, משום שאנו מחמירים בכל מראה שחור בזמן הזה, ומשום זה כתבו צ"ע על דין החום תיכף אחר ציון לשו"ע אדה"ז בסעי' ב, ששם דן בדין השחור בזמן הש"ס ושבזמנינו טמא (מגזירה) כל מראה שחור אפילו שנראה לעין כל שהוא דיהה הרבה מהדיו. ומזה נראה שיטתם להחמיר במראה חום מכח שיטת כ"ק אדמו"ר הזקן עצמו. וכ"כ בס' **נתן פריו**[58]. וכבר העיר מזה הגה"ח וכו' הרב **ישעי' ברוין** שליט"א בהסכמתו לספר שמירת הטהרה (להרב ש. גדסי שליט"א) עיי"ש מש"כ בזה.

57) ראה הקדמת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש נשי"ד, למהדורה ב' משנת תש"ה, שמפתחות אלו כבר באו במהדורה א'. ומזה יש להעיר על ס' תא חזי סי' ח סו"ס ג, ונתן פריו סקפ"ח סק"ג, שכתבו דברים אלו בשם שו"ת צמח צדק, והנראה כוונתם שהוא כ"ק אדמו"ר עצמו, אך כאמור זה אינו ממנו אלא מהמו"ל משנת תרל"ד.

58) שם.

ב. חום נראה במציאות נוטה לאדום או לשחור

חי. עוד חלקו הפוסקים על היתר מראה חום, משום הנראה להם במהות מראה זה שנוטה לאדום או שחור או שהוא מהול משניהם, והיינו שנחלקים בהגדרת המציאות עם המתירים.

ובראשם **בשו"ת יפה נוף**[59] (שהי' הראשון שדן בפירוש בדין מראה חום) שכתב: אבל האי מראה ברוין, פשיטא דנוטה יותר לאדמומית מכל הני מראות [גרין, געל, בלוא], ואינו בכלל הירוק. ע"כ.

ובראש אפרים שם: ואנכי לא ידעתי מה ענין ברוין לשחור, וקליפת הערמונים נוטה לאדום יותר משחור, ואפילו תאמר שנוטה לשחור המצוחצח, כבר כ' בשם הירולשמי דשחור המצוחצח טמא. ע"כ. וכן משמע בס' **עצי לבונה**[60] שבתחילת דבריו הנ"ל, כתב: בדם ממש אין להקל בזה [- בחום, משום] דנוטה לאדום יותר משחור. ע"כ. ובשו"ת **בית שלמה**[61] ג"כ בהמשך לדבריו הנ"ל, הוסיף עוד טעם להחמיר ולאסור מראה חום, שמראה חום "נוטה נמי קצת לאדום". **ובמסגרת השלחן** ג"כ כתב להחמיר במראה חום משום "דהא נוטים למראה אדמומית".

59) סוף ס' צו (אילן סח) ע' קיג מהדו' מכון ירושלים. ועיי' גם סצ"ד, במראה נוטה קצת לשחרורית וקצת נוטה למראה ברוין, שטמא, וזאת "דכיון דנוטה קצת למראה ברוין, אין לטהרה", ויש לדייק בדבריו שמחמיר בחום משום דנוטה לאדום יותר משחור, שלא החמיר לטמאותה משום המראה נוטה קצת למראה שחור, אלא משום המראה חום, וכן בס' צו, כתב שמראה ברוין נוטה למראה אדמומית יותר משאר מראה ירוק. וכבר העיר מזה הגה"ח וכו' **ישעי' ברוין** שליט"א בהסכמתו לספר שמירת הטהרה (להרב ש. גדסי שליט"א).

60) סקפ"ח ס"א ד"ה ואם (עמ' עט. 157).

61) ח"ב יו"ד סי' ד.

ובלחם ושמלה[62], הביא דברי הסד"ט וכתב עליהם: ולפע"ד לא נהירא, דהא עינינו הרואות דמראה ברוין הוא מהול מאדום ושחור, וא"כ מסתבר לומר דאדום הוא אלא שלקה קצת. ע"כ. וכ"פ בקיצור **בלחם**[63] (על דברי השו"ע דכל מראה שחור טמא) "והוא הדין ברוין". **והדרכ"ת** שם, אחר שהביא דברי הסד"ט, הביא רשימת פוסקים החולקים עליו, והראשון שבהם שהעתיק בלשונו הוא הלחו"ש הנ"ל.

ובשו"ת **יד יצחק**[64], ביאר דברי הלחו"ש (שלא הי' תח"י, כפי שמעיד על עצמו שם, ודן בהם ע"פ הלשון שהעתיק ופלפל השואל), וזת"ד: דשחור אדום הוא שלקה, וזה ברור דכל לקותא לא נעשה בפעם אחת, וכלל גדול הוא כי (השינוי ע"פ) הטבע לא תעשה בקפיצה אלא לאט לאט נלקה ומתהפך. וע"כ במראה חום שנראה בו שמעורבב מאדום ושחור (כמבואר בלחו"ש), נוכל לומר שעתה הוא באמצע הלקותא, בשלישו או בחציו, ולכן לא נשחר עדיין לגמרי, שיצאה מכלל אדום ולשחור לא בא עדין, אבל סופו להשחיר ולהתהפך לשחור לגמרי, וע"כ הוא טמא. וכן מצינו בטריפות, דכל שסופו לינקוב או ליחסר ש(נוסף לזה שג"כ מצינו שאינו לוקה ונחסר או ניקב בפעם אחת אלא לאט לאט, אלא גם) אסור מעכשיו (וכן בכל ריעותא). ושוב חוזר ע"ע בסוף דבריו שמטעם זה מחמיר במראה חום (עד היום השלישי של הז"נ, שאז ניתן לסמוך על היעב"ץ וסד"ט).

וגם בשו"ת **תשורת ש"י**[65] לא הסכים להקל במראם חום (וגם אם משום זה נדחה הטבילה

62) סק"ב.

63) סק"ב.

64) ח"ג סקמ"ה.

65) ח"א סקל"ו.

לזמן מסובך, כגון בליל שבת שאחר היו"ט). וז"ל: מראה ברוין החשש בגופה שמא נוטה לאדום ושחור, ומאד מסתברין דברי הלו"ש. ואפשר לחלושי הראות כבזה"ז, גם סד"ט ושאילת יעב"ץ יודו, ואין להביא ראי' מהם דרב גובריהו והיו זכי הראות להבחין במראות. ואפשר גם בכתם כיון דהרי מחמת חסרון בקיאות. ע"כ. (ומש"כ לגבי כתם לא הסכימו לו כל הפוסקים פוסקים). [ועד"ז ראה בשו"ת **חקל יצחק**[66], שכתב דח"ו לנו להקל כסד"ט, שאין אנו בקיאין במראות הדמים]. וראה **בתשובות והנהגות**[67] באישה שיש לה מכשיר למניעת הריון, שהחמיר במראה ברוין שמא נתעכב ע"י המכשיל, ולקה ונשתנה לבריון. וראה לקמן סכ"ב ממדרש שכל טוב, דחום שחור הוא אלא שלקה.

והבית מאיר שם, אחר שכתב הדברים הנ"ל (סט"ו), סיים: ובזה ברור דכל מראה בראהן טמא, דתמיד או דנוטה למראה אדום או למראה שחור. ע"כ.

66) סי' ה.

67) ח"ד סד"ר.

קיצור: בשו"ת יפה נוף וראש אפרים ועצי לבונה וכרם שלמה, כתבו שחום נוטה לאדום יותר משחור, ודלא ככתוב בסד"ט. ולחו"ש ותשורת ש"י, כתבו שמראה חום נוטה לאדום ושחור, וביאר היד יצחק, שמראה החום הוא אדום שעדיין לא נתהפך לגמרי והוא באמצע ליקויו לשחור ונדון על סופו. ובבית מאיר כתב שחום תמיד טמא כי תמיד נוטה או לשחור או לאדום.

ג. מלשון הפוסקים "ואין טהור אלא מראה לבן וכן מראה ירוק"

יט. ויש פוסקים שהחמירו במראה חום מדיוק בלשון הפוסקים והשו"ע, שכביכול משמע דכל מראה שאינו ירוק (אפי' כזהב) או לבן, טמא.

וכזה ראה בשו"ת **יפה נוף** שם שכתב: וליכא לספוקי במראה ברוי"ן אם הוא מן המראות הטמאות, אי לאו דהא כל הפוסקים שוו ד"אינו טהור אלא במראה לבן וירוק". ע"כ.

ובשו"ת **יד יצחק** שם, בהמשך לדבריו הנ"ל, שדייק מלשון השו"ע "ואין טהור אלא מראה לבן וכן מראה ירוק", דמשמע דזולת מראות הללו [הכל] טמא לדידן מחמת חיסרון בקיאות. ושוב חזר בהמשך דבריו ע"ז, וז"ל: כי לענ"ד יש להחמיר בזה הנ"ל שכ', חדא עפ"י מה הסביר הלחו"ש. ב) מלשון הש"ע והפוסקים דאין לטהר אלא לבן וירוק. ע"כ.

וכן אמר לי הגה"ר **משה בראנדסדארפער**[68] שליט"א, מדיוק זה בשו"ע לנגד ההיתר דמראה חום. והוסיף, שידוע דמראה חום הוא מצוי ביותר אצל הנשים, ואם לא הודיעו שהוא טהור, משמע שהוא בכלל המראות הטמאים.

ד. מקורות מהתורה וש"ס ומדרשים ופוסקים, דחום בכלל האדום או השחור

נוסף לכל הנ"ל יש שהעירו מלשונות התורה והש"ס ומפרשיהם[69], שמראה חום תמיד

68) מחבר הס' ור"מ היכל הוראה.

69) ראה בטהרה כהלכה בנספח פ"ו הערה 4. ופיאת שדך ותא חזי שם, ועוד. וטענה זו נשמעית בעיקר בע"פ ע"י הרבנים שיחיו, וכן שמעתי חלקם מהגה"ר **משה בראנדסדארפער** שליט"א.

נכלל באדום או בשחור. וא"כ לא יאמר היתר במראה חום מאחר שאינו מראה בפ"ע, אלא חלק ממראה טמא.

חום שבתורה בכלל האדום או השחור

כ. צבע "חום" נמצא ארבעה פעמים בכל התורה בלבד, והם בפרשת **ויצא**[70] באותו פרק. ותרגום החום **באונקולוס** "שחום" [ובת' ירושלמי ויונתן "לחוש"]. **ופרש"י**: חום, שחום דומה לאדום, רוש בלעז, לשון משנה "שחמתית ונמצאת לבנה" לענין התבואה. ע"כ. ולקמן נדון בלשון משנה זו. **ובשפתי חכמים** מבאר דבריו: רצה לומר התרגום שמתרגם [אונקלוס] על חום - "שחום", דהוא לשון אדום. **ובכתר יונתן**: וכל שה אדמדם (שחום) בכבשים. ע"כ. **ובחזקוני** שם: חום, רו"ש בלע"ז. **ובהדר זקנים** שם פסוק ל"ה: חום, רו"שא בלע"ז, [כ"כ] **רשב"ם** (על המשנה הנ"ל).

ורו"ש הנ"ל אפשר לתרגמו אדום או ג'ינג'י, ולקמן נעמוד על דיוק זה.

כא. ודרך אחרת מצינו בביאור מראה חום הכבשים דפ' ויצא, שהוא קרוב לשחור ולא לאדום. דאשכחן **בפסיקתא זוטרתא** (לקח טוב) שם: וכל שה חום, אוציא מן הכשבים השחורים, כמו חם שהוא שחור כך החום שחורים, וכך עשה שהפריד הכשבים הלבנים, ועזים שחורים. ע"כ. וכן פירש **באבן עזרא** שם: וכל שה חום הוא השחרות, ויתכן שנקרא השחרות כן מפני החום, כי השחרות יותר חום מן הלבן. **וברבינו בחיי** שם: כל חום בכשבים, אלו השחורות. **וברד"ק**: חום, שחור, וכן אמר בלשון ערבי דמי שיחור שהוא הראש והגרון, ומן הצאן יאמר לוחס[71]. ע"כ.

כב. ועוד דרך מצינו בביאור מראה חום הכבשים, והוא חום שלקה (היינו שכבר אינו שחור ממש). והוא במדרש **שכל טוב** שם: חום הוא השחור שלקה, ודומה לדבר חם הוא אבי כנען (בראשית ט, יח), שהוא מפוחם בעורו . . חום מתרגמינן שחום, וכן הקודרים מני קרח (איוב ו, טז), מתרגמינן דשחימן מן צינתא. ע"כ. והשווה לשיטת הלחם ושמלה דלעיל ס"ב.

חום בש"ס בכלל אדום או שחור

כג. והנה **במשנה** בבא בתרא[72], בדין מקח טעות אמרו "שחמתית ונמצאת לבנה לבנה ונמצאת שחמתית . . שניהם יכולין לחזור בהן". **וברע"ב**: אדומה, "וכל חום" (בראשית ל) מתרגמינן שחום. ע"כ. והיינו דשחום (שחמתית) בלשונם הוא מראה אדום מסויים. וכן הוא במפרשים, בפירש **הרשב"ם**: שחמתית, אדומה על שם חמה שמאדימתן. ע"כ. **ובפיה"מ לרמב"ם**: שגוונה אדום. **ובתפארת ישראל**: חיטין אדומים. **ובנימוקי יוסף**[73] שם: שחמתית שהם חטין אדומים. ובפירוש **ר' ברוך הספרדי** (בשיטת הקדמונים) שם: שחמתית, פירוש תבואה שנתאדמה מחמת השמש. **וברבינו גרשום**: שחמתית, כלומר חטין אדומים שנתאדמו מחמת החמה הזורחת עליהן ועל שם החמה קרויים שחמתית. **ובקרבן העדה**

70) **בראשית** פרק ל: (לב) אעבר בכל צאנך היום הסר משם כל שה נקד וטלוא וכל שה **חום** בכשבים וטלוא ונקד בעזים והיה שכרי: (לג) ועניתה בי צדקתי ביום מחר כי תבוא על שכרי לפניך כל אשר איננו נקד וטלוא בעזים **וחום** בכשבים גנוב הוא אתי: (לה) ויסר ביום ההוא את התישים העקדים והטלאים ואת כל העזים הנקדות והטלאת כל אשר לבן בו וכל **חום** בכשבים ויתן ביד בניו: (מ) והכשבים הפריד יעקב ויתן פני הצאן אל עקד וכל **חום** בצאן לבן וישת לו עדרים לבדו ולא שתם על צאן לבן.

71) ראה לעיל שת"י לחום "לחוש".

72) פ"ה מ"ו (פג ע"ב).

73) מא ע"ב.

לירושלמי נזיר[74], כתב: שחמתית, חיטין אדומות. ע"כ. [וצ"ע **מהפני משה** ששם בנזיר כתב: שחמתית ונמצא אגרון, שחורה ונמצא לבנה. אך בביאורו לבבא בתרא[75] כתב: שחמתית, אדומה, וכל חום תרגומו שחום. וראה **בערוך** ערך שחם, שהביא שתי פירושים, אדום או שחור].

שחום - אדום

כד. ובגמ'[76] שם: שחמתית ונמצאת לבנה כו'. אמר רב פפא, מדקתני לבנה, ש"מ[77] האי שמשא סומקתי היא. תדע, דקא סמקא צפרא ופניא, והאי דלא קא חזינן כוליה יומא, נהורין הוא דלא ברי[78] . . בצפרא, דחלפא אבי וורדי דגן עדן, בפניא, דחלפא אפתחא דגיהנם, ואיכא דאמרי איפכא[79]. ע"כ. וסומקתי, היינו האדום או קרוב לו, דוורדים אדומים הם. [ולהעיר שפתח גהינם ששם אש וזו הסיבה שהחמה "מאדימה", וקוראים למראה האש אדום, אף שמראה האש הוא לפעמים כתום (שהוא טהור) וצהוב].

74) פרק ה.

75) פרק ה.

76) פד ע"א.

77) פירש הרשב"ם: שחמתית אדומה ולא שחורה דהא שני מראות יש בחטין ולא יותר לבנות ואדומות ומדקרי לחדא לבנה ולאידך שחמתית ש"מ שחמתית אדומה ועל שם חמה שהיא אדומה קרי לחטין אדומות שחמתית.

78) שם: מאור עינינו אינו ברור כל כך מתוך אור היום שמכהה עינינו אבל צפרא ופניא שהיום חשוך ניכר אדמומית החמה ורב פפא לפרש משנתנו בא אמאי מקרי שחמתית.

79) שם: בפניא. ששוקעת במערב דחלפא אפתחא דגיהנם ומאדמת מכח אש גיהנם בצפרא דחלפא במזרח אוורדי דגן עדן שהוא במזרח כדכתיב גן בעדן מקדם (בראשית ב). ואיכא דאמרי איפכא. בצפרא סמקא משום דעומדת במזרח ומאירה החמה כנגדה במערב ומאדמת מכח גיהנם שבמערב לפי שעמוד של אור החמה מכה כנגד גיהנם ומאדים החמה מכחו בפניא דחלפא במערב ועמוד שלה הולך לצד מזרח ומכה בגן עדן ומאדים מכח אדמומית וורדי דגן עדן.

ובחי' **הריטב"א** שם: שמע מינה האי שימשא סומקתי היא. פי' מדקרי ל[חיטה] אדומה - שחמתית שהוא מלשון חמה. וכתבו **בתוס'** דנפקא מינה לנודר מן האדום שהוא אסור בשמש. ע"כ. וכ"כ **הרשב"א** (בשמשא). ובחי' **הרמב"ן** שם: שאסור **באורו** של שמש.

שחום - שחור

כה. מאידך מצינו שיש שפירשו שחמתית או שחימי - שחור ולא אדום. וכן מבואר בגמ' **עבודה זרה**[80] שדברו בדין "דלי שחימי", **שפרש"י**: שחימי, מקרקע שחמתית רוש"א בלע"ז. אך בחי' **הרמב"ן** שם כתב: ופי' רש"י שחמי מקרקע שחמתית ודמו לכלי עץ . . ול"נ שחמי שהם שחורים וישנים כדאמרינן **בהגוזל** (צו ע"ב) שחמי ועבדינהו חדתי. ע"כ. ואיברא דרש"י עצמו **בחולין**[81] כתב בפירוש שחימי: שחורות . . ובלשון מורי שחימי של נחשת חיורי של חרס. ע"כ. [ויש להעיר דשחימי של נחושת וחרס, אינו אדום אלא סוג של חום, וכפי שהעיר **בפאת שדך**[82]].

מטבעות שחימי

כו. והאי מפרק הגוזל הוא **בב"ק**, בדין גנב שמחזיר כשעת גזילה. ודנו שם, בגנב מטבעות "שחמי" והלבין אותם. **ופרש"י**: שחורין כעין ישנים. וכן הוא **במאירי**: גזל מעות . . חדשים והשחירן עד שעשאו ישנים. ע"כ. אך **בשיטה מקובצת** כתב בשם **הרמ"ה**: זוזי שחמי אדומים מחמת יושנן.

[ודבר פלא תמצא **ברמב"ן** לפ' ויצא שכתב: וכל שה חום, פירשו בו (הראב"ע, והרד"ק) שחור, כי השחרות מפני החום. ואיננו נכון

80) לג ע"ב.

81) נה ע"ב.

82) שם ס"ט (עמ' קפט).

בעיני, כי רוב הכשבים שחורים, אף כי בארץ קדם שהיא חמה, ואם כן יהיו כולם ליעקב. והנכון דעת אונקלוס "שחום", והוא קרוב לאדום וקורין אותו רו"ש, וכן פרש"י. ויהיה חום מגזרת ואור החמה (ישעי' ל, כו), שהוא דומה לשמש אשר יתאדם קצת. ע"כ. ונמצ הרמב"ן סותר עצמו פעם קוראו אדום פעם קוראו שחור. וסתירה זו תתיישב רק אם נאמר ד"שחימי" ו"שחום" לאו חדא היא. וצ"ע. וראה רש"ש הירש שם.

מ"מ, יש לדייק במש"כ במהות מראה חום, שאינו אדום אלא "קרוב לאדום", ובזה יובן למה הפסוק עצמו לא קראו אדום (או שחור) אלא חום. שחום מראה בפ"ע הוא, ואפילו שהוא מראה שבכלולותו "קרוב לאדום", אינו ראי' לייחסו לאדום ממש, והראי' מהכתום שג"כ קרוב לאדום, וכבר כ' באריכות במקומו, שהוא טהור מכח היתר חלמון ביצה. ויהי' פירוש רו"ש שכתב רש"י, מראה אחר שאינו אדום ממש אלא מראה הקרוב לאדום בסגנונו, כג'ינג'י, וכפי שרש"י בעצמו כתב "שחום **דומה** לאדום" ולא אדום ממש. ועד"ז העיר **בפאת שדך**].

כלי שיחומי (נחושת)

כז. ובחולין[83] בדין בדיקת ריאה המצומקת בחורף בתוך כלי "שיחומי", פירש **הרשב"א** בשם רבותיו של רש"י, כלי נחושת. וז"ל **רש"י**: שחורות . . ובלשון מורי, שחימי של נחשת חיורי של חרס. ע"כ.

והנה שחימי של נחושת (שעינינו רואות שהוא מגווני החום) אינו שחור אף שנכלל בשם זה. וא"כ יש ללמוד מזה סיוע לשיטת **הפאת שדך**, דאף שנכללו כמה גוונים בשם מראה אחד, כגון החום בשחור, אינו כוללו בדין שחור לכל דבר.

אתרוג ופרות קלופים ומראה תמר - אדומים

כח. ובגמ' **סוכה**[84] על מה שאמר רבא "האי אתרוגא דאגליד כאהינא סומקא, כשרה", **פרש"י**: תמרה אדומה[85], ואף זה [האתרוג], לאחר שנקלף נהפך לאדומית, כדרך כל הנקלפים בפירות. וכ"כ **רבינו חננאל**: פי' האתרוג שנקלף עורו במקצת כמו פני תמרה אדומין. וכ"כ **הרא"ש**[86] שם: שלאחר שניטלה הקליפה הוא מאדים כתמרה אדומה, וכן כל פירות הנקלפין מאדימים. ובמ"א[87] שוב כותב: שהאתרוג אינו מלבין כשיבש אלא הוא מתאדם ופניו מתכרכמות.

ונמצאו הגמ' והפוסקים קוראים למראה פרי שנקלף (וליבשות), אדום (סומקא), ואנו קוראים ורואים לצבע הפרי שנקלף וליבש - חום, וגם תמרה היא חומה ולא אדומה[88], ושוב משמע שהחום בכלל האדום.

מראה אדום שבלולב והדס

כט. ומעניין לעניין באותו עניין. כתב **בבית יוסף**[89] בתיאור ראש הלולב: אצלנו נמצא הרבה פעמים כמין דבר **אדום** בלולב מצד פניו, שהוא מחבר שני הוצים אלו, ונראה כל ראש הלולב כאילו הוא עץ אחד בלי שום פירוד.

84) לה ע"ב.

85) ברש"ש שם גרס: כאהינא תמרה אדומה.

86) פ"ג סימן יז.

87) סימן כ.

88) אף שיש לומר דמיירי בזן של תמרה ידוע, שאחר שקצת יבשה וצמקה, מראה של מקום החיבור לדקל - בורדו עמוק כעין הענבים.

89) או"ח סתרמ"ה (ס"ג).

ע"כ. וכ"כ **בפרי מגדים**[90] בשמו. ועד"ז בסידור **הרס"ג**[91] בדיני הלולב שכתב: יהא ישר לא מעוקם כלל, אלא אם נתעקם לצד פניו, והוא הצד הנסדק שצבעו אדום. ע"כ.

ואדום הלזה הוא הקליפה החומה שבראש הלולבים (הקארע) שהרבה מהדרים לחזר אחריהם, ומעולם לא שמענו ולא ראינו בקליפה "אדומה" אפילו עמוק שבאדום הקרוב לחום לא ראינו רק חום בלבד.

ובשו"ת **אבני נזר**[92] בתוך דבריו בדין הדס כתב: איברא דצריך להבין, הא (סוכה לג ע"ב) אדום דהדס פסול דסופו להשחיר, דהאי שחור אדום הוא אלא שלקה. ולאו דווקא אדום כדם המכה אלא כל אדום פסול דכללא כייל הגמ' (שם) אדומות כשחורות וכשם שכל שחור פסול דלאו הדר הוא כמו כן כל אדום. ע"כ.

סתם סוסים אדומים

ל. ורש"י בבכורות[93] על דברי הגמ' לגבי "חמור אדום", כתב: קמ"ל סתם סוסים אדומים הן. ע"כ. וראה גם **ברבינו גרשום**.

ומי הוא זה אשר בארץ שיעיד שסתם (רוב) הסוסים "אדומים", אלא א"כ נאמר שוב שהחום בכלל האדום הוא.

ויש קצת לדחות ראיות אלו ע"פ הנמצא בנבואת **זכרי'** שנאמר (פרק ו): (א) ואשב ואשא עיני ואראה והנה ארבע מרכבות יצאות מבין שני ההרים וההרים הרי נחשת: (ב) במרכבה הראשנה **סוסים אדמים** ובמרכבה השנית סוסים שחרים: (ג) ובמרכבה השלשית סוסים לבנים ובמרכבה הרבעית סוסים ברדים אמצים. **ופרש"י**: סוסים אדומים, הם שהרכיבו את בבל שהיא אדומה כמו שכתוב "אנת הוא ראשה די דהבא" (דניאל ב, לח). ע"כ. **ובמצודת דוד** שם: בה היו קשורים סוסים אדומים למשוך אותה וירמז על בבל שנאמר בה "אנת הוא ראשה די דהבא" (דניאל שם) **ומראה הזהב היא אדומה**. ע"כ.

והנה הזהב האדום הוא לנו מראה טהור וכפי שהסכימו הפוסקים ע"פ **רא"ש**[94] דזהב נוטה לאדמומית ועכ"ז טהור הוא, וז"ל: פר"י דמכאן משמע דירוק סתם הוא צבע הדומה לחלמון של ביצה או **לזהב הנוטה למראה אדמומית** . . ואמר בבראשית רבה וירק את חניכיו מלמד שהוריקן בזהב וכן הוא אומר ואברותיה ברקרק חרוץ. אלמא דסתם ירוק הוא צבע הנוטה **לאדמומית כזהב** . . האידנא שאין לטהר שום דם הנוטה למראה אדמומית אם לא שיהא לבן וירוק **כמראה הזהב.** ע"כ. והביאו הב"י וכ"פ **בשו"ע** ונו"כ. וזל"ק **לכ"ק אדה"ז**: או הזהב . . שיש בהם נטייה לאדמומית. עכל"ק. וא"כ אוי"ל שסוסים אדומים אלו שימשכו את בבל האדומה כזהב האדום, הם כולם מראה אחד - טהור, ונקרא כך משום נטייתו לאדמומית. ולפ"ז אין לחוש לקריאת שם אדום על מראה חום דסוסים. ועד"ז יתיישב לשון רש"י "סתם סוסים אדומים הן", די"ל שהוא כמראה הזהב הנוטה לאדמומית דלדידן טהור הוא. ומזה גם יתבאר לשון היעב"ץ שקורא לחום "ירוק ברוי"ן", דמראה זהב בכלל הירוק כמבואר מלשון הרא"ש וכל הפוסקים שם.

90) משב"ז סק"ד.

91) עמ' רלה.

92) חחו"מ סי' קיח.

93) ו ע"א.

94) נדה פ"ב ס"ד.

עדשים אדומים

לא. מסיפור תבשיל העדשים האדום שהכין יעקב לאביו ביום פטירת אאע"ה[95], יש שרצו ללמוד איסור במראה חום, באומרם שלא ראינו עדשים אדומות אלא חומות[96], וא"כ שוב קראה תורה למראה חום בשם אדום.

ושם נאמר: ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדם האדם הזה כי עיף אנכי על כן קרא שמו אדום. **ופרש"י**: מן האדם האדם - עדשים אדומות. **וברשב"ם**: הוא אדמוני ונתאוה לאכול אדום. **וברד"ק:** העדשים הקלופים הם אדומים.

אך **הרמב"ן** הביא ביאור נוסף לסיבת אדמימות התבשיל, וז"ל: היה התבשיל מאודם מן העדשים שהיו אדומות, **או שרקחו בדברים אדומים,** ועשו לא ידע מה הוא, וקרא שמו אדום. ע"כ. ולפ"ז קריאתו של עשיו לעדשים, חומים בשם אדום, אינה מלמדת כלום על מראה חום דנדה שבכלל האדום הוא, כי היו אדומים מחמת תבלינים וכיו"ב.

מאידך **בפסיקתא זוטרתא** (לקח טוב) שם: מן האדום האדום, **הם העדשים**, ולמה שני פעמים האדום האדום, מפני שהוא אדום, דכתיב אדמוני, ותבשילו אדום **שאהב את העדשים**. ע"כ. [ועיי' בהערה המשך לשון המדרש[97]]. והיינו כפירוש הראשון ברמב"ן ורש"י ורד"ק, שהעדשים עצמן היו אדומים. וכן הוא **במדרש שכל טוב** שם: שראה המאכל מבושל היטב והמרק מאודם **מחמת העדשים האדומים**.

אך ראיתי להשיב על דברים אלו, שהרי עינינו רואות כמה איכא בשוקא עדשים שגופם אדום[98], וגם כשמתבשלים הם ורוטב שלהם אדום, וממש כמאמר המדרש שכל טוב ופסיקתא ורש"י ורד"ק הנ"ל. ולכן אין לומר שהתורה דברה על עדשים החומים המצויים דווקא, אלא פשוט שדברה על עדשים אדומים (שג"כ מצויים במדה מסויימת). ועוד, שלא תסתור עצמה תורה ח"ו מפרשה לחברתה הסמוכה לה, שהרי לדבריו, כאן (פכ"ה פ' תולדות) קרא התורה למראה חום דעדשים בשם אדום, וכמה פרקים אח"כ (פ"ל בפ' ויצא) מקרא מלא מדברת בכבשים שהם "חום".

ולכן אין ללמוד מנזיד עדשים דיעקב ועשיו, שום דבר לנגד היתר מראה חום בנדה, ואדרבה בזה גילתה תורה חילוק בין מראה אדום למראה חום, שבמקום שמדברת אודות מראה אדום (עדשים) - אומרת אדום, ובמקום שרוצה לומר חום (כבשים) - אומרת חום ולא אדום.

קליפת האורז

לב. עוד כתבו מקור להחמיר במראה חום מדברי **הדרישה**[99] שכתב דקליפת הריי"ז אדומה. והעירו שהאורז בקליפתו חום ולא אדום. וא"כ שוב נמצא לאחד הפוסקים שקרא לחום - אדום.

95) בראשית כה, ל.

96) הרב יהודה ליכטער, קובץ עטרת שלמה ה, תש"ס, עמ' קע (ס"ח אות ח).

97) המשך המדרש שם: וארצו אדומה, דכתיב ארץ אדום (במדבר כ, כג), וגבוריו אדומים, דכתיב מגן גבוריהו מאדם (נחום ב, ד), והקב"ה שהוא צח ואדום, [דודי צח ואדום] (שה"ש ה, י), נפרע ממנו בלבוש אדום, דכתיב מדוע אדום ללבושך (ישעיה סג, ב).

98) או כתום עמוק עם גוון נוטה לאדום.

99) יו"ד סי' קסב סק"ב. וז"ל: דסבירא ליה דדוחן פירושו מה שקורין ריי"ז בלשון אשכנז ולהכי נקט חטין בדוחן משום שדומה במקצת ובפרט כשהריי"ז בקליפתו האדומה שעליו, וזהו כפירוש הערוך. ע"כ.

גרעיני החרובים

לג. ועוד העירו מלשון **הרמב"ם** בהל' פרה אדומה[100], בביאור מעשה שריפת הפרה, וז"ל: והצבוע אדום . . יש שצובעין אותו בתולעת והתולעת היא הגרגרים האדומים ביותר הדומים לגרעיני החרובים. ע"כ. וגרעיני החרובים חומים הם, ושוב נמצא שהכלילו מראה חום במראה אדום (וע"י הרמב"ם).

ואולי יש להשיב ע"ז מדיוק בלשונו שכתב "האדומים ביותר **הדומים** לגרעיני החרובים", ולא שהם כמראה גרעיני החרובם עצמם אלא דומים להם, שהם אדומים עמוק וחזק, וגרעיני החרובים מראה אחר להם - חום.

פרה אדומה

לד. מהפסוק[101] "ויקחו אליך פרה אדמה תמימה", יש שהקשו דלא ראינו מעולם פרה שהיא אדומה ממש, אלא מראה חום עמוק או מראה ג'ינג'י. וא"כ קראה תורה לחום מסויים בשם אדום.

ובס' **פאת שדך** שם, רוצה להציל מקושיא זו, וכותב דמראה פרה אדומה היינו אדומה ולא חומה, דאכן פרה אדומה מאד נדירה כידוע, ולכן לא נמצאה בנינו, אך פרה חומה שהיא מצוי' בנינו, איננה כשירה לפרה אדומה.

אך העיר עליו **הרב יהודה ליכטער**, שם, מגמ' **עבודה זרה**[102]**,** שאמרו: אמאי דמי' יקרין, הואיל ושתי שערות פוסלות בו. ע"כ. והיינו שעיקר נדירותה היא משום שתי שערות שאינם אדומות - חומות, ולא חזיון אדום ממש, עיי"ש אריכות בביאור הסוגיא.

100) פ"ג ה"ב.

101) במדבר פרק יט, ב.

102) כד ע"א.

דיו אדמדם - בראון

לה. ועוד נמצא **למשנה ברורה** בהל' תפילין[103], שכתב: וכך דרכו של רוב דיו לכשיזקין יכהה מראיתו ויתהפך קצת לאדמדם ונעשית כעין מראה (שקורין בל"א ברא"ן). ע"כ. וראה בפוסקים שם (מקור דברי המ"ב) שג"כ כתבו כעין זה, וא"כ שוב נמצא שכינו ל(כעין) מראה חום, בשם אדום. ולקמן נציין לספרי הפוסקים הדנים דיהוי הדיו ונ"מ לעניין מראה חום.

קיצור: חום הכתוב בתורה, כתבו המדרש והמפרשים שהוא שחור או אדום (או הקרוב להם). ותרגום חום, "שחום" או שחימי, ובש"ס מצינו שכוונתם לדברים שמראיתם שחור או אדום. וכן כמה דברים שמראיתם בלשונינו חום, קראו להם בש"ס ובפוסקים בשם אדום.

כרכום וזעפראן - חומים

לו. ועוד סיבה לאסור מראה חום, מצינו בדברי **הגר"י קאפח** על הרמב"ם[104] בביאור מהות הכרכום (שהוא א' מחמשת מיני דמים הטמאים מהתורה שנמנו במשנה), וז"ל: הוא הזעפראן, כך מתרגמו רבנו בכל מקום, ויש לו **מראה חום בהיר**, והקדמונים נהגו לתבל בו את הקדרות ליתן בהן מראה נעים לרגיל בכך כדי לעורר את הנפש ובימינו משתמשין בו לסגולות. ע"כ. וכ"כ בהל' נדה[105], דהכרכום חום, ולכן הדיהה שלו הרבה עד שאין לספק בו שהוא ממראה הכרכום, טהור. עיי"ש שתלה זה גם בדברי **הרס"ג**. וש"נ.

103) סל"ב ס"ק קכח.

104) מעשר שני ונטעי רבעי פ"ז הערה ז.

105) איסורי ביאה פ"ה הערה יד.

וקצת צ"ע מלשון **הרמב"ם** בפירושו למשנה[106], שכתב דמשרת הכרכום - "כמראה הדם הדיהה", ומראה דם דיהה אינו עניין לחום אלא לדיהה דאדום. ועיי' גם **במאירי** שם.

והזאפרן שלפנינו, מראה העלים היוצאים באמצעיתו ה"צלקות", אדומים עמוק ביותר עד חום עמוק הנוטה ונראה בבירור האדום שבו, ועיקר שמו יהי' אדום. ומקום חיבור העלים לפרח, צהוב וכתום. וא"כ לכאורה אין ללמוד מזה חומרא למראה חום שאנו מתירים כשאינו נוטה לאדום, וכדברי היעב"ץ וסד"ט. והמעיי' בהל' טריפות (בתוב"ש ובית אפרים ופמ"ג סל"ח) ימצא לכמה אחרונים דפירשו דמראה כרכום הוא אדום (ולא צהוב), וכ"כ בפר"ר בפשטות שכרכום הוא מראה טהור בנדה. [וראה מש"כ עליו בס' שושנים דוד עמ' סב בתחילתו].

ולהעיר מלשון **כ"ק אדה"ז** בשולחנו[107] הלכות אתרוג: ירוק כעין כרכום (שקורין געל) כדרך כל האתרוגים שנגמר פרים או אפילו שאין כולו ירוק ככרכום שבמקצתו התחיל להוריק ככרכום שזהו סימן שנגמר פריו. ע"כ. ושוב ראי' שאין ללמוד ממראה כרכום שהוא חום וטמא.

כמימי אדמה - חומים

לז. ועוד מצינו להחמיר במראה חום בס' **מקוה ישראל**[108], שכתב: מראה חום כהה, יתכן שטמא מן התורה, משנה שם "כמימי אדמה", ובחום בהיר יש אופנים שמקילין. ע"כ. וראה במאמרו של הרב ליכטער שם[109], שמחבר הספר הנ"ל, אמר לו שכן קיבל ממורו הרב **יודא בויאר**.

אך יש להעיר על דברים אלו, מדברי **הרמב"ם** בפה"מ: בית כרם, מקום בארץ ישראל, עפרו **אדום**, נותן עליו מים ומקיף במראהו. ובהלכותיו[110] כתב: אדמה מבקעת סיכני וכיוצא בה שהיא אדומה. ע"כ. **ובמאירי** שם: וכמימי אדמה, ר"ל אדמה שיש לו אדמימות ממקומות ידועים, ונותן ממנה לתוך קערה של מים, והמים מתאדמים מכחה. ע"כ. והיינו שמימי אדמה הם אדומים ולא חומים ולכן אינם בנמצא בכל מקום אלא במקום ידועים, ואינו ככל אדמה שמראה חום.

ולכל היותר הי' להביא מזה ראי' להחמיר דווקא במראה חום עמוק ואדמדם, וכן כל כיו"ב ממראות החום שנוטים לאדום, טמאים. ואת זה כבר קידם והציל היעב"ץ בעצמו, באומרו שחום אינו נוטה לאדום. אך מראה חום עמוק, אם אינו כשחור או נוטה לו באופן הטמא בזמן הזה - למה יטמא, הרי אינו נוטה למראה אדמומית (ושחרות), ומה לו ול"מימי אדמה" דמתניתין.

משרת תלתן ומי בשר צלי - חומים

לח. עוד תמה **הרב ליכטער** שם[111], על דברי היעב"ץ שמראה חום עדיפי מימי בשר צלי (שטהור לב"ה אך טמא לדידן האידנא), שלקח בעצמו עד בדיקה וטבלו במימי בשר צלי, והי' מראה העד ברוין ממש. וכשהראה המראה לרבנים (ולא ידעו שטבלו במי בשר צלי), התירו מכח ההיתר של מראה חום[112]. והסיק שברוין הוא מראה בשר צלי והיינו הך.

106) נדה פ"ב מ"ו.

107) סתרמ"ח ס"ל.

108) פ"ב ס"א הערה 4.

109) הערה 29.

110) פ"ה ה"ח.

111) עמ' קעג.

112) להעיר משיעורי שבה"ל "כי אפילו דם אדום ממש, לאחר זמן נהיה כעין חום שהמקילים היו מטהרים" הובא

וגם ע"ז יש להעיר פורתא, כי הקפת מראה והשוותו היא דווקא בדבר עצמו (כמבואר בגמ' ובפוסקים[113]), ולא בדבר כפי שנראה אחר שנתפס בעד בדיקה, כי יראה כל רואה שישתנה מראהו על העד מכפי שהוא כנוס בכלי. והיינו, שאין לקבוע שמי בשר צלי הם חומים משום שנראים חומים על העד בדיקה, אלא יש לראותם כפי שהם כנוסים בכלי. וזאת נוסף לערעור על עצם הניסיון להשוות מראה חום למימי בשר צלי בזמה"ז. שהרי אין אנו בקיאין באופן ההקפה ובאיכות המראות וכו', וגם לא ידוע לנו בבירור הנדרש במי הבשר צלי שאיתו צריך להקיף. ודוחק לומר שלהחמיר כן אנו בקיאין.

לט. ושם עוד כתב, שראה מי תלתן כנוס בכלי, והיו ג"כ ברוין. והרי מי תלתן לדידן טמאים בזמה"ז[114]. ואולי הי' ניתן לחזק דבריו, ע"פ דברי **הרמב"ם** בפה"מ שם: מימי תלתן ומימי בשר צלי הוא המראה האדום אלא שנקלש עבויו, וכשם שספחו את השחור למראה האדום מפני שהוא אדום שנתעבית אדמימותו, כך נספח לו את שנקלשה אדמימותו והוא כמימי תלתן שהוא משרת ה"חלבא" ומימי בשר צלי. ע"כ. והחילבה מראה גרעיניו חום בהיר וחלקם מאד בהירים עד קרוב למראה בעז', ויתכן ומשרתו במראה זה ג"כ.

מאידך, הרי כו"ע מתירים מראה חום בהיר שכזה (ויש שכתבו מקור לזה מדברי הש"ך לגבי מראה כבגד לבן שנפל עליו אבק וכו'). ועוד, ברורות דיבר הרמב"ם שמימי תלתן הוא מראה אדום "שנקלשה אדמימותו" וקשה לייחסו למראה חום שהוא מראה עבה ממראה דם (היפך ממש של דברי הרמב"ם) וכפי שכתב היד יצחק שחום מראה אדום הוא שלקה לכיוון השחור ולא הגיע לתכלית שחרותו עדיין.

ה. ניסיון כמאה עדים דדם משתנה למראה חום

מ. ועוד טעם נאמר במראה חום ודינו, והוא, דכל המורים הרואים במראות הדמים, יודעים אשר מצוי מאד שהדם כשמתייבש לוקה למראה חום, פעמים למראה חום בהיר, ופעמים למראה חום קצת עמוק (ואפור - כמעט בורדו, בפרט בקצוות ההפרשה), ולפעמים למראה חום עמוק וחזק. והרי הוא מהדברים הראשונים והחמורים שמלמדים כל צורבא דרבנן הניגש לעבודת קודש דראיית מראות הדמים, וכידוע.

וכן תמצא **בשיעורי שבה"ל**[115], שהחמיר במראה ברוין (וכאשר יבואר שיטתו להלן), והוסיף: וכן נראה מהנסיון שאין להקל במראה גמור של חום, כי אפילו דם אדום ממש, לאחר זמן נהיה כעין חום שהמקילים היו מטהרים, דמזג האויר וחום וקור משנים את הצבע לפעמים לחום בהיר יותר מכערמונים, ולכן בפרט חום, יש לנהוג לשאול אם כך היה בשעת יציאה או יותר חזק, כיון שמצוי באופן

לקמן סעי' מ.

113) וכ"פ הרמב"ם שם פ"ה הי"א: כיצד מקיף ורואה, לוקח המטלית שיש בה הדם בידו ומביט **בו** ובדיו, או **ב**עלה של כרכום, או **ב**דם הקזה שבכוס, או **ב**מימי אדמה, או **ב**מזג שבכוס ועורך לה כפי מה שעיניו רואות ומטמא או מטהר, ואינו מביט בזכוכית של כוס מבחוץ אלא **ב**משקה שבכוס. ע"כ.

114) וז"ל הבית יוסף סקפ"ח ס"א: וא"ת מאחר שהם ז"ל פסקו הלכה כבית הלל דמטהרים כמימי תלתן וכמימי בשר צלי למה לא התירום בזמן הזה כשם שהתירו בירוק ולבן י"ל דכיון שהם נוטים למראה אדמומית ואין אנו בקיאים במראות מטמאינן להו ולא מטהרינן אלא לבן וירוק משום דלית להו נטייה לאדמומית כלל.

115) סקפ"ח ש"ך סק"ב. וראה בשו"ת שלו, ח"ג סקכ"א, וח"ד סק"ג.

הנ"ל שאדום משתנה. ע"כ. ודבריו אלו צוטטו בספרי המלקטים והפוסקים כאשר תראה. וראה גם **בבדה"ש**[116]. [וראה עד"ז בס' **חוט שני**[117], ליזהר במראה חום דלא יהי' ממראה חום שיבש דמראה חום עם זכר דם טמא בוודאי ולא בזה דנו הפוסקים].

ואם כן הדברים - דדם המתייבש מצוי שיהפך למראה חום, אזי יש לומר, שמראה חום אינו אלא דיהה או עמוק (או ליקוי) דמראה אדום, וא"כ טמא מדינא בזמה"ז שאוסרים כל מראה שנראה בו נטיי' לאדמומית. וכעין דברי היד יצחק הנ"ל, דהחום הוא אדום שעדיין באמצע ליקויו לשחור.

ואגב זה יש להעיר עוד מקור שהדם משתנה מראיתו למראה ברוין, מלשון **החלקת מחוקק**[118], בעניין זיהוי הנתבע להתיר אשתו, שכתב: חבורה שהעור שלם, רק מתחת נתקבץ הדם ונשתנה מראה העור לירוק שקורין ברוין או בלויא. ע"כ.

116) סק"ו.

117) סקפ"ח ס"א, עמ' פח.

118) אבה"ע סי' יז ס"ק נה.

ולכן גם מבלי לומר שמראה חום הינו סוג של אדום, איך מקילים בו האידנא, הרי שאם חלק ממראה חום נוטה לאדמומית, איך נוכל להקל בו, ומי יאמר בדורינו לחלק בין דם לדם שזה החום שלפניו הי' דם מלפנים אך חבירו הוא מראה טהור. (וראה בתשובת יעב"ץ ואדה"ז סק"ב, דטעם חומרת כל מראה אדום ושחור בזמה"ז, הוא שמא יבוא אחד להתיר מראה הטמא). ויותר מזה, שכבר רבה המכשלה במראה חום, שפעמים המורים לומדים זכות לעצמם, ובשם הגמ' "דאין לדיין אלא מה שעיניו רואות" לא נותן הדעת לחקור האיך הי' בשעת יציאה, אלא דן המראה כפי שהובא לפניו כעת. (ולפעמים הנשים או הבעל שנשלח ע"י לרב, או שבעצמו לא יודע מה חומרת שתיקתו שאינו אומר האיך הי' מראהו האמיתי בשעת יציאתו מהגוף או שח"ו מעדיפים שלא לומר מה שראו ויודעים שיש כאן שאלה חמורה, וסומכים על מה דאמרי אינשי שהפסק להיתר או להחמיר הוא עניין השייך לרב ועליו תלוי הקולר וכו' ושותקים ומכשילים וכו' ר"ל. ונסלח לכל עדת וכו' כי לכל העם בשגגה. וד"ל).

סיכום קושיות הפוסקים נגד היתר החום

מא. ולמען אשר תעמוד לנו תלמודינו, נסכם בדרך קצרה דברי הפוסקים שעמדו נגד היעב"ץ וסד"ט:

(א) הסד"ט כתב היתר מראה חום מהיותו נוטה לשחור ולא לאדום. ולדידן שטמא כל מראה שחור, סר צל היסוד להקל.

(ב) גם היסוד לומר דמראה חום אינו נוטה למראה אדום, אינו מוסכם, שהרי אנו רואים במראה חום (וערמון) שנוטה לאדום או נוטה לשחור הטמא או שהוא מהול מאדום ושחור.

(ג) וגם מלשון הפוסקים ומתוכם השו"ע שהתירו רק מראה לבן וירוק (ומנו סוגי הירוקים הטהורים), לא ניתן יותר רשות למראה חום לשכון בהיכל מראות הירוקים או אחר הטהורים.

(ד) מראה חום שבתורה פירשו המדרש והפוסקים שהוא שחור או אדום. וגם בתרגומו "שחום" (שחימי) השתמשו בו לתיאור מראה שחור או אדום. וגם דברים שמראיתם בלשונינו חום, קראו

להם הש"ס והפוסקים בשם אדום או שחור. וא"כ לא ראינו שמראה חום הוא מראה בפ"ע שיש להעמידו בהיתרו, אלא נכלל תמיד במראה אדום או במראה שחור הטמאים.

(ה) כרכום, יש שכתבו שמראיתו חום, וא"כ צר"ל טמא מהתורה מהיותו אחת מחמשה דמים המנויים במשנה. ויש שכתבו שמראה חום עמוק טמא מכח טומאת מראה דם כמימי אדמה המנוי ג"כ במשנה. ויש שכתבו (מנסיון) שמראה מי בשר צלי - שטהור לב"ה אך טמא לדידן בזמה"ז - ג"כ מראיתו חום. וכן משרת התלתן שג"כ מנוי במשנה כמראה טהור לדעת בית הלל, דיש המייחסים אותו לחילבה, הרי מראה גרעין החילבה חום בהיר, וא"כ עליו להיכלל באיסור "כל מראה אדום" הטמא בזמה"ז.

(ו) מצוי ביותר שהדם כשמתייבש משתנה מראיתו למראה חום, ודבר זה ידוע לכל המורים, וא"כ נוסף למה שמראה חום הוא סימן מובהק לדם, הרי נוסף לזה, נראה שהוא בכלל דיהה או לקוי דאדום הטמא. ומי האדינא יורה דעה לחלק בין דם לדם ולאמר ע"ז טהור וע"ז טמא.

יישוב קושיות הפוסקים על היתר החום:

ואחר כל הדברים האלה, הי' עולה בדעת הקורא, שגברה מידת הגבורה והחומרא על דין מראה חום. אך זה אינו, וכפי שתראה לקמן בעז"ה, שיש מה להשיב ולהעמיד היתר החום על תילו.

א. התירו מראה חום לא מכח היתר השחור מדינא דגמרא

מב. ונשיב על הראשון, ראשון. במה שכתבו לתמוה על היתר מראה חום משום דהאידנא טמא כל מראה שחור, וא"כ אינו מועיל לחום שאינו נוטה לאדום אלא לשחור, כפי שכתב הסד"ט בשם מ"כ.

ע"ז יש להשיב, שכמה מהם לא ראו מקור דברי הסד"ט[119], שהם היעב"ץ בעצמו שכבר הציל מטענה זו כנ"ל בארוכה (ס"ב ואילך), שהחום שהוא מתיר אינו שייך כלל למראה שחור, לא מיני' ולא מקצתי' ואינו מסוגו וממינו כלל, ובלשונו "וכ"ש בירוק ברוי"ן, **שהרי אינו שחור ולא אפי' דיהה דדיהה שלו**". ולא שמתיר מראה חום הנוטה לשחור נגד כל הראשונים אלא החום שנראה שמראה בפ"ע בלבד וכפי שהארכנו כבר לבאר זה שם וצרף לכאן. ומזה תבין שהרעישו על הסד"ט (ויעב"ץ) לריק.

וכדברים האלה כ"כ כמה פוסקים להציל היעב"ץ וסד"ט מקושיא זו, ומהם: **הפתחא זוטא**[120], (שאף שחושש לדעות המחמירים בבדיקה) כתב שלא נעלם מהיעב"ץ שיטת הרמב"ן והר"ן שמחמירים בכל מראה שחור, ושי"ל בכוונת היעב"ץ, שגם הם יודו להיתרא (דלא גרע ממראה געל שנוטה קצת לאדמומית), משום דחום אינו אפילו דיהה דדיהה דשחור (שהחמירו בהם הרמב"ן והר"ן). וראה בס' **טהרת ישראל**[121], שהביא דברי הפתחא זוטא וציין אליו.

וכ"כ באריכות בשו"ת **ציץ אליעזר** לדחות הדוחים והמקשים על דברי היעב"ץ והסד"ט

119) בפאת שדך ח"א סצ"ה, כתב: **ורוב האחרונים לא ראו שו"ת שאילת יעב"ץ** ולא עמדו בשתי הראיות האחרונות כי לא נזכרו בס"ט, ועל הראיה הראשונה הקשו הא קיי"ל לטמא כל שנוטה לשחרות, ובאמת קשה לשמוע שחשדו את בעל ס"ט בטעות כזאת, רק שהבינו דבעל ס"ט לשיטתו בסוף סי' קפ"ח שמטהר דיהה דשחור אף לדידן ודלא כתב"ש. ע"כ.

120) מהדו"ק סק"ב.

121) באר יצחק סק"ח. ויד אליהו סק"ז.

[וכן כתב בדעת **הערוה"ש**[122] שם שהאריך ליישב הסד"ט, וכתב: אבל הנוטה לצבע ברוי"ן דאין זה ממינם כלל [כזית וכזפת וכעורב], ורק נוטה מעט לשחרות, פשיטא שאין לנו להחמיר בחנם. ע"כ.], עיי' לשונו בהערה[123]. וכ"כ **בטהרת הבית**[124] להגר"ע יוסף, ובס' **שערי טהרה**[125] להרי"ם שטערן, **וגופי הלכות**[126] **ונתן פריו**[127], **ותא חזי**[128] בשמם, וכן האריך בדרך זו בס' **עלי טהרה**[129]. וראה גם בשו"ת **פאת שדך**[130] (והובא לשונו בהערה בתחילת הסעיף).

ב. מראה חום שהתירו אינו שייך לשחור או לאדום

מג. ובמה שנחלקו הפוסקים עם היתר החום, משום הנראה להם במהות מראה חום, שנוטה לאדום יותר משחור, ודלא כדברי היעב"ץ וסד"ט. או להיפך, משום שחום נוטה לשחור. או משום שחום מהול מאדום ושחור כשהוא באמצע לקותא לשחור אך עדיין לא הגיע לגמר ליקויו.

הנה על הטענה שהוא נוטה לאדום, ע"ז יש ליישב ג"כ ע"ד הנ"ל, שלא ראו דברי היעב"ץ מקור דברי הסד"ט, או שראו, אך שכבר הציל עצמו מקושיא זו, שכתב במהות מראה חום - "שהוא כעין קליפת הערמונים וכמשקה הקאוי" ושרק סוג מראה זה (ועמוק קצת שלו) הוא מתיר, ותו לא, הרי "מראה ברוי"ן הנז' [- כעין קליפת הערמונים וכמשקה הקאוי], **שאין לו נטייה לאדמומית**". ושם בהמשך "ועוד ק"ו מירוק דמקילינן ביה טובא, ואפי' במראה הזהב, שהרי יש בו ודאי נטייה חזקה אל האודם . . ואפ"ה סמכינן להתירו כשאין לו נטייה לאדום. כ"ש **בירוק ברוי"ן שהוא רחוק מאד מן האדום**".

מג. וגם מש"כ הראש אפרים שקליפת הערמונים נוטה לאדום יותר מלשחור, נגד דברי הסד"ט. הרי ידוע שכמה סוגי ערמונים המה, ומראיתם משונה ביותר זה מזה. יש

122) ס"ט. אך ראה הנסמן לעיל בס' תא חזי, שנחלקו איתו בכוונת הערוה"ש.

123) בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ו סכ"ב אות ב) כתב: ולעצם קושית החכמת אדם על הס"ט, המעיין בגוף דברי שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א ס' מ"ד שמשם הוא ששאב הסדרי טהרה את דבריו, נוכח לדעת דהשאילת יעב"ץ בעצמו הרגיש בכך מה שלדידן גם בדיהה מכן טמא במראה שחור כמו במראה אדום, ואת יסודו בונה רק מה דמדינא דגמרא טהור זה . . [ואחר שמצטט היעב"ץ, כותב] הרי שהשאילת יעב"ץ בעצמו הרגיש בזה דזה דדיהה מכן טהור הוא בזה דלית בה ספיקא ולא חומרא מדינא דגמרא אבל אנן מחמרינן גם בזה במראה שחור, ורק מזה שאין בזה ספיקא ולא חומרא מדינא דגמרא ורק אנן הוא דמחמרינן בזה בחומרא בעלמא הוא שלוקח ללמוד לטהר המראה ברוי'ן כעין קליפת הערמונים וכמשקה הקאוי גם אליבא דידו, והוא בהיות דאפילו במימי בשר צלי דידוע שיש בו אדמימות טהור מדינא דגמרא ומה דמחמרינן ביה היא גופא חומרא גדולה, ועל אחת כמה דחומרא גדולה היא מה דמחמרינן בדיהה מכן בשחור אשר לית בה ספיקא ולא חומרא מדינא דגמרא, לכן בפחות מזה ומזה דהיינו מראה הברוין הנ"ז שלא רק שאין לו נטיה לאדמומית אלא שגם אינו שחור ולא אפילו דיהה דדיהה שלו ורק עמוק שלו נוטה קצת לשחרות הדיהה, בכל כה"ג אין לנו להוסיף על החומרות, ולא רק דפשיטא דלית דחש ליה למראה הברוי'ן הנ"ז בכתם אלא גם בדרך ראיה ג"כ אין להחמיר כלל בברוי'ן הנ"ז. ומתורץ בפשיטות קושית החכמת אדם ועוד כמה שמזכירים הד"ת שם (כהראש אפרים בס' ל"ח בפרי תבואה ס"ק נ"ט וספר כרם שלמה על יו"ד ובית דוד ממילכדארף) שמקשים על הס"ט בכעין קושיתו ואשר רוצים משום כך לדחות הדברים מהלכה. והס"ט קיצר רק בהעתקת הדברים. ע"כ.

124) ח"א סי' ו, ע' רצג.

125) ח"א סס"ח.

126) משנת סופרים סק"א.

127) שם סוד"ה אולם.

128) סי' ז ס"ד ובהערה 157.

129) סקפ"ח ס"א סק"ח.

130) שם ע' קפד.

מהם שמראיתם חום עמוק כמעט שחור וגם פעמים שהם מבריקים, ויש שהם חומים ובהירים אך עם גוון כמעט בורדו (או כתום ואדום), ונראה שלהם התכוין הראש אפרים. ויש שמראיתם ממוצע בין שתי המראות הנ"ל, ואינן נוטים לשחור או לאדום, אלא מראה חום בלבד, והנראה שלהם נתכוונו היעב"ץ וסד"ט, ולפי זה מיושב תלונתו.

מד. וגם מש"כ הלחו"ש שחום מהול מאדום ושחור. וביאר ביד יצחק שמסתבר שהוא אדום שלוקה לשחור ולא סיים לקותו.

הנה לפ"ז יש לתמוה ביותר על היתר מראה "חלמון ביצה" שכתבו להתירו הרא"ש ורוב ככל האחרונים, וכידוע שהוא מראה כתום (כש"כ לעיל סי' 000***), והרי מראה זה הי' צריך לאוסרו, די"ל כלחו"ש שהוא מראה אדום מהול ממראה לבן (או אחר) שגרם למראה אדמומית שבו להתבהר קצת ולהתהפך למראה כתום. וכן כיד יצחק שהוא אדום באצמע ליקויו ולכלל מראה אחר לא הגיע. ועד"ז במראה אפור הי' לאוסרו (ואפי' הבהיר שהקילו בו מכח דברי הש"ך שם כמראה בגד לבן וכו'). ובפרט לאחר שלא נשמע לפניו שיזהירו בשאר מראות הכל כך שכיחות שיש בהם חשש כזה אלו או אחרות (זולת הב"ח בחומרת הנשים לרחוץ בתוך ז' נקיים, שנדחה ע"י רוב הפוסקים עיי' 000***). ובפרט במראה חום שהוא שכיח ביותר, ואפילו יותר ממראה שחור כידוע, שבו כן הזהירו מחשש זה.

מה. וגם דברי הבית מאיר, דמראה חום אסור משום דתמיד נוטה או לאדום או לשחור, הרי חום כזה שבוודאי נוטה לאדום או שחור לא התירו היעב"ץ כנ"ל. או שמא נחלק בגדר הקבלה שקיבל מרבותיו או הנראה לו מעצמו במהות החומרא של מראה אדום ושחור בזמה"ז. ואנו עינינו רואות שאינו כן, ולא **כל** מראה חום נוטה לשחור או לאדום כדבריו, ושיש להחמיר עליהם בזמה"ז, אלא חלקם בוודאי אינם בכלל חומרא זו. וגם קביעה זו שחום תמיד נוטה לכאן או לכאן יש לה בהכרח יוצא דופן, שבוודאי גם הוא מודה בחום בהיר שאינו נוטה לא לכאן ולא לכאן. וצ"ע כוונתו.

ג. לבן וירוק - לאו דווקא

מו. ובמה שרצו לאסור מראה חום מלשון הפוסקים שאינו טהור אלא מראה לבן וירוק כפי שכתב היפה נוף והיד יצחק ודעימי'.

הנה לשון הפוסקים בס' קפח, המורים היפך ממסקנה זו, **הב"י** שכתב: ומשמע **דהוא הדין לכל מראות שאין לספק בהן באדמומית כלל דטהורים** דומיא דכרתי, ולא הזכירו ירוק אלא משום דכשהוא כגוון הזהב איכא למאן דאמר דנוטה לאדמימות הוא, לפיכך הוצרך להשמיענו בו, ולבן שאמרנו לאו דוקא, **דהוא הדין לכל מראה דאין לספקו במראה אדמומית כלל דשרי, דבכלל לבן הוא**, וכן נראה מדברי הר"ן ז"ל בפרק ב' דשבועות. ע"כ. **והב"ח** שם כתב: ותימה דכיון דמן התורה אין דם טמא אלא ארבע מראות אדום ושחור נמי אדום הוא אלא שלקה, למה אמרו ואין טהור אלא בשתי מראות שהן הלבן והירוק, הלא כל המראות כולן טהורים חוץ ממראה אדמומית, ונראה דלבן וירוק לרבותא נקטינהו וכל שכן שאר מראות . . והשתא ניחא דכיון דנקט אפילו ירוק ולבן טהור, כל שכן כל שאר מראות. ע"כ. **ובש"ך**: וחכמים החמירו שלא לטעות בין דם לדם ואסרו כל מראה הנוטה לאדמימות **והכשירו כל מראה שאין לספקו באדמומית כלל**. ע"כ.

ואנו השותים מימי אחרונים אלה, יש לנו מקום להתיר מראה חום הנז' ביעב"ץ, שלא החמירו במראה בפ"ע שאין לו שייכות למראה אדום,

וזה מש"כ היעב"ץ בתיאור מראה חום שהתיר "ברוי"ן הנז' שאין לו נטייה לאדמומית . . בירוק ברוי"ן שהוא רחוק מאד מן האדום". **ובהג' יד שאול** שרצה להחמיר בכל מראה שאינו מפורש להיתר (כמ"ש התוב"ש בסל"ח בקשר למראה ברוין בריאה), הביא דברי הב"י הנ"ל, וביטל דעתו כנגדו[131], וממנו יראו ויעשו. **ובלבושי מרדכי** (הנסמן בהערה הקודמת) האריך ג"כ נגד המחמירים בכל מראות שלא נמנו בשו"ע, כי לבן וירוק לאו דווקא, ומונה וסופר בשם הפוסקים ומדברי עצמו כמה מראות להקל, וממש כדברינו כותב שמשום זה מראה כתום טהור וכן ברוין ואפור וחום הבהיר (ובחום העמוק כקפה בלי חלב למעשה החמיר, ויבואר לקמן).

ד. חום הטהור, מראה בפני עצמו הוא. מקורות עם שקו"ט

מז. ובמה שחזקו לאסור מראה חום מלשונות התורה וש"ס ומדרשים ומפרשיהם, שמראה חום תמיד בכלל האדום או השחור.

נוסף שכמה מהם לעיל כבר מצאנו להם פירכא, הנה תמוה ודחוק ביותר לומר שהיעב"ץ וסד"ט ושאר הפוסקים המתירים מראה חום, נסתם מכולם מה שבן חמש למקרא (מפ' ויצא) כבר יודע עם פרש"י. ושגם כל הני דוכתי בש"ס ופוסקים הנ"ל נשמט מהם בעת שכתבו היתר מראה חום. זה אינו והס מלהזכירו. ובחיזוק המתירים ראוי להעתיק דברי הר"י פרקש בס' **טהרה כהלכה** שם, שהביא דברי רש"י (מפ' ויצא שם) דחום דומה לאדום, והאריך בזה קצת, וסיים: ואף שמובן שאין שאין לסתור פס"ד מפורש בפוסקים המתירים מכח דברים אלו, מ"מ כתבתים להעיר לב המעיינים. ע"כ.

131) ומזה צ"ע על מה קם הלבושי מרדכי (מה"ק סי' קי) לסותרו, ועוד התלנון שלא הביא מדברי הב"י שהיד שאול ציטט בעצמו בסוף דבריו לבטל דעתו כנגדו. ואולי הי' גירסא אחרת לפניו.

ולתוספת חיזוק יש להעיר **ממדרש אגדה** לפ' ויצא[132], שכתבו: "חום בכשבים" חום בכשבים **שאינם שחורים**. ע"כ. ונראה כוונתו שחום מראה בפני עצמו הוא, והוא סיוע למתירים.

מח. אך עיקר מה שנראה לומר בקושיא זו (דלשונות התורה מורים ברובם שמראה חום בכלל האדום או השחור), הנה וודאי שתורה וחז"ל דברו בלשון בני אדם של אותו הזמן, ואז הדרך הי' לכלול ריבוי מראות תחת שם אחד, ואפילו שאותם מראות היו משונים אחד מהשני קראו להם בשם אחד. ודוגמא לזה במראה ירוק, שהתוס' היו צריכים לגלות לנו שמראה ירוק שנחלקו בו חז"ל במתניתין, הוא לא (רק) מראה ירוק כעשבים אלא (גם) כזהב, ובעצמו הוסיף[133] ליתן שם חדש למראה ירוק - געל, וכן אנו נותנים שם אחר למראה זה הירוק - "חום", דכמו מראה געל (חום) אינו נוטה ממש למראה אדום או שחור[134]. ויותר מזה, שבירוק גופא הכלילו מראה כחול (בלוא), ואף שהוא משונה ביותר ממראה צהוב או ירוק, וכפי שכתב **הב"ח**[135] בתשובה, וז"ל: כמ"ש התוספות בפ' כל היד [נדה יט ע"ב], וכן כל שאר הגאונים בחבוריהם, דבירוק ככרתי וכעשבים אף עקביא מודה דטהור, אלא אפילו **בירוק שקורין בלשון אשכנז בלאו** (כחול) או שקורין גע"ל (צהוב). ע"כ. ולפ"ז יומתק למה קרה היעב"ץ לחום בשם "ירוק ברוין", דכנ"ל שתחת שם ירוק נכנס ריבוי מראות, ולכן י"ל שבתוכם גם מראה

132) פ"ל סל"ב.

133) בגמ' סוכה בדין אתרוג הירוק.

134) ורק העמוק שלו נוטה קצת לדיהה דשחור, וכן מראה געל מסויימים מבריקים וזכר אדום בהם, אך בסתם טהורים הם.

135) ספ"ד (ישנות).

חום וע"ד מראה כתום (שהוא בהיר מהחום), ומראה זהב (שהוא בהיר מהכתום).

ולכן מה שהכלילו מראה חום בשם שחור או אדום, הנה זה מובן ע"פ הנ"ל, שבימיהם הכלילו ריבוי מראות תחת שם אחד, אך לא השם הוא הקובע להלכה, דוודאי שכל דין נדון בצבעו המיוחד לו ולא בשם הכללי, וכגון באתרוג, הכשר הוא אתרוג הצהוב[136] ואף שצהוב נקרא ירוק אינו פסול משום שתחת שם ירוק הכללי נכנס גם מראה כעשבים הפסול באתרוג. וכן במראה חום, שאף שנכלל תחת אדום או שחור, הרי לא כל שנפל עליו שם הכללי דאדום או שחור הוא בהכרח הטמא מדין מראה שחור ואדום [וכנ"ל באתרוג, שלולי חילוק זה הי' פסול כל אתרוג הצהוב משום "שם" ירוק שעליו, אלא פשוט שלא כן הוא, ולא השם קובע לענין ההלכה, וכן במראות הדמים שהטמא אינו], אלא האדום כדם והנוטה לו והדיהה שלו, והשחור והדיהה (ונוטה לו) וכו', אבל בחום (אותם) שלא נראה בו אדום וזכר ממנו, וגם כשלא נוטה לשחור, טהור יקרא שמראה אחר הוא ואפילו ששם אחד יש לו עם מראה טמא.

חום שברצועות התפילין

מט. עוד ראי' יש להביא, מרצועות התפילין שמבלי תוספת צבע בטבען (לאחר זמן) חומות הן (פעמים בהיר ופעמים עמוק), והנה בגמ' **מנחות**[137] אמרו: תפילין אין קושרין אותן אלא במינן, בין ירוקות בין שחורות בין לבנות, אדומות לא יעשה מפני גנאי ודבר אחר. ע"כ. ועיי"ש שהוא הדין בצד הפנימי שכנגד עורו שאסור לעשות כן, משום ד"זימנין דמתהפכין ליה", ויראה האדום לחוץ. **ופרש"י** הטעם: אדומות לא יעשה, מפני גנאי שמא יאמרו גרדן הוא, ומדם חטטיו נצבעו והאדימו הרצועות. ודבר אחר, שמא יאמרו אשתו נדה בעל ונצבעו בדם. וכ"כ **בפסקי רי"ד** שם. (**ורבינו יהונתן**[138] כתב: אדומות לא יעשה משום גנאי, יש מפרשים שמיפה את עצמו למצא חן בעיני הזונות. ודבר אחר, כומרי ע"ז שעושין סימנין מבגד אדום). **ובשו"ע אדה"ז**[139] כתב: הלכה למשה מסיני שיהיו הרצועות שחורות מבחוץ אבל מצד פנים יעשה מאיזו צבע שירצה חוץ מאדום שהוא גנאי שלא יאמרו שמדם חטטיו נצבעו והאדימו. עכל"ק.

ולאומרים דמראה חום בכלל האדום, צ"ע איך הותר לילך ברצועות שלא נצבעו משני צדדיהם. ושמע מיניה דחום לאו בכלל האדום בכל דיני התורה, אלא מושאל הוא בשם אדום לכמה דברים, וכאמור לעיל שקראו לסוסים אדומים ועכ"ז דימוהו לזהב (שמראהו טהור) שג"כ אמרו שהוא אדום.

ויש מי שרצה ליישב על המחמירים באומרו, שדווקא בצבען באיזה צבע ומתוך כך יחשדו שנצבע באדום אזי אסור, משא"כ כשמשאירם בצבעם הטבעי, שאין שום חשש לכתחילה[140]. ואחר בקשה מכ"ת, דבריו צריכים ביאור, דהרי החשד נידון במראיתו וצבעו, ואם מראיתו אדום (ולדבריו נכלל בזה גם מראה חום) אסור, ומאי שנא מאיפה הגיע הצבע אם מעצמו או מחוץ לו, אם יראה במראה האסור משום חשד, יהי' מראה חום זה הטבעי בכלל האדום האסור.

חום בדיני סת"ם

136) ראה שו"ע אדה"ז סתרמ"ח ס"ל.

137) לה ע"א.

138) הלכות תפילין (לפי דפי הרי"ף) ז ע"ב.

139) או"ח סל"ג ס"ד.

140) הרב יהודה ליכטער, קובץ עטרת שלמה, ס"ט שם.

נ. ושוב מאותו ענין, יש לעיי' אם מראה חום כשר בדיו לסת"ם, שא"כ דינו כשחור, אך אם הוא פסול לדיו בסת"ם משום שאינו שחור כל צורכו, אזי יהי' ניתן לומר שטהור גם בנדה. ואולי להיפך, שיש לומר שבדיו דבעינן מראה שחור ממש דיהה שלו פסול ולכן חום פסול, אבל דיהה שלו הטמא בהלכות נדה בזמה"ז שכל מראה שחור טמא. וזה אשר יש לברר, אך קצרה היריעה והפנאי.

ועיי' בשו"ת טוב טעם ודעת להגרש"ק סרמ"ג. ובשו"ת חתם סופר יו"ד סרנ"ו, ובשו"ת בית שלמה או"ח ס"ז. ובשו"ת זכר יהוסף ס"א. ובשו"ת מנחת יצחק ח"ב ס"א, ומש"כ לו הגאון האמיתי הרגצובר[141] שם סימן ב' ואילך. ועוד.

ובשו"ע אדה"ז[142] כתב: הלכה שנאמרה למשה מסיני שיהיו כותבים בדיו למעט שאר מיני צבעונים כגון האדום והירוק וכיוצא בהם שאם כתב בסת"ם אפילו אות אחת בשאר מיני צבעונים או בזהב[143] הרי אלו פסולים וצריכים גניזה אלא כל הכתב צריך שיהיה שחור. עכל"ק.

ולקמן יבואר שיטת כ"ק אדמו"ר הצמח צדק בנדון זה.

שיטות הפוסקים למעשה במראה חום:

141) וכאן המקום להעיר מסיפור שאירע איתו בילדותו, שאביו והוא היו יחד ביחידות אצל כ"ק אדמו"ר הצמח צדק מליובאוויטש, ושאלו האדמו"ר "איפה הוא אוחז", (והיינו איזה גמ' לומד כעת), והשיב שלומד כעת מסכת נזיר (וזה הי' בגיל 7), ומזה הבין שצריך "לאחוז" ב(מסכת) נזירות, ומזה לא הסתפר כל ימיו (ואף לגבי שתיית יין בפסח, שקו"ט גדולי ישראל בבירור ההנהגתו, ראה בס' המלך במסיבו 000).

142) סל"ב ס"ד.

143) ודייק וראה שחזר על עצמו ושינה מלשונו בפעם שני' שכתב "שאר מיני צבעונים כגון האדום והירוק", ובפעם שני' "בשאר מיני צבעונים או בזהב". והנראה שבפעם השני' מכליל כל שאר מראות אפי' מה שלא נמנה באדום ובירוק

המחמירים במראה חום

נא. ואחר כל הדברים האלה, נפרוש עתה את דעת הפוסקים המתירים והאוסרים. הנה ראשון המדברים בדין מראה חום בשמו הוא בשו"ת **יפה נוף** שטימא מראה אדום. וכן דחה היתר הסד"ט בס' **בית דוד**[144] ובשו"ת **בית שלמה** ובס' **ראש אפרים** (בהל' טריפות) [ונחלקו בדעתו אם מתיר בכתם[145]] **ולחו"ש ופר"ד** שם. וראה גם בס' **שערי טהרה** (גרוס)[146] שסיים עם דברי הרא"א בשם התבו"ש. ובשו"ת **תשורת שי** כתב שלחלושי הראות כבזמה"ז אפשר שגם השו"ע וסד"ט יודו להחמיר, ואפשר שגם בכתם[147], דהוי מחמת חסרון בקיאות. ובס' **יבקש תורה** ג"כ צידד להחמיר ע"פ המחמירים ומסברא, עיי"ש.

והדרכ"ת הביא דברי שו"ת **שמלת בנימין** שנשאל על מראה חום (בסי' י), ודעתו להחמיר למעשה, והשיג על הסד"ט. אך שבתשובה אחרת[148] כתב בפשטות שהוא טהור כמ"ש בסד"ט.

נב. והפר"ד והכרם שלמה נשארו לדינא בצ"ע. וכן סיים דבריו בס' **חזקת טהרה** (אחרי שמביא שיטות המחמירים, ושקשה להקל בלא צדדים אחרים והבחנה היטב שאין בו תערובת טמא). **ובמקוה ישראל**[149] הצריך הבחנת חכם ושבנתיים יחמירו ע"ע מספק (ובמראה עמוק מחמיר).

המתירים מראה חום בכתם ולא בבדיקה

144) סקפ"ח ס"א.

145) דעת תורה סקפ"ח ועוד. אך במנחת פתים כתב שמחמיר בכתם משום שנוטה לאדום.

146) עמ' ל.

147) ועיי' בציוני טהרה הערה כז, מש"כ נגד הוספה זו.

148) סי"ט ד"ה אולם. והוב"ד בדרכ"ת.

149) פ"ב ס"א.

נג. ובעצי לבונה שם, התיר מראה חום הנוטה לשחור (ולא לאדום) ואינו שחור כ"כ בכתם בלבד ולא בדם (בהרגשה). וכן נראה שהיא המסקנה של **המנחת פתים**. **ובספר הזכרון לפחד יצחק** בתשובות קצרות[150] בסוף הספר כתב: בדין מראה ברוין חום בבדיקות וכתמים. בחשון תרנ"ג כתבתי אל הגאון אודות מראה ברוין והעליתי מכמה טעמים תלמודיים ונסיונים המוסכמים מפי רופא נאמן לאיסורא דלא כהגאון יעבץ ח"א סי' מ"ד ובעל סד"ט קפ"ח סק"א, והרציתי חדושים לפני מרן ובתשובתו מיום ה' ט"ו כסלו כתב וז"ל: וע"ד מה שדרש מעכ"ת ממני אודות מראה ברוין בדיני נדה הנה בכתמים יש להקל בזה, אבל בדם ע"י בדיקות קשה להקל וכמש"כ מעכת"ר בטוב טעם וכו'. ע"כ. וכ"פ בשו"ת **פני מבין**[151] (דגם בכתם ברוין י"ל כבכל כתם דמעלמא אתי) ובס' **מערכת השלחן**[152] **ובתשבות הר"י אלחנן**[153]. וכ"כ בס' **פתחי דעת**[154]. וכ"כ בס' **חוט שני**[155], ועוד הזהיר שלא יהי' נראה בו מראה דם שיבש בטביעות עין (כידוע לבקיאים במראות) שהוא טמא ואי אפשר להתירו כלל, ולא בזה דנו האחרונים אלא באלה שאין בהם נטיי' כלל לאדום (ובאלו שיש בהם ספק נטיי' כותב להחמיר). [ובס' ארחות טהרה כתב שאין צריך להביא לרב מראה חום בכתם, אבל בבדיקה יש להביא לרב]. וכ"כ בשו"ת **מי יהודה**[156], להחמיר במראה חום בבדיקה ולהתיר בכתם, והוסיף להזהיר שלא יהי' מראה חום מסור לנשים אלא לחכמים (ולכן לכתחילה לא תוכל לומר עליו כזה ראיתי ואבדתיו כבלבן וירוק, עיי"ש). ובס' **לחמי אבירים** (הנסמן לקמן) כתב בשם רבו **הקנה בשם** שלא רצה להתיר מראה חום בבדיקה רק בכתם אחר העיון שלא נוטה לאדמומית. וכ"כ בשו"ת **ויען יוסף**[157]. והוסיף, שכן דעת **הדרכ"ת** להחמיר בבדיקה ולהקל בכתם. וכ"כ לעיל בשם **הדעת תורה** ועוד, שכתבו בדעת **הראש אפרים** שמתיר בכתם.

ובשו"ת **חלקת יעקב**[158] אסרו בבדיקה גם בימי טוהר, שכתב: והנה במראות הללו, ג"כ יש דעות חלוקות באחרונים . . והעולם נהגו, בכתם להתיר, ובבדיקה להחמיר . . וכשרואה דם אפי' בימי טוהר שלה היא טמאה מה"ת, ואם כן יש להחמיר ברואה, או בבדיקה שהיא כרואה, גם ברוין או נוטה לשחור. ע"כ. ובמ"א[159] כתב: ברוין, דלא אסרינן רק מכח חומרא בבדיקה. ע"כ. אך במ"א[160] נראה שהתיר ביולדת.

וגם בשו"ת **אמרי יושר** שם, התיר מראה חום רק בטומאה דרבנן (ראה בדרכ"ת), ואפי' באישה שאינה יכולה ליטהר שרואה מראה חום (הנוטה לשחור) תמיד. (ולקמן יבואר שבמראה חום לאישה שהוא מראה שלה הקבוע לה שאינה יכולה ליטהר, אין להחמיר אפי' בעמוק והפס"ט).

ובשיעורי שבה"ל[161], האריך בדין מראה חום לפרש וליישב דברי הסד"ט [וצ"ע למה לא

150) סי' ג, עמ' תקנב.

151) סקנ"ג.

152) סקפ"ח הערה ב. וראה בדבריו שתלה זה בשיטת הסד"ט גופא כ"פ דבריו בס' קץ, וכבר הערנו שהבנה זו בסד"ט אינה ישרה, וכבר העירו מזה הפוסקים.

153) סנ"ב.

154) פ"ב סכ"ב.

155) סקפ"ח ס"א, עמ' פח.

156) סי' ע.

157) סקל"ה.

158) יו"ד סצ"ג.

159) יו"ד סי' ק.

160) ח"ג סט"ו סו"ס ד.

161) סקפ"ח על ש"ך סק"ב. עמ' צד.

הצילו ע"פ מקורו שהוא ביעב"ץ], ולהלכה מחמיר במראה חום בראיי' ובדיקה והפס"ט (ואפי' בחום הבהיר "כמו שיש מחמירים בצהוב הנוטה לזהב"). ורק בכתם מתיר, וגם זה רק בכתם הבהיר מאד הדומה יותר לצהוב, וגם יבחין שאינו נוטה בשום אופן לדם (ויחקור איך הי' בשעת יציאה ואם נשתנה ודהה מאז, שדרכו של דם לדהות). ובמקום עיגון כותב להתיר ולסמוך על המתירים אפי' בבדיקה, אחר חקירה הנ"ל. ובדומה לבורדו כותב שיש להחמיר גם למתירים (ובמקום עיגון כותב שהכל לפי הענין).

מראה חום בהפסק טהרה

נד. נוסף על הפוסקים הנ"ל שהחמירו במראה חום בהפס"ט (שו"ת באר משה ושיעורי שבה"ל ושיעורי טהרה) ראה בס' **לחמי אבירים**[162] מכו"כ מורי הוראה מפורסמים שבהפס"ט אין להקל במראה חום שהספ"ט צריך להיות נקי לגמרי. ושם הוסיף שיש אפי' המחמירים ביום הראשון של הז"נ (ואח"ז בשאר ימים יש לדקדק שיהי' מראה ברוין בהיר כמשקה המעורב בחלב). וכן בס' **דרכי טהרה**[163] אף שבכללות מתיר מראה חום שאינו נוטה לאדום, משמע דמחמיר טפי בהפס"ט (ובדיקות עקב מהרגשה פנימית) משאר בדיקות וכש"כ כתם. וכ"כ להחמיר במראה חום בהפס"ט בשו"ת **ויען יוסף**[164]. וראה גם בספקי משנה הלכות (הל' טהרה[165]) שבהפס"ט מחמירים יותר מז' נקיים (וזאת אף דלא קיי"ל כחכמ"א). וכן מקובל בין המורי הוראה.

162) סי' ז ס"ג ואילך.

163) עמ' ל. וראה שציין שם למתירים כגליון מהרש"א וסד"ט וטהר"י.

164) יו"ד סקכ"ג.

165) פ"ב ה"ט וה"י'.

ויש להעיר שאף דלא קיי"ל כחכמ"א לענין מראה צהוב בהספ"ט כמבואר לעיל באריכות (000***), הנה במראות שיש עליהם לספוקי כמראה חום (שצהוב הוזכר להיתר בשו"ע ונו"כ לעומת מראה חום שנחלקו בו מערכה מול מערכה), הנה ראוי להחמיר בהפס"ט יותר משאר מראות ובדיקות. דמ"מ להפס"ט שמוציאה מטומאה מהתורה להרבה פוסקים, משמע שהיא בדיקה חמורה יותר משאר בדיקות. ואכ"מ.

מראה חום בג' ימים ראשונים

נה. ובשו"ת **יד יצחק** שם, ג"כ לא התיר אלא בכתם בלבד ורק אחר ג' ימים ראשונים. וגם בשו"ת **אג"מ**[166] לא התיר מראה חום בתוך ג' ימים ראשונים (אך לאחר ג' ימים, משמע שמתירו גם בראיי'), שכתב: וצריכה להראות לחכם שבקי להורות לפי הבקיאות של חכמי דורנו שיאמר אם יש לחוש לפי מה שמחמירין, שאם אין זה נוטה לאדמימות של דם אלא כשעוה וזהב או שהוא רק ברוין לא יסתור. ואם ראתה בתוך ג' ימים של פסיקת הדם יש להחמיר גם במראה געל וברוין. והחכם יורה אם דומה לזה דאם הוא פחות מזה אין להחמיר אף בתוך ג' ימים. ע"כ. וגם בס' **שיעורי טהרה**[167] כתב דג' ימים ראשונים חמיר טפי משאר ימים (וגם זה לא

166) יורה דעה ח"ב סע"ח. וראה גם שם בסוף תשובה עא שכתב: ובדבר אם רשאה לרחוץ עצמה באו"מ [באותו מקום] יפה קודם הבדיקות בסתם אשה ליכא חסרון בזה שהרי היא כבר בחזקה שפסקו דמיה, אך תחכה זמן קצר כרבע שעה בערך ולעשות הבדיקה, אבל באשה זו שדרכה זה איזה חדשים שהיא רואה המראה **ברוין** אם היה ספק לנו בכשרות המראה אין לה לרחוץ דהרי אם לא תראה כפי הרגילות שלה בחדשים האחרונים אולי היה זה ע"י הרחיצה, אבל לדינא כיון שכבר הורה לכתר"ה חכם שהוא מראה **טהור** ליכא קפידא.

167) עמ' לא.

בכל חום אלא בבהיר וכו'), ושבהפס"ט תלוי אם חוששים לחומרת החכמ"א במראה געל [ועיי' לקמן 000 מש"כ בזה]. וגם **בלחמי אבירים** שם, כתב דיש המחמירים כל ג' ימים ראשונים במראה חום, וציטט דברי הרמ"א (מסקצ"ו ס"י[168]) שג' ימים ראשונים צריכים להיות נקיים לגמרי. וראה גם בספקי משנה הלכות (הל' טהרה[169]) שבג' ימים ראשונים מחמירים בו יותר בבדיקות, אך לא כחומרא שבהס"ט שמחמירים בו הרבה יותר (וזאת אף דלא קיי"ל כחכמ"א).

מראה חום בימי טוהר

נו. כבר כת' לעיל בשם **שו"ת חלקת יעקב** שם שכתב להחמיר בזה בבדיקה אך לא בכתם כנ"ל. אך בתשובה אחרת נראה שהתיר. וצ"ע. **ובפסקי באר משה**[170] כתב להקל אפי' במראה חום עמוק ממש [והמלקט שם, נסתפק אם הוא גם בבדיקה והפס"ט ומוך דחוק].

המתירים מראה חום

נז. ולעומת כל המחמירים הנ"ל, כן נמצאו לא מעט האוחזים בשולי גלימת היעב"ץ וסד"ט להתיר מראה חום.

ובבאר מים חיים ומלבושי טהרה[171] הסיקו להתיר במראה חום. **ובטהרת ישראל**[172] שמתיר בכתם הוסיף דהמיקל אף בבדיקה לאחרים לא הפסיד. **ובדברי יחזקאל**, בסוף הספר[173] בשם **הגדולת יהושע** שכתב **שהגה"צ מנאסויד** זצ"ל אמר שמקובל בידו מפי הגה"ק בעל "הדברי יחזקאל" משינאווא, להקל במראה ברוין גם על עד בדיקה, כדעת הסדרי טהרה דמיקל בזה. וכן כתב להתיר כלאחר יד בשו"ת **מגן שאול**[174], וז"ל: כמראה געל או ברוין שכל זה טהור בלא"ה. ע"כ. וכ"פ בס' **חסד לאלפים**[175] בשם **עקרי הדעת טוב**. ולהעיר שהדרכ"ת, שהביא דברי השו"ת **שמלת בנימין** שנשאל על מראה חום (בסי' י), ודעתו להחמיר למעשה, שהשיג על הסד"ט. הוסיף שבתשובה אחרת[176] כתב בפשטות שהוא טהור כמ"ש בסד"ט. **והערוך השלחן**[177] אחר שהאריך ליישב דברי הסד"ט (עיי' לעיל ס"ג) סיים בזה"ל: מ"מ בצבע ברוי"ן **חלילה להחמיר**. ע"כ. **ובשערי טוהר** הקיל במראה חום אף שנוטה לשחור, אך אם הוא שחור שאינו שחור ממש [והנראה שכוונתו לדברי הסד"ט בס' קין] לא יתיר בראי' אלא בכתם. והוסיף להזהיר דמי שאינו יכול להבחין בין מראה חום למראה שחור, אסור לו להקל. וכ"פ להתיר (אך הזהיר שיתבוננו היטב שלא יטה כלל לשחרות) **בחופת חתנים**[178]. **ובמעין בינה**[179] ג"כ הקיל במראה חום הבהיר (זולת בנוטה לבורדו). וכ"כ להתיר מראה חום בס' **מאורי אור**[180] "לפי שהוא אינו נוטה לאדמומית". ובס' **ברכת דוד**[181], כתב דלמעשה יש פוסקים המתירים אפי' בהפס"ט כל שאינו מראה חום עמוק.

168) ולא ס"ה כפי שכתב שם

169) פ"ב ה"ט וה"י'.

170) עמ' קז והערה כט.

171) סקפ"ח ס"ג, ומלבושי טהרה סק"ב.

172) סקפ"ח ס"ב.

173) עמ' שפ.

174) סנ"ט.

175) סקפ"ח ס"א.

176) סי"ט ד"ה אולם. והוב"ד בדרכ"ת.

177) סקפ"ח ס"ט.

178) עמ' קל.

179) עמ' פח.

180) קשו"ע סקפ"ח ס"א, להרב יצחק אייזיק שור, באסטאן תש"ח.

181) עמ' קד.

והשיורי ברכה[182] נראה שהסכים ליעב"ץ שציין אליו, וז"ל: מראה כמראה קליפת הערמונים אם הוא טהור. עמ"ש הרב שאלת יעבץ ח"א סימן מ"ד. עיין שם באורך. ע"כ. ואם ציין אליו בלי לציין לחולקים עליו משמע דמודה לו. וכן יש לומר בדעת **התשובה מאהבה**[183] שציטט לסד"ט וציין מקורו ליעב"ץ, וכך סתם ועד"ז **בגליון מהרש"א וכתב סופר**[184] ובס' **משנת יעקב**[185].

ובשו"ת **פאת שדך**[186] האריך ביותר בטוהר מראה חום, וחידש כמה חילוקים בדין מראות הדמים, עיי"ש ודבריו היו להרבה אחרונים כיסוד לשיטת המקילים, אך קצרה היריעה. ועיי' גם בס' **תא חזי** שם שג"כ האריך להוכיח בצדקת מראה חום ואפילו העמוק הרבה.

המתירים מראה חום הבהיר

נח. בשו"ת **לבושי מרדכי** (הנסמן לקמן) הסיק לדינא להחמיר במראה חום העמוק ולהקל במראה חום הבהיר, ומתשובה זו למדו הרבה פוסקים את דרך ההוראה במראה חום וכדלקמן. וז"ל: והנה לדינא מה שקורין ברוין כמו קאסטאמען או קאפפע חרוך, וכן מה שקורין שווארצען קאפפע בלא תערובת חלב, ודאי יש להחמיר, וכן אני נוהג. אבל מראה קאפפע כמ"ש בא מחנות או מראה קאפפע בתערובת חלב שהוא כמ"ש הש"ך (שם סק"ב) בלבן שהוכהה לבנותו ע"י עפר, פשיטא שאין מקום להחמיר, שאין בזה לא שחרות ולא אדמומית כלל, הנלע"ד כמ"ש. ע"כ.

הרואה מראה חום עמוק בקביעות

נט. ומראה עמוק חום באישה שהוא מראה שלה הקבוע לה, אם אינה יכולה ליטהר הרבה נטו להתיר אפי' בבדיקה, וכ"כ **בשיעורי שבה"ל** דלקמן, וכ"כ הרב י.י בלינוב שליט"א **בפעמי יעקב**[187] דפעמים מראה זה הוא הקבוע והטבעי שלהם ואינו דם כלל, ולכן יש להקל להם. וכ"כ **בפסקי באר משה**[188], דאף שמחמיר במראה חום עמוק (כערמונים וכמשקה הקפה בלי חלב) בבדיקה, ובהפס"ט מחמיר בכל מראה חום (ובחום בהיר מקיל לגמרי בשאר בדיקות), מ"מ הסובלת מזיבת דבר לח חום, אין לך שעת הדחק יותר ועת צורך גדול מזה, ולכן כותב להקל גם בהם. ועיי"ש שהזהיר ממראה חום העמוק שיש בו נטיי' לאדמומית שטמא גם בכתם. ואגב לכך הדעת נוטה מהנסיון, דהרבה נשים אין הפנאי מתירם לרחוץ עצמה איה יום או יותר ומביאות בדיקות שנראים חומים מחמת זה, ויש שהוא המראה הקבוע שלהם בהפרשות מאותו מקום, ופשוט שבאלו שמכיר שזהו אורחותיהן אין להחמיר להן כלל.

בירור שיטת החכמ"א

ס. ובשיטת החכמ"א נחלקו האחרונים, **הדרכ"ת** שם, כתב שהחכמ"א מחמיר במראה בריון. וכן כתב בשו"ת **קב חיים**[189] **ויד יצחק** שם.

182) סקפ"ח ס"ד.

183) יו"ד סשס"ב.

184) וראה לשונו וצ"ע אולי כוונתו בשיטת הסד"ט שמחמיר בכתם.

185) עמ' קד.

186) סצ"ה.

187) לט עמ' נה ואילך.

188) סקפ"ח ס"ז.

189) סי' סט.

אך בהערות **באר יצחק**[190] על הדרכ"ת הנדפמ"ח, הביא לשונו של החכמ"א, והעיר ששיטת החכמ"א לטהר מראה ברוין, ורק שהעיר עליו במוסגר שם, במש"כ בסד"ט שדיהה מכן טהור וכו'. וכן בשו"ת **לבושי מרדכי**[191] השיג בדבר זה על הקב חיים והשיב לו בזה"ל: ובאמת מ"ש כת"ה דברי חכמת אדם שהוא מן המחמירים במראה ברוין. לענ"ד נראה להיפך, דבפנים כתב בפירוש להקל, ורק במוסגר הקשה ע"ד סדרי טהרה שטהר משום דיהא, ע"ז השיג דבמראה שחור אפי' דיהה מטמאתן, אבל לעולם במראה ברוין שהוא מראה בפני עצמו ס"ל [להקל], דאל"כ לא הי' נתן מקום לטעות בדבריו, ע"ש בפנים. ע"כ. וכ"כ בס' **פאת שדך**[192], וג"כ העיר על הדרכ"ת דלא דק בשיטת החכמ"א. וכ"כ בשו"ת **ציץ אליעזר**[193], **ושערי טהרה**[194] **וטהרת הבית**[195] **ודעת כהן**[196]. וכן העיר **בהגהות דעת אדם** שעל החכמ"א שם. וכ"כ בס' יבקש תורה[197] (נדה). וכבר כ' לעיל שכ"כ בס' **תא חזי** בדעת החכמ"א. ולזה הדעת נוטה מעיון בחכמ"א, שכתב בפשטות דין הסד"ט ואף שציין אליו במוסגר, רק העיר עליהם, וכלבושי מרדכי.

וגם בשו"ת **שואל ונשאל**[198] (כהן), שהעיר על החכמ"א, למה זה הקשה עליו ובכ"ז פסק כוותי', ותירץ שמראה חום אינו מראה שחור ולא דיהה דדיהה שלו, אלא מראה בפ"ע.

190) סקפ"ח הערה כו.

191) יו"ד מהד"ק סי' קי"א.

192) סצ"ה סו"ס ח.

193) ח"א סכ"ב ס"א.

194) סס"ח ס"ג.

195) שם עמ' רצד.

196) סק"ו.

197) סי' ו, עמ' מט.

198) ח"ח יו"ד סקנ"ח.

[וראה בספרו **באר משה**[199], ששוב הקשה על החכמ"א, והאריך והסיק להחמיר. וצ"ע]

ועד"ז בשו"ת **וישב אברהם**[200] לבנו. וראה גם בשו"ת **שואל ומשיב**[201] (מאזוז).

סא. ועדיין צריך ביאור בשיטתו. דמסתימת לשונו משמע שמיקל בחום במכל וכל, ואף בבדיקה והפס"ט. וידוע מש"כ כבר במק"א באורך לענין מראה געל, והלא הוא ממציא השיטה להחמיר במראה צהוב בהפס"ט. וצ"ע א"כ, למה כשלימד חומרתו הנ"ל, לא העיר ולא הזכיר שה"ה במראה חום. [וראה גם בבינת אדם שער או"נ סי' ח (יג, יד)].

וראיתי שכבר תמהו ע"ז, ויש שהעירו בלבד, ויש שכתבו (והוב"ד לעיל) שאה"נ שה"ה במראה חום לשיטתו אסור במכש"כ וק"ו ממראה צהוב.

אך אינו מוכרח. ויותר מזה תמצא בס' **בפאת שדך**[202], שכתב דגם למחמירים במראה צהוב בהפס"ט, בזה אין להחמיר. וכ"כ **בבאר יצחק** שעל **טהרת ישראל**[203], דחום עדיפי ממראה זהב.

שיטת הצמח צדק במראה חום

ובשיטת **כ"ק אדמו"ר הצמח צדק** בדין מראה חום, עיי' לעיל 000 מש"כ בפסקי דינים שלו, ומש"כ לדייק מדבריו. ועיי' 000 מש"כ המו"ל של השו"ת שלו במפתחות, ומש"כ לדון בדבריהם.

סב. עוד יש להעיר ממראה "כמי צליית בשר" המובא בתשובתו (יו"ד סקי"ח), באישה

199) ס"ד.

200) יו"ד סל"ז.

201) יו"ד סס"ג.

202) בסוף תשובה צ"ה, סי"א אות א.

203) סוס"ק ח.

שהיתה (מלפנים) חולה במעיים והייתה רואה מהם דם, ועכשיו אחרי כמה ימים נקיים לפני הטבילה רואה דם שמראהו "**כמו מי שריית בשר**" (שהוא בהיר יותר ממי בשר צלי), ומזה אינה יכולה להיטהר לבעלה כשנה כבר. וכתב רבינו הצ"צ להקל לה ולהתירה לבעלה, וזאת מכמה טעמים המוזכרים שם.

ונשמע מתשובה זו שלא להקל במראה שהוא כמו מי שריית בשר אלא בדוחק ביותר וביותר (שאינה יכולה ליטהר לבעלה יותר משנה) וביש עוד צירופים אחרים (שיש לה כאבים כעת שם עם בליטה והיתה חולה מלפנים באו"מ ועוד), עיי"ש.

סג. ובתשובה (או"ח סט"ו ס"ה) בדין צבע שחור לדיו בכתיבת סת"ם, שלומד מהל' נדה מהסד"ט הנ"ל בפשטות שברוי"ן (חום) אינו שחור כלל, שכתב וזל"ק: גבי דם נדה שעכשיו אין בקיאין במראות ומטמאין אף דיהה דשחור עכ"ז מטהרין גרין ובלא ע' בי"ד סי' קפ"ח ובס"ט שם סק"א כמראה ברוין כו' [ע"כ ציטוט הסד"ט] אלמא דאין שייכי' אפילו לדיהה דשחור. עכל"ק.

ובהסכמת הגה"ח וכו' הרב **ישעי' ברוין** שליט"א לספר שמירת הטהרה (להרב ש. גדסי שליט"א), הכריז על מציאה זו להקל במראה חום.

000. ועיי' בלשון הצ"צ שמבאר דברוין אינו הדיהה של שחור ולא דיהה ממנו, ומסכים לדברי הר"ן והרמב"ן "שעכשיו אין בקיאין במראות ומטמאין אף דיהה דשחור" ומ"מ טהרת מראה חום היא גם לשיטתם. ויותר מזה, הוא אפי' משווה דינו לדין הירוק וכחול דקיי"ל שהם טהורים בלי ספק. שהרי כתב במהות מראה ברוין "אלמא דאין **שייכי'** [-לשון רבים היינו החום וירוק וכחול, דאין הם שייכים] אפילו לדיהה דשחור", וממש כפי שכתב היעב"ץ, דחום אינו שייך אפי' לדיהה דשחור. ולא שהוא דיהה דדיהה ממנו, אלא שאינו שייך לא לו ולא למינו (ולדיהה שלו) כלל. ועד שהוא מכליל את מראה חום עם מראה ירוק וכחול כאחד, שכתב בלשון רבים - "דאין **שייכי**", דקאי על כל הצבעים שמנה בתשובה שם, שהם הירוק הכחול והחום - שהם אינם שייכים למראה שחור, עיי' היטב היטב.

ועוד ראה ולמד מלשון הצ"צ, שאינו מחלק בין כתם לראיי' והרגשה שכותב וסותם "גבי דם נדה" שמראה חום אינו שייך לשחור. ולשונו מורה דעל כל דם נדה קאי ובלי חילוק אם הוא ראי' גמורה או סתם כתם, דחום וירוק וכחול "אין שייכי' אפילו לדיהה דשחור", היינו שדינו כדין הירוק וכחול שהסכמת הפוסקים שהם טהורים גם בראיי' ומצילים בהרגשה כמבואר בתחילת סקפ"ח. [וראה 000 מה שהסתפקנו בדעתו ממש"כ בפסקי דינים].

סד. ומ"מ יש להעיר דמש"כ רבינו הצ"צ דין הברוין מסד"ט שהחום אינו כשחור, הוא מיירי באיסור לאו דמראה שחור בדיו של סת"ם, והביאו לצירוף ודרך לימוד וביאור הדין ע"מ **להחמיר**, אך לאו דוקא שנתכוין לפסוק מזה היתר באיסור חמור דכרת מדם נדה. ובפרט דלאו סוגיא בדוכתי' הוי', עיי"ש. ולכן אף שראי' נאה היא ללמוד ממנה לשיטתו בדין מראה חום, מ"מ קשה להכריע מזה היתר בכל גוון דמראה חום.

קבלה מרבותי בדין מראה חום

סה. ובעת שימוש ת"ח אצל גדולי ההוראה (מאנ"ש ומחוץ) קבלתי להורות למעשה להחמיר יותר בהפסק טהרה משאר הבדיקות כנ"ל. והגה"ח וכו' הרב **הלל פעווזנער** ע"ה

הורני להחמיר בהפסק טהרה שיהי' "גלאט" ככל האפשר ובוודאי להחמיר במראה חום העמוק (וע"ד דברי הלבושי מרדכי והנמשכים אחריו הנ"ל). וכן דרכי המורים לרוב שקבלתי מהם. ולהקל בכל חום בשאר הבדיקות כל שאין בו שום נטי' לאדמומית. [וזאת למרות המקובל כיום אצל כמה מרבני אנ"ש שיחיו, שלהקל לגמרי בכל מראה חום שאין בו נטיי' לאדמומית וגם בהפס"ט].

ולהעיר שאף אלו שכתבו בספריהם להחמיר במראה חום הבהיר, לפועל כמה מהם בעת השימוש ת"ח לימדוני להקל בזה לפי העניין אף בהפסק טהרה.

ההכרעה למעשה במראה חום

סו. ואחר כל הדברים האלה, עתה ראית לדעת שדין מראה חום אינו הוראה פשוטה כלל, לא להקל ולא להחמיר ח"ו, שמערכה מול מערכה נחלקו בו הפוסקים והרבה צדדים אלימים להחמיר נאמרו בו. ולכן אף שלהלכה ולמעשה נקטינן להחמיר רק במראה חום העמוק בהפסק טהרה ובשאר בדיקות נוהגים הרבנים שיחיו להקל לגמרי (אם לא שנראה בו איזה מראה אדום או שחור הטמא בזמה"ז), מ"מ חובה על המורה להיות זהיר בהוראה זו ולמד כש"כ וק"ו ממש"כ הפוסקים בזהירות הוראת מראה צהוב.

ולכן על לא למורה למהר בהוראה זו ובכדי שלא יכשל בדבר הלכה שמא זה הי' דם הייבש, יש לדרוש ולחקור את האישה על המראה: איך הי' בשעת יציאה (שמא הי' איזה מראה אדום בבדיקה בשעת יציאה מגופה ולקה), וידוע המעשה מהגה"ח וכו' הרב **יהודה קלמן מארלו** ע"ה שבסוף חייו החמיר יותר במראה חום, אחר שראה בדם שנתייבש שמראהו חום. וכן ישאל המורה את האישה איזו בדיקה זו, וכמה זמן מטבילתה היא כעת (דשמא מראה חום זה הוא הקדמה לדם נדות כידוע לכמה נשים, וכפי שכתבתי בשם בתפארת צבי לגבי מראה צהוב, דאף שהוא טהור מעיקר הדין, תפרוש מבעלה עד הבוקר לראות שאינו דם נדות. וכן ראוי לעשות לפי העניין ובאישה שזהו דרכה לראות דם וסת שלה שמקדים לו מראה חום, וכפשוט).

והיעב"ץ סיים תשובתו להתיר מראה חום בזה"ל "והשי"ת בחסדו יצילנו משגיאות".

קיצור: נחלקו הפוסקים בדין מראה חום מאחר שלא נכתב דינו בש"ס וספרי הראשונים. היעב"ץ האריך בתשובה להתירו, וזאת משום שמראה חום שמתיר (כקליפת הערמונים וכמשקה הקפה) אינו נוטה לא לאדום ולא לשחור ולא לדיהה שלהם ויותר מזה - אינו שייך אליהם, אלא מראה בפני עצמו הוא (או) שהוא בכלל הירוק. והסד"ט פסק כוותי' כשמצטט באופן מתמי' ביותר רק חלק מדבריו (דמראה חום טהור משום שאנו נוטה לאדום אלא לשחור). ומשום זה רבו החולקים על הסד"ט, דמאי רבוותא שאינו נוטה לאדום הרי כל מראה שחור טמא בזמן הזה. וע"ז השיבו המתירים, שהחולקים לא ראו מקור דברי הסד"ט שהם היעב"ץ שכבר הציל מקושיא זו באומרו שמראה חום שהוא מתיר אינו נוטה לשחור או לאדום ולדיהה שלהם (דאינו חולק על הראשונים והשו"ע שאוסרים כל מראה אדום ושחור בזמה"ז, וכמבואר בדבריו, וזאת כי היתר מראה חום לדבריו הוא גם לדעת הראשונם והשו"ע).

עוד תמהו על היתר מראה חום משום שלעיניהם מראה חום כן נוטה לאדום או שחור או שהוא מהול משניהם, וחששו שמא הוא אדום שלוקה לשחור ולא נגמר ליקויו. וע"ז

השיבו המתירים שכבר האריך היעב"ץ שמראה חום שמתיר הינו דווקא זה שאינו נוטה למראה אדום או שחור. וא"כ י"ל דרבו מיני וסוגי קליפות הערמונים ומשקה הקפה, וזה לא דיבר במה שדיבר זה. ומה שחששו לאדום הלוקה לשחור שהוא באמצע ליקויו, דבריון תמוהים שהרי לפי דבריו, היו צריכים לחוש למראה צהוב וכתום המותרים מכח "חלמון ביצה" שכתבו הפוסקים בשם הרא"ש, שהוא כביכול ג"כ אדום שבאמצע ליקויו למראה לבן או אחר, וכפי שלא חשו לזה במראות אלו כן אין לחוש לזה במראה חום. ולכן אינו מוכרח שיש לחוש לזה, ואין לדיין אלא מה שעיניו רואות בשעת ההכרעה.

עוד חלקו על היתר מראה חום, משום לשונות הפוסקים דבזמה"ז אינו טהור אלא מראה לבן וירוק בלבד. אך גם ע"ז יש להשיב מדברי הב"י והב"ח והש"ך ושאר אחרונים שמראה לבן וירוק לאו דווקא אלא הוא הדין שטהור כל מראה שאין לחוש בו למראה טמא. ובזה יומתק לשון היעב"ץ שקורא למראה חום בשם "ירוק ברוין", שמראה חום בכלל מראה ירוק הכללי שכולל ריבוי מראות תחתיו, כצהוב וכתום וירוק כעשבים והכחול, ואף שהם רחוקים זה מזה כולם טהורים שאינם שייכים למראה אדום או שחור.

עוד תמהו על יסור היתר מראה חום, משום שרוב לשונות התורה והש"ס ופוסקים מורים שמראה חום נכלל תחת השם אדום או שחור, וא"כ טמא הוא שאינו מראה בפ"ע. וגם ע"ז השיבו דלא שם דבר הוא הקובע לעניין הלכות הדמים אלא מראיתו בלבד, דאם היו אוסרים מראה חום משום שנכלל תחת אדום או שחור, היינו צריכים לחוש לאתרוגים צהובים שנקראים בלשון הש"ס "ירוק" דמעתה יהיו פסולים מאחר שהירוק כעשבים פסול, והצהוב נכלל תחת הירוק ג"כ. וכן בתפילין שאסור שיהיו אדומים, יהי' אסור לילך ברצועות חומות משום אדום, וכל כיו"ב. וא"כ מבואר שאדום ושחור שהם שם כללי אינו אוסר כל מה שנכלל בשמו תחתיו, שאוסר אלא במראיתו בלבד אם נוטה לו או שהוא הדיהה שלו.

עוד חלקו על היתר מראה חום, משום שלדבריהם הוא בכלל מראות הטמאים המנויים במשנה או שהם בכלל המראות האסורים בזמה"ז (אף שהיו טהורים בזמן הש"ס). וגם ע"ז השיבו ע"פ לשונות הפוסקים ומחקירת המינים שאינו מוכרח.

עוד חלקו על מראה חום משום שדרך הדם היבש להפוך מראיתו למראה חום. וגם ע"ז השבנו, דשם "חום" הוא שם כללי לריבוי סוגים של מראה חום, ותלוי בעיני המורה אחר שימוש ת"ח לפי הענין ועליו חובת המתינות והחקירה איך הי' בשעת יציאה מהגוף וכו' (ואגב זה מראה הדם דרכו להפוך לסוגים מסוימים של מראה חום) ולא יטמא כל מראה חום שהם מראה השכיח ביותר בזמן הזה משום שאיזה מהם באים מדם, וכפי שמראה חלמון ביצה (כתום) שהוא טהור דורש גם הוא נסיון ומתינות וכו' ולא יטמאו כל סוגי הכתום משום שחלקם באים מדם שלקה.

ולדינא: יש האוסרים מראה חום מכל וכל, ויש המקילים רק בכתם, ויש האוסרים אותו בהפס"ט או בג' ימים ראשונים אך לא בשאר הבדיקות, ויש המתירים אותו מכל וכל (אך הזהירו במתינות וזהירות הדרושה בהוראתו).

ולהלכה ולמעשה: מחבר שו"ת לבושי מרדכי חילק לטמא מראה חום העמוק (כמשקה הקפה בלי חלב) ולהתיר מראה חום הבהיר. והרבה פוסקים נקטו כדבריו להלכה בהפסק טהרה והקילו מכל וכל בשאר בדיקות, אם לא שיש בו נטיי' לאדום או שחור הטמא בזמה"ז. וכן קבלתי מרבותי להורות להלכה ולמעשה. ויש לחקור את האישה האיך הי' בשעת יציאת מגופה, שמא הי' בו מראה אדום שלקה כשנתייבש, וכמה זמן עבר מטבילתה, שמא מראה חום זה הוא הקדמה לדם נדות (כידוע מדברי התפארת צבי לגבי מראה צהוב). ויבודק במתינות המתאימה להוראה של חשש כרת, באור מתאים וביישוב הדעת וכו'. והיעב"ץ סיים תשובתו להתיר מראה חום בזה"ל "והשי"ת בחסדו יצילנו משגיאות".

רחצה בז' נקיים

ד. הבית חדש, כתב שיש לחוש ולטמאות כל כתם לבן הסמיך ועב - כסמיכותו של דם - שתמצאה אישה אחרי שהיתה במים חמים במרחץ. והטעם דשמא כתם הלבן הזה שמצאה עכשיו היה דם בתחילתו, ועל ידי המים החמים שרחצה בהם השתנה מראהו לצבע לבן. ועוד כתב, שמטעם זה נהגו הנשים שלא לילך למרחץ בשבעת ימי הנקיים [שהרי בודקת כל יום שאינה רואה דם, ואם תמצא מראה לבן אחרי שנכנסה למים חמים, תחשוב שהיא טהורה]. ומשום זה תמצא גם בזמן הזה המורים שאישה בשבעת ימי הנקיים לכתחילה תיכנס במים פושרים בלבד ולא בחמים. אך להלכה רוב הפוסקים לא חששו לשינוי מראה הדם על ידי מים חמים ולכן אין לחוש כלל למנהג זה. **[וכ"ק אדמו"ר הזקן** ועוד פוסקים השמיטו דין זה לגמרי מספריהם. **וכ"ק אדמו"ר הצ"צ** האריך לדחות דברי הבית חדש הללו. וכן משמע מכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש נשי"ד שאין המנהג לחוש לחומרא זו] ולכן מותר לאישה להיכנס למים חמים בשבעת ימי הנקיים.

ומצינו בספרי הפוסקים עוד טעם למנהג הנשים הנ"ל - שלא ליכנס למרחץ בשבעת ימי הנקיים - והוא שמא יאבד וישטף הדם מגופה על ידי (שטף) המים שרוחצת בהם. ולפי טעם זה בשבעת ימי הנקיים אינה יכולה להיכנס לשום מים פושרים כגון בַּיִם ובבריכה, וכן במקלחת או זילוף נוזלים באותו מקום (לצורכי רפואה או נקיות), שהרי כשתבדוק את עצמה אחריהם ולא תמצא דם, תחשוב שהיא טהורה, ולאמיתו של דבר אולי היה דם ונאבד על ידי המים.

ולמעשה: יכולה אישה בשבעת ימי הנקיים לילך למרחץ ולים ולבריכה ולהיכנס לאמבטיה ולזלף מים באותו מקום אם צריכה לכך, ובכל אלו אפילו שהמים חמים. אך אם הולכת בשעת הבדיקות (בבוקר או בערב), לכתחילה תבדוק קודם שתיכנס למים, ואם בודקת אחרי שתיכנס למים - תמתין לבדוק לכל הפחות רבע שעה אחרי שתיצא מהמים. וכמבואר בפנים באריכות.

א. מצינו חידוש מהרב **הב"ח**[1] שכתב וז"ל: ומצאתי כתוב על שם גדול אחד **מה"ר זנוויל כ"ץ** שקיבל **מאשה חכמה**, כשנמצא כתם לבנה לאחר שרחצה האשה בחמין - דהיא טמאה, שדרך הדם להתלבן לאחר הרחיצה, ע"כ, אחר כ"ה שנים בא אלי **חכם זקן אשכנזי**, והראה לי כתוב בשם **מה"ר יעקב מרגלית** שקיבל מפי הרב **מה"ר דוד לנצהוט** . . שהאשה שיצא ממנה סמיכות לבן ועב לאחר שרחצה במרחץ כמו שנים ושלש שעות - היא טמאה, שדרך הדם להתלבן מחמת רחיצה, ותלינן דדם נדה הוא וטמאה מספק, ונראה שעל פי הוראה זו נהגו הנשים שלא לילך למרחץ בימים שבן לבישת לבנים לטבילה, והוא שחששו פן תראה דם ויתלבן לאחר הרחיצה ותהי' טמאה והיא לא ידעה. עכ"ל הב"ח.

הנה תרי דינים מצינו בב"ח, ראשית בדיני כתמים, באם מצאה מראה לבן וסמיך אחרי

1) ד"ה ומצאתי כתוב, סק"א מסקפ"ח.

שהיתה במרחץ, שתחוש לו כדם שמא נשתנה מראיתו. ומזה באנו לדין השני - מנהג הנשים שלא לילך למרחץ בז' נקיים.

א*. ומלשון הב"ח נראה לדייק שבכתם מיירי עסיקנן. וראה בס' **תא חזי**[2] שהעיר שראינו פעמים מלשון הפוסקים דקתני "כתם" במקום בדיקת עד. ובס' **דבש מסלע**[3] כתב שדברי הב"ח אמורים דווקא באם ראתה המראה לבן סמיך ועב בבדיקה בעומק (או "בראיה"), אך לא בכתם.

א.** ובראתה מראה לבן צלול (שאינו סמיך ועב), ראה שָם בשם ס' **לבנון נטע**[4] דגם הב"ח גופא מודה דלא חיישינן שנתלבן ע"י הרחיצה, ורק בלבן סמיך ועב דמבואר בב"י שהתרוה"ד מחמיר אפי' בלא רחיצה, לכן בו מחמיר הב"ח עכ"פ ברחיצה (ועוד דבצלול הי' נשטף לחוץ). וכ"כ בשו"ת **שערי דעה**[5], וכ"כ בספרים **בדה"ש**[6] **ודבש מסלע**[7] באריכות.

והעיקר שכ"כ **כ"ק אדמו"ר הצ"צ** בתשובה[8], וזלה"ק: ועוד דהא גם מהר"י מרגליות ג"כ לא קאמר רק כשיצאה ממנה סמיכות לבן ועב. ור"ל דבכה"ג דוקא יש לחוש שהוא היה דם יען כי הדם הוא סמיך ועב כמ"ש בגמ' פ' המוציא יין דע"ז א'. ולכן אף שכעת הסמיכות הזה לבן ואין בו מראית דם חושש שמא נתלבן ע"י הרחיצה. אבל במשקה לבן וצלול גם למהרי"מ [מהר"י מרגליות] אין לחוש ולבדות כלל שמא היה דם כיון דג"כ אינו עב כדם. עכל"ק.

ונראה לומר בביאור סו"ד, שאין להפריז להחמיר ולחוש כל כך דגם נשתנה מראיתו (מדם ללבן) וגם נשתנה עביו וצלילותו.

ביאורים ודיוקים בשיטת הב"ח

ב. ובביאור שיטת הב"ח, נמצא מי שהסתפקו או שכתבו ברור בביאור דבריו - דשהתה **במרחץ** שתים או שלוש שעות ואז מצאה המראה הלבן סמיך ועב. וכן תמצא **בלבנון נטע**[9] ושו"ת **לבושי מרדכי**[10] ובס' **גופי הלכות**[11]. ובס' **דבש מסלע** ג"כ כתב בפשיטות דעת הב"ח "דאם רחצה ב' וג' שעות ואח"כ מצאה סמיכות לובן עב טמאה".

אך מלשון שו"ת **ערוה"ב**[12] משמע להיפוך, שכ"ש "באשה שיצא ממנה ב' וג' שעות לאחר שרחצה במרחץ". וכ"כ **בבדי השלחן**[13] בשיטת הב"ח. **ובאוצר הלכות**[14] כתב "יש מחמירים . . אחר שרחצה תוך ב' וג' שעות". וכן העיר **בקנה בשם**[15] "שפשטות הכוונה [של הב"ח] שאחר הרחיצה עברו ב' וג' שעות, ודלא כמו שיש שהבינו שהכוונה שהרחיצה עצמה נתארכה ב' וג' שעות". ועוד כתב שכן משמע שפירש **כ"ק אדמו"ר הצ"צ** בתשובה[16]. ואולי כוונתו לתיבות אלו - "לאחר שרחצה במרחץ כמו שנים ושלש שעות ומהעקירה עד יציאתו מהגוף אין שוהה כלל". ולקמן יבואר שיטתו

2) ח"א ס"ג סעי' ד בהערות.

3) ס"א.

4) סקפ"ח סק"א ד"ה והנה.

5) סקפ"ח סק"ב.

6) סקפ"ח ס"ק פ"ט.

7) סקפ"ח ס"א בהערה סוס"ק א.

8) יו"ד סקכ"ה ס"ד.

9) נסמן לקמן ס"ד.

10) שם.

11) סק"ב מפתיחת סקפ"ח.

12) יו"ד סקע"ה.

13) סק"ט.

14) סקפ"ח ס"ז.

15) סקפ"ח בביאורי הט"ז סק"א.

16) יו"ד סקכ"ה ס"ד.

באורך. והכי נראה משו"ת **חשב האפוד**[17], שכתב "שמראה זה הלבן יוצא שתי שעות אחר הרחיצה".

וראה עוד בשו"ת **לבושי מרדכי** (שצויין **בדרכי תשובה**[18]) שכתב, דחשש הב"ח אמור דווקא ברחיצה שדרכה להימשך זמן, "דהשיעור של ב' וג' שעות הזנכר, הוא בדווקא, והיינו שרחצה ושהתה זמן רב דבזה חששו המחמירים . . אבל בפחות מזה לכו"ע ליכא חשש". וליתר ביאור שיטתו, דבזמן רב - שפיר יש מקום לחוש דיזדמן ראי', ובמשך הזמן יעשו המים פעולתם וישנו מראית הדם, אבל טבילה (או רחיצה) שהיא כרגע למה ניחוש לומר שבאותה רגע ראתה ונתהפך האדום ללבן. ולקמן יבואר שהכי שיטתו למעשה. והביאו **בשיעורי שבה"ל**[19], והוסיף "ולפ"ז נמצא דגם למחמירים שלא לרחוץ יש עצות שתרחץ זמן מועט או בצונן".

ג. עוד דייק שם **בקנה בשֵם**, דווקא "שרחצה האשה בחמין" שייך חשש זה (דשמא התלבן הדם והפך מראהו לבן, ותהי' טמאה והיא לא ידעה), אך בקרים אינו שייך חשש זה, ומזה הסיק ד"אשה שרחצה בים אין לה לחוש כלל לכך כיון שמים קרים הם".

ועוד הביא שם[20], דברי שו"ת **לבושי מרדכי**[21] "דדלמא דווקא מים חמין פועלים בטבעם ללבן מראה אדום". והוב"ד בהערות **באר יצחק**[22] על **הדרכ"ת**[23] שציין אליו. וכ"כ בס' **יסוד הטהרה**[24], שעיקר החשש לרחוץ הוא במים חמים. וראה לקמן שמדברי הס' **זכור לאברהם** וטעמו, משמע שגם בקרים יש לחוש.

דין רחיצה במקלחת

ד. ועוד דייק **בקנה בשם**, שדווקא ברחצה עצמה באמבטי' שייך חשש זה, אך לא במקלחת. היינו שפירש כל דברי הב"ח הנ"ל שלא במים המקלחים על גופה אלא בנכנסה למים שבאמבטי, שאז המים (החמים) מגיעים עד הדם (אם בפרוזדור אם במקור, ראה לקמן) ומלבנים אותם.

וכתב שם, בשם הס' **זכור לאברהם**[25], שג"כ הביא מעצמו מנהג זה של הנשים (שלא לילך למרחץ בז"נ), אך מטעם אחר מהב"ח, והוא שמא יתקנח ויאבד הדם בעת שרוחצת. והביאו **בדרכ"ת**[26]. (ועוד הביא[27] בשם השו"ת **ויאמר יצחק** הספרדי[28], שג"כ נסתפק באשה שרחצה במים בתוך הז"נ, אם יש לחוש שראתה דם והלך במים). ולפי טעם זה שייך לחוש גם במקלחת (ואפי' קרה).

אך **באג"מ**[29] דחה בכל מכל כל חשש זה (דה"ויאמר יצחק" הנ"ל). והוסיף בדרכ"ת

17) ח"ב סקי"א ס"ב.

18) נסמן לקמן ס"ג.

19) סקפ"ח על הט"ז סק"א, עמ' צא. ולקמן נצטט לשונו שכתב עליו שהוא דעת יחיד והעיקר כחולקים שאינם חוששים לב"ח.

20) [במוסגר].

21) מהד' תליתאה סקכ"ג.

22) ס"ק מט.

23) סקפ"ח סק"ט.

24) פ"ה ס"ו, הוב"ד באוצה"ט פ"ה ק"ג ובהערה שכ"ב.

25) ח"ג יו"ד אות נ' ערך נדה, דף סג, ד"ה עוד נוהגות.

26) שם.

27) סקצ"ו סו"ס קב.

28) ח"א סי' ס"ה.

29) יו"ד ח"ב סי' ע, לקראת סוף התשובה שכתב: ובדבר לחוש שלא תרחץ במים שמא תראה דם ויתבטל במים ודאי אין מקום לחוש, ודברי ספר ויאמר יצחק הספרדי שהביא בדרכי תשובה סימן קצ"ו ס"ק ק"ב שאסורה לרחוץ כל הז' ימים שמא ראתה והלך במים ובלא בדקה אלא פעם אחת

ובאג"מ בשם הס' **לבנון נטע**[30] שהביא דבריו [של הזכ"ל] וכתב עליו, דלטעם זה אין לחוש, ובע"כ הטעם כמש"כ הב"ח (משום שינוי מראה הדם בנכנסה למים). **ובקנה בשם**[31] כתב "ומ"מ האחרונים מקשין עליו ודחו את דבריו" וסיים, שאף במקומות שנהגו להחמיר היינו באמבטי ולא במקלחת. וכ"כ **בשיעורי שבה"ל**[32] דגם למחמירים, היינו דוקא באמבטי ובמשך זמן רב בחמין ולפני הבדיקות, אך באופן אחר (כגון בטו"ש) ולצורך - שרי גם למחמירים[33]. ובשו"ת **ערוגות הבשם** שם, כתב עוד טעם למנהג זה, שלא יבואו להקיל בהרחקות (שתחשוב עצמה טהורה מהתורה). ויש מי[34] שציין מקור לדבריו בכמה ראשונים.

ה. והט"ז[35] הביא דברי חמיו הללו, ודחאם מההוראה, ורק ליחיד ולעצמו אם ירצה להחמיר יעשה[36], וז"ל: ודברים תמוהים הם שלא נמצא בתלמוד ובפוסקים רמז מזה, ולאו מר בר רב אשי חתום עליה שבאו דברים אלו מפי מהר"י מרגלית, ובגמרא אמרינן על מראה שחור שהוא אדום אלא שלקה ואם איתא לסברא זאת היה לו לומר רבותא טפי דאפי' בלובן אשכחן לפעמים שלקה, וכן מבואר לקמן בסעיף זה דמתיר בלובן בסמיכות והוא עב ולא מחלק בין אם רחצה בחמין קודם לזה, אלא דבר זה [- חומרת הב"ח] חומרא יתירא היא, והמחמיר יחמיר לעצמו ולא יורה כן לאחרים כלל, כן נראה לע"ד. ע"כ דברי הט"ז.

אך בבאונו לעיי' **בפרדס רימונים**[37], ראינוהו דוחה דברי הט"ז ודעימי' ומעמיד דברי הב"ח בכמה דרכים, עיי"ש כי הדברים ארוכים[38].

בכל הז' ימים מכשיר וכתב שגרע רחצה מלא בדקה אלא פעם אחת, לא מובן כלל דאיזה ספק יכול לעשות הרחיצה וכי הרחיצה גורם שתראה דם, הא החסרון הוא רק אם יש לנו לחוש על כל רגע מהז' ימים שמא ראתה לא נוכל לידע ממה שלא מצאה דם משום שהלך בהמים, אבל כיון שסובר שסגי בבדיקה אחת בכל הז' הרי חזינן שאין חוששין לזה. ואין לומר דמה שאין חוששין הוא משום דלא הרגישה אבל כשרחצה במים אפשר הרגישה ולאו אדעתה, הא כל אשה כשמטלת מים יש לחוש שמא הרגישה ולאו אדעתה ומ"מ לא חיישינן, ואדרבה שתטעה לחשוב שהוא הרגשת מי רגלים מצינו בגמ' אבל שתטעה ברחיצה לא מצינו, וגם הא גם בלא הרגשה טמאה מדאורייתא בתוך הז' נקיים להסד"ט בסימן קצ"ד סק"ד בד"ה נחזור לענייננו עיין שם והיה לנו לחוש לזה, אלא דהטעם דלא חיישינן הוא משום שבהפסק טהרה ידוע שפסקה הדם ובהבדיקה שבתוך הז' ידוע לה גם לספירה כדבארתי. וא"כ אין שום טעם לחוש ברחצה שמא יצא דם והלך במים דאין מקום להסתפק בזה. ועיין בדר"ת סימן קפ"ח סק"ט שהביא מספר לבנון נטע דאין לחוש לזה. ומפורש שם ג"כ שלהב"ח אינו מטעם זה כדכתב כתר"ה ומסיק שאין לחוש גם להב"ח וכל הפוסקים והאחרונים לא הזכירו מנהג זה. ומה שהביא אח"כ מספר שערי דעה שדעתו להחמיר כהב"ח ולהזהיר הנשים על ככה, לא נראה כלל ואפילו בעל נפש אין לו להחמיר בזה כדבארתי שאין מקום כלל אלא לאלו הנשים שסוברות כן יש להחמיר מטעם שאין זה ספירה לה. ע"כ.

30) סק"א, ד"ה והנה הט"ז.

31) שם.

32) שם.

33) ולקמן יבואר שיטתו כשאר הפוסקים שדחו דברי הב"ח.

34) משמרת הטהרה פי"א הערה 47. בשם ס' הפרדס לרש"י ומחזור ויטרי. וכ"כ בעוד ספרים ואכ"מ.

35) סק"א.

36) ובשישובה"ל שם, כתב "וכנראה לא דחה חומרא זו לגמרי הואיל ויצא מפי הב"ח, אע"פ שא"צ לחוש", ובזה תירץ קושי שהקשה מעצמו, איך התיר הט"ז להחמיר בעצמו בזה, הרי מפקיע שעבודו מאשתו בחומרא שהוא עצמו כתב שאין לה טעם.

37) מקשה זהב סקפ"ח סק"א.

38) ובעיקר דבריו שדברי הב"ח מקובלים מכמה זקנים שבלי ספק עיינו ובחנו וראו שכן הוא, ואיך נחלוק בסברא בעלמא ולכן הדבר תלוי במורה רק שלא הי' דעתו קלה באיסור כרת. ובאג"מ (יו"ד ח"ב סי' ע) כתב בדחיית דברי הב"ח היפך זה ממש, "וא"כ הא דבר כזה שלא נראה לשום איש לא שייך שידעו הדורות שאחר הגמ' שרק חז"ל בקבלתם וגם בסברתם שייך שידעו וחייבים אנחנו להאמין בכל דבריהם שהם דברי אלקים חיים אבל אחר חתימת

וראה עוד בס' **תא חזי**[39] דברים להשיב דברי הב"ח מקושיות האחרונים בכמה דרכים.

ואשכחן להגה"צ בעל **המנח"א**[40], שהקיל שתרחץ בז"נ לצורך, אך נראה שהחמיר כב"ח ברחיצה לתענוג. ובשו"ת **ערוה"ב**[41], פסק להקל (רק) בשעת הדחק. **ובלבושי מרדכי** שם, כתב "ועתה מי ירים ראש להקל נגד דברי הגאון" [- בעל השו"ת שמן רוקח מחבר ס' שערי דעה על השו"ע - שהחמיר להזהיר הנשים כדברי הב"ח], אך הקיל במים צוננים ופושרים או חמין לזמן קצר, שאז אין חשש לשינוי מראה. ויש מי שכתב שכ"פ בשו"ת **עמק התשובה** שם.

ובס' **לחמי אבירים**[42] כתב שהמנהג כהב"ח, ואם אינה יכולה ז' ימים בלי אמבטי', תבדוק עצמה קודם ותיכנס למים חמים לא יותר מעשרה מינוטין, ומקלחת בז"נ אפשר לה לעשות לכתחילה. וראה לקמן ס"ט עוד כמה פוסקים שהחמירו לכתחילה (עכ"פ) כהב"ח.

התלמוד אף הגאונים לא שייך שיחדשו דבר שלא נמצא בגמ' בסברתם בדבר טבעי שא"א לראות לומר שכן הוא הטבע, ורק על גאונים יחידים שאמרו עליהם שדבריהם דברי קבלה. ובפרט שרבותינו הראשונים לא הזכירו זה אלא איזה גדולים מרבותינו האחרונים שכתב הב"ח, ואף זה לא מסברתם אלא מסברת איזו אשה חכמה שאמר ר"א ביומא דף ס"ו אין חכמה לאשה אלא בפלך". ובס' תא חזי (ח"א סי' ג, הערה 68), כתב בחיזוק דברי הפר"ד, מדברי כמה אחרונים שכתבו דברי הרשב"א (ח"א סי"ט) שכתב "במקום הזה יודה שהקבלה תבטל החקירה הפילוסופית. ואז תהיה לנו הוראה ממנו שאין משגיחין בחקירה כנגד הקבלה. לפי שחכמת השם למעלה מחקירתנו. **וככה יקרה לנו מן הדין בכל דבר שיש קבלה ביד** הזקנים **והזקנות מעמנו**". ויש להעיר שכ"ק אדמו"ר הצ"צ, בתשובה דלקמן, בציטוט דברי הב"ח לא הזכיר ש"**מה"ר זנוויל כ"ץ** שקיבל **מאשה חכמה**". עיי"ש.

39) שם ס"ד ואילך.

40) ח"ה סי"ג.

41) יו"ד סקע"ה.

42) סי"ט סט"ז.

ובבדי השלחן שם, כתב דברי הב"ח והט"ז, וסיים "ונראה שאם רגילה היא במראות האלו בזמנים אחרים בודאי יש לסמוך להקל לטהר אף מה שמוצאת אחר הרחיצה". והוסיף, דאולי גם המחמירים מודו בכה"ג דטהורה.

ו. אך לדינא הרבה אחרונים אחזו עיקר כט"ז, ומהם **בפרי דעה**[43] שכתב על דברי הט"ז הנ"ל ש"דבריו נכונים". וכן נמצא **בתפארת למשה** שכתב בסוף הגהתו: ולדינא נ"ל דבלבן א"צ להמתין דלא קי"ל כהב"ח שאוסר אחר רחיצה אלא לא שייך בי' לקותא ובירוק כזהב צ"ע. וראה **בלחם ושמלה**[44] שג"כ הסכים לט"ז (שלא תחוש למראה לבן סמיך ועב אפי' אחר המרחץ). וגם **בלבנון נטע** הנ"ל, סיים דלדינא כל הפוסקים והאחרונים לא הזכירו מנהג זה, וע"כ דהוא משום שתפסו דעת הט"ז החולק על הב"ח לעיקר. עכת"ד. וראה **בערוה"ש**[45], שג"כ תמה אדברי הב"ח, שתחילה הביאן ותיכף סמך לי' דברי הט"ז, ועוד הוסיף: ועיקר הדבר תמוה, דלו יהי כן, מ"מ סו"ס בצאת הדם מן הגוף הי' טהור, וכי צווה התורה לחקור איך הי' בדם קודם יציאתו מן הגוף, שהרי בוודאי יש כמה סממנים שבאכלם עושה שינוי בהגוף, ולפ"ז נצטרך לדקדק מה אכלה ומה שתתה מקודם, אלא וודאי דאין לנו אלא מה שענינינו רואות. ע"כ.

ובשו"ת **זבחי צדק**[46] השיב: שראינו להגאון ב"ח . . וא"כ לפ"ז האשה הנז' שלבשה זה הבגד אחר הרחיצה וראתה בו אלו הכתמים צריך להיות שהיא טמאה, אמנם אח"ך נתוועדנו עם חכמי הישיבה והתרנו לזאת האשה יען דמצאנו ראינו להט"ז . . שדחה

43) טורי כסף ריש סק"א.

44) לחם סק"ו.

45) סי"ז.

46) חלק יורה דעה סי"ב.

לדברי הב"ח הנז' בשתי ידים . . ועוד ראינו להר' **בל"י** ז"ל שם בסק"ב, שהביא דברי הט"ז באחרונה משמע דהסכים לדברי הט"ז, ועוד ראינו באשלי רברבי הנד"מ בס' **חדושי הגרשוני** . . שהביא דברי הב"ח הנז' וכתב בסו"ד **שהר' משה** ואחיו **הר' יצחק** התירו בלי גמגום, ומכח אלו הגדולים הנז' התרנו לזאת האשה בלי פקפוק. ע"כ.

ז. ובשו"ת **אגרות משה**[47] כתב: הנה שיטת הב"ח . . לדינא למעשה אינו נוגע כי **הש"ך והכו"פ והסד"ט**[48] לא הביאוהו כלל והט"ז שהביאו כתב שהם דברים תמוהים ואין להורות כן . . ולדינא אין להורות כהב"ח אלא יש לומר להנשים שאין להן לחוש לזה, ואם תמצא אשה שתסבור כן מסתבר שיש לאסור כהב"ח בימי הנקיים מטעם דבארתי, ואף שלשון הב"ח לא משמע שאיירי דוקא בימי הספירה מוכרחין לדחוק דאיירי בימי הספירה מצד קושיות הגדולות שעליו, ואף בעל נפש אין לו מקום להחמיר שלא בימי ספירה, ואף בימי ספירה אין מקום להחמיר כשהאשה אינה מאמנת להנשים שאומרות שיש לחוש לנשתנה מאדום ללבן ומחזקת את הימים לנקיים כדבארתי, ובדבר לחוש שלא תרחץ במים שמא תראה דם ויתבטל במים ודאי אין מקום לחוש . . וא"כ אין שום טעם לחוש ברחצה שמא יצא דם והלך במים דאין מקום להסתפק בזה. ועיין **בדר"ת** . . [שם] שהביא מספר **לבנון נטע** דאין לחוש לזה. ומפורש שם ג"כ שלהב"ח אינו מטעם זה כדכתב כתר"ה ומסיק שאין לחוש גם להב"ח וכל הפוסקים והאחרונים לא הזכירו מנהג זה, ומה שהביא אח"כ מספר **שערי דעה** שדעתו להחמיר כהב"ח ולהזהיר הנשים על ככה, לא נראה כלל ואפילו בעל נפש אין לו להחמיר בזה כדבארתי שאין מקום כלל אלא לאלו הנשים שסוברות כן יש להחמיר מטעם שאין זה ספירה לה. ע"כ.

47) יו"ד ח"ב סי' ע.

48) ויש להעיר שגם **אדמה"ז** השמיט דין זה. ואולי דיבר בו במקומו - סקצ"ו שלא הגיע לידינו ע"ע.

זילוף נוזל באו"מ בז' נקיים

ז*. ובאם צריכה לזלף מים באו"מ בז"נ, כתב **האג"מ**[49] בתשובה אחרת: הנכון לע"ד דאחר שתבדוק בבקר ביום הראשון וביום השביעי תעשה הזילופין, ובימים האמצעיים אם אפשר לה בקלות תעשה הזילופין ג"כ אחר הבדיקה דבקר ואם קשה לפניה לעשות ביום תוכל לעשות בימים האמצעיים גם בלילה. ע"כ. וכ"כ **בשיעורי טהרה**[50] שתבדוק ואח"כ תזלף, או שתבדוק אחר זמן מהזילוף. וכ"כ **בספקי באר משה**[51], שתזלף מיד אחר הבדיקות או קודם הקילוח שבאמצע היום,

49) יו"ד ח"א סצ"ד. וליתר הרחבה נעתיק כאן חלק מהתשובה, וז"ל: הנה בדבר שאלתו באשה שלרפואה צריכה לעשות באותו מקום זילופין במים פושרים לאחר שגמרה ראיית הדם שלה שהוא בהשבעה נקיים אם יתחשבו הימים לנקיים מחמת שמסתפק אולי המים שטפו את הדם אם היה שם וכן ראה בס' דרכי תשובה. הנכון לע"ד דאחר שתבדוק בבקר ביום הראשון וביום השביעי תעשה הזילופין, ובימים האמצעיים אם אפשר לה בקלות תעשה הזילופין ג"כ אחר הבדיקה דבקר ואם קשה לפניה לעשות ביום תוכל לעשות בימים האמצעיים גם בלילה מטעם דאבאר . . ולכן אין להתיר אלא לעשות הזילופין ביום ראשון דוקא אחר הבדיקה דשחרית וכן ביום ז' תעשה דוקא ביום אחר הבדיקה כיון שמסיק המחבר כהי"א דאין להקל בלא בדיקת שביעי. ואם אפשר לה גם בכל יום תעשה אחר הבדיקה שחרית ויהיו לה בדיקות דחזקה בכל יום מצד עצמו אף להמחבר לפירוש השני שכתבתי. אך אם מוכרחת לרפואתה לעשות הזילופין דוקא בלילה שאז לא מהני לפי' השני שבארתי להמחבר עכ"פ בשעת הדחק כזה יש אולי לסמוך על פירוש ראשון שבארתי שהוא כהסד"ט שבדיעבד סומך המחבר על דעת הרא"ש שלדידיה אין הרחיצה והזילופין מגרעין הבדיקות. ע"כ. וראה בחלק ג סנ"ז. ביישוב הסתירה שבין התשובות.

50) עמ' רסג.

51) סקצ"ו סי"ד.

ובשעה שקשה לה באופן הנ"ל, תעשה הזילוף ולא תחוש ואינו סותר ספירתה. וראה עוד בהערה[52] ציון לכמה פוסקים שהקילו (לצורך רפואה) שתזלף באו"מ בז"נ, רק שתבדוק קודם לכן. **ובמשמרת הטהרה**, כתב שלא תזלף אלא לרפואה, ועדיף שלא תזלף ביום א' וז', ואם צריכה ע"פ הוראת רופא תעשה כן אחר הבדיקה בשחרית. וראה **בשו"ת נחלת יואל זאב**[53], שהאריך מאד בנדון זה, והעלה להחמיר בג' ימים ראשונים של הז"נ שלא תזלף באותו מקום, ואחרי ג' ימים מקיל שיכולה לזלף באם אמר לה הרופא.

ח. ובשי' שבה"ל[54] כתב: וכן הלכה שאין חוששים לב"ח וכ"כ **בצמח צדק** (סקכ"ה) ושאר פוסקים, ורק בלבושי מרדכי . . כתב בשם שערי דעה להחמיר, והוא דעת יחיד. ע"כ. אך סיים שם: ואמנם י"א שתמעט ברחיצה בתוך ז"נ, ולא מטעם שינוי הצבע אלא משום הבדיקות [ראה אג"מ דלעיל]. ע"כ. וראה **בטהרה כהלכה** שם, שציטטו להלכה (אך רק התחלתו). ועוד ציין לשו"ת **יגל יעקב**[55] שכתב דניתן להקל [לרחוץ] גם ביום א' והז' לנקיים (ושם מצאתי שזה הוא רק ע"פ הוראת הרופאים). ובס' **יסוד הטהרה** שם, כתב שאף שמותרת לרחוץ במקלחת ולילך לים ולבריכה, ראוי שתעשה את הבדיקה קודם הרחיצה. וכן השיב **הגרי"ש אלישיב**[56]. וכ"כ **בפסקי באר משה**[57], שיכולה לרחוץ עצמה באמבטי בז"נ - אם יש צורך בדבר, ובים ובריכה גם בלא צורך כי המים צוננים - רק שתבדוק עצמה קודם, ובמקלחת אין לחוש כלל, ואינה צריכה בדיקה קודם אם אינה רוחצת או"מ בפנים. ובשו"ת **דברי שלום**[58] ג"כ התיר אם תבדוק עצמה קודם ולא תשהה במים יותר משעה. ועוד כתב שתשים מוך באו"מ[59].

ט. ויש שחילקו שלא להחמיר במצאה מראה לבן אחר שרחצה, אך חששו לכתחילה שלא תרחוץ באמבטי בז"נ, וכן נראה מס' **שיעורי טהרה**[60] שכתב כן מטעם **הזכור לאברהם** (שמא ע"י רחיצה יסתלק ויאבד הדם). אך לא החמיר במקלחת (באופן שלא תיכנס המים לאותו מקום), וכמו שהי' נראה מכמה פוסקים אליבא דהזכל"א (ראה לעיל ס"ד). ושם[61] שוב כתב להחמיר לכתחילה שלא תיכנס לאמבטי', מטעם הזכל"א, ובמים חמים לכתחילה מטעם הב"ח (שתשתנה מראית הדם ללבן), אך מעיקר הדין מותרת לרחוץ[62] אחרי הפסק טהרה, ומטעם שסב"ל

52) מהרש"ם ח"ב סי' מ, מהר"ש ח"ו סצ"ז, דברי מלכיאל ח"ג סי' ס"א, בית שערים יו"ד סרע"ג, אהל יהושוע ח"ב סע"ד, ובפרי השדה ח"ג סי' נ, שלא תעשה בלי הוראת רופא. ובס' חקר בלכה מערכת נדה סמ"ו, החמיר לגמרי בזה, וראה בפתחי זוטא סקצ"ד ס"ה, שהביאו ונטה מדבריו שכתב דאולי הי' מותר גם בז"נ.

53) ח"ב סמ"ג.

54) שם.

55) סי' ס.

56) אוצה"ט עמ' תתקט, וכ"כ בשמו בפתחי דעת ח"א פט"ז הערה יב, והוסיף משמו, שאינה חייבת ללבוש בגד ים לבן, שבין כך נשטף [במי הבריכה או הים] כל אשר שם.

57) שם.

58) ח"ה קיצור פסקי הלכות סקצ"ו.

59) אך בעמק התשובה, ח"א סקכ"ט, נמצא שיטתו חולקת עליו, דלא ניחא לי' שתשים מוך ותכניס עצמה בפירצה דחוקה להתיר לה המראות, והוי חומרא דאתי לידי קולא. ולהעיר דשיטת עמה"ת כלבוש מרדכי - דבצוננים ופושרים הוא שאין לחוש.

60) פ"ב עמ' כו.

61) בעמ' רסב.

62) ולכן הקיל שתוכל לרחוץ לכתחילה לרפואה, מצוה, סגולה או שלסיבה אחרת, רק שתבדוק קודם, ואם בודקת אח"כ, לא תבדוק מיד, ובפרט ביום א' וז', ובדיעבד שבדקה מיד - עלתה לה. וטבילה למצוה (כגון לטהרה ערב יוה"כ),

שהיא כבר בח' טהרה דאז קיל טפי. ומטעם זה ג"כ כתב **במשמרת הטהרה**[63] שלא לחוש בנמצא כתם לבן וסמיך אחר הרחיצה, דאשה בח' טהרה עומדת[64]. ולגבי רחיצה בז"נ, כתב שנוהגין שאינה רוחצת בחמין, אם לא לצורך בריאות או בדיעבד (אם בדקה עצמה כדין). ובמקלחת ג"כ כתב להתיר (רק) לצורך. ובס' **דבש מסלע**[65] כתב ג"כ דלא חוששין לחשש הב"ח דשתנה הדם למראה לבן אפי' בבדיקה והרגשה ואצ"ל בכתם, אך לכתחילה המנהג שלא תרחוץ בחמים, ורק בפושרין או בחמין לזמן קצר (פחות מב' וג' שעות) שרי. ועיי"ש אריכות הביאור.

והגרש"ז אויערבאך[66] השיב בתשובה, שמעיקר הדין מותר לילך לבריכה בז"נ ובימי הפרישה, אך יש מקום להחמיר בז"נ. ובשו"ת **מנחת שלמה**[67] כתב דלצורך בריאות לא נהגו כלל כב"ח. וראה **בחוט שני**[68] שכתב: מראה טהור שראתה אחר רחיצה, טהור הוא, ולא חיישינן שנתלבן האדום ברחיצה. אך ראה בסקצ"ו[69] שכתב: יש נוהגין להחמיר לא לרחוץ באמבטי' במים חמים בז' נקיים, ויש שאין נוהגין בחומרא זו, אמנם במים צוננים בודאי מותר (ועמש"כ בזה בסי' קפ"ח עמ' פח). ע"כ.

ראה בשו"ת רב פעלים יו"ד ח"ד סט"ז, שהסיק להקל. יעוי' שם. וכ"פ בדעת כהן סקצ"ז סק"ה.

63) ח"ב ע"ס השו"ע סקפ"ח סק"י.

64) וסיים: אך בהפ"ט עצמו יש להחמיר.

65) סי' א.

66) אוצה"ט עמ' תתפז.

67) ח"ב סי"ג.

68) קפ"ח סי"ד (עמ' צב).

69) ס"ח אות ז.

שיטת כ"ק אדמו"ר הצ"צ

י. ובדין הנדון לפנינו, זכינו לאור דברי **כ"ק אדמו"ר הצמח צדק** כדלעיל, והוא יסוד וסיבה לכמה אחרונים[70] שדחו דברי הב"ח מההוראה למעשה (אחר דברי הט"ז), והוא בתשובה בשו"ת יורה דעה סי' קכה, עיי"ש.

וקיצור דבריו הק' כך הוא [בתוספות מהמעתיק]. "אם יש שרש למ"ש הב"ח סי' קפ"ח שנהגו הנשים שלא לילך למרחץ בימים שבין לבישת לבנים לטבילתה".

ומקדים תחילה בחקר ביאור לשון ה"משנה פ"ב דנדה די"ט ע"א חמשה דמים טמאים באשה האדום והשחור כו' ובגמרא ושחור זה לא מתחלתו הוא משחיר אלא כשנעקר הוא משחיר. משל לדם מכה לכשנעקר הוא משחיר . . ויש להבין פי' אלא כשנעקר הוא משחיר אם ר"ל כשנעקר מן המקור וירד לבית החיצון שם **בבית החיצון** הוא משחיר או ר"ל דתומ"י כשנעקר מן המקור הוא משחיר אף קודם שהגיע לבית החיצון דהיינו **מן השיניים ולפנים**. או אפילו אפשר קודם היינו כשנעקר מגידי המקור שבהם כנוס הדם **וכשנעקר מהם להמקור** לוקה ומשחיר והיינו כמו דם המכה כשנעקר מגידי ווריד הדם הוא משחיר . . ולכאורה י"ל דאריכות לשון הגמ' ושחור זה לא מתחלתו כו' מורה כפי' הראשון . . כמ"כ הכא אם נהפך הדם ממראה טמא למראה אחרת קודם שנטמאה האשה י"ל דראוי שלא יטמא עוד. וע"כ האריך הש"ס ושחור זה לא מתחלתו הוא משחיר אלא כשנעקר כו' משל כו' ור"ל לכשנעקר לבית החיצון אזי הוא לוקה ומשחיר. אבל בתחלת ביאתו לבית החיצון היה אדום וע"כ נטמאה האשה כשהיה אדום קודם שנהפך מראיתו וכן משמע שפי'

70) דרכ"ת שבה"ל קנה בשם, ועוד.

הב"ח בתשו' סי' פ"ד ובחיבורו סי' קפ"ח דפי' לכשנעקר הוא משחיר היינו אחר שהיה אדום בבית החיצון ואפשר עוד דמפרש לכשנעקר מן הגוף לגמרי הוא משחיר . . אך קשה דא"כ מדוע מטמאים דם שחור בטומאה ודאית ולא חיישינן שמא נשתנה לשחור בבית הפנימי עדיין. ולכן אפשר לומר דאפ"ה טמאה ואף שנשתנה קודם בית החיצון. מ"מ כיון כשנעקר הוא משחיר הנה עקירה זו אתחלתא דהנחה הוא כדאמרינן בכתובות פרק אלו נערות דף ל"א ע"א הזורק חץ כו' שעקירה צורך הנחה היא וכ"פ הרמב"ם פ"ג מהל' גניבה ה"ב ור"י בתוס' פרק מרובה ד"ע ע"ב ד"ה לענין וע' תוס' דגיטין דנ"ב סע"ב. ולכן אף על פי שבשעת עקירה עדיין לא נטמאת כיון שעקירה זו אתחלתא דטומאה היא ע"כ כיון שהיה אדום אז אף על פי שהשחיר קודם שנטמא ממש הוא טמא . . [ואחר אריכות בשיטת הרמב"ן והר"ן בזה, מסיים] עכ"פ משמע בגמ' [נדה] דמ"ג א' די"ל דבתר עקירה אזלינן אף להקל וכ"ש לחומרא. א"כ גבי שחור אדום הוא אלא שלקה י"ל בודאי בתר עקירה אזלינן . . [וזהו כפירוש השלישי הנ"ל. וליתר ביאור יסוד סברא זו ביאר בהמשך דבריו הק'] מיהו זה אינו ראיה דהא הוצרך לומר ולא מתחלתו כו' לומר דלא מעיקר הווייתו היה שחור דאל"כ לא היה טמא רק מ"מ ממ"ש **וכשנעקר** מוכח כנ"ל [- דבתר עקירה אזלינן, וקודם שהגיע לביה"ח לקה והשחיר. ואחר הקדמה זו מביא דברי הב"ח ודן בהם] . והנה הב"ח סי' קפ"ח . . והט"ז רס"י קפ"ח חלק ע"ז וכתב וז"ל ודברים תמוהים הם שלא נמצא בתלמוד ופוסקים רמז לזה כו'. ובגמרא אמרינן על מראה שחור שהוא אדום אלא שלקה ואם איתא לסברא זאת הי' לו לומר רבותא טפי דאפילו בלובן אשכחן לפעמים שלקה כו'. אלא דבר זה חומרא יתירה היא עכ"ל. מבואר מדבריו דעיקר טעמו שחולק עליו משום שאינו מודה לו כלל בחידוש זה שהמציא שדרך הדם להתלבן ע"י רחיצה. ולפע"ד י"ל שאף אם היינו מודים לו דאפשר להיות כן אין שום טומאה מדינא דהא גם לדבריו ע"כ נתלבן קודם שנעקר. שהרי אמר שיצא ממנו כו' לאחר שרחצה במרחץ כמו שנים ושלש שעות ומהעקירה עד יציאתו מהגוף אין שוהה כלל כמ"ש בגמ' רפ"ק דנדה ד"ג סע"א דאם איתא דהוה דם מעיקרא הוה אתי כו' וע' די"ד א' ואח"כ מטמאה מעל"ע ואינה מטמאה את בועלה כו' וע"ש בפרש"י ובגמ' ד"ס ע"ב כל שבעלה פטור כו' וכיון שכן שנתלבן קודם שנעקר וכשנעקר כבר היה לבן י"ל שאין שום טומאה כלל כיון דאין בו מראית דם כלל וכמשנ"ת לעיל דאף בשחור ה"ט דטמאה משום דכשנעקר הוא משחיר משא"כ הכא שנתלבן קודם שנעקר. ואף את"ל דבשחור טמאה אפילו השחיר קודם שנעקר י"ל שאני התם משום דדרך האדום להשחיר. משא"כ הכא דאין דרך דם האדום להתלבן מעצמו כ"א ע"י רחיצה י"ל דודאי אין שום טומאה אם נתלבן קודם שנעקר. ואין לחוש שמא יתלבן אחר שנעקר כי אם נעקר אדום אזי בין תחלת עקירתו עד סוף יציאתו כיון שאין בזה שהיית זמן כלל כנ"ל לא הי' מתלבן כ"כ שלא יהיה בו שום מראית דם לפחות כמו דם שנתערב במים ויש בו מראית דם. ועוד דהא גם מהר"י מרגליות ג"כ לא קאמר רק כשיצאה ממנה סמיכות לבן ועב. ור"ל דבכה"ג דוקא יש לחוש שהוא היה דם יען כי הדם הוא סמיך ועב כמ"ש בגמ' פ' המוציא יין דע"ז א'. ולכן אף שכעת הסמיכות הזה לבן ואין בו מראית דם חושש שמא נתלבן ע"י הרחיצה. אבל במשקה לבן וצלול גם למהרי"מ אין לחוש ולבדות כלל שמא היה דם כיון דג"כ אינו עב כדם. וכיון שכן בסמיכות לבן ועב ודאי אין

לחוש שנתלבן אחר שנעקר דא"כ היה נשאר בו רושם אדמומית עכ"פ. א"ו גם למהרי"מ אין לחוש רק כשי"ל שנתלבן מאיזו משך זמן דהיינו קודם שנעקר וכמבואר בדבריו. וא"כ י"ל דבכה"ג אפילו נודע לו שנתלבן מחמת רחיצה אין שום חשש כיון כשנעקר כבר היה לבן וכמו שמוכח ממ"ש בגמ' ושחור זה לא מתחלתו הוא משחיר אלא כשנעקר כו' כנ"ל . . ועוד ראיה מסוגיא דהרואה דם בשפופרת דאמרינן בבשרה אמר רחמנא ולא בשפופרת . . וא"כ לפ"ז אם נדמייה מה שנתלבן הדם לשפופרת ג"כ אינה טהורה אא"כ כשנעקר מהמקור היה לבן ועכ"פ אם הי' לבן קודם שנעקר עד שבשעה שנעקר מהמקור כבר הי' לבן ודאי לכ"ע טהורה. וכבר נת' שזה שנחוש שנעקר אדום ואח"כ בדרך יציאתו הלבין כ"כ עד שלא נשאר בו רושם אדמומית רחוק מאד ולכן י"ל שאין מקום להחמיר לקיים המנהג שכ' הב"ח שלא לילך למרחץ כו' דאדרבה הנה אם עי"ז יתלבן הדם קודם שנעקר ודאי טוב ויפה לטהר אשה לבעלה עי"ז וכה"ג איתא בגמ' פ"ט דנדה דס"א סע"ב בקשו לגזור על בגדי צבעונין אמרי הא עדיפא כדי להקל על כתמיהן. ואף דהתם היינו רק בכתמים שהן מד"ס והכא הוא ראייה מ"מ התם הכתמים הן טמאים מדינא לולי הבגד הצבוע כו' והכא הראייה היא ראייה טהורה לגמרי. ושנחוש שיתלבן אחר שנעקר זהו חששא רחוקה מאד.

קיצור [התשובה מהמקור]:

א. פי' מ"ש בגמרא ושחור זה כו' כשנעקר הוא משחיר ר"ל שבתחלת ביאתו לבית החיצון היה אדום וע"כ נטמאה האשה אז אף על פי שאח"כ השחיר לית לן בה:

ב. או אפשר אף שהשחיר קודם בית החיצון טמאה כיון בשעה שנעקר הי' אדום וכשנעקר השחיר דאזלינן בתר עקירה כמו שיש סברא כן בגמרא דמ"ג א' לענין שכבת זרע וד' הרמב"ן שם דמ"ב צריך ישוב:

ג. ועוי"ל כיון דאורחי' דאדום להשחיר ע"י לקותא דיינינן ליה כאילו הוא אדום מיהו ממ"ש בגמרא ולא מתחלתו כו' לא משמע כן:

ד. עפ"ז י"ל מ"ש הב"ח סי' קפ"ח שדרך הדם להתלבן מחמת רחיצה כו' דאף לו יהא כן אין לחוש כיון שנתלבן קודם שנעקר:

ה. ועוד ראיה לזה דלא גרע מחציצה דשפופרת אלא שלפ"ז י"ל אפילו נתלבן אחר שנעקר קודם בית החיצון ועיין לעיל אות ב' מיהו זה צ"ע. עכ"פ מנהג דהב"ח אין לו שורש: עכלה"ק **לכ"ק אדמו"ר הצ"צ.**

יא. וכרבינו הצ"צ, כ"כ כמה פוסקים, ומהם **האג"מ** שם (בשינוי קצת), וז"ל: דהא לכאורה תמוה טובא מה לנו אם האמת שהרחיצה בחמין שינה מאדום ללבן כיון שעכ"פ נעשה לבן אינו דם שאסרה תורה מאחר שעוד בגוף המקור נשתנה. ול"ד לדם שחור שטמא מטעם דא"ר חנינא שחור אדום הוא אלא שלקה, דהתם מפורש בגמ' נדה דף י"ט מברייתא דאיתא בתוספתא ושחור זה לא מתחלתו הוא משחיר אלא כשנעקר הוא משחיר ופרש"י

לכשנעקר מן הגוף לוקה ומשחיר עיין שם, משמע דאם היה משחיר בעודנו בגוף המקור היתה טהורה[71] ורק משום דידוע לחכמים שמהמקור יצא אדום והושחר אח"כ בבית החיצון . . ונמצא שאם השינוי שע"י הרחיצה בחמין נעשה כשהדם היה במקור מאדום ללבן אינו כלום ואין בזה שום חשש, ורק אם השינוי נעשה אחר שנעקר מן המקור בעודנו בבית החיצון שכבר נטמאה כשיצא אדום מהמקור, ומה שלא ראינו האודם הוא משום שבבית החיצון שהוא עדיין בגופה אי אפשר לפנינו לראות[72]. וא"כ הא דבר כזה שלא נראה לשום איש לא שייך שידעו הדורות שאחר הגמ' שרק חז"ל בקבלתם וגם בסברתם שייך שידעו וחייבים אנחנו להאמין בכל דבריהם שהם דברי אלקים חיים אבל אחר חתימת התלמוד אף הגאונים לא שייך שיחדשו דבר שלא נמצא בגמ' בסברתם בדבר טבעי שא"א לראות לומר שכן הוא הטבע, ורק על גאונים יחידים שאמרו עליהם שדבריהם דברי קבלה. ובפרט שרבותינו הראשונים לא הזכירו זה אלא איזה גדולים מרבותינו האחרונים שכתב הב"ח, ואף זה לא מסברתם אלא מסברת איזו אשה חכמה שאמר ר"א ביומא דף ס"ו אין חכמה לאשה אלא בפלך. ע"כ.

וכ"כ בשו"ת **חשב האפוד** שם, לתמוה על הב"ח, "הרי נתלבן לפני שנעקר מן הגוף ואין כאן שום טומאה"[73]. וכן נמצא בס' **מי נדה** בביאור הגמרא שם, בדרשת חז"ל ע"פ 'בין דם לדם', דאתי למעוטי שנשתנה מראה הדם בעודו בגוף ע"י רחיצה. ושם בדברי הגמרא דשחור הוא אדום שלקה לכשנעקר מן הגוף, ביאר ג"כ דבשעת עקירתו מן הגוף משחיר, ולא לאחר מכן, דא"כ (שהי' משחיר בפנים לפני שנעקר מן הגוף) היתה טהורה. ומזה יצא לו ג"כ למעט דינו של הב"ח, דזה מה שבש"ס בא למעט (בנשתנה בעודו בפנים דטהורה, "דמה בכך שנשתנה סו"ס כשנעקר כבר הוא לבן").

ובס' **תא חזי**[74] ציין שכ"כ בס' **הלכה ברוה ופותח שער**, ועי' עוד שם[75], דגם **הגרש"ז אויערבאך** סב"ל לסברא זו (דאדום שלקה טמא משום שלקה לפני שנעקר, ולכן באם שינה מראהו לפני שיצא לביה"ח טהורה).

• • •

תשובת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש נשי"ד

ובכתבי הקודש מאג"ק[76] **לכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש נשי"ד** מצינו שהשיב לשואל, וזה לה"ק: מה ששואל אם נהגו נשים דידן בהמובא בב"ח טור יו"ד סי' קפח שלא לילך בימי לבונן במרחץ. לא שמעתי שתנהגנה כן[77]. עכל"ק.

71) ורבינו הצ"צ כתב שלפי האופן שלישי (שלוקה ביציאתו מגידי במקור) ביאור רש"י אדם מכה קאי. וראה שם שהגמרא המשילה משל לקותא דדם מכה ללקותא דדם נדה, וע"ז קאי רש"י.

72) ורבינו הצ"צ ביאר חשש זה בדרך אחרת אחרת (ראה לעיל).

73) וסיים: ומזה יש לדון שהב"ח הי' לו הבנה אחרת בהא ד"לכשנעקר הוא משחיר".

74) שם ס"ח.

75) בסי' ב סי"ט.

76) ח"י עמ' שלה, הובא בשלחן מנחם יו"ד ח"ד עמ' קמא.

77) והנחתם בטבעת המלך אין להשיב.

קיצור: הרב בעל הספר בית חדש, כתב שיש לחוש ולטמאות כל כתם לבן הסמיך ועב - כסמיכותו של דם - שתמצאה אישה אחרי שהיתה במים חמים במרחץ. והטעם דשמא כתם הלבן הזה היה דם בתחילתו ועל ידי המים החמים שרחצה בהם השתנה מראהו לבצע לבן. ועוד כתב, שמטעם זה נהגו הנשים שלא לילך למרחץ בשבעת ימי הנקיים. ומשום זה תמצא גם בזמן הזה רבנים המורים שלכתחילה לא תיכנס אישה בשבעת ימי הנקיים למים חמים אלא בפושרים בלבד. אך להלכה רוב הפוסקים כתבו שאין לחוש כלל למנהג זה. **וכ"ק אדמו"ר הזקן** ועוד פוסקים השמיטו דין זה לגמרי מספריהם. ונכדו **הצ"צ** האריך לדחות דברי הבית חדש הללו. וכן משמע **מכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש** שאין המנהג לחוש לחומרא, ואם כן יכולה אישה להיכנס למרחץ בשבעת ימי הנקיים.

ומצינו בספרי הפוסקים עוד טעם למנהג הנשים שלא ליכנס למרחץ בשבעת ימי הנקיים, והוא שמא יאבד וישטף הדם מגופה על ידי (שטף) המים שרוחצת בהם. ולפי טעם זה בשבעת ימי הנקיים אינה יכולה להיכנס לשום מים פושרים כגון בַּיִם ובבריכה, וגם במקלחת או זילוף נוזל באותו מקום (לצורכי רפואה או נקיות) קיים חשש זה, שהרי כשתבדוק את עצמה אחר כך ולא תמצא דם - תחשוב שהיא טהורה, ואולי היה דם ונאבד על ידי המים.

ולמעשה: יכולה אישה בשבעת ימי הנקיים לילך למרחץ ולים ולבריכה ולהיכנס לאמבטיה ולזלף מים באותו מקום אם צריכה לכך, ובכל אלו אפילו שהמים חמים. ואם הולכת בשעות הבדיקה (של הבוקר או הערב), לכתחילה תבדוק קודם שתיכנס למים, ואם בודקת אחרי שתיכנס למים - תמתין לפחות רבע שעה אחרי שתיצא מהמים ואז תבדוק.

הוספה

תדפיס מתוך שו"ת מחנה מיכאל על ד' חלקי שו"ע

גדר לידה לעניין מילה

גדר לידה וזמנה למניין שמיני למילה, ובפרט למילה בשבת
ודין הנולד בליל שבת כעשרים דקות אחר השקיעה, אם נימול לשבת הבא

הגדרת[1] רגע הלידה נוגע להלכות רבות, ולדוגמא לעניין בכור שנוטל פי שנים דוקא בנולד בחיי אביו (שו"ע חו"מ סרע"ז ס"ז), וכן לעניין פדיון הבן (שם יו"ד שס"ה סכ"ב), וכן לדין חליצה (שם אבה"ע סקנ"ז ס"א), וכן לעניין טומאת לידה (שם סקצ"ד ס"י), וכן לעניין שחיטת האם, אם מועיל לוולד שהוציא ראשו לפני שחיטתה. ועוד ענינים (שם יו"ד סי"ד), ואכמ"ל בזה. ואנו נעסוק לעניין מילה הן ביום חול (כמבואר ביו"ד סרס"ב) והן לעניין שבת (המבואר באו"ח סשל"א, וביו"ד סרס"ו).

איתא במסכת נדה (מב ע"א) **ברייתא** בזה"ל: "ת"ר הנדה והזבה והשומרת יום כנגד יום והיולדת, מטמאות בפנים כבחוץ", וכידוע בענין טומאת נדה "עד שתרגיש בבשרה" שאפילו נמצא הדם בנרתיק (פרוזדור, מבין השיניים ולחוץ) טמאה, וכמבואר בהל' נדה סקפ"ג ובעוד כמ"מ, ואכמ"ל.

ושם בהמשך מספרת הגמרא במעשה שבא אחד לפני **רבא** וסיפר שיצא הוולד בליל שבת (שבת ודאית), אבל לפני שנכנסה שבת באופן ודאי נשמע התינוק בוכה, ואסר לו רבא למולו בשבת הבאה. **ופרש"י** שם, דהיינו שיצא ראשו מהחדר (רחם) לפרוזדור (נרתיק), ונחשב לספק אם נולד בשבת. וכ"כ **המהרש"א** שם בדעת רש"י. **והמגיד משנה** (פ"י מהל' איסו"ב ה"ו) הביא שכן היא שיטת **הרשב"א**. וכן היא שיטת **הריטב"א והמאירי** על הסוגיא זו. וכן פסק **הרשב"ץ** בפסקיו לנדה שם. וכ"כ באריכות **הסדרי טהרה** (סקצ"ד ס"ק כו). ולפ"ז אם יצא ראשו של וולד לאוויר העולם בליל שבת ודאית, אבל לפני זה בבין השמשות ראשו הי' כבר בסוף הפרוזדור לקראת היציאה, לא נוכל למולו בשבת.

אבל דבר זה דורש ביאור, דהנה איתא במסכת **יבמות** (עא ע"א) מפסוק, דמילת בניו ועבדיו מעכבו מלאכול קרבן פסח, אפילו במקרה ובשעת הקרבת הפסח עדיין לא חל החיוב למילתן, ורק חל חיובם לפני אכילתם. ומקשה שם הגמרא, איך יתכן מקרה כזה. וענה על כך רב שרביא, כגון שהוציא ראשו **חוץ לפרוזדור**. ופרש"י, דהיינו שהוציא ראשו חוץ לפרוזדור לפני שבעת ימים, ולכן מאז נחשב לוולד, אבל אי אפשר למולו רק כשיצא לאוויר העולם. ומקשה ע"ז הגמרא, וכי אפשר התינוק לחיות שבוע במצב כזה, והרי תניא כיון שיצא לאוויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח, ולכן היות ולא ינק מאמו איך חי.

1) נכתב ונמסר לע"נ הרה"ח ר' מסעוד חי חביב ז"ל אשר זכיתי להכירו ולהכיר מידותיו מידות תרומיות, אביו של ידידי הגה"ח דומ"צ הרב יעקב חביב שליט"א.

ולכאורה אי נימא דלעניין מילה חשיב נולד אפילו יצא רק לפרוזדור ועוד לא לאוויר העולם, הי' אפשר לענות ע"ז שלכן יכול לחיות. ומדלא מוקמינן הכי, מוכח דכל זמן שלא הוציא את ראשו לאוויר העולם אינו כילוד לעניין מילה. ואם כן, קשה על פרש"י בסוגיא דנדה ולהולכים אחריו (שנולד איקרי אפי' לא הוציא ראשו לאוויר העולם). ואיברא שהכי משמע להלכתא **בשו"ע ופוסקים** (או"ח סשל"א, ויו"ד סקצ"ד ס"י), שלידה נחשב באם יצא **ראשו חוץ לפרוזדור** (ומשמע פשוט לאוויר העולם). מאידך יש ליישב שיטת רש"י אף שלמעשה אין הלכה כן, וכמו שיבואר לקמן.

והנה בשו"ת **גינת ורדים** (סי' ז, והוב"ד בסד"ט שם), תמה על הגמרא בנדה הנ"ל, לפי ביאור רש"י הנ"ל דגדר לידה הוא אפי' שלא הוציא ראשו לאוויר העולם אלא רק בסוף הפרוזדור, כי הלא מבואר בכולא תלמודא דגדר לידה נחשב רק משיצא הוולד לאוויר העולם, וע"כ חידש דרק לעניין מילה ונדה נחשב ללידה הגם שלא יצא לאוויר העולם, דאיתקשו להדדי בריש פרשת תזריע (טומאת לידה ויום השמיני למילה אפילו בשבת), אבל לכל עניין אחר (כמובא לעיל בראשית דברינו) בעינן דוקא שיצא לאוויר העולם. ולכאורה צ"ע טובא בחילוק זה, כי אם בסוף הפרוזדור נחשב לידה, מדוע לשאר מילי לא יחשב לידה?

והנה במסכת **בכורות** (מו ע"ב) לעניין בכור, אמר ר' שמעון בן לקיש פדחת (יציאת המצח של הוולד) פוטרת **בכל מקום**. ואמרינן בגמרא שם, דזה לאתויי הא דתנו רבנן גיורת שיצאה פדחת ולדה בהיותה נכרית (לפני שטבלה) ואח"כ נתגיירה, דאין נותנין לה טומאת לידה, ומיד שפסק דמה שאפשר לה להיטהר יוצאת מטומאתה. והקשו שם **התוס'**, שלכאורה לא יתכן שר' שמעון בן לקיש באומרו "בכל מקום" דהתא לאתויי הא, כי אם גדר לידה היא יציאת הפדחת, פשיטא שהוא הדין בדין גיורת הנ"ל, ותירץ, דס"ד דאפילו שבכל מקום יציאת הפדחת חשיב לידה, מ"מ (הייתי אומר ד)לידת שאר הגוף שיצא אח"כ, אחרי שנתגיירה, יחשב ג"כ לידה, ויהי' לה טומאת לידה, וקמ"ל ר' שמעון בן לקיש דלא אמרינן כן, ואין לה טומאת לידה גם בנידון זה.

ולכאורה צ"ע על תירוץ התוס', דאיך הווה ס"ד דיחשב הוולד שוב כילוד אחר שכבר נולד. ויש לומר מדבריהם שיש כאן שני דינים, (א) לגבי **הוולד** אם נחשב כילוד. (ב) אם **האֵם** נחשבת כיולדת. ולכן הי' ס"ד שאף שלגבי הוולד נחשב שכבר נולד, אבל יתכן שהאם תחשב כיולדת גם אח"כ ביציאת שאר הגוף, ובא רשב"ל ללמדינו שאינו כן. ולפ"ז יש לומר, דמשיצא הוולד ראשו לפרוזדור האֵם נחשבת היא כיולדת כיון שהיתה כאן לידה, ולכן טמאה טומאת לידה, אבל הילד כל זמן שלא יצא לאוויר העולם אין לו שם ילוד לכל עניין וענין, חוץ מלעניין מילה שהוקשה לטומאת האם בריש פ' תזריע, וכדברי הגינת ורדים והסדרי טהרה שם.

אבל עדיין אינו מובן הגמרא ביבמות הנ"ל, שעוסקת במילה עצמה, ומשמע שם דהווה כילוד רק כשיצא לאוויר העולם?

ויש לומר, דהנה במסכת **שבת** (קלה ע"א), איתא בשם ר' אסי, כל שאמו טמאה לידה נימול לשמונה, וכל שאין אמו טמאה לידה אין נימול לשמונה. ופסק **הרמב"ם** בהל' מילה (פ"א ה"י) דדין הנ"ל הוא רק לעניין מילה בשבת שאינו דוחה שבת, אבל ביום שמיני החל ביום חול דוקא בו ביום נימול. וביאר בס' **ערוגות הבושם**, דסב"ל לרמב"ם דההיקש הנ"ל לעניין דחיית המילה בגלל השבת, למידים זאת מהפסק "אישה כי תזריע", משא"כ עצם המילה לשמונה (ביום חול) נלמד מפרשת לך לך, מהפסוק "ובן שמונת ימים ימול" [ואינו סותר לדברי הרמב"ם בפיה"מ בחולין פרק גיד הנשה, שאין אנו מלים אלא כי כך צוה ה' בהר סיני] כי בפרשת לך לך אין הקיש זה, ולכן י"ל, שגם לעניין מילה בשבת שהוקש לטומאת האם אזלינן בתר לידת האם גם למילה, ובזה יומתק פרש"י בנדה שם לעניין מעשה שבא לפני רבא. וגם בזה מיושב הגמרא ביבמות שם, לעניין מילה, דגדר לידה הוה משעה שיצאה לאוויר העולם דוקא.

וכל הנ"ל הוא ליישב שיטת רש"י וההולכים בשיטתו, אבל לענין מעשה הראשונים והפוסקים חלקו על שיטת רש"י. ומהם, **ראבי"ה** (סי' תתצה) **והאור זרוע** בשם **רבינו יואל הלוי**, וכן פשטות לשון **השו"ע** ביו"ד סי' קצד ("יצא חוץ לפרוזדור"), וכן בחו"מ סי' רעז סי"ג ("לאויר העולם"). והסכים לו **הסמ"ע** שם (סק"ו, שרובו ככולו). וכן משמע **מהאורים גדולים** סי' רכג, **ומהר"ם חביב ומהר"י הלוי** שהוב"ד בבשו"ת **פנים מאירות** (ח"א סי' ז), וכ"פ **הלבושי השרד** שם, והוב"ד **בפ"ת** הל' מילה (ס' רסו סק"ח), וכן **בהמגדל עוז** (בריכה עליונה נחל ז אות כו). **וברכי יוסף** (יו"ד שם סק"ו), **ושו"ת חת"ס** (אבה"ע ח"ב סי' קמד). וכן היא דעתו של **הרב ש.ז אויערבאך** ז"ל, והוב"ד **בנשמת אברהם** (חאו"ח סי' שלא סק"ו). וכ"כ **בשיעורי שבה"ל** (סי' קצד ס"י אות ב). **ובעמק שאלה** (שאילתא ט אות ו) כתב שזאת השיטה של **השאילתות והרי"ף והרא"ש**.

ולכן גם הגמרא ביבמות מוסברת דלא כרש"י, ובכל ענין וענין הלידה היא ביציאת הראש (המצח), ויש אומרים שדי ברוב מצחו, וכ"כ **הטור** ביו"ד סי' קצד [ועיי' **סמ"ע** שם], וכן דעת **הש"ך** (שם סק"י) **ופרישה** (ס"ק לה, ועיי' דרישה סק"ז). **ובשיעורי שבה"ל** שם כתב דכן הכריעו למעשה האחרונים.

אך י"א דדווקא בכל מצחו, וכן פשוט דעת **השו"ע** בסקצ"ד ("משתצא פדחתו", וכן העיר בכסף משנה ובבדק הבית שם שכן היא דעת **הרמב"ם**, דאף שיישב הגירסא "רוב פדחתו" לבסוף כתב שמצא ספר הרמב"ם מוגה שנמחק תיבת "רוב". וכן הבין הש"ך שם בדעת השו"ע. וז"ל המשנה בנדה (כח ע"א) "יצא כדרכו עד שיצא רוב

ראשו, ואיזהו רוב ראשו - משיצא פדחתו" ופשוט לשון דמתניתין דרוב ראשו היינו כל פדחתו, וכ"כ בתמיהתו על הרמב"ם בכס"מ ובב"י שם, וכ"כ עוד פוסקים), וכן היא שיטת **הרשב"א** (כ"כ הב"י שם). וכ"כ **בלחו"ש** (שם ס"ק לג).

וכן נראה בדעת **כ"ק אדמו"ר הזקן** (סשל"א ס"ה) שכתב וזל"ק: מי שנולד בערב שבת בין השמשות אין מלין אותו בשבת שהוא ספק שמיני ספק תשיעי, שאין דוחין שבת מספק, ואפילו לא הוציא אלא **רוב ראשו** בין השמשות, אף על פי שיצא כולו בשבת, ה"ז כנולד בין השמשות. ע"כ. והנראה לדייק ולומר בדעתו, ד"רוב ראשו" שכתב היינו כל פדחתו וכפשטות לשון המשנה וכש"כ הב"י שם וכן היא הכרעתו בשו"ע כנ"ל, דדרך רבינו לכתוב ולהכריע הלכה למעשה בלשון ברורה, וביודעו מחלוקת הפוסקים בזה ובא לכתוב לישראל המעשה אשר יעשון וכותב כפשט לשון המשנה ודלא כגירסת הרמב"ם ("רוב פדחתו") שלבסוף מעיד לנו מחבר השו"ע בשתי מקומות שבספר מוגה אינו כן אלא כפשטא דמתניתין.

ואם יוצא דרך הגוף, רוב הגוף וכידוע מהפוסקים (באו"ח ויו"ד שם) דהיינו משיצא הטבור (כ"כ **בנשמת אברהם** יו"ד סרס"ב ס"ק טו בשם **הרב ש.ז אויערבאך** ז"ל).

דין מילה בשבת לנולד בליל שבת

ומעניין לעניין באותו עניין, אחרי שהגדרנו שגדר הלידה הוא מיציאת הראש לאויר העולם דוקא, יש לדון בענין לידה ביום שישי אחרי שקיעה וצאת הכוכבים, לעניין למולו ביום שישי או בשבת או ביום ראשון שלאח"כ. ובחוסר ידיעה בזה אפשר בקל לחלל שבת ה' ישמרנו.

דהנה ידוע **שהשו"ע** באו"ח (סרס"א) וכן **בעל התניא** בשו"ע שלו שם, פסקו כשיטת **ר"ת** בענין השקיעה. והרה"ר בספרו **ילקוט יוסף** הביא רשימה של שלושים ראשונים הסוברים כך, הלא המה, רס"ג וראב"ד ורז"ה והרמב"ן והרשב"א והר"ן והרא"ה והרב המגיד והריטב"א ומאירי ואוהל מועד וספר התרומה וסמ"ג והרוקח ומרדכי ורבינו פרץ וראבי"ה ומהר"ם מרוטנבורג וראבי"ה ותוס' רי"ד ורבינו ירוחם וריא"ז והמנהיג ואבודרהם ותרומת הדשן [יש להכריז על מציאה שבשו"ע אדמה"ז ח"ג בהל' מכירת חמץ, שקורא אותו בשם "גדולי **האחרונים** מהרא"י ז"ל בתרומת הדשן"].

עוד כתב שם שכן דעת העיטור וראב"ן כר"ת, אך ראה בהלכות כניסת שבת בסידור רבינו הזקן, שדעת בעל העיטור כגאונים, ולקמן יתבאר מה הוכחתו. עוד כתב שם שכן דעת הרא"ש כר"ת, אך ראה שם שכתב בשיטת הרא"ש שסובר כגאונים, שהרי סתם כרבינו יונה (פ"ב ממסכת שבת סי' כג).

אך **בשו"ע** הלכות מילה סי' רסו ס"ט, כתב "בשיעור בין השמשות אפליגי תנאי ואמוראי בסוף פרק במה מדליקין, וכתב בעל העיטור: מספקא לן הלכה כדברי מי, הלכך אי איתילד ינוקא משתשקע החמה ספק הוא, עד דשלים בין השמשות דרבי יוסי, ונימול לעשרה. ואי איתילד במוצאי שבת משתשקע החמה, עבדינן לחומרא כדרבה". **ובילקוט יוסף** הבין דהשו"ע אזיל בשיטתי' בביאור שקיעת החמה כר"ת וכמש"כ כבאו"ח סי רסא, אלא שהמנהג היום הוא כגאונים, וכמש"כ **הברכי יוסף** והוב"ד **במ"ב** סי' שלא, שכן המנהג בכל ערי ארץ ישראל. והיינו שמשתשקע החמה מהאופק שבים הוה שקיעה, ולא פוסקים כר"ת מעיקר הדין גם לקולא, כמו במצואי שבת שכולם עושים מלאכות כחצי שעה וזאת אף שלשיטת ר"ת חייבים סקילה וכרת [ומכאן יש ללמוד בכח מנהג ישראל], והילק"י כתב דהמחמיר במוצאי שבת תע"ב. אך **בעל התניא** בסידורו שם כתב שבית יוסף **חזר בו** בהלכות מילה שם כשפסק כבעל העיטור, ולכן כתב הלשון סתם "משתשקע החמה" ולא כלשונו באו"ח סי' רסא שהבאיר בלשונו את שיטת ר"ת, וכתב שכך פסקו (דלא כר"ת) **רב שרירא גאון ורב האי גאון** (הביאם בשו"ת ר"מ אלשקר סי' צו) **ור"י בעל התוס' ורבינו חננאל** (הוב"ד בשיבולי הלקט סי' ס) **והרי"ף** (שבת לד) **והרמב"ם** בהל' מילה **וראב"ן ובעל העיטור, והרא"ש** בשם **רבינו יונה**. ולכן פוסק **בעל התניא**

שם מדינא כגאונים. וכ"פ **השו"ך** בהלכות מילה שם. וכ"פ **הפר"ח** בהל' חנוכה (סי' תרע"ב).

ורוב פוסקי זמנינו מגדירים שקיעת החמה לשיטת הגאונים, משקיעה הנראית (באופק הים). אבל אין כן שיטת **אדמו"ר הזקן** בסידורו שם, שאומר שיש שקיעה אמיתי בארץ ישראל שהיא כארבע דקות אחרי השקיעה הנראית של קרני השמש (עיי' באורך בספר הנפלא "סדר הכנסת שבת" להגה"ח הרב ש.ד לוין), ואז מתחיל בין השמשות של ר' יהודה ונמשך שלוש עשרה דקות וחצי, לשיטת **התרומת הדשן והב"י והרמ"א** בהלכות פסח או"ח סי' תנט. ולשיטת **הרמב"ם** בפיה"מ (למסכת פסחים פ"ג) וכ"ק **אדמו"ר הזקן** נמשך כשמונה עשרה דקות. [ובפרטי שיטתו של רבינו הזקן נחלקו גדולי המורים מרבני חב"ד, ואכמ"ל].

ולענין לילה, ונ"מ טובא לענין למול תינוק שנולד כעשרים דקות אחרי השקיעה. הנה ידוע לעניין מעריב (דרבנן), הוא בג' כוכבים בינונים. ולענין ק"ש (דאורייתא) מחוסר בקיאות הוא בג' כוכבים קטנים. ולענין צאת השבת, היות וצריך גם להוסיף מחול על הקודש, נפסק בשו"ע או"ח סי' רצג (ס"ב), ביציאת ג' כוכבים קטנים ורצופים ולא מפוזרים.

[ואמחיש לדוגמא, בזמנינו זה באיזור ירושלים תובב"א 5 למרץ, זמן שקיעת החמה לגובה הים הוא ב17.40 ושקיעה אמיתית ב17.44, וזמן ג' כוכבים בינונים הוא ב18.04 וזמן ג' כוכבים קטנים הוא 18.08, ועם תוספת שבת הוא 18.12 ו"א 18.16 (עיי' באורך בספרו של השד"ב לוין הנ"ל)]

והנה כתב **השו"ע** יו"ד סי' רסב ס"ה וז"ל "אם נולד כשהיו נראים ברקיע כוכבים קטנים מאוד, יש לסמוך על הכוכבים לספק למול למחרת, כיון שלא היה לא שבת ולא יום טוב, ואף על פי שהיה הרקיע מזהיר כעין אורה של יום". וכתב ע"ז **הש"ך** שם סק"ט "דוקא משום שהם קטנים מאד אין לסמוך עליהם למול בשבת אבל בכוכבים בינונים בסעיף שאח"ז [שבשו"ע] יש לסמוך עליהם למול אפי' בשבת". וז"ל המחבר בסעי' שלאח"ז "אם לאלתר כשהוציא הולד ראשו חוץ לפרוזדור נראו ג' כוכבים בינונים, יש לסמוך עליהם שהוא לילה, אפילו הוא למחר שבת". [ועיי' בשערי תשובה ריש סי' רלה].

אך **בשאילת יעב"ץ** (ח"ב סי' צ"ו) דחה דברי הש"ך הנ"ל, כי הכוכבים הבינונים רואים בסיום בין השמשות. ואילו את הכוכבים הקטנים רואים רק אח"כ, אלא שכיון שאין אנו בקיאים בקטנים חוששים שהם גדולים בגופם או באורם, ולכן נראים בסוף בין השמשות. וכן דחה **אדמו"ר הזקן** את הש"ך בסידורו. והיינו שלשיטת השו"ע ביציאת ג' כוכבים בינונים [דהיינו בשעה 18.04 (כנ"ל ביום 5.03)] אילו הי' בליל

שבת, היינו מלים אותו בשבת, דלא כמו שפסק בס' רלה, לענין ק"ש (של ערבית) דאורייתא. והוא פלא, ויש איך ליישב אך אכ"מ.

מאידך **במנחת כהן** (מאמר שני פ"ה) כתב וז"ל "לענין ק"ש של ערבית, כתבו הפוסקים שזמנה מזמן יציאת ג' כוכבים קטנים וכו' . . וא"כ ק"ו לענין שבת החמורה, שאם נולק תינוק בערב שבת סמוך לחשיכה שאינו נימול בשבת הבאה אלא"כ היום נראים **ברקיע ג' כוכבים קטנים**".

והרשד"ב לוין בספרו הנ"ל כתב שמדברי בעל התניא בסידורו שדחה דברי הש"ך, נראה לפסוק שרק אם נראו ג' כוכבים **קטנים** הנולד בליל שבת מלין אותו בשבת, וכתב שכן פסקו רוב גדולי דורינו (עיי' בס' ישראל והזמנים ח"א עמ' תיא, בשם הגאון מנחת יצחק והגה"צ מהר"י גרינוולד מפאפא. ועיי' גם בקצוה"ש סוף ח"ג). ולכן בדוגמא הנ"ל היא 18.08, דהיינו כעשרים ושמונה דקות לערך אחרי השקיעה המפורסמת שהוא העלמת החמה מהאופק מגובה הים. וכן פוסקים ומורים אצל רבני חסידי חב"ד. ויש הסוברים אחרת, שאורך בין השמשות קצר יותר, וכן סומכים על דברי המחבר ביו"ד סי' רסב ס"ו. והרב ש.ז אוירעבאך ז"ל המובא בשש"כ (פמ"ו הערה מה), פסק כעשרים וחמש דקות אחרי השקיעה, והיינו 3 דקות לפני שיעורינו. אך ראה בספר אוצר הברית (ח"ב פ"א פ"ט סי' ה סעי' ז) מביא בשם הרב אויערבאך ז"ל, שלא להקל למול בשבת רק אם נולד 32 דקות אחרי בשקיעה, ולכן כל ישאל את רבותיו.

והנראה מכל האמור, שכל בעל שבאה אשתו ללדת סמוך לכניסת שבת, יזהר מאוד ברגע הלידה לדעת מתי הוציא התנוק ראשו או רוב גופו אם יצא מהרגליים, ויתייעץ עם רב מומחה לדעת אם למולו לשבת הבאה. והבעל ישאל שאלות נוקבות לקבל תשובות ומדוייקות מהחיות [מיילדות] מבית הרפואה, היות ואין אנו נמצאים בחדר לידה, וסומכים על דברי', כנפסק באה"ע סי' ד סל"ה.

שיעור מתנות לאביונים דפורים

איתא בגמרא מגילה ז, שחייב אדם לתת לפחות מתנה אחת לשני עניים, וכן נפסק בשו"ע (ריש סתרצ"ד). ובדין משפחה של כמה נפשות, נחלקו בזה המהרש"א והערוך השולחן, אם נחשב לכמה עניים או עני אחד, ולכן יהדר לתת לשתי משפחות.

ויש להעיר דבשו"ע שם, בסעיף ב-ד מובא שם דין מתן מעות צדקה דפורים, והיינו דגם אחרי שאדם קיים חובתו במתנות לאביונים, עדיין יש עליו להמשיך לתת לעוד עניים צדקה (אך בזה הדינים קלים יותר מחובת מתנות לאביונים), ועל זה נאמר כל הפושט יד נותנים לו, ובזה אפשר לתת גם לעכו"ם משום דרכי שלום וכו', משא"כ לשני עניים הראשונים - כשנותן מדין מתנות לאביונים - הם חובה לכל דבר, ועליו לתת לעניים דווקא וכמו שפסק שם הערוך השולחן שצריך לתת למי שמוגדר עני, וכן פסק במקור חיים שכתב: ידקדק לשלוח לעניים מרודים ומופלגים הנקראים אביונים. עכ"ל. כי הפסוק דורש אביונים והווה כציווי דאורייתא [וכלשון השולחן ערוך (סתרצ"ו), לעניין אכילת בשר ויין בסעודת פורים שהוא גם לאונן שהרי הוא חיוב מדאורייתא, כי דברי קבלה הם חמורים מסתם דברי סופרים, וידוע פסק הטורי אבן שספק דברי קבלה לחומרא, ולכן פסק שמי שהסתפק אם שמע כל מילה ומילה דמגילת אסתר מפי הקורא, לשיטתו חייב לחזור ולשמוע, וכל זה בקריאת המגילה של יום אבל שבלילה שהיא מדברי סופרים אינה חייב לחזור לשמוע משום דספק דרבנן לקולא. ועוד יש להעיר מפסק שו"ע אדה"ז (או"ח סרס"א), שנאסר בדין לערב עירובי תחומים בבין השמשות (על אף ההיתר לעשות אז שבות במקום מצווה), כי קניין (שביתה) איסורו בשבת מדברי קבלה שיותר חמור משאר דברי סופרים].

ולעיקר השאלה מהו שיעור המתנה שחייב לתת לכל עני, נאמרו כמה שיטות:

א. במשנה ברורה כידוע הביא דברי הריטב"א, שיוצא ידי חובה בשיעור שווה פרוטה (ויש שכתבו דלשיטתו בזמן הזה בעינן שיעור יתר משווה פרוטה, כי בעצמו כתב שמתנות לאביונים אינו ככל צדקה אלא בעיקר מטעם שמחת פורים (במשתה), ולכן לא יאמר שיוצא ידי חובה בשווה פרוטה שאי אפשר לקנות בו כלום. וע"ד דברי הסמ"ע בחושן משפט שהובא גם בפוסקים באבן העזר, שכיום לא פשוט לקדש אישה בשווה פרוטה, ולכן במציאות ימינו צריך לפחות שקל), וכריטב"א כן פסקו המקור חיים והאשל אברהם, ועד שהפקודת אלעזר (סתרצ"ד) כתב שאנו אין לנו אלא דברי הריטב"א (- אך ראה לקמן שיטתו לפעול).

ב. בצפנת פענח (פ"ב דמגילה) כתב שהשיעור הוא כדי לקנות כביצה לחם, ולמד זאת מר"ש במסכת חלה.

ג. עוד דעה קיימת בפוסקים בנידון זה, ששיעורו כגרוגרת, וע"ד שיעור צדקה המובא ברמ"א (יו"ד סרמ"ט).

ד. בשערי תשובה (סתרצ"ד), הביא מהזרע יעקב שהוא שיעור סעודה ג' ביצים, ובפקודת אלעזר הנ"ל, כתב שאחרי שראה דברי הזרע יעקב התחיל לנהוג כמותו. וכן פסק בקיצור שולחן ערוך להרב טולידנו, ולכן כתבו הפוסקים ההולכים בשיטה זו לתת סכום שעני יכול לקנות סעודה קטנה, כגון מנת פלאפל ושתיי'.

ואף שיהי' מי שיחפש קולות ויאמר דאנו אין לנו אלא דברי הריטב"א, אבל ידועים דברי הרמב"ם שכתב: וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות של בשר, או שני מיני תבשיל, או שני מיני אוכלין לחבירו . . וחייב לחלק לעניים ביום הפורים. אין פוחתין משני עניים - נותן לכל אחד מתנה אחת או מעות או מיני תבשיל או מיני אוכלין. עכ"ל. והלא אם הי' מסכים לשיעור שווה פרוטה לא היה כותב לכאורה 'מיני תבשיל או מיני אוכלים' לשון רבים, ולכן נראים דבריו יותר כשיטה הרביעית - כשיעור סעודה קטנה.

ויש להוסיף מדברי הרמב"ם (הידועים אף שלא הובאו בשולחן ערוך) שכתב: מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובמשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה, שנאמר (ישעיהו נז), להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים. עכ"ל. ולכן בודאי שכל אחד יבחר לקיים מצווה זו בהידור רב, והלוואי שסכום המתנות לאביונים יעלה על סכום שמוציאים עבור המשלוח מנות. ולכן יש להקפיד לתת לפחות לשתי עניים סכום שיוכל לקנות בהם סעודת פורים וברווח, כל אחד לפי יכולתו.

והנ"ל אולי ימתיק השאלה של הפרי מגדים מדוע לא מצאנו בש"ס ראשונים (חוץ מהריטב"א) ושולחן ערוך ונושא כליו על אתר שידברו על שיעור המשלוח מנות. וכנ"ל שאולי הוא משום שהי' פשוט להם שצריך לשמח את העניים במתנה יפה, ובלשון המהרש"א (מגילה ז) נתינה מעלייתא. וכל אחד כפי יכולתו, וכל אחד יודע ערך ושווי של סעודה טובה.

איברא שהתורה חסה על ממונם לישראל, אבל כאמור באופן זה יקיים את דברי הרמב"ם להרבות במתנות לאביונים ויחשוש לדעות הפוסקים הנ"ל. ועוד ידוע שאמרו חז"ל שאף אחד לא ניזוק מהצדקה, וכמו שפסק השולחן ערוך בריש הלכות צדקה, שעל זה אמר הכתוב והיה מעשה הצדקה שלום.

שיעור חינוך הקטן במתנות לאביונים: כמובן שהיות ומחנכים את הקטנים במתנות לאביונים כדברי הפרי מגדים שהוא חובה (דלא כאשל אברהם בוטשאטש שכתב דהם פטורים, וגם שלא כמגן אברהם שסובר שהוא רק חומרא) אבל להם די שיחנכו אותם במצוות מתנות לאביונים כשיעור הריטב"א ודעימי'.